

სა
ქა

სოფია კულუმბინა

ჩვენი ეკლესია და
ჩვენი ბავშვები

UDK (შპკ) 271.22(479.22) + 27 - 472 - 053.2
კ - 895

ISBN 978-9941-0-0957-0

რეცენზირებულია და ნებადართულია გამოსაცემად საქართველოს სამოციქულო
ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის გამომცემლობისა და რეცენზირე-
ბის დეპარტამენტის მიერ.

Handwritten signature

ფოთისა და სოხის მიტროპოლიტი

სსამგბრდ	სრ
05.12.08	№ 28

ჩე. 306
3
სოფია კულოზინა

ჩვენი ეკლესია და ჩვენი ბავშვები

(ქრისტიანული პედაგოგია)

იბეჭდება მცირედი შემოკლებით
თარგმნა ირაკლი ლომოურმა

საჩინაი

ქოუბენობა 56
ქიტბენობა 66
იუნსკობა 86
6666666666

სოფია კულოზინა
ჩვენი ეკლესია და ჩვენი ბავშვები

პირველი გამოცემა, თბილისი, 2008

მთარგმნელი: ირაკლი ლომოური

რედაქტორი: ნათელა ხურცილავა

მხატვარი: დავით ხიდაშელი

კორექტორი: შორენა თარაშვილი

გამომცემელი: გოჩა ბრიგალაშვილი

არინანი

თარგმანი © ირაკლი ლომოური, 2008

რედაქცია, დიზაინი © გამომცემლობა „არინანი“, 2008

ISBN 978-9941-0-0957-0

საქართველოს
პარლამენტის
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

სარჩავი

წინათქმა	5
შესავალი	6

I. ქრისტიანული აღზრდის მიზანი 11

ღვთის რეალობის შეგრძნება (11); „მარტო არა ხარ“ (15); რელიგიური აღზრდა – ეს ზრდაა (16); წმიდა საიდუმლო, „შიში ღვთისა“ (18); მთლიანობა (20);

II. ჩვენი შვილები 23

ჩვილობის ასაკი: დაბადებიდან 3 წლამდე (23); სკოლამდელი ასაკი: 3-დან 6 წლამდე (27); უმცროსი სასკოლო ასაკი: 6-დან 10 წლამდე (33); საშუალო სასკოლო ასაკი: 10-დან 13 წლამდე (44); მოზარდობის ასაკი: 13-დან 16 წლამდე (55);

III. ქრისტიანული აღზრდა ოჯახში 61

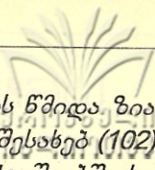
სიყვარული და ოჯახი (61); ქმარი და ცოლი (62); სიყვარული ბავშვებისადმი (63); ბავშვების სიყვარული მშობლებისა და ნათესავებისადმი (65); სანათესაო (67); ოჯახის მსოფლმხედველობა (68); დისციპლინა ოჯახში (71); ლოცვა ოჯახში (73); დღესასწაულები (76); ოჯახის პასუხისმგებლობა ქრისტიანულ აღზრდაზე (76);

IV. მასწავლებელი 78

მასწავლებელი, როგორც პიროვნება (79); ურთიერთობა ბავშვებთან (81); ჯგუფის ხელმძღვანელობა (82); რა უნდა იცოდეს მასწავლებელმა? (84); მასწავლებელთა მომზადება (85); საეკლესიო სკოლის მასწავლებლის მოწოდება (86);

დამატება I. საუბრები მშობლებთან 88

„ოჯახი – მცირე ეკლესია“ თანამედროვე ცხოვრებაში (88); „მამაო ჩვენოს“ ახსნა ბავშვებისათვის (91); ბავშვებისათვის საეკლესიო

ლოცვის სწავლება (95); როგორ აეუხსნათ ბავშვებს წმიდა ზიარების საიდუმლო (99); რწმენისა და ცრურწმენის შესახებ (102); მარხვის მნიშვნელობა ბავშვის ცხოვრებაში (105) ბავშვებში სიმართლის თქმის ჩვევის ჩამოყალიბების შესახებ (108); მშობლების დამოკიდებულება შვილების დანაშაულისადმი (112); მოზარდების შესახებ (115); რის შესახებ არ ესაუბრებიან მშობლები შვილებს (118); როგორ ვისაუბროთ ბავშვებთან ახალი სიცოცხლის ჩასახვაზე (121); ბავშვის შემოქმედებასა და თამაშზე (124);

ღამაბეჯა II. ღამხარეა სახელმძღვანელო

სასკოლო პროგრამის შესადგენად 128

უმცროსი ასაკის ბავშვები (5,6,7 წელი) (128); საშუალო ასაკის ბავშვები (8,9,10 წელი) (132); უფროსი ასაკის ბავშვები (11,12,13 წელი) (136); გარდამავალი პერიოდი (14,15,16 წლის მოზარდები) (140).

ამ წიგნს ვუძღვნი ბავშვებს,
რომლებმაც ესოდენ ბევრი მასწავლებელი

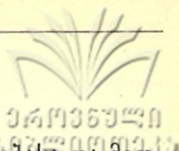
წინათქმა

ეს წიგნი ბავშვთა ქრისტიანული აღზრდისა და განათლების სფეროში ჩემი მოსაზრებებისა და გამოცდილების გაზიარების მცდელობაა. ძირითადად, იგი ქრისტიანული პედაგოგიკის იმ კურსის შინაარსს წარმოადგენს, რომელსაც ნიუ-იორკში 1970-იან წლებში წმიდა ვლადიმერის სახელობის მართლმადიდებლურ სემინარიაში მომავალ მოძღვრებს უუკითხავდი.

ჩემი წიგნი აკადემიური ნაშრომი არ გახლავთ, — ის უფრო ჩემს პირად პედაგოგიკურ გამოცდილებას ასახავს, — გამოცდილებას დედისა, მასწავლებლისა და ბებიისა. ჩვენი დროის სეკულარიზებულ მსოფლიოსა და ჩვენს ოჯახებში ბავშვთა ქრისტიანული აღზრდის პრობლემა ესოდენ მძაფრად რომ არ იდგეს, მის გამოცემას ვერც გავბედავდი. ჩემი ეს მცდელობა, თუნდაც არასრულყოფილი, მაინც საჭიროა, რადგან მთავარია სათავე დაიდოს — ამ რთულ თემაზე ნაშრომები არ არსებობს. დაე, ჩემი წიგნი მონოდებად იქცეს ახალი მართლმადიდებლური პედაგოგიკური შრომების შესაქმნელად.

ამ წიგნს ამერიკის მართლმადიდებლებისთვის ვწერდი, მათი მოთხოვნების გათვალისწინებით, მაგრამ, მგონია, რომ ახლა ის რუსეთშიც შეიძლება სასარგებლო აღმოჩნდეს. ჩვენს ამოცანებში, ჩვენს სიძნელეებსა და პრობლემებში ბევრია საერთო.

ს. ს. კულოზინა
25.02.1994

შესავალი

როდესაც ვმსჯელობთ თანამედროვე ეკლესიურ ცხოვრებასა და მიღწევებზე ბავშვთა და მოზარდთა აღზრდის საქმეში, თვითკმაყოფილები-სათვის არანაირი საფუძველი არ გაგვანჩნია. გარკვეული თვალსაზრისით, ჩვენს ეპოქას ადრეული ქრისტიანობის ეპოქასთან რაღაც საერთო აქვს. ქრისტიანულ რწმენას, ანუ რწმენას იმისა, რომ იესო ქრისტე ღმერთვა-ცია, რომ ღმერთი სამებაა და რომ ეკლესია ქრისტეს ცოცხალი სხეულია, უმცირესობა აღიარებს, თანაც, ეს უმცირესობა დაყოფილია და დაქსაქ-სული. ქრისტიანულმა სიმბოლოებმა, დღესასწაულებმა და ტრადიციებმა მნიშვნელოვანწილად დაკარგა სიცოცხლისუნარიანობა. ისინი ან ქრება ჩვენი ცხოვრებიდან, ან ვაჭრობის ობიექტად იქცევა, ან კულინარულ თუ ეროვნულ წეს-ჩვეულებებთან იგივედება, და ხშირად რაღაც სასიამოვნოზე, თუმცა არც მაინცდამაინც გასაგებზე დაიყვანება. ბევრ ქვეყანაში ადამი-ანს საკმაო გამბედაობა სჭირდება იმის აღიარებისათვის, რომ ქრისტიანია, მაგრამ იქაც კი, სადაც არ არის რელიგიისადმი მტრული დამოკიდებულე-ბა, კულტურა რელიგიისაგან განცალკევებულია. ძნელია ცხოვრებისეული ფასეულობების რამდენადმე ქრისტიანული გააზრება თუ გაგება იმ შთა-ბეჭდილებებიდან გამომდინარე, რასაც თანამედროვე ბავშვი იღებს შინ, სკოლაში, წიგნებისა და ჟურნალების კითხვისას, რეკლამის ყურებისას. ეს იმ ოჯახებსაც ეხება, რომლებიც ტაძარში სისტემატურად დადიან. ბავშვი დღეს იზრდება გარემოში, რომელიც რომის იმპერიის ეპოქას ძლიერ გვა-გონებს.

ამასთან ერთად, ამ ეპოქებს შორის უდიდესი სხვაობა არსებობს, კერ-ძოდ, დღეს ნაშლილია მკვეთრი ზღვარი, რომელიც ქრისტიანულსა და არაქრისტიანულ მსოფლმხედველობას ერთმანეთისაგან ყოველთვის ყოფ-და. რომის იმპერიაში სასკოლო განათლება სეკულარული, რელიგიურო-ბას სრულიად მოკლებული გახლდათ. გაბატონებული წარმოდგენები ქორწინებაზე, ოჯახური ურთიერთობების არსზე, ადამიანის პიროვნება-ზე, მკვეთრად განსხვავდებოდა ქრისტიანულისაგან – ქრისტიანი ბავშვი იზრდებოდა სახლში და ცხადად აცნობიერებდა: იყო ქრისტიანი, ნიშნავს განსხვავდებოდე გარემომცველი საზოგადოებისგან, უარყოფდე მის ფასე-ულობებს. კომპრომისი ანდა „შეგუება“ გარესამყაროსთან წარმოუდგენე-ლი იყო. დღეს ეს ზღვარი მორღვეულია. რას ნიშნავს „იყო ქრისტიანი“? ვინ უწოდებს დღეს თავს ქრისტიანს? საღვთისმეტყველო განსხვავებანი ნაშ-ლილია. სიტყვები „კონსერვატორი“, „დოქტრინიორი“ საღანძღავ გამოთ-ქმებად იქცა. ასევე, გამქრალია ქრისტიანობის იმგვარი აღქმა, რაც 30 თუ

40 წლის წინათ ადამიანს საზოგადოების თვალში რესპექტაბელობას ანიჭებდა. ძნელია უსაყვედურო ახალგაზრდებს, რომლებიც ასეთი ქრისტიანობის ფარისევლობას უარყოფენ, თუმცა ამ აღქმაში მხოლოდ და მხოლოდ ფარისევლობა არ ყოფილა.

მრავალი ადამიანი, ვინც თავს ქრისტიანს უწოდებს, ქრისტიანობას აღიქვამს, პირველ რიგში, როგორც ქადაგებას მთასა ზედა, რომლის არსი ადამიანებისადმი სიყვარულსა და პატივისცემაში, მშვიდობასა და კეთილგანწყობაში და, აგრეთვე, იმ საკმაოდ ბუნდოვანი შეგრძნების აღიარებაში მდგომარეობს, სამყაროში რაღაც ღვთიური ძალა რომ არსებობს. ეს მათ სავსებით აკმაყოფილებთ. რასაკვირველია, ამგვარი განცხადებების გულწრფელობასა და ღირებულებაზე კამათი არ ღირს. თუმცა კი, ჩვენ არა გვაქვს უფლება ვამტკიცოთ, – ეთიკური და მორალური ფასეულობები ქრისტიანობის განმასხვავებელი და განსაკუთრებული პრივილეგიაა. ეთიკური კოდექსები არა მხოლოდ რელიგიებს, თვით კომუნისტებსაც და ნაციზმსაც კი ჰქონდა. კერძოდ, საკმაოდ მკაცრი მორალური კოდექსი, დაფუძნებული დისციპლინაზე, თავგანწირვაზე, ამხანაგობაზე, ხელისუფლებისადმი მორჩილებაზე. საბჭოთა კავშირში პედაგოგიური ინსტიტუტებისათვის გამოცემული ეთიკის სახელმძღვანელო ქცევის ნორმებზე, მორჩილებაზე, პატიოსნებაზე, ურთიერთდახმარებაზე და ამგვარ საკითხებზე XIX საუკუნის სულისკვეთებით მოგვითხრობს. ამიტომ, თუკი ვამტკიცებთ, ქრისტიანული მორალი – ქრისტიანობის არსიაო, უნდა გავარკვიოთ, თუ რას წარმოადგენს ქრისტიანული მორალი და რით განსხვავდება საზოგადოებაში მიღებული ზნეობის გაგებისაგან. აქ აშკარა პარადოქსთან გვაქვს საქმე: ქრისტიანობა თავისი მორალის, თავისი ეთიკური კანონის გარეშე წარმოდგენილია, და მაინც, ეთიკური კანონი ცხოვრებაზე ქრისტიანული წარმოდგენებისგან სრულიად ავტონომიურად შეიძლება არსებობდეს და, შესაძლებელია, ქრისტიანული რწმენისადმი მტრულადაც კი იყოს განწყობილი.

ამრიგად, როცა დღეს ბავშვებს ვზრდით, ვანყდებით სიტუაციას, რომელსაც ეკლესია ადრეც შეხვედრია. თუმცა, საკმაო განსხვავებაც არსებობს. ჩვენ არ შეგვიძლია შუა საუკუნეების ადამიანის ღვთისმოსაობა უბრალოდ ვისესხოთ. სულიერი ფასეულობები და მოთხოვნილებები დღეს ჩვენი აზროვნების შემადგენელ ნაწილად იქცა. წმიდანებისა და ღვთისმეტყველთათვის ყოველთვის ცხადი იყო, რომ სამყაროში ადამიანი თავისუფალია, რომ ადამიანის დანიშნულება ამქვეყნად მისი შემოქმედებითი მოღვაწეობაა და ადამიანის პიროვნება პატივისცემას იმსახურებს, თუმცა საზოგადოების ცხოვრება თუ ყოფა ამით გამსჭვალული არ გახლდათ. ინ-

კვიზიცია, რელიგიური დევნა და ომები, იძულებითი მორჩილება შინ და სკოლაში, შეუწყნარებლობა, — ეს ყველაფერი სულაც არ აინსტერდა „აღამიანური არასრულყოფილებით“. ეს ყველაფერი „სულთა ცხოვნების“ საყოველთაოდ მიღებული და აღიარებული სისტემის ნაწილი იყო.

საუკუნეთა განმავლობაში აღზრდის ფილოსოფია (როგორც სამოქალაქო, ასევე ქრისტიანული) აქსიომად მიიჩნეოდა, რომ ნებისმიერი ბავშვის სული „სუფთა დაფაა“, დაიცავით ბავშვი მავნე გავლენისაგან, დასაჯეთ, თუ დააშავებს, წაახალისეთ, თუ კარგად მოიქცევა და საბოლოო ჯამში კარგ ადამიანს მიიღებთ.

მაგრამ, ამასთან ერთად, ქრისტიანული სულიერი აღზრდის ერთ-ერთი მთავარი თეზისი (რაც ჩანს, მაგალითად, „სათნოებათმოყვარეობიდან“) გვეუბნება: ყოველი სული უნიკალურია და მოძღვრის ამოცანაა კონკრეტულად განსაზღვროს, თუ რა არის საჭირო ყოველი განუმეორებელი პიროვნების სულიერი ზრდისათვის. ბავშვის რელიგიურ აღზრდაში ამ მიდგომამ ასახვა ვერ ჰპოვა. მაღალი სულიერების მქონე ცალკეულ მოძღვრებსა და წმიდანებს განჭვრეტის არაჩვეულებრივი ნიჭი ჰქონდათ, სულიერი მზერით პიროვნების გულს სწვდებოდნენ, მაგრამ მთლიანობაში, ეკლესიური აღზრდის პროგრამა მასწავლებელს არ წარმართავდა იქითკენ, რომ შეეცნო ბავშვის ინდივიდუალობა, შეეწყო ხელი თანდაყოლილი ნიჭისა და თავისებურებების განვითარებისთვის, წაეხალისებინა შემოქმედებითი უნარი და თვითგამოხატვისაკენ სწრაფვა, დახმარებოდა საკუთარი ქცევის მიზეზთა უფრო ღრმად გაცნობიერებაში.

ღვთის წინაშე ადამიანის თავისუფლების პრინციპი კაცობრიობის მიერ მხოლოდ უკანასკნელ ხანს იქნა გაცნობიერებული. თანამედროვე ანტიქრისტიანული ტოტალიტარული იდეოლოგიებისაგან სწორედ ეს კონცეფცია განგვასხვავებს. ქრისტიანული რწმენა — ესაა თავისუფალი აქტი, მასში არ არის თავსმოხვეული სიცხადე, რომელსაც ვერსად გაექცევი. ეს არის „ცხადყოფა უხილავისა“ (ებრ. 11.1). თავისუფლების გარეშე რწმენა ვერ იარსებებს. მხოლოდ მაშინ შეძლებთ ჭეშმარიტად ირწმუნოთ, თუკი დაეჭვების უფლება შეგინარჩუნდებათ. ქრისტიანულ ღვთისმეტყველებაში ეს ყოველთვის იგულისხმებოდა, მაგრამ საერთო საკაცობრიო ქრისტიანული ცნობიერების შემადგენელ ნაწილად უკანასკნელ ხანს იქცა.

ქრისტიანული აღზრდის ზოგადი პრინციპების გაღრმავებისათვის ეს ყველაფერი უდიდეს მნიშვნელობას იძენს. ეს ნიშნავს, რომ ჩვენ შეგვიძლია ადამიანს წარმოვუჩინოთ მხოლოდ ის, რისიც გვწამს, წარმოვუჩინოთ რწმენის რეალობა ჩვენს ცხოვრებაში, მაგრამ არ შეგვიძლია ვინმე ვაიძულოთ სწამდეს და, მაშასადამე, ვერავის ვაიძულებთ სწამდეს სწორად.

რწმენის უმაღლესი აქტი მოწოდებულია, ადამიანის თავისუფალი ნების გამოხატულება გახდეს. დღეს საყოველთაოდ აღიარებული სარწმუნოებრივი შემწყნარებლობის პრინციპი ამაზეა დაფუძნებული. ამის გამორეული გიური აღზრდის ავტორიტარული მეთოდის გამოყენება არ შეგვიძლია. ეს არ ნიშნავს, თითქოს ჩვენ ავტორიტეტებს უარვყოფთ. ჩვენი რწმენის მნიშვნელოვანი ნაწილი, რა თქმა უნდა, ავტორიტეტებისადმი ნდობაზეა დაფუძნებული — წმიდანების, ეკლესიის, წმიდა წერილის ავტორიტეტისადმი. ოღონდ ეს ნდობა თავისუფალი არჩევანის შედეგია და თავს ვერავის მოვახვევთ. ავტორიტარულობა რელიგიური აღზრდის სფეროში ახლა აღარ ჭრის. ჩვენ არ შეგვიძლია, ბავშვებს ჩავაგონოთ: „ასე და ასე უნდა გწამდეთ იმიტომ, რომ ასე გეუბნებით, ანდა იმიტომ, რომ ასე წერია კატეხიზმოსა და ბიბლიაში“... მაგრამ ჩვენ შეგვიძლია და მოწოდებულნიც ვართ, ვუთხრათ: „მე მწამს...“ „ეკლესია გვასწავლის...“ „სახარებაში ნათქვამია...“ აღზრდა უნდა დაეფუძნოს იმის ცოდნას, რომ მოზარდსა თუ ახალგაზრდას მხოლოდ საკუთარი თავისუფალი არჩევანის წყალობით შეუძლია ირწმუნოს. აი, რატომაც მნიშვნელოვანი გვესმოდეს ჩვენი შვილებისა, ყურადღებით ვადევნებდეთ თვალს მათ გონებრივსა და ემოციურ განვითარებას, მათი მოქმედების მოტივებს. ძველი ტრადიციებისაგან განსხვავებით, ბავშვის აზროვნების წესი და მისი შემოქმედებითი წარმოსახვა დღეს ქრისტიანული აღზრდის ობიექტებად უნდა იქცეს.

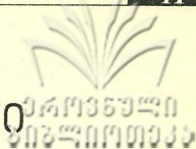
თანამედროვე მართლმადიდებელი ეკლესია გამონვევის წინაშე დგას. რელიგიური აღზრდის სფეროში მან უნდა შეიმუშაოს მიდგომა, რომელიც ზოგადეკლესიურ ტრადიციაში იქნება ფესვგადგმული. ამ ცოცხალ ტრადიციაში ჩვენ ვხედავთ არა მხოლოდ ცოდნას ღმერთზე, არამედ მადლმოსილ ცხოვრებას ეკლესიის წიაღში, ადამიანებისადმი ძმურ დამოკიდებულებას. ამასთან ერთად, ქრისტიანული განათლება, უპირველესად, პიროვნებისკენაა მიმართული. ჩვილი იქნება, ყრმა, მოზარდი თუ ახალგაზრდა, პედაგოგი მოწოდებულია, ყოველ მათგანთან პიროვნული მიდგომა გამოიხატოს მისი განვითარების დონის შესაბამისად: ელაპარაკოს გასაგებ ენაზე, გაუგოს და გაიზიაროს მისი მოთხოვნები და საზრუნავი, უყვარდეს პიროვნება ისეთი, როგორც არის. რელიგიური გამოცდილება ქმედითია მიუხედავად იმისა, თუ რა ასაკისაა ადამიანი, ანდა ინტელექტუალური სიმწიფის რომელ სტადიაზე იმყოფება; ქრისტიანული აღზრდის პროცესი წინსვლის, პირადი გამოცდილების დაგროვების, პიროვნების თანდათანობითი ფერისცვალების პროცესად უნდა იქცეს. ეს მიზანი და გამონვევა იმდენად დიდმნიშვნელოვანია, რომ მისი განხორციელება, მასზე ღირსეული პასუხის გაცემა მხოლოდ იმ შემთხვევაში იქნება შესაძლებელი, თუკი ეკლესიური

ცხოვრების მთელი სისავსით ვიცხოვრებთ. ქრისტიანული აღზრდის მიზანი – მადლმოსილების, ქარიზმის, ეკლესიის როგორც ერთიანი ორგანიზმის განხორციელებაა.

მართლმადიდებლობა და ეკლესიური ცხოვრება – ეს აბსტრაქტული კონცეფციები როდია, ისინი სრულ გამოხატულებას სწავლებებში ან საღმრთისმეტყველო შეხედულებებში ვერ პოულობენ. „მცირე (საოჯახო) ეკლესიები“, რომლებიც ასე ხშირად იხსენიება მოციქულთა ეპისტოლეებში, ჭეშმარიტად ეკლესიის სხეულის ცოცხალი უჯრედები არიან. „საოჯახო ეკლესიები“ თავისი ბუნებიდან გამომდინარე ყოველდღიურ ყოფაში, ურთიერთობაში, დღესასწაულებში, ღვინა და სხვა ტრადიციულ წეს-ჩვეულებებში რელიგიურ ფასეულობებსა და სარწმუნოებას ამკვიდრებენ. ოჯახი უფრო მეტია, ვიდრე მამა, დედა და შვილები. ოჯახი – ესაა მემკვიდრე ზნეობრივი და სულიერი ფასეულობებისა და ჩვეულებებისა, რომლებიც პაპების, პაპის პაპების, წინაპრების მიერაა შექმნილი. ამას ჩვენ მუდმივად გვახსენებს მოთხრობები ბიბლიიდან ძველალთქმისეული პატრიარქების შესახებ. ძალზე ძნელია შექმნა ჭეშმარიტად ქრისტიანული ცხოვრების წესი სტერილურ ლაბორატორიულ გარემოში, რომელიც თავისუფალია ყოველგვარი ტრადიციისაგან...

ამრიგად, რელიგიური აღზრდის სფეროში ეკლესიის ძალისხმევას სამი განზომილება აქვს: მრევლში სრულფასოვანი ლიტურგიკული ცხოვრების შექმნა, მჭიდრო ურთიერთობის დამყარება მშობლებთან და ოჯახებთან, ბავშვების რელიგიური აღზრდა-განათლება.

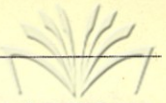
ქრისტიანული აღზრდის მიზანი

ამ თავს გარკვეული ეჭვით ვინყებ, რადგან სხვა თავებთან შედარებით, ის უფრო მეტად ჩემს პირად შეხედულებებსა და ჩემს, როგორც დედისა და პედაგოგის, სუბიექტურ გამოცდილებას ასახავს. სავსებით შესაძლებელია არსებობდეს განსხვავებული შეხედულება, რომელიც საკითხს უფრო ღრმად აშუქებს. ვაითუ, მხედველობიდან გამომჩნა ზოგი მოსაზრება, ამიტომ ჩემი თხრობა, შეიძლება, არასრული და არაზუსტი აღმოჩნდეს, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ყოველმა ადამიანმა, რომელიც რელიგიური აღზრდითაა დაკავებული, უნდა გაიაზროს და გააცნობიეროს ჩვენი სარწმუნოებრივი სწავლების ძირითადი პრინციპები, თავისი დამოკიდებულება ცხოვრებისადმი და ყველაფერი ეს თავისი გამოცდილებისა და ცოდნის შესაბამისად ჩამოაყალიბოს. ამ პროცესში ყოველთვის არის რალაც პირადული. თქვენ შეგიძლიათ სხვას მხოლოდ ის ასწავლოთ, რაც თქვენი შემადგენელი გახდა, რაც იმას ნიშნავს, რომ ყოველთვის არსებობს საშიშროება, საკუთარი მცდარი მოსაზრებანი და განათლების სფეროს ხარვეზები სხვას მოახვიოთ თავს. ასეა თუ ისე, მრავალწლიანი პედაგოგიური მუშაობის შედეგად ჩემთვის ქრისტიანული აღზრდის რამდენიმე მთავარი მიზანი და ამოცანა გამოიკვეთა.

ღვთის რეალობის შეგრძნება

(პირველი, ძირითადი, უაღრესად არსებითი და რთული ამოცანა, რომელიც ქრისტიანი აღმზრდელის წინაშე დგას, ბავშვში ღვთის რეალობის შეგრძნების გაღვივებაა. სხვანაირად რომ ვთქვათ, მთავარია, ბავშვს დაეხმარო შეიცნოს ღმერთი, და არა მხოლოდ ცოდნა მიიღოს მასზე. სწორედ ეს განცდა ღვთის რეალობისა თანამედროვე საზოგადოებაში თითქმის საერთოდ დაკარგულია, მახსოვს, ერთმა სტუდენტმა მითხრა: „თითქოს მწამს ღმერთის, მაგრამ ისეთი არარეალური მგონია...“ მრავალი ადამიანი, რომელიც სულაც არ არის პრინციპული ათეისტი, უბრალოდ ვერ შეიგრძნობს ღმერთს, მის მეუფებას, მის არსებობას საკუთარ ცხოვრებაში, როგორც რეალური პიროვნებისა, ვისთანაც გარკვეული ურთიერთობა აკავშირებს. (მრავალი ქრისტიანის – მართლმადიდებლის, კათოლიკესა თუ პროტესტანტისათვის – უფრო რეალური საეკლესიო წეს-ჩვეულებები, ზნეობრივი

ღირებულებები, ეთნიკური და ეროვნული ტრადიციებია, ვიდრე უბრალო ფაქტი ღვთის არსებობისა და იმისა, რომ მისი არსებობა ჩვენს ცხოვრებაში საგრძნობია და რომ თითოეული ჩვენგანი მასთანაა დაკავშირებული.)

ვგიჟრობ, ღვთაებრივი მყოფობის რეალობა ცოცხლად სწორედ მაშინ განიცდებოდა, როცა იესო ქრისტე ადამიანებს კურნავდა. სახარების იმ ეპიზოდში, სადაც მოთხრობილია ბრმის განკურნების შესახებ (იოან. 9), მაცხოვარი კაცს ეკითხება: „შენ გრწამსა ძე ღვთისა?“ მან მიუგო: „ვინ არს იგი უფალო, რათა მრწმენეს იგი?“ იესომ უთხრა: „იხილე იგი, და რომელი იტყვის შენ თანა, იგი არს“. მან უპასუხა: „მრწამს უფალო“. იესო არ მოითხოვდა რწმენის ზუსტ განმარტებას, ეძიებდა არა „ცოდნას ღვთის შესახებ“, არამედ აღიარებას ღვთის ძალისა, რომელიც ბრმის ცხოვრებაში გაცხადდა.

ადამიანისათვის ნებისმიერ ასაკში არსებობს ორი შესაძლებლობა: ან ცხოვრება და აზროვნება ღვთის თანამყოფობის რეალობის განცდით, ან ამ განცდის გარეშე. სამი წლის ბავშვისათვის, რომელიც მისი ახლობლების ცოცხალი რწმენითაა გარემოცული, განცხადება — „ღმერთი არსებობს“ — ისეთივე რეალობაა, როგორც ყვაველი ან ფრინველი, სიბნელე ან სინათლე. პირველ ხანებში შეიძლება იგი ღმერთს ფიზიკურ ობიექტებთან აიგივებდეს: ხატთან, სურათთან, ცასთან, წმიდა ზიარებასთან, მაგრამ ეს ღვთის შესახებ რაციონალური წარმოდგენა კი არ არის, არამედ მისი ჭეშმარიტი შემეცნება. ბავშვებისათვის ღმერთზე ასეთი „გრძნობისმიერი“ წარმოდგენა ბევრად უფრო რეალურია, ვიდრე ნებისმიერი, თუნდაც ყველაზე მარტოვი აბსტრაქტული განსაზღვრება. ღვთის შესახებ ნებისმიერი აზრი, რომლის გადაცემასაც ბავშვებისათვის ვესწრაფვით, მან შეიძლება აზროვნების მხოლოდ გარკვეულ დონეზე აითვისოს, რაც უფროსის აზროვნებისაგან ძლიერ განსხვავდება. თუ სამი წლის ბავშვს ვეუბნებით, რომ „ღმერთმა შექმნა ყვაველები“ ან „ღმერთმა შექმნა ცხოველები, მზე, მე და შენ...“ მან, შესაძლოა, ღმერთი დიდი ადამიანის სახით წარმოიდგინოს, რომელიც ზის და ამ ყველაფერს ერთი მეორის მიყოლებით ქმნის. ღვთის შესახებ ამგვარი წარმოდგენა სახიფათოდ არ უნდა ჩავთვალოთ. ბავშვი გაიზრდება და ამ სახეობას დაივიწყებს. მთავარია, რომ უფროსი დაეხმაროს პატარას დაამყაროს კავშირი იმ რეალობასთან, რაც ბავშვმა შეხებით, ყნოსვითა და სმენით იცის, და ღმერთს შორის. ბავშვის გარემოცვაში უშუალოდ არსებული ღვთის რეალობის ფიზიკური გამოხატულება (ხატები, სურათები და სხვ.) მისი გამოცდილების ნაწილი ხდება, პატარა ბავშვი კი ყოველივე იმის რეალობას, რასაც ის იმეცნებს, ძლიერად და უშუალოდ განიცდის. აღქმისა და წარმოსახვის ასეთი სიცხოველე შემდგომ, მე მგონი, ქრება.

კარგ მაგალითად იმისა, თუ რამდენად ცოცხლად განიცდიან ბავშვები ღმერთის რეალობას, გამოდგება სამი წლის ბიჭუნა, რომელსაც ვიცნობდით. მას მერე, რაც დედასთან ერთად წარმოთქვა ძილად მისვლის შოკლე ღოცვა, ფანჯარაში გაიხედა, ზეცას ხელი დაუქნია და თქვა: „ღამე მშვიდობისა, ღმერთო“.

ბავშვი, რომლისთვისაც უცნობია ღვთის რეალობის ეს განცდა, ღვთის არსებობასაც ასევე უბრალოდ აღიქვამს. სამყარო „ღმერთის გარეშე“ მისთვის ისევე რეალური და მრავალფეროვანი იქნება, ხოლო ცხოვრება სინარულით აღსავსე, თუ კი მშობლები სიყვარულისა და უსაფრთხოების ატმოსფეროს შეუქმნიან. ბავშვისათვის „იდეები“ დიდად მნიშვნელოვანი არაა, ხოლო რელიგიური აღზრდის უქონლობა იმდენად იქნება შესამჩნევი, რამდენადაც, მაგალითად, ნაკლებად კულტურული ოჯახების შვილებში კითხვის ჩვევის უქონლობა. თუმცა „ღმერთის არსებობა“, თუ ეს ოჯახში სიყვარულის ნაკლებობით იქნება გამოხატული, მნიშვნელოვან გავლენას მოახდენს ბავშვზე იქ გამეფებული ღვთის, შფოთით, შიშით.

(როდესაც ბავშვი წამოიზრდება, მისთვის ძალზე მნიშვნელოვანი ხდება „რეალურის“ „არარეალურისაგან“ გამიჯვნა. ნებისმიერი ამბავი, რომელსაც შვიდი-რვა წლის ბავშვი ისმენს, ბადაბს კითხვას: „ეს მართალია?“ ხშირად ბავშვი ცდილობს, გაარკვიოს, რამდენად არის ჭეშმარიტი ის, რაც არ ემთხვევა მის მიერ დაგროვილ გამოცდილებას. ამ შემთხვევაში ბავშვი ღვთის რეალობის გრძობის ჩანერგვა მნიშვნელოვანი წილად რთულდება. შვიდიდან ცხრა წლამდე ასაკში, მართალია, პრიმიტიულ დონეზე, მაგრამ ბავშვები მაინც რაციონალურები ხდებიან. მათში ძლიერაა გამოხატული ინტერესი მიზეზ-შედეგობრივი კავშირებისადმი, მაგრამ ჯერ კიდევ სუსტად აქვთ განვითარებული აბსტრაქტული აზროვნება. რვა წლის ბავშვი არ დაიჯერებს, ღმერთი რომ სადღაც ღრუბლებს მიღმა იმყოფება, მაგრამ უფროსების მიერ მისთვის იმის ახსნა, თუ რას ვუნოდებთ ჩვენ „ზეცას“, ასევე არარეალური იქნება. ამ ასაკის ბავშვებისათვის ღმერთის რეალობის განცდის გადაცემას ერთიორად ართულებს ის, რომ ისინი ხნობრივი რიგორიზმისაკენ არიან მიდრეკილნი და ახასიათებთ იუმორის სპეციფიკური გრძობა, რომელსაც უფროსები ხშირად ვერ იგებენ.)

ბავშვების რელიგიური აღზრდა ამ ასაკში იმის გამოც რთულდება, რომ ჩვენ ხშირად მივმართავთ რელიგიურ შეგონებებს და არ ვცდილობთ ისინი იმას დავუკავშიროთ, რასაც ბავშვი ყოფით ცხოვრებაში იმეცნებს და აღიქვამს, რის გამოც ღვთის რეალობის შეგრძნება სუსტდება.

(საკვირაო სკოლის გაკვეთილები განყენებული იდეების, ცოდნისა და ინფორმაციის ნაკრებად იქცევა, ხშირად ბავშვი უფრო მიმზიდველ და ამა-

ლევებელ ცოდნას სკოლაში, ტელევიზორიდან ან მეგობრების წრეში იძენს. მაგალითად, რა უფრო რეალურია ბავშვისათვის: ბიბლიური ისტორიები სასწაულებრივი კურნების შესახებ, თუ მისი საკუთარი გამოცდილება – ექიმები, აცრები, საავადმყოფოები? თუ ღმერთი არსებობს სასწაულებრივი კურნებისას და არ არსებობს ჩვეულებრივ მედიცინაში, ღმერთის რეალურობის განცდა ბევრად სუსტდება.

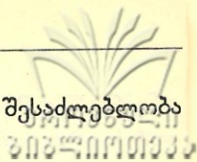
(როდესაც ბავშვი გარდამავალ ასაკს აღწევს, ღმერთის რეალობის შეგრძნება უფრო და უფრო ბუნდოვანი ხდება. მოზარდის ცხოვრება ისეთი ინტერესებითა და ემოციებითაა აღსავსე, რომელთაც არაფერი აქვს საერთო იმასთან, რასაც ისინი რელიგიის ქვეშ გულისხმობენ. დაინტერესებას ეძლევა ყოველდღიური ლოცვა, რადგან მშობლები ამას ყურადღებას აღარ აქცევენ) (მართლაც, ლოცვა ისეთივე ყოველდღიურ ჩვევად არ უნდა იქცეს, როგორც კბილების ხეხვაა). რელიგია ხშირად ტაძარში სიარულთან და გარეგნული წესებისა და ჩვევების დაცვასთან იგივდება. მოზარდები მიიჩნევენ – და ესაა ყველაზე ცუდი – რომ ეს მათთვის საჭირო არ არის, სწორედ მაშინ, როდესაც ბავშვები დამოუკიდებელ, თუმცა ჯერ კიდევ უმწიფარ აზროვნებას და საკუთარ თავში პიროვნების აღმოჩენას იწყებენ, თუნდაც ეს ეგოცენტრულად ხდებოდეს, რელიგიის შესახებ მათ ხშირად ავტორიტარული სტილით ელაპარაკებიან: „ბიბლია ამბობს“... „ეკლესია გვასწავლის“... „მოდლვარი ბრძანებს...“ არავინ ცდილობს აუხსნას მათ, ეს ყველაფერი რას ნიშნავს პირადად მათთვის, როგორ ეთანხმება მათ აზროვნებას, საჭიროებს თუ არა მათ მოწონებას და მაინც, სწორედ ამ ასაკის ბავშვებისგან შეიძლება ველოდოთ პირველად სიღრმისეულ გამომხატურებას, ნამდვილ გაგებას იმისა, თუ რა არის რელიგია, – რელიგიური აზროვნებისა და გრძნობის უნარის გამოვლენას.)

დავეხმაროთ ბავშვს, შეიგრძნოს ღვთის რეალობა – ესაა მთელი ჩვენი ცხოვრების მიზანი. რა თქმა უნდა, ვერანაირი სახელმძღვანელო, გაკვეთილები თუ შეგონებანი თავისთავად ბავშვს ამ გრძნობას ვერ ჩაუნერგავენ, მაგრამ მაინც, დარწმუნებული ვარ, მასწავლებელს ეს მიზანი ყოველთვის უნდა ახსოვდეს, ეს უნდა იყოს ჩვენი ყველა სასწავლო მეთოდისა და გაკვეთილის ჭეშმარიტი კრიტერიუმი.

„მარტო არა ხარ“

ქრისტიანული ცხოვრების მართლმადიდებლური გამოცდილება გვასწავლის, რომ ადამიანი ღვთის წინაშე მარტო არაა. ღმერთთან შეიძლება ვიყოთ მხოლოდ ჩვენ, ყველა ერთად. ჩვენ ყველანი ღვთის გარშემო შემოკრებილნი ვართ. არსით ერთნი ვართ, ერთი სხეული. ოჯახის ციციქნა უჯრედი, მეგობრების ფართო წრე, ერი, ეკლესია – ეს ყოველივე ერთობის გამოვლინებებია, ყოველ დონეზე ეს პოტენციური რელიგიური გამოცდილებაა, და თუკი ის ქრისტიანული აღზრდის ნაწილი არ გახდა, ესე იგი, რაღაც შეცდომაა დაშვებული. ტაძართან არსებულ საბავშვო ბაღში თამაში, საკვირაო სკოლის გაკვეთილებზე მოზარდის მიერ ათვისებულის რეალიზაცია მეგობრებთან და მეზობლებთან ურთიერთობაში, საზოგადოებისა და ერის წინაშე პასუხისმგებლობის გაცნობიერება, ეკლესიურ ცხოვრებასთან ზიარება – ეს ყველაფერი იმ ერთობის გამოცდილების ნაწილებია, რომელიც სრულად ეკლესიაში მოიპოვება. ერთიანი სხეულის თანაზიარობის ეს გამოცდილება რელიგიური ზრდის საფუძველს წარმოადგენს. ბავშვი, რომელიც ოჯახს გარეთ იზრდება, სასტიკ სირთულეებს განიცდის, იტანჯება სულიერად და ფიზიკურადაც კი. როდესაც 3-4 წლის ბავშვები საბავშვო ბაღში მიდიან, ყველაზე დიდ შთაბეჭდილებას ზღაპარი კი არ ახდენს, აღმზრდელმა რომ უამბო, არამედ ერთობლივი თამაში, სიმღერა, მოქმედება – თვით ფაქტი ჯგუფთან ერთობისა. რუტინული მოქმედებები, რომლებიც ესოდენ ძნელია ასწავლო შინ – ქურთუკი თავის ადგილზე ჩამოკიდოს, სკამი უხმაუროდ მისწიოს, – მიმზიდველი ხდება, როცა ბავშვი აკეთებს ამას, „როგორც ყველა“, როცა ჯგუფის წევრი ხდება.

კლასში მოსწავლეთა ოპტიმალური რაოდენობა ისაა, როდესაც ბავშვები შეწყობილად მომუშავე ჯგუფად იქცევიან, მასწავლებელი კი – ამ ჯგუფის წევრია. საუკეთესო პედაგოგიკური მეთოდიკა ისაა, როდესაც ბავშვები კოლექტიურად მუშაობენ, თუმცა აუცილებელია დავუტოვოთ შესაძლებლობა ინდივიდუალური შემოქმედებისთვის. საუკეთესო სკოლა ისაა, რომელიც ორგანიზებულია თემში ანდა სამრევლოში, სადაც მშობლები და მასწავლებელი კარგად იცნობენ ერთმანეთს. ჭეშმარიტი ლიტურგიკული გამოცდილება ისაა, როცა ადამიანები „იკრიბებიან ერთად“, როგორც ერთიანი ეკლესია, როცა ერთობლივად აკეთებენ რაიმეს. ზრდასრულ ქრისტიანთათვის ეს ერთობლივი ღვთისმსახურება, ერთობლივი ლოცვაა. ისინი შეიძლება მდუმარედაც ლოცულობდნენ, გულში, თითქმის უძრავად იდგნენ. ბავშვებისათვის ლოცვასა და ღვთისმსახურებაში მონაწილეობა ფიზიკურად უნდა გამოვლინდეს, ყველა გრძნობაზე ზემოქმედებდეს. მარ-

თლმადიდებლურ ღვთისმსახურებაში ამისათვის არაერთი შესაძლებლობა არსებობს, მნიშვნელოვანია, გამოვიყენოთ ისინი.

„აქტიური“ მონაწილეობის წყალობით ბავშვები უკეთ გაიგებენ, რას ნიშნავს იყო წევრი იმ სხეულისა, რომელსაც ეკლესია ეწოდება.

გადის წლები, ბევრი რაღაც, რაც ჩვენს ბავშვებს ვასწავლეთ, შეიძლება დაავიწყდეთ, მაგრამ თუ იგრძნეს, რომ ეკლესიის ნაწილს შეადგენენ, ერთი-ან სხეულს ეკუთვნიან, თუკი პირადი ურთიერთობები ჩამოუყალიბდათ იმ ჯგუფის შიგნით, რომელსაც ეკლესიასთან აიგივებენ, ესე იგი, მართლმადიდებლური ქრისტიანული აღზრდის მყარი საფუძველი უკვე დადებულია.

რელიგიური აღზრდა – ეს ზრდაა

რელიგიური აღზრდა ზრდასთანაა დაკავშირებული. ზრდა, უპირველესად, ცვლილებაა. ადამიანი იცვლება, აღარ ჰგავს თავის თავს, მაგრამ იმავე პიროვნებად რჩება. ზრდა პიროვნების სიღრმეში ხდება: იმატებს გაგება, ძალა, გონება, გრძნობები. თუკი ზრდა არაა, უძრაობა ისადაგურებს. აღზრდის ხელოვნება შეიძლება განვსაზღვროთ, როგორც „ზრდის ხელშეწყობა“. ეს ტრივიალურად ჟღერს, თუმცა აღზრდელითი პროცესის ერთ-ერთი ყველაზე სწორი და მდგრადი კრიტერიუმია. რამდენად ეხმარება თქვენი გაკვეთილი ზრდას? რამდენად ავითარებს მოწაფეთა უნარს? რამდენად უწყობს ხელს მოწაფეთა დამოუკიდებელი ზრდის პროცესს?

სახარება ამ მიდგომის მშვენიერ ილუსტრაციას გვთავაზობს. აღზრდისას იესო ქრისტე უმეტესად იგავეებს, ანუ „ხელოვნების ენას“ იყენებდა, როცა ყოველდღიური ცხოვრების ნაცნობი სახეები მსმენელებს ეხმარებოდა უფრო ღრმა ჭეშმარიტება გაეგოთ და მიეღოთ. იგავეებით სწავლება მსმენელისგან არსებით ძალისხმევას მოითხოვს. სახების მნიშვნელობა მან თავად უნდა გააცნობიეროს. ეს შემოქმედებითი აქტია. როდესაც იდეა გაგებულა, ის შეიძლება გააგრძელო და განავითარო. მაგრამ ჯერ აუცილებელია, აღიქვა სახება, საკუთარი თავი მოთხრობის გმირთან გააიგივო, განიცადო, რაც მან განიცადა. ასეთი სწავლება უფრო მეტად უწყობს ხელს ზრდას, ვიდრე სილოგიზმებისა და უეჭველი ლოგიკური სქემების გადმოცემა.

ყოველ ადამიანს ქრისტე მის ენაზე ელაპარაკებოდა, სულიერი განვითარების მის დონეს ითვალისწინებდა. იგი თავს უმაღლეს და სრულად არ წარმოაჩენდა, სახარებაში რამდენჯერმე ნათქვამია, რომ ადამიანებს მისი არ ესმოდათ. არ ყოფილა ორი ადამიანი, ვისაც ერთნაირად წარმოუჩენდა

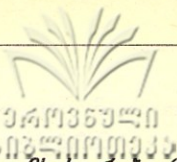
იავს. მოწაფეები ინდივიდუალურად, თანდათანობით აცნობიერებდნენ, აუ სინამდვილეში ვინ დგას მათ წინაშე.

(ქრისტიანული აღზრდა ოჯახში მხოლოდ საოჯახო წესების სტატიკურ აღქმაზე არ დაიყვანება. ქრისტიანული აღზრდა მოწოდებულია მუდმივად ითვალისწინებდეს ბავშვის ხასიათის ცვლილებას: იცვლება მისეული გაგება სიყვარულისა, ერთობისა, მორჩილებისა, სიხარულისა და მწუხარებისა. ჩვილის წმინდა წყლის ფიზიკური მორჩილება იცვლება მშობლების ზნეობრივი ავტორიტეტის აღიარებით, მოგვიანებით კი - მათ წინააღმდეგ ამბოხით.

მშობლებს ყველაზე მეტად იმის აღიარება უჭირთ, რომ ბავშვი უკვე აღარაა ჩვილი, უჭირთ აღიარონ ცვლილება მის გემოვნებაში. ბავშვი იზრდება და უეცრად შეიძლება დაკარგოს მიმზიდველობა ოდესღაც მისთვის სასიხარულო მოვლენებმა, როგორცაა, ვთქვათ, დაბადების დღე, პიკნიკი, ლაშქრობა. კიდევ უფრო ძნელია დაემშვიდობოთ ყოვლისშემძლეობისა და ყოვლისმცოდნეობის შარავანდედს, რომლითაც პატარა ბავშვი მშობლებს მოსაეს. მაგრამ თუ ბავშვი არ იზრდება, არ იცვლება, ოჯახში საკუთარი როლისა და ადამიანებთან ურთიერთობის გაგება არ ეცვლება, მაშინ მისი განვითარება შეწყვეტილია.

სკოლაში ზრდა შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი მასწავლებელი გაკვეთილის მსვლელობისას მოსწავლის ყურადღებას იპყრობს, აღვივებს მასში ფიქრის უნარს, კამათის, კვლევის, პრობლემის გადანწყვტის სურვილს. სასწავლო პროცესი მოსწავლის წინაშე უნდა აყენებდეს კითხვებს, რომლებიც მის დონეს შეესაბამება და რომლებსაც მოსწავლე ნამდვილ პრობლემებად მიიჩნევს, და ანოდებდეს ინფორმაციას, რაც პრობლემის გადასაწყვეტადაა საჭირო. არაა საკმარისი, ბავშვს მხოლოდ ფაქტობრივი ცოდნის გარკვეული მარაგი მივანოდოთ. ყველა საშუალება, გაეზადოთ გაკვეთილი საინტერესო, სწავლების ყველა უახლესი მეთოდი უსარგებლოა, თუკი ბავშვის შემოქმედებითი ძალისხმევის გამოვლენას არ უწყობს ხელს, მისი განვითარების სტიმულირებას არ ახდენს. ეს კრიტიკური უში სასკოლო ცხოვრების ყველა მხარეს შეიძლება მივუყენოთ. კედლის გაზეთის გამოშვებაც, თოჯინების თეატრიც, სპექტაკლიც თუ დისკუსიაც შეიძლება მოკლებული იყოს შემოქმედებითობას, როგორც სწავლება ძველ სკოლაში. ჩვენ მაშინ კი არ ვეხმარებით ზრდას, როცა მასზე ვსაუბრობთ, არამედ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი სწავლების ჩვენი მეთოდი აღვივებს შემოქმედებითი ძიების სურვილს, კვლევისა და პრობლემის გადანწყვტის სულისკვეთებას, ძალისხმევას.

საქართველოს
პარლამენტი

წმიდა საიდუმლო, „მიში ღვთისა“

ქრისტიანობის საფუძვლების სწავლება „მეტყუელი ეგე მსახურება“ (რომ. 12.1) უნდა იყოს, თუმცა ჩვენი რწმენა გონების სისტემა ჩარჩოებში ვერ ეტევა. ჩვენი რწმენის არსებითი ნაწილი — ესაა საიდუმლოს შეგრძნება, მონივნება, ანუ შიში ღვთისა. ქრისტიანული სარწმუნოება ღვთის საიდუმლოს, სამყაროსა და ცხოვრებაში იდუმალის არსებობას აღიარებს. ეს საიდუმლო ადამიანის გაგებას აღემატება. ზოგჯერ ყოველდღიურ ცხოვრებას რწმენის თვალთ დავინახავთ ხოლმე იმ ფასეულობებისა და რეალობის შუქზე, ჩვენს გამოცდილებაზე მეტი რომ არის. მაგრამ როგორაა შესაძლებელი ეს სწავლების პროცესში გამოვხატოთ, — სწავლებისა, რომელიც, უპირველესად, რაციონალურია? როგორაა შესაძლებელი ბავშვებს ვასწავლოთ „ეს მოდეთ“ და, ამავდროულად, მონივნებას გრძნობდნენ იმ რაღაცის წინაშე, რაც მათ (და ჩვენს) გაგებას აღემატება?

ეს ამოცანა კიდევ უფრო რთულდება, როცა ვაცნობიერებთ, რომ ბავშვები ბუნებით დიდი რეალისტები არიან, ცნობისწადილით აღსავსენი. ნებისმიერი მცდელობა სიტყვით გამოვხატოთ ღვთისმოსავი მონივნების, საღვთო საიდუმლოს შეგრძნება, მიზანს ვერ მიაღწევს, ფარისევლურ ტირადად ბად მოეჩვენებათ. უნდა გვახსოვდეს, რომ სიტყვა „შიში“ სიტყვათშეთანხმებაში „შიში ღვთისა“, სრულიად არ ჰგავს „შიშს“ ჩვეულებრივი გაგებით. ბავშვები სხვადასხვანაირ „შიშს“ განიცდიან, — სიბნელის, ობობების და ა.შ. ძალზე საეჭვოა ღვთის შემეცნებაში დავეხმაროთ მათ თუკი ღვთის წინაშე მონივნებულ თრთოლვას ამ და მსგავსი შიშის განცდას შევადარებთ.

ზოგჯერ მიიჩნევა, რომ ლოგიკა და ცოდნა, როგორც შემეცნების იარაღი, „შეუცნობელის“ წინაშე მონივნებასთან შეუთავსებელია. სინამდვილეში, სანამ არ მივხვდებით, რომ არსებობს რაღაც „შეუცნობელი“, სამყაროს ნამდვილ შეცნობას ვერ ვისწავლით. შესაძლოა, სწორედ ამიტომაც უჭირთ ბავშვებს ღვთის წინაშე მონივნების განცდა. მათ არ ჰყოფნით ცოდნა და გონიერება მიხვდნენ, რომ არსებობს რაღაც, რაც ადამიანის გონებას აღემატება. მე ვიტყვოდი, რომ აინშტაინისთვის გაცილებით ადვილია საიდუმლო და მონივნება იგრძნოს, ვიდრე რვა წლის ბავშვისთვის, რომელიც დარწმუნებულია, რომ სახელმძღვანელოში ყველა კითხვაზე არსებობს პასუხი.

ბავშვს მონივნების გრძნობა იმ შემთხვევაში შეიძლება გავუღვივოთ, თუკი დავეხმარებით, თავის ცხოვრებაში ღვთის მოქმედება დაინახოს, — გარესამყაროზე მისი ცოდნის, მისი გონებრივი შესაძლებლობების გათვალისწინებით. ამ შემთხვევაში ბავშვები, ღვთის შემწეობით, აღწევენ სინმოდის, ღვთაებრივი საიდუმლოს წინაშე მონივნების თავისებურ შეგრძნებას.

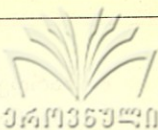
მოზარდებისთვის განკუთვნილ ერთ-ერთ სახელმძღვანელოში ნათქვამია: „მეცნიერება ადამიანს ჭეშმარიტებას სთავაზობს. ფაქტების ჭეშმარიტებას – კონკრეტული და უტყუარი ფაქტებისა. მაგრამ ცხოვრება განა მხოლოდ ფაქტებისგან შედგება? მაგალითად, როგორ შეიძლება გამოვყოთ წამი, როდესაც ადამიანი კვდება და უკვე მოკვდა? როდესაც ადამიანი საოპერაციო მაგიდაზე წევს, შეიძლება გამოუსწორებელი რამ მოხდეს – და, აი, დგება წამი, როცა ექიმებს ჯერ კიდევ შეუძლიათ მისი გადარჩენა, და წამი, როცა უკვე გვიანაა. მისი სიცოცხლე შეწყდა. ბიოლოგიური თვალსაზრისით, ამ წამს სრული სიზუსტით ვერ მიუთითებ. ზოგიერთი უჯრედი უკვე დიდი ხანია მოკვდა, ზოგიერთი კიდევ დიდხანს იცოცხლებს. მაგრამ წარმოდგენელი თვისებრივი განსხვავება სახეზეა: აი, ადამიანი ცოცხალია, და მომდევნო წამს კი – მკვდარი.“

ამ საიდუმლოების წინაშე მეცნიერება უძლურია. მის მიერ შემოთავაზებულ ჭეშმარიტებებს, ფაქტებს, ციფრებს შეუძლიათ განსაზღვრონ თვისებრივი, რაოდენობრივი ანდა დროითი ცვლილებები, მაგრამ მხოლოდ „სულიერ აზროვნებას“ ძალუძს არსობრივი, ძირეული ცვლილება მოიხელთოს.

„მეცნიერული აზროვნება“ კითხვებზე პასუხებს ეძებს, „სულიერი აზროვნება“ კი – საიდუმლოს გასაღებს შეარჩევს. ამაშია არსებითი განსხვავება. სამეცნიერო საკითხს შეიძლება ჰქონდეს გარკვეული პასუხი, პრობლემას კი – გადაწყვეტა. რაც უნდა რთული იყოს მეცნიერული პრობლემა, რა დროც უნდა დაიხარჯოს მის გადასაჭრელად, პასუხი ყოველთვის არსებობს. მაგრამ საიდუმლოს გამზადებული პასუხი არ გააჩნია. როგორ შეუძლია ადამიანს, უპასუხოს, რა არის ცხოვრება, რა – სევდა, რა – სიხარული? ადამიანს შეუძლია მხოლოდ უფრო ღრმად იგრძნოს ამ ცნებების იდუმალება. თქვენ ღრმად ჭკრეტთ ტანჯვის არსს, თუკი საყვარელ ადამიანს კარგავთ, უვლით მას ავადმყოფობის დროს ანდა უყურებთ, როგორ კვდება. ამას ჩვენ „ცხოვრებისეული სიმართლის“ შეცნობას ვუწოდებთ. რაც უფრო ღრმად ვჭკრეტთ, მით უფრო არსებითია შეცნობილი ჭეშმარიტება. როდესაც ადამიანი განიცდის მწუხარებას, სიხარულს, განარჩევს სიკეთეს და ბოროტებას, ჭეშმარიტების ჭკრეტას იწყებს. საიდუმლოს გულისგულს უახლოვდება“ (ბ.კულომზინი, „რწმენა და მეცნიერება“, 1969წ.).

კარგი მასწავლებელი მზად უნდა იყოს, გამოიყენოს მთელი მასალა, რომელიც საშუალო სკოლის პროგრამაშია. იგი მოწოდებულია, მისცეს ბავშვებს ცოდნა, დაეხმაროს დაეუფლონ სასწავლო მასალას, უპასუხოს მათ კითხვებს, ამავე დროს, გაითვალისწინოს ის კითხვებიც, რომლებზეც პასუხს ვერ გასცემს. მასწავლებელი მოწოდებულია სასკოლო მასალა ცხოვრების რელიგიურ გაგებას შეუფარდოს.

მთლიანობა

რელიგიური აღზრდის ზემოთ მოყვანილ მიზნებთან განუწყვეტელი კავშირში უნდა განვიხილოთ მისი „მთლიანობაც“. ეს ცნება ნიშნავს, რომ ქრისტიანული რწმენა არ არის რაღაც იზოლირებული მონაკვეთი – იქნება ეს ადამიანის პირადი ცხოვრება, თუ მისი დამოკიდებულება გარესამყაროსთან. არ შეიძლება, იყო ქრისტიანი ნახევრად ანდა დროდადრო, ცხოვრების მხოლოდ გარკვეულ სფეროში.

ადამიანური ბუნება, ნიჭი, გრძნობები, კავშირები, ქმედება, ინტერესები – ეს ყოველივე რელიგიური ცხოვრების შემადგენელი ნაწილია. ჩვენი ქრისტიანული სარწმუნოება ადამიანური ბუნების მხოლოდ ერთ რომელიმე ნაწილს არ მოიცავს. ადამიანებს, რომლებიც იესო ქრისტესთან მიდიოდნენ, იგი მუდმივად, ხაზგასმით ეუბნებოდა, რომ მისმა მიმდევრებმა მთლიანად უნდა გასცენ თავისი თავი. მდიდარმა ახალგაზრდამ, თითქმის სრულყოფილმა მრავალი თვალსაზრისით, უფალს თავი მთლიანად ვერ დაუთმო და განშორდა. მოციქულმა პეტრემ, თუმც კი ეცემოდა, მთლიანად გასცა თავი და უდიდესი მოციქული გახდა.

მთლიანობა იმაშიც უნდა გამოიხატოს, თუ როგორ ვუნერგავთ ჩვენს შვილებს სარწმუნოების სანყისებს. მასწავლებელი მოწოდებულია, მხოლოდ იმაზე კი არ იზრუნოს, რომ პატარა ჯონიმ ზეპირად იცოდეს „მრწამსი“ (თუმცა „მრწამსის“ ცოდნა და გაგება აუცილებელია), არამედ იმაზეც, თუ რას წარმოადგენს ჯონი, როგორც პიროვნება. ამას ჯონი უმალ იგრძნობს, თუნდაც ეს პირადი დამოკიდებულება სიტყვით არ გამოიხატოს. თუკი მასწავლებელი მოახერხებს დაუმეგობრდეს ჯონის, როგორც პიროვნებას, – ასეთი მეგობრობა კი არ გამოირიცხავს მომთხოვნელობას, – ეს გაცილებით ღრმად იმოქმედებს ბავშვზე, ვიდრე საშინაო დავალება თუ ლექცია. დაინახო ჯონიში პიროვნული მთლიანობა, – ეს ნიშნავს გამოავლინო მის მიმართ ინტერესი, როგორც ინდივიდუალობისადმი, შეეცადო, გაიგო მისი ქცევისა და განცდების მიზეზები, გაიცნო მისი ოჯახი და გარემოცვა, მის სწავლაზე იმსჯელო არა მარტო სხვებთან შედარებით, არამედ იმით, თუ რას დებს თვითონ მასში.

ქრისტიანული მთლიანობა, მასწავლებლის მხრიდან, იმის მიმართ დამოკიდებულებაშიც გამოიხატება, რაც კლასში ხდება. იგი შეზღუდული ადამიანი არ უნდა იყოს – მოწოდებულია, აინტერესებდეს ყველაფერი, რაც მის მოწაფეებს მნიშვნელოვანი და საინტერესო ჰგონიათ. მისი ავტორიტეტი მხოლოდ გაიზრდება, თუკი მოსწავლეები უეცრად აღმოაჩენენ, რომ იგი იცნობს ისეთ რაღაცეებსაც, რასაც საეკლესიო სკოლასთან საერ-

თო არაფერი აქვს, სამაგიეროდ, მათთვის მნიშვნელოვანია.

ჩვენს პლურალისტულ, სეკულარულ საზოგადოებაში წარმოდგენა ეკლესიაზე ხშირად დაიყვანება რაღაც იზოლირებულ, თავის თავში ჩაკეტილ ორგანიზმამდე, რომლისთვისაც ამქვეყნიური პრობლემები სრულიად უცხოა. რა თქმა უნდა, გარკვეული თვალსაზრისით, ქრისტიანები „არა ამა სოფლისანი არიან“, მაგრამ მხოლოდ იმ გაგებით, რომ უღმერთო ფასეულობათა იერარქიას არ სცნობენ.

ქრისტიანული ეკლესია მოწოდებულია გახდეს ნიმუში სიყვარულისა და სამყაროზე ზრუნვისა, ამიტომ ადამიანთა საჭიროებისგან იზოლაციაში არ შეუძლია იყოს. იგი მოწოდებულია თანაუგრძნოს და თანაგანიცადოს ყველა ადამიანის ტანჯვა და საზრუნავი. შეგვიძლია თუ არა, ავუხსნათ ეს ბავშვებს სამრევლოს ცხოვრების ჩვეულებრივ პირობებში? შეგვიძლია თუ არა ფარისევლობის გარეშე ვასწავლოთ ის, რაც ჯერაც არაა განხორციელებული ჩვენს საკუთარ ეკლესიურ ცხოვრებაში?

მჯერა, რომ გარკვეულად, ძალზე მცირე დოზით, ჩვენ ეს შეგვიძლია. მოწოდებულნი ვართ გამოვიყენოთ ნებისმიერი პრაქტიკული შესაძლებლობა, რათა საეკლესიო სკოლები და ბავშვები ჩავრთოთ კეთილ საქმეში, რაც ადამიანებთან მათი ურთიერთობის გამოცდილებას გაამდიდრებს. გაჭირვებულთა დახმარება, ეკლესიის მისიონერულ საქმიანობაში მონაწილეობა – ეს ყველაფერი საჭირო და სასარგებლოა. ბავშვები ასაკით რაც უფროსები არიან, მით მეტად შეუძლიათ გაიგონ ეკლესიის ზრუნვის აუცილებლობა ამა სოფელზე.

დასკვნის სახით ჩამოვყავალიბებ ხუთ ამოცანას, რომელიც, ჩემი აზრით, მართლმადიდებელი რელიგიური აღზრდის წინაშე დგას:

- დავეხმაროთ ბავშვებს ცხოვრებაში ღვთის რეალობის შეგრძნება მოიპოვონ.

- ვასწავლოთ იმის გაგება, რომ ღვთის წინაშე არავინაა მარტო, რომ ჩვენ ყველანი – ქრისტეს სხეულის, ეკლესიის ნაწილი ვართ.

- ხელი შევუწყოთ პიროვნების ჰარმონიულ სულიერსა და ფიზიკურ განვითარებას.

- ბავშვები განვითარების შესაბამისად მივიყვანოთ ღვთის წმიდა საიდუმლოს, ადამიანის გონებას რომ აღემატება, მოწინებულ გაცნობიერებად.

- დავეხმაროთ, გაიგონ, რომ ქრისტიანული სარწმუნოება ჰერმეტიული ნაკვეთური კი არ არის, არამედ პიროვნებასა და ცხოვრებას მთლიანობაში მოიცავს.

მიმაჩნია, რომ ეს ამოცანები ბევრს „თანამდევად“ არ მოეჩვენება შედეგებით ნებისმიერი სასკოლო განათლების ძირითად მიზანთან: მიანოდოს ინფორმაცია, აუხსნას ფაქტები, მიმართოს ქვშმარიტებისკენ, მიაღწიოს პრობლემის არსის წვდომასა და გაცნობიერებას. რასაკვირველია, აუცილებელია, მოსწავლეებმა გაიგონ ფაქტები, რადგან ადამიანებს სწამთ და მოქმედებენ იმის შესაბამისად, თუ რამდენად იცნობენ სინამდვილეს, ესმით მომხდარის აზრი და სწორად აფასებენ სიტუაციას. საეკლესიო სკოლაში სწავლების ამ უშუალო, აშკარა ამოცანაზე საუბარი შემდეგ გვექნება. მაგრამ ღრმად ვარ დარწმუნებული, რომ თუკი „თანამდევი“ ამოცანები, რომლებზეც ამ თავში შევჩერდით, სწავლების შთამაგონებელი არ გახდა, ის თავის ცხოველმყოფელობასა და არსებითობას დაკარგავს.

თავი II

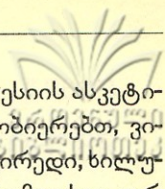
ჩვენი შვილები

სანამ ქრისტიანული აღზრდის არსსა და მეთოდებზე რაიმეს ვიტყოდეთ, აუცილებელია, გულდასმით დავაკვირდეთ ბავშვებს, რომლებთანაც მუშაობა მოგვინევს. როგორია მათი ზრდის თავისებურება, რა უნდა ვასწავლოთ და რისი სწავლა სურთ თვითონ, როგორია მათი შესაძლებლობები და ინტერესები?

ჩვილობის ასაკი: დაბადებიდან 3 წლამდე

პირველი პერიოდის განმავლობაში, რომელსაც პიაჟე „სენსომოტორულ“ სტადიას უწოდებს, სამ წლამდე ბავშვი ციცქნა, უსუსური არსებიდან, რომელიც სახვევებში ფართხალებს, პატარა ადამიანად იქცევა; დადის, დარბის და ლაპარაკობს, გამოთქვამს თავის სურვილებსა და მოთხოვნებს; ზოგი ადამიანი უყვარს და სცნობს, ზოგიერთი კი არ უყვარს ანდა ეშინია მისი. შეიძლება, იყოს მხიარული, ცნობისმოყვარე, ბედნიერი, სევდიანი, გაბრაზებული, გუნებანაშხდარი; გარკვეულ საგნებს სასიამოვნო ან შემაშინებელ შეგრძნებებთან აიგივეს; შეუძლია სიყვარული, შეცოდება, ეჭვიანობა. სამი წლისათვის ბავშვი შეიცნობს საკუთარი სახლის სამყაროსა და მის ახლო მდებარე გარემოს, აგროვებს უამრავ შთაბეჭდილებას. მას უჩნდება ცოცხალი ფანტაზია, თუმცა ლოგიკური აზროვნების უნარი ჯერ არასაკმარისად აქვს განვითარებული. მისი გონება მოქმედებებით გამოვლინდება. სამი წლისა იგი მზადაა აღიქვას აზრები, რომლებიც გრძნობად გამოცდილებას ეფუძნება: მას ძალუძს გაიგოს ზომის, ფერის, მოყვანილობის და სხვა მსგავსი ცნებები.

მართლმადიდებელი ეკლესია ამ ასაკის მნიშვნელობას უფრო მეტად აცნობიერებს, ვიდრე სხვა ქრისტიანული კონფესიები. სიცოცხლის პირველ კვირათა განმავლობაში ბავშვი სამ წმიდა საიდუმლოში – ნათლობაში, მორონცხებასა და ზიარებაში მონაწილეობს. ეკლესიაში საგანგებოდ მისთვის ტარდება მსახურება, რომლის დროსაც სახელს არქმევენ, და იგი ეკლესიის წევრი ხდება. ეკლესია გაცილებით ადრე, სანამ ყრმაში გონება და ცნობიერება გაიღვიძებდეს, მაღლს ანიჭებს და ბოროტისაგან იფარავს. ამით ეკლესია, როგორც ჩანს, ქვეცნობიერი სფეროს სიღრმისეული „მე“-ს არსებობას

და მისი ნათლისცემის აუცილებლობას აღიარებს. ჩვენი ეკლესიის ასკეტიკური ტრადიციის თანახმად, ის „მე“, რომელსაც ჩვენ ვაცნობიერებთ, ვიღებთ და გარკვეულწილად „ვექმნით“, აისბერგის მხოლოდ მცირე რედი; ხილული ნაწილია. არსებობს სულის გაცილებით დიდი ნაწილი, რომელსაც ვერ ვაცნობიერებთ, მაგრამ რომელიც ჩვენს ცხოვრებაზე აქტიურად ზემოქმედებს. ეს უმნიშვნელოვანესი, კრიტიკული სიღრმე თითქმის მთლიანად ჩვილობის ასაკში ყალიბდება. გარკვეული აზრით, ზრდასრული ადამიანის ცხოვრება ბავშვობაში შექმნილის განვითარებას წარმოადგენს.

ჩვენ შეგვიძლია შევაჯამოთ სულიერი და ფიზიკური პროცესები, რომლებიც სამ წლამდე ბავშვის ცნობიერ დონეზე მიმდინარეობს:

- საკუთარი ფიზიკური „მე“-ს აღმოჩენა, ფიზიკური გრძნობების – მხედველობის, ყნოსვის, შეხების, მოძრაობის, გემოს აღქმის და სმენის განვითარება.)

თავისუფლებისა და აკრძალვის, დაშვებულის და დაუშვებელის, ჭამის კულტურის, მოძრაობისა და თავისუფლების ფარგლების, ჰიგიენური ჩვევების აღმოჩენა.

- უსაფრთხოებისა და სიყვარულის გრძნობების აღმოჩენა.) მაგალითად, სიცივისა და დისკომფორტის შეგრძნება დედის მიახლოებისთანავე იცვლება სითბოსა და კომფორტის შეგრძნებით. ერთი და იგივე ადამიანი ყოველდღე უკმაყოფილებს შიმშილის გრძნობას. თუ ბავშვს რაიმე სტკივა, მკურნალობს და ამშვიდებს. დროთა განმავლობაში საყვარელი ადამიანის გამოჩენისთანავე ქრება დაკარგვის შიში (რომელიც ხშირად საკუთარი სახლის ეზოშიც კი იჩენს თავს) და მთელი სამყარო უსაფრთხო ხდება.

- უარყოფითი გრძნობების: მრისხანების, შიშის, ეჭვიანობის აღმოჩენა.

- საკუთარ ნებასა და სხვა ადამიანების, ჩვეულებრივ, უფროსების, დამორჩენულ ნებას შორის არსებული უთანხმოების აღმოჩენა, როდესაც უეცრად ბავშვის კეთილდღეობის წყარო მის წინააღმდეგ შემობრუნდება, მტერი ხდება და უსიამოვნო განცდების წყაროდ იქცევა, მასში აღიძვრება გრძნობათა ქარიშხალი – განცვიფრება, აგრესიულობა, საკუთარი სიძლიერის დამტკიცების მცდელობა, დროებითი მორჩილება ანდა გაბოროტება.

- ბავშვი აგროვებს ფაქტებსა და ინფორმაციას, მაგრამ არ ძალუძს მათი გაცნობიერება. ის აგროვებს შთაბეჭდილებებსა და სახეებს, ახსოვს ხმები და სხვადასხვა სუნი, მაგრამ არ შეუძლია ამ მოვლენათა მიზეზების გააზრება და მათ, როგორც თავისთავად არსებულს, ისე აღიქვამს.)

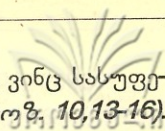
- ამ პერიოდის ბოლოსთვის, ორიდან სამ წლამდე, ბავშვს შეუძლია თავისი სურვილების სიტყვიერად გამოხატვა, გარე სამყაროსთან ურთიერთობის დამყარება, თუმცა ხანდახან მისი მეტყველება პრიმიტიულია.)

ბავშვის აღზრდა ოჯახში ხდება. ერთადერთი აღზრდელი, რომელიც ბავშვმა იცის, მშობლებია ანდა ისინი, ვინც მათ ცვლის. ჩვილ ასაკში აღზრდის პროცესზე შეიძლება ვილაპარაკოთ, როგორც ზოგად განვითარებაზე მჭიდრო ოჯახურ ურთიერთობათა ატმოსფეროში. ამ პროცესიდან არ შეიძლება გამოვაცალკევოთ ფიზიკური და ზნეობრივი აღზრდა, არ შეიძლება ვილაპარაკოთ, აგრეთვე, ჩვილის „სწავლებაზე“, თუმცა სიცოცხლის პირველი სამი წლის განმავლობაში იგი ძალზე ბევრ რამეს იგებს.

რაღაც თვალსაზრისით, შეიძლება ვისაუბროთ ქრისტიანი მშობლების „სამღვდელო მსახურებაზე“. ისინი, გარკვეულად, წმიდა საიდუმლოს აღასრულებენ, რამეთუ თავიანთი შვილების ცხოვრებაში ღმერთი შემოჰყავთ და მათ ცხოვრებას ღმერთს უძღვნიან. ეს ამოცანა კურთხეულ მთლიანობას მოითხოვს: იმას, თუ როგორ უცვლის დედა თავის ჩვილს საფენს, როგორ აჭმევს ან როგორ ეფერება, ჩვილის რელიგიური აღზრდისათვის ისეთივე მნიშვნელობა აქვს, როგორც იმას, თუ როგორ ლოცულობს იგი მისთვის, ანდა როგორ მიჰყავს ტაძარში. ყველაფერს, რასაც დედა აკეთებს ბავშვისათვის, რელიგიური აზრი ეძლევა, თუ დედა სიყვარულითა და მზრუნველობით აღსავსეა, შვილს სიმშვიდესა და ბედნიერებას ანიჭებს. დედობრივი სიყვარულის ხარისხი დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად მჭიდროდ არის დაკავშირებული იგი ღმერთთან. დედობრივი სიყვარული შეიძლება გადაიქცეს დამთრგუნველ, ეჭვიან, მფრთხალ სიყვარულად, ის შეიძლება აღივსოს შიშითა და შფოთით; ზოგჯერ დედა იმდენად უბედური, თავკერძი და ბეჩავი ხდება, რომ მას აღარ ძალუძს უყვარდეს თავისი შვილი. მსგავს მდგომარეობაში ჩვილი, შეიძლება ითქვას, რელიგიურად დაჩაგრულია, დაბეჩავებულია. ხოლო სიხარულით, პასუხისმგებლობით აღსავსე თავგანწირული სიყვარული, რომლითაც მრავალი დედა ზრდის შვილებს, მიუხედავად დედის მრწამსისა, თავისი ბუნებით რელიგიურია. ბავშვი, რომელიც არ განიცდის შიშსა და მწუხარებას, რომელიც სიხარულით შეიმეცნებს სამყაროს, რელიგიური ხდება.

(დედობრივ სიყვარულს ძალუძს ბავშვი უფროსების რელიგიურ გამოცდილებას, ეკლესიის ლიტურგიკულ ცხოვრებას აზიაროს. ბავშვის მიერ რელიგიური და საკულტო ცხოვრების აღქმა შეიძლება მხოლოდ გრძნობითი იყოს, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ის სავსებით რეალურია.)

სახარებაში განსაკუთრებით გვაოცებს ადგილი, სადაც ქრისტი საუბრობს რწმენის არა გონებით, არამედ გრძნობით განცდის მნიშვნელობაზე. ქრისტი „გაურისხდა“ თავის მონაფეებს, რომლებიც მასთან მისვლის საშუალებას არ აძლევდნენ ბავშვს, რადგან მონაფეები მისი სწავლების განმარტებას უფროსებისათვის დამახასიათებელი აზროვნებით ცდილობდნენ.

მაცხოვარმა ბრძანა, სასუფეველი ცათა ბავშვებისაა და ის, ვინც სასუფეველს ბავშვივით არ მიიღებს, ვერ დაიმკვიდრებს მას (მარკოზ. 10,13-16). მან გააცხადა, თუ რა დამოკიდებულება აქვს ღმერთს ბავშვების მიმართ: მოეხვია მათ, აკურთხა და ხელი დაასხა. მისი სიყვარული ქადაგებით ან თუნდაც იგავით კი არ გამოიხატა, არამედ უბრალო, ფიზიკური შეხებით. მან ბავშვებს საშუალება მისცა მისი სიახლოვე ფიზიკურად ეგრძნოთ, ხოლო როცა უფროსებს მიმართა, ხაზი გაუსვა იმას, რომ ბავშვების მიერ ღმერთის აღქმა — ის, თუ როგორ იგრძნეს მათ მისი კურთხევის მაღლი, სრულებითაც არ არის შემთხვევითი და აღსავსეა რელიგიური აზრით: „რომელმან არა შეინყნაროს სასუფეველი ღმერთისაი, ვითარცა ყრმაი, ვერ შევიდეს მას“.

ჩვენი ეკლესიის ცხოვრება რელიგიურ ფასეულობათა უშუალოდ ფიზიკურად აღქმის არაერთ საშუალებას გვაძლევს. დაე, ბავშვმა თავისი ნათლობის ჯვარი ხელით მოსინჯოს, შეეხოს და ეამბოროს ხატს, რომელიც მის სასთუმალთანაა დასვენებული, იგრძნოს საკმეველის სურნელება და დატკბეს ტაძრის ნათელი ფერადოვნებით, მიიღოს წმიდა ზიარება, შეიგრძნოს მისი გემო, იგრძნოს ნაკურთხი წყლის წვეთები სახეზე, ისმინოს გალობა, გადაინეროს პირჯვარი, თუნდაც ეს მას თამაში ეგონოს. ყველა ეს საგანი, განცდა, გრძნობა ჩვენს ეკლესიაში რაღაც მესამეხარისხოვანს როდი წარმოადგენს, რასაც შემდეგ, ზრდასრულ მდგომარეობაში უკუაგდება. ყველაფერი, რაც ჩამოვთვალე, მართლმადიდებელი ქრისტიანისათვის მთელი ცხოვრების განმავლობაში არ კარგავს მნიშვნელობასა და აზრს, იქნება ეს მოქმედება, შესტი თუ განცდა. აქვს რა ყოველივე ამასთან შეხება, ბავშვი ეკლესიური ცხოვრების საკუთარ, ნამდვილ გამოცდილებას იძენს.

პატარა ბავშვების უნარი დააგროვონ სახეები, შთაბეჭდილებანი და ფაქტობრივი ინფორმაცია, რელიგიური თვალსაზრისითაც უნდა განვამტკიცოთ. უფროსებმა იციან, რომ ბავშვები, უსმენენ რა მათ საუბარს, სწავლობენ ლაპარაკს. ისინი ბავშვებს სამყაროს ათვისებაში ეხმარებიან და ასწავლიან, რომ ცეცხლი წვავს, წყალი სველია, თოვლი კი ცივი. ზუსტად ასევე უფროსები მოწოდებულნი არიან დაეხმარონ მათ რელიგიური წარმოდგენებისა და იდეების ჩამოყალიბებაში. დაე, ბავშვი ხედავდეს, როგორ ლოცულობენ მისი მშობლები, დაე, მშობლები ყოველთვის განუმარტავდნენ მას, რასაც იგი ტაძარში თვალს ადევნებს; დაე, ბავშვი ესწრებოდეს წირვა-ლოცვას და უყურებდეს, ისმენდეს, შეიგრძნობდეს, ეხებოდეს საგნებს, რომელნიც უდიდესი რელიგიური აზრით არიან აღსავსენი. თუმცა უნდა გვახსოვდეს, რომ ეს ყველაფერი ნამდვილ რელიგიურ მნიშვნელობას მაშინ იძენს და რელიგიური ცხოვრების დასაწყისი მხოლოდ იმ შემთხვევაში ხდება, როცა მშობლები ბოლომდე გულწრფელნი და ღვთისმოსავნი არიან.

ერთხელ ორი შვილის ახალგაზრდა დედამ მითხრა: „მე ვიცი, რატომ მოსწონს ჩემს ორი თვის გოგონას ასე ძლიერ ტაძარში ყოფნა, სახლში შე ყოველთვის საშინლად დაკავებული ვარ, უამრავი საქმე მაქვს გასაკეთებელი, ტაძარში კი, საათნახევრის განმავლობაში, იგი წყნარად მიწევს ხელზე და არსად გავრბივარ რაიმეს გასაკეთებლად“. მე გულწრფელად მჯერა, რომ სიყვარულის და სიმშვიდის ამგვარი განცდა ტაძარში რელიგიურ განცდას უახლოვდება.

სამი წლის ბავშვებს უკვე შობის, აღდგომისა და საეკლესიო დღესასწაულთა საზეიმო ატმოსფეროს აღქმაც შეუძლიათ.

თუმცა ჩვენ არ შეგვიძლია ჩვილი ბავშვის „ზნეობრივი ცნობიერების“ შესახებ ვილაპარაკოთ, მაგრამ ხანმოკლე ცხოვრებისეული გამოცდილება ზნეობრივი ცნებების აღსაქმელად მას მაინც ამზადებს. ისეთი რეალიების აღმოჩენა, როგორცაა თავისუფლება და აკრძალვები, უსაფრთხოება და სიყვარული, საკუთარი და გარედან თავსმობვეული ნების დაპირისპირება, შიშისა და ეჭვიანობის უსიამოვნო გრძნობები, შექებისგან მიღებული სიამოვნება, – ჩვილი ასაკის გამოცდილების ეს დიდი ნაწილი ჩვენი რელიგიური განვითარების საფუძველს ერწყმის. მართალია, ამ გრძნობებს ბავშვი არაქრისტიანულ ოჯახშიც აღმოაჩენს, მაგრამ მშობლების სულიერი ცხოვრებით ეს გამოცდილება მხოლოდ ქრისტიანულ ოჯახშია განათლებული.

მაგრამ ყველაფერს, რაც კი ჩვილის რელიგიური განვითარების შესახებ ვთქვით, აღემატება ღვთის მადლის იდუმალი ზემოქმედება, რომელიც ასაზრდოებს მას. არავის ძალუძს აღრიცხოს და შეაფასოს ეკლესიის წმიდა საიდუმლოების მოქმედება ჩვენს პატარებზე. ჩვენ შეგვიძლია მხოლოდ რწმენითა და მონივნებით ვეცადოთ, რომ სულიწმიდის ამ ზემოქმედების გზები ბავშვებისათვის გახსნილი იყოს.

საოლამდელი ასაჩი: 3-დან 6 წლამდე

პიაჟეს თანახმად, ეს პერიოდი „წინარეოპერატიულ ეტაპს“ შეესაბამება. ჯონ ფ. ემლინგი თავის მშვენიერ ბროშურაში, რომელშიც პიაჟეს განვითარების თეორიას მოკლედ გადმოგვცემს, წერს: „სხვათა შორის, „წინარეოპერატიული“ პერიოდისათვის დამახასიათებელია ეგოცენტრიზმი. ამ ასაკში ბავშვს თავისი თავის სხვა ადამიანის ადგილზე დაყენება არ ძალუძს; უფრო მეტიც, მას აქვს მიდრეკილება ყურადღების კონცენტრირებისა ადამიანებისა თუ საგნების ყველაზე უფრო გამოხატულ, თვალ-

შისაცემ ნიშან-თვისებებზე და რადგანაც რეალობის კატეგორიებად კლასიფიცირება არ შეუძლია, ამიტომ ადამიანურ თავისებურებებსა და შესაძლებლობებს უსულო საგნებს მიაწერს. გარდა ამისა, ბავშვი ყველაფრის მიზეზად საკუთარ თავს მიიჩნევს.

ამ ეტაპზე ბავშვი ყველაფრის მიზეზს პოულობს, იცის პასუხი ყველა კითხვაზე. აკმაყოფილებს ნებისმიერი პასუხი, მიუხედავად მისი ლოგიკურობისა.“

ეს არის ყველაზე უმცროსი ასაკობრივი ჯგუფი, რომელთანაც საეკლესიო სკოლაში გვაქვს საქმე.

ამ ასაკისათვის ბავშვები უკვე ფლობენ თავისუფალი მეტყველების ჩვევას, ესმით სხვისი საუბარი. მათთან ურთიერთობა უკვე არა მხოლოდ მშობლებს, არამედ მეგობრებს, მასწავლებლებსა და უცხო ადამიანებსაც შეუძლიათ. აღმზრდელს ისეთი ქმედითი საშუალება ეძლევა, როგორც სიტყვიერი ურთიერთობაა. მაგალითად, შეიძლება მან ბავშვებს ზღაპრები უამბოს, ოღონდ აუცილებელია, ისინი წინასწარ მოფიქრებით და საგულდაგულოდ შეარჩიოს.

უმცროსი სკოლამდელი ასაკის ბავშვებს ზღაპრის მოსმენა შეუძლიათ არა უმეტეს ხუთი წუთისა, ხოლო შედარებით უფროსებს — არა უმეტეს ათი წუთისა. თხრობას თან უნდა სდევდეს ქესტები ან ხმები: ბავშვებმა შეიძლება გაიმეორონ ხმები, მიბაძონ მოძრაობას, ხელით აჩვენონ იმ საგნის ზომა, რომელიც მთხრობელმა ახსენა, ათვალეირონ ფერადი ნახატები, შეეხონ ნივთებს, რომლებიც თხრობის ილუსტრირებას ახდენს. სიუჟეტი უკიდურესად მარტივი და გასაგები უნდა იყოს, თანამიმდევრულად, დროისა და სივრცის კატეგორიებში ჩაღრმავების გარეშე უნდა ვითარდებოდეს. თუ საუბარი წარსულს შეეხება, უმჯობესია შემდეგი ტიპის გამოთქმები გამოვიყენოთ: „ოდესღაც“, „გუშინ“ ანდა, შედარებით უფროსი ასაკისთვის, „როცა პატარა ვიყავი“. თუ საუბარი მანძილს ეხება, საკმარისია ვთქვათ: „აქვე“, „აქედან არც ისე შორს“, „ცხრა მთას იქით“. ბავშვის ცნობიერებისათვის საერთოდ უცხოა ისეთი ცნებები, როგორიცაა „სიმართლე“, „ერი“, „ღვთისმოსაობა“, „სამართლიანობა“, „ხელისუფლება“, „რწმენა“ და „სიყვარულიც“ კი, თუმცა, მათ შეუძლიათ გაიგონ, რას ნიშნავს „კეთილი“, „კარგი“ ანდა „ბოროტი“, „საძაგელი“ ადამიანი. მასწავლებელმა არ უნდა ილაპარაკოს იმგვარ ემოციებზე, რომლებიც ბავშვებისათვის ჯერ უცნობია.

პატარა ბავშვების ზნეობრივი განვითარება საკმაოდ პრიმიტიულია, თუმცა, მათთვის, როგორც წესი, ცნობილია ეთიკური ხასიათის იარლიყები, რომლებსაც მათ ესოდენი სიამოვნებით აკრავენ. „ცუდი ბიჭი“, „კარგი ბიჭი“, „გაუგონარი“, „დამჯერი“, — რაოდენ ხშირად უხდება ბავშვს ამ სიტ-

ყვების მოსმენა! მაგრამ მას არ ძალუძს იმის გაგება, კარგია თუ ცუდი ესა თუ ის საქციელი, რატომ ხდება, რომ ერთ შემთხვევაში ცნობისმყოფვარეობა შექებას იმსახურებს, მეორე შემთხვევაში კი იკრძალება. ჩვილობის ასაკში იგი თავის შესაძლებლობებსა და თავის გარემოს შეიცნობდა, ახლა კი სხვების მხრიდან საკუთარი ქმედებების დადებითსა და უარყოფით შეფასებებს აგროვებს, რაც შემდეგ აყალიბებს მის შეხედულებებს „სიკეთესა“ და „ბოროტებაზე“. ხუთი წლის ბავშვმა იცის, „ღმერთს უნდა, რომ ჩვენ კარგები ვიყოთ“, და „რომ ჩვენ არ უნდა ვიყოთ ცუდები“, მაგრამ მას საკმაოდ ბუნდოვანი წარმოდგენა აქვს იმაზე, თუ რა არის „კარგი“ და რა — „ცუდი“. იგი მათ უბრალოდ უფროსების მხრიდან შექებასა და გაკიცხვასთან აიგივებს. ქრისტიანულ ოჯახსა და ქრისტიანულ გარემოცვაში ბავშვის ეთიკური შეხედულებანი სწორედ შექებამ და გაკიცხვამ უნდა ჩამოაყალიბოს.

(სკოლამდელი ასაკის ბავშვისათვის ისეთი არსებითი ცნებები, როგორცაა ცოდვა, მონანიება, გამოსყიდვა, სიკვდილი, აღდგომა, სიცოცხლე სიკვდილის შემდგომ, სრულიად გაუგებარია. თუმცა კი მან გამოცდილებით იცის, რას ნიშნავს „იყო დამჯერი“ და „მიიღო პატიება“. ასევე შეიძლება იცოდეს რომელიმე ახლობლის გარდაცვალების ან ბავშვის დაბადების ამბავი, მაგრამ ამ ფაქტებით გამონკვეული წარმოდგენები საკმაოდ პრიმიტიული და ზედაპირულია.)

ამ ასაკის ბავშვებს მოძრაობის მუდმივი მოთხოვნილება აქვთ და ერთ ადგილზე დიდხანს ვერ ჩერდებიან. ისინი თავისუფალი, მარტივი, შეუზღულდავი მოძრაობებისაკენ არიან მიდრეკილნი. ჯგუფში შემოქმედებითი მუშაობა ამის გათვალისწინებით და ამის შესაბამისად უნდა წარიმართოს.

ბავშვი მზადაა ჩხირკედელაობისათვის. კუნთებს ძირითადად უკვე იმორჩილებს და თუმცა ფაქიზი სამუშაოს შესრულება ჯერ არ შეუძლია, სიამოვნებით თამაშობს საღებავებით, კუბურებით, პლასტილინით, ქვიშით. მისი შემოქმედებითი ინსტინქტი არ არის შეზღუდული თვითკრიტიკით, ნებისმიერი სამუშაო ხანმოკლე უნდა იყოს და ხელშესახები, აშკარა შედეგი მოჰქონდეს. ხშირად ბავშვის მიერ დახატულის აზრი გაუგებარია. ამ შემთხვევაში შეიძლება სასარგებლო აღმოჩნდეს, თუ შევთავაზებთ აგვისნას, რა დახატა. მას ძვირადღირებული მასალა და იარაღები არ ესაჭიროება, მაგრამ უნდა მივცეთ სივრცე მუშაობისა და მოძრაობისათვის, თუნდაც ამისთვის იატაკზე გაზეთების დაფენა მოგვიხდეს.

სკოლამდელი პატარა უკიდურესი ინდივიდუალისტია. ამ ასაკის ბავშვები თავისი სურვილით ერთად იშვიათად თამაშობენ. ერთი ბავშვის ჩართვა მეორის თამაშში ჩვეულებრივ ნიშნავს, რომ ბავშვები მანც ცალ-ცალკე თამაშობენ, თუმც კი პარალელურად. ეს აუცილებლად

უნდა გვახსოვდეს ჯგუფთან მუშაობისას.

სკოლამდელი ასაკის უმთავრეს მიღწევას, ალბათ, საკუთარი მოქმედებისა და თამაშის სხვა ბავშვების მოქმედებასა და თამაშთან კოორდინირების ჩვევა წარმოადგენს. ამ ეტაპზე მნიშვნელოვანი უნარ-ჩვევები ვითარდება, სახელდობრ, რიგის დაცვის, დარიგებისა და უმარტივესი წესების დაცვის ჩვევები, სხვა ბავშვისათვის ანგარიშის განევა და საკუთარი თავის ჯგუფის წევრად გაცნობიერება. ბაგა-ბაღსა და საბავშვო ბაღში სწავლების მშვენიერი საშუალებაა საფერხულო ცეკვები, მარტივი თამაშობანი სიმღერითა და როლების წარმოდგენით. სრულებით არ გამოგვადგება შეჯიბრება, მეტ-ნაკლებად რთული წესების მქონე თამაშობები, რომლებიც გარკვეულ ჩვევებსა და გუნდებად დაყოფას მოითხოვს.

შექებისა და აღიარების მოპოვების სურვილი ნებისმიერ ასაკში საკმარისად ძლიერია. ბავშვს უკვე შეუძლია უცხოებთან თავის კარგად დაჭერა, უფროსების ქცევას ბაძავს, ხალისით იღებს დარიგებას, როგორც უნდა მოიქცეს ტაძარში, ოღონდ თუ მას მეტისმეტად არ ზღუდავენ, რაც დაუმორჩილებლობის ჯიუტ სურვილს ბადებს.

ამ ასაკის ბავშვს რეალურისა და ფანტასტიკურის გარჩევა თითქმის არ ძალუძს. სწორად იწყებს რეალურად მომხდარი შემთხვევის შესახებ ლაპარაკს და უცებ სრულიად დაუჯერებელ დეტალებს იგონებს. სამრევლო სკოლების მასწავლებლებს საშუალება რომ ჰქონდეთ გაიგონ, როგორ ჰყვებიან ბავშვები შინ იმას, რაც მოისმინეს, გაოცებული დარჩებოდნენ.

მართალია, ჩვენს დროში სკოლამდელი ასაკის ბავშვის სამყარო მხოლოდ ოჯახით არ შემოიფარგლება, მაგრამ მისთვის მშობლები მაინც ყოვლისშემძლებად რჩებიან. არ არსებობს საშიშროება, რომლისგანაც, როგორც ბავშვს სჯერა, მათ არ შეეძლოთ მისი დაცვა, არანაირი ტრაგედია არ მოხდება, თუკი დედა გვერდითაა. ამგვარი შეგრძნება „მოსიყვარულე და სამართლიანი ყოვლისშემძლეობისა“ შეიძლება მეტად სასარგებლო იყოს ღმერთზე ბავშვების წარმოდგენის ჩამოსაყალიბებლად.

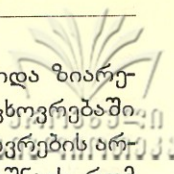
ხუთი წლის ბავშვები სავსებით მზად არიან სამყაროს შექმნის შესახებ მარტივად გადმოცემული ბიბლიური მოთხრობის აღსაქმელად. ბავშვს შეუძლია აქტიური მონაწილეობა მიიღოს ამ თხრობაში, მაგალითად, სთხოვეთ დახუჭოს თვალი და „წარმოიდგინოს“ ბნელი, რომელიც მანამდე იყო, სანამ ღმერთი ნათელს შექმნიდა, ხოლო შემდეგ გაახილოს, რათა ნათელი „წარმოიდგინოს“. ხელით მოასინჯინეთ ფოთლები, ყვავილები, მარცვლები; ბავშვმა შეიძლება განასახიეროს, როგორ მოძრაობს ესა თუ ის ცხოველი, როგორ დაფრინავენ ფრინველები.

შეიძლება მოვეყვებოთ იმის შესახებ, თუ როგორ ზრუნავს ღმერთი ჩვენ-

ზე. ასეთია, მაგალითად, მოთხრობა ნოეს კიდობანზე, ანუ იმაზე, თუ როგორ გადაარჩინა ღმერთმა ნოე, მისი ოჯახი, ცხოველები, როგორ გაფრინდა და მტრედი და წარღვნის დამთავრების შემდეგ როგორ მობრუნდა ზეთის ხილის რტოთი... ბავშვებისთვის მისაღებია ამბავი მდინარის პირას ლერწამში დატოვებული მოსესი, იესო ქრისტესი, რომელმაც ქარიშხალი დააცხრო. ასევე ხალისით მოისმენენ მოთხრობას სასწაულებზე, თუ ჩვენ ხაზს გავუსვამთ არა იმას, რაც საკუთრივ სასწაულებრივია (ამას ბავშვები ჯერ ვერ გაიგებენ), არამედ იმას, თუ როგორ ზრუნავდა ქრისტე ადამიანებზე და როგორ შველოდა მათ. შეიძლება ვუამბოთ ადამისა და ევას შესახებ სამოთხეში, იმის შესახებ, თუ როგორ არქმევდა ადამი ცხოველებს სახელებს, როგორ გამოაძევეს ადამი და ევა სამოთხიდან და რა აღუთქვა მათ ღმერთმა. ოღონდ, ნუ გექნებათ იმის იმედი, რომ ბავშვები გაიგებენ „დაცემის“, „ცოდვის“ და „გამოხსნის“ არსს. მათ მოსწონთ ისტორია ქრისტეს ურთიერთობისა ბავშვებთან, მოთხრობა შობის შესახებ. ეს მოთხრობანი შეიძლება ხშირად გავუმეოროთ.

სუთი წლის ბავშვი, რომელიც მართლმადიდებელ ოჯახში ცხოვრობს და მრევლის ცხოვრებაში მონაწილეობს, რელიგიური წარმოდგენებისა და განცდების გარკვეულ მარაგს აგროვებს. მას აქვს ცოცხალი წარმოდგენა ღმერთზე, რომელმაც შექმნა ყოველივე, რომელიც კეთილი და ყოვლისშემძლეა, და გარკვეუნილად, ღმერთზე მშობლების თვისებები გადააქვს – ძალაუფლება, სიყვარული, ყოვლისშემძლეობა. მშობლების ხასიათი ბავშვის რეალურ ცნობიერებაზე უზარმაზარ გავლენას ახდენს. სურათებისა და მოთხრობების მეშვეობით მას გარკვეული წარმოდგენა ექმნება იესო ქრისტეზე, როგორც პიროვნებაზე, თუმცა ჯერ არ იცის, რომ ღმერთი და იესო ქრისტე – ერთია, და არც ამის დაზუსტების მოთხოვნილებას გრძნობს. მართლმადიდებელი ბავშვი სწავლობს პირჯვრის გამოსახვას და წარმოთქვამს: „სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა“, მაგრამ ეს სიტყვები, ჩვეულებრივ, მის ცნობიერებაში ღმერთზე მოთხრობებს არ უკავშირდება; ჯერ კიდევ ადრეა წმიდა სამების თემაზე საუბრის დაწყება.

ბავშვისათვის წარმოდგენა ეკლესიაზე განუყოფლად ტაძარს – ეკლესიის შენობას უკავშირდება. რაც უფრო კარგად იცნობს იგი მას, მით უფრო უკეთ გრძნობს იქ თავს. ბავშვი კმაყოფილებას განიცდის იმის გამო, რომ იცის, თუ როგორ უნდა ექიროს თავი, როგორ გადაისახოს პირჯვარი, ეამბოროს ხატს, მიიღოს წმიდა ზიარება, მიიღოს კურთხევა და აჭყვეს გალობას. რასაკვირველია, ეს მხოლოდ გარეგნული და მექანიკური ცოდნაა, მაგრამ ბავშვს საშუალებას აძლევს ეკლესიის წევრად იგრძნოს თავი და იგი ტაძარს, როგორც საკუთარ სახლს, ისე ეჩვევა.

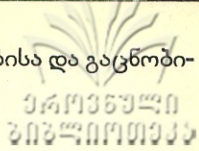

პატარა ბავშვის ეკლესიურ ცხოვრებაში უმთავრესია წმიდა ზიარების ხშირი მიღება. ზიარების საიდუმლოს საშუალებით მის ცხოვრებაში ღვთის მაღლი შემოდის, რაც, თავისთავად, ქრისტიანული ცხოვრების არსია. ეს საიდუმლო რეალურია და ქმედითი, მაგრამ იმას არ ნიშნავს, რომ ბავშვს მისი რაციონალურად აღქმა შეუძლია. მას შეუძლია გაიგოს, რომ საქმე აქვს რაღაც განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანსა და წმიდასთან, ამ საიდუმლოს მიმართ მშობლებისა და ყველა იქმყოფის უჩვეულოდ მონიწეული დამოკიდებულებიდან გამომდინარე. რაც შეეხება მის ახსნას, უნდა განვუმარტოთ: წმიდა ზიარება წმიდა საკვებია, რომელსაც ღმერთი გვაძლევს. შეიძლება დავუმარტოთ, ეს საკვები იესო ქრისტემ მოწაფეებს უკანასკნელი ტრაპეზისას მისცა, და როცა ვეზიარებით, თავად გვაძლევს მას.

მცდელობა ახსნათ სიტყვები: „*ესე არს ხორცი ჩემი, თქვენთვის განტეხილი*“ ... და „*ესე არს სისხლი ჩემი*...“ შეიძლება კატასტროფით დამთავრდეს. მახსოვს შემთხვევა, როდესაც გულწრფელი, მაგრამ უხეირო მცდელობა მასწავლებელი ქალისა თავისი მოწაფეებისათვის ახსნა ზიარების მნიშვნელობა, უმძიმესი შედეგით დამთავრდა: შეშინებულმა ბავშვებმა კვირა დღეს უარი თქვეს ზიარების მიღებაზე. სკოლამდელი ასაკის ბავშვებს უმჯობესია მოვუყვებთ საიდუმლო სერობის ისტორია, ავუხსნათ, რომ ასე იქნა პირველად მონიჭებული წმიდა ზიარება, რომ იესო ქრისტემ თავად მისცა ზიარება თავის მოწაფეებს იმ სიტყვებით, რომლებსაც ჩვენ ახლა ტაძარში ვისმენთ და რომ მოგვიწოდა იგივე გავაკეთოთ მის მოსახსენებლად. ბავშვების ყურადღება შეიძლება მივმართოთ საიდუმლო სერობის ხატისაკენ, რომელიც, როგორც წესი, აღსავლის თავზეა.

ხუთი წლის ბავშვი, რომელიც ქრისტიანულ ოჯახში ცხოვრობს, აგროვებს საკმაო ინფორმაციას სხვადასხვა დღესასწაულსა და ტრადიციებზე, ბევრს იგებს ცხოვრებისადმი ქრისტიანული დამოკიდებულების შესახებ. აღდგომა, ჯვრისწერა, ნათლობა, წესის აგება, სახლის კურთხევა – ყველა ეს მოვლენა ბავშვის ცნობიერებაზე დიდ გავლენას ახდენს.

ხუთი წლის ბავშვი რელიგიური აღზრდის სფეროში, რასაკვირველია, „სუფთა დაფა“ არ არის. ხელსაყრელ პირობებში იგი დიდი რაოდენობით რელიგიურ შთაბეჭდილებებს აგროვებს, რომლებიც შემდეგ შეიძლება, გაღრმავდეს და განვითარდეს. იმ შემთხვევაშიც კი, თუ მას არ მიუღია ფორმალური რელიგიური მომზადება, მაგრამ სიყვარულისა და სულიერი სიმშვიდის ატმოსფეროში იზრდებოდა და ოჯახურ დისციპლინას ემორჩილებოდა, იგი სავსებით მზადაა შეგნებული რელიგიური განვითარებისათვის. ხოლო თუ პატარა ამგვარ ატმოსფეროს მოკლებული იყო, იგი მეტისმეტად დაზარალებულია. ამ ასაკში ყალიბდება მისი სულიერი ქვეც

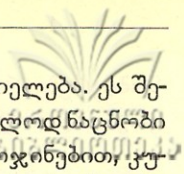
ნობიერება, რომელიც მომავალში თავისუფალი აზროვნებისა და გაცნობიერებული მოქმედების საფუძველი გახდება.

უმცროსი სასკოლო ასაკი: 6-დან 10 წლამდე

ამ ასაკის ბავშვები უკვე ტოვებენ ოჯახური სამყაროს ჩაკეტილ წრეს. დადიან სკოლაში, ჰყავთ მეგობრები და მტრები, რომელთა შესახებაც მშობლებმა არაფერი იციან, დამოუკიდებლად იღებენ გადაწყვეტილებებს და ამყარებენ ურთიერთობას ბავშვებთან, ემორჩილებიან მოზრდილთა სამყაროს წესებსა თუ ჩვეულებებს – სკოლის, სამეზობლოს, ქუჩის, საზაფხულო ბანაკის... მათ უკვე აძლევენ დავალებებს, საჭირო ნივთებს თვითონ ყიდულობენ თავისთვის და იწყებენ იმის გაცნობიერებას, რომ კანონი მხოლოდ მათი მშობლების მიერ დადგენილი წესები როდია, არამედ, აგრეთვე, სხვებისაც, – იქნება ეს სასკოლო განაწესი, ქუჩაში მოძრაობის თუ სხვა წესები. ყველაფერს, რასაც ისინი ადრე როგორც მოცემულობას, ისე იღებდნენ, ახლა ეჭვქვეშ აყენებენ, არკვევენ და ადარებენ. რაც მეტად ეცნობიან კანონებსა და წესებს, მით უფრო უძლიერდებათ მათი დარღვევის ცდუნება – რაღაც მოიპარონ, შეიგინონ და სხვ.

თანატოლების მიმართ ბავშვს ახლებური დამოკიდებულება უჩნდება. ბევრ ბავშვს უძნელდება მეგობრული ურთიერთობის დამყარება. მათ არ სურთ თამაში და საქმის კეთება მარტო, მაგრამ სხვებთან ერთად შრომას ჯერ შეჩვეულნი არ არიან. ჭირვეულობა, რომელიც ამ ასაკის ბავშვებში ესოდენ თვალშისაცემია, კოლექტივისტური სულისკვეთების ჩასახვაზე მეტყველებს, ბავშვები ცდილობენ ერთმანეთთან ახალი ურთიერთობების დამყარებასა და არსებული წინააღმდეგობის შემცირებას. მათ უკვე შეუძლიათ გაცნობიერებულად სწუხდნენ ლალატისა და გაუცხოების გამო, საუკეთესო მეგობარი უეცრად ახალ მეგობარს იჩენს, და თუნდაც ეს დროებითი იყოს, ლალატისგან მიყენებული ტკივილი მძაფრია და რეალური. მასწავლებელი უზარმაზარი ავტორიტეტით სარგებლობს, ნაწილობრივ მშობლების ადგილსაც კი იკავებს. ახალი მეგობრები და მტრები ემოციურად უფრო დატვირთულსა და მდიდარ გარემოს ქმნიან.

ამ ასაკობრივ პერიოდში ბავშვის გონებრივი განვითარების თვალსაზრისით არსებითი, ნახტომისებური წინსვლა ხდება. ბავშვი სწავლობს მიზეზ-შედეგობრივი კავშირების დამყარებას, იმის გამორჩევას, რასაც კონკრეტულად და რეალურად მიიჩნევს. მას უკვე ეხალისება უმარტივესი

გეგმის შედგენა და გეგმის მიხედვით დასახულის განხორციელება. ეს შესაძლებელია ბავშვების თამაშიდან; თამაში უკვე აღარ არის მხოლოდ ნაცნობი მოქმედების გამეორება, როგორცაა, ვთქვათ, გართობა თოჯინებით, კუბურებით, ბურთით; თამაში უფრო რთული და სახალისო ხდება. ბავშვებმა შეიძლება მოაწიონ შტაბი, კლუბი, გაიყონ ჯგუფებად, გუნდებად, ითამაშონ ომობანა, სახლობანა, ექიმობანა, ტელევიზიობანა, თავგადასავლობა-ნა, სადაც ყოველი ბავშვი თავის როლს ასრულებს.

პროგრესი გონებრივ განვითარებაში ცვლის ბავშვების დამოკიდებულებას მოთხრობებისადმი. მათ აინტერესებთ მომხდარის მიზეზი და შედეგი; როდესაც ისმენენ ბიბლიურ მოთხრობებს, ისინი სვამენ კითხვას, რა სურს ღმერთს სამყაროს გაუკეთოს... ერთმა შვიდი წლის ბიჭმა, რომელსაც ვიცნობდი, როდესაც ცოდვით დაცემის ამბავი მოისმინა, გაღიზიანებულმა იკითხა: „რატომ, რატომ არ შექმნა ღმერთმა ადამი და ევა ისეთებად, რომ მათ ურჩობა არ მოენდომებინათ?“ ეს ბავშვი უკვე მზადაა იმისათვის, რომ ნების თავისუფლების შესახებ სწავლების უმარტივესი განმარტება მიიღოს. ბავშვებს შეიძლება მივანოდოთ დოგმატიზმის ისეთი ახსნა-განმარტება, რომელიც აკმაყოფილებს მათ მისწრაფებას უმარტივესი ლოგიკური სქემებისადმი. მაგ. სამების დოგმატის ახსნა (ცნობილი შედარება მზის დისკოს, სინათლესა და სითბოსთან).

ეს უნარ-თვისებები შეიძლება საკლასო სამუშაოს დაგეგმვისათვის იქნეს გამოყენებული, სირთულე კი იმაში მდგომარეობს, რომ მეცადინეობა სამრევლო სკოლაში კვირაში ერთხელ ტარდება, ამიტომ გონების გარკვეული დაძაბვა აუცილებელია, რომ ბავშვმა შვიდი დღის განმავლობაში წინა მეცადინეობის შინაარსი არ დაივიწყოს. მაგრამ უმცროსი ასაკის ჯგუფებთან შედარებით, სადაც ყოველი გაკვეთილი, ძალაუნებურად, უნდა განვიხილოთ. როგორც დამოუკიდებელი მეცადინეობა (რადგან ბავშვებს ბუნდოვნად ახსოვთ, თუ რა ხდებოდა ერთი კვირის წინ), ამ ასაკის ბავშვებთან უფრო მეტი შესაძლებლობა ჩნდება დაგეგმვისა და სასწავლო თემის რამდენიმე მეცადინეობად დაყოფისათვის; მასწავლებელს გაკვეთილის დაწყებისას შეუძლია ბავშვებს განვლილი მასალა გაახსენოს და თავდაპირველი ინტერესი გაუღვივოს.

ყალიბდება უფრო ნათელი წარმოდგენა „სამართლიანობაზე“, შედარებით იმასთან, რაც ადრე შეინიშნებოდა. უფრო პატარა ასაკის ბავშვებშიც აქვს ადგილი საკუთრების ინსტინქტის გამოვლენას, მაგრამ მხოლოდ ახლა იწყება მკაფიო განსხვავება „ჩემისა“ და „სხვისის“ (საკუთარი უფლებებისადმი უზარმაზარი პატივისცემით და სხვისი უფლებების ძალზე მცირე, უმნიშვნელო აღიარებით). თუმცა ამ უფლებებს უკვე, ასე თუ ისე, აღი-

არებენ, აცნობიერებენ და საკმაოდ ხშირად არღვევენ, სრული შეგნებით იმისა, რომ არღვევენ კანონს. ამ ასაკში „სამართლიანობის“ იდეას ძველალექსიუელი ელფერი დაჰკრავს. ბავშვები აქცენტს აკეთებენ კანონიერებაზე და პატიება თითქმის არ იციან. ამიტომ ბავშვები შეგნებულად და მიზანმიმართულად იწყებენ ტყუილის თქმას (და არა მხოლოდ ფანტაზიორობას), რათა დანაშაულის უსიამოვნო შედეგი – სასჯელი – თავიდან აიცილონ.

„კანონიერებისა“ და შეგნებულად ჩადენილი „დანაშაულები“ გაცნობიერებასთან ერთად ჩნდება და ვითარდება უფრო ნატიფი ემოციებიც: შეცოდება, თანაგრძნობა, სურვილი სუსტის დაცვისა, გარკვეული ზნეობრივი ნორმების მიღებისა და აღიარებისა. ისინი უკვე მზად არიან ამ ნორმების დაცვისათვის გარკვეულ განსაცდელსაც კი გაუძლონ. მახსოვს შვიდი წლის გოგონა, რომელიც ბავშვების ჯგუფთან ერთად დადიოდა რუსულ ტაძარში (სადაც სკამები არაა) და ვნების კვირის ხანგრძლივ მსახურებას ესწრებოდა.

– არ გინდა ჩამოგდე? – ჩურჩულით ვკითხე.

მან განსაკუთრებულად შემომხედა და ჩურჩულითვე მიპასუხა:

– ყოველთვის კი არ უნდა ვაკეთოთ ის, რაც გვინდა!

ამ ასაკში ბავშვებს უკვე უჩნდებათ უნარი გულწრფელად მოინანიონ თავიანთი ცუდი საქციელი.

როგორ მოვუთხროთ ამ ასაკის ბავშვებს ღმერთზე ისე, რომ მონათხრობი მათ ცხოვრებისეულ გამოცდილებასთან იყოს დაკავშირებული ან, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, არიან თუ არა ისინი მზად რამენაირად მაინც აღიქვან ქრისტიანობა? შეუძლიათ თუ არა ღვთისმსახურებაში შეგნებულად მიიღონ მონაწილეობა? რა შეუძლიათ გაიგონ წმიდა წერილიდან? რომელი სულიერი და ზნეობრივი ფასეულობანია მათთვის მნიშვნელოვანი?

უკანასკნელი ათი წლის განმავლობაში ქრისტიანული აღზრდის თეორიაზე დიდი გავლენა მოახდინა რონალდ გოლდმანის შრომებმა, რომელმაც საფუძვლიანად შეისწავლა რელიგიური აღზრდის სისტემა ინგლისის საშუალო სკოლაში. ინგლისში ბიბლიის შესწავლა სასკოლო პროგრამის შემადგენელი ნაწილია და საერო მასწავლებლები მას სხვა აკადემიურ საგნებთან ერთად ასწავლიან. გოლდმანმა მრავალრიცხოვანი ტესტის საფუძველზე აჩვენა, რომ სასკოლო გაკვეთილებზე ბავშვები ბიბლიას პრაქტიკულად ვერ აცნობიერებენ. თავის წიგნში „რელიგიისადმი მზადყოფნა“ მან წინადადება წამოაყენა, რომ ბავშვებმა ბიბლიის შესწავლის ნაცვლად ცალკეული თემები დაამუშაონ, რომლებიც მათ ცხოვრებისეულ გამოცდილებასთან იქნება დაკავშირებული. როგორცაა, ვთქვათ: სახლი, მეგობრები, ადამიანები, რომლებიც გვეხმარებიან, მწყემსები და ცხვრები. ხელები,

ფეხები, ტანსაცმელი, საუზმე, თესლი, დაბადების დღეები, დღესასწაულები და ა. შ. მას მიაჩნია, რომ ნებისმიერი ამგვარი თემა შეიძლება განხილულ იქნეს რელიგიური და ბიბლიური ასპექტით, შეიძლება რელიგიურად იყოს აქცენტირებული ანდა დასრულდეს საუბრით რელიგიაზე როგორც ცხოვრების საზრისზე.

ამგვარი მიდგომის სასარგებლოდ მრავალი რამ შეიძლება ითქვას, და ხელალებით არაფრის უარყოფა, ალბათ, არ ღირს, მაგრამ მაინც მგონია, რომ სწავლების ასეთი მეთოდი ქრისტიანული აღზრდის მიზანს არ პასუხობს, გაკვეთილი ანდა საუბარი ოჯახზე, მეგობრებზე, შინაურ ცხოველებზე — ეს იგივე არ არის, რაც გამოცდილება ოჯახისა, მეგობრობისა, ცხოველებზე ზრუნვისა. ასეთი გაკვეთილი ადვილად შეიძლება გადაიქცეს ინტელექტუალურ აბტსრაქციად და ბავშვის პირადი გამოცდილებისთვის სრულიად უცხო დარჩეს. ჩვენი მიზანია, ბავშვში იმის შეგრძნება გავაღვიძოთ, რომ ღმერთი რეალურად არსებობს, თანამყოფობს ჩვენთან, მონაწილეობს ჩვენს ცხოვრებაში და ჩვენ მასთან ცოცხალი კავშირი გვაქვს. ბიბლიური მოთხრობები სწორედ ამ რეალობაზე, ღმერთთან შეხვედრის რეალობაზე მეტყველებს. მასწავლებლის ამოცანაა ამგვარი მოთხრობისა თუ მოვლენის არსი ისე ახსნას, რომ ის ბავშვებისათვის უფრო გასაგები გახდეს საკუთარი ცხოვრებისეული გამოცდილების შუქზე.

სარწმუნოების რომელი საფუძვლები, ღვთის ადამიანებისადმი დამოკიდებულების ამსახველი რომელი წარმოდგენები შეიძლება მივანოდოთ ბავშვს შეიდიდან ცხრა წლის ასაკამდე? ბავშვებს უკვე შეუძლიათ აღიქვან ღმერთი როგორც სამყაროს შემოქმედი. ეს იდეა რელიგიურ მნიშვნელობას მხოლოდ იმ შემთხვევაში მიიღებს, თუ ბავშვებს სამყაროს მშვენიერება და საოცრება რამდენადმე აღქმული აქვთ.

სკოლის სახელმძღვანელოები, სამწუხაროდ, იფარგლება სენტიმენტალური ფრაზებით ვარსკვლავების, ღრუბლების და მთების სილამაზის შესახებ. ძალზე მნიშვნელოვანია, ბავშვებს ვასწავლოთ ბუნებრივი მოვლენებით გაცხება. მაგალითად, ბიბლიის სიტყვები: „და თქუა ღმერთმან: ქუეყანამან გამოიღუდ მწვანელი თივისა, მთესველი თესლისა ნათესავობისაებრი და მსგავსებისაებრი და ხე ნაყოფიერი, მყოფელი ნათესობისა“ (დაბ. 1, 11) ბავშვებისათვის გაცილებით დიდ მნიშვნელობას იმ შემთხვევაში შეიძენს, თუკი ამ პროცესებს წარმოვუჩინოთ. კლასში შეიძლება ჩავატაროთ მარტივი ცდები, ვაჩვენოთ ფილმი მცენარეების ზრდის შესახებ. ასევე, შესაძლებელია შესაქმის სხვა ასპექტების ილუსტრირებაც. ბავშვებმა შეიძლება დახატონ პლაკატები, რომლებიც მოგვითხრობს წყლის, ატმოსფეროს, ცეცხლის მნიშვნელობის შესახებ და ა. შ. კარგი იქნება, თუ მასწავლებელი

გაეცნობა შესაბამისი კლასის ბუნებისმეტყველების სახელმძღვანელოს და გამოიყენებს სასწავლო მასალას, ფანტაზიის მცირედი დაძაბვით შესაქმნის ისტორიის ერთგვარ ილუსტრირებას მოახდენს. ეს დაეხმარება ბავშვს, გადალახოს ის უფსკრული, რომელიც ჰყოფს იმას, რასაც ტაძარში იგებს, იმისგან, რასაც სკოლაში ასწავლიან — უფსკრული, საიდანაც იწყება რელიგიის გადაქცევა რალაც „ზოლირებულ სივრცედ“, „კვირა დღის ცოდნად“, რომელსაც „ყოველდღიურ“ ცოდნასთან საერთო არაფერი აქვს.

ბავშვებს შეუძლიათ აღიქვან ღმერთი, როგორც ჩვენი მცველი და მფარველი. და აქ ჩვენ მონოდებულნი ვართ გავითვალისწინოთ მათი ცხოვრებისეული გამოცდილება და თანდაყოლილი უნარი მოვლენები და საგნები შედარების გზით შეიმეცნონ. ტელეგადაცემებიდან ბავშვს ყოველგვარი ავარიებისა და ტრაგიკული შემთხვევების შესახებ ესმის და ეს მისი გონების ყოველდღიურ „საზრდოს“ წარმოადგენს. ისეთი ბიბლიური მოთხრობა, როგორიცაა მოთხრობა სამი ყრმის შესახებ ბაბილონის სახმილში, არ შეიძლება გამოვიყენოთ ილუსტრაციად იმისა, რომ ცეცხლის არ უნდა გვეშინოდეს, ამ მოთხრობის ნამდვილი არსი მდგომარეობს მეფისადმი ყრმების პასუხში: *„რამეთუ არს ღმერთი ჩუენი ცათა შინა, რომელსა განმკუთვნული ვართ, შემძლებელი განრინებად ჩუენთა სახმილისაგან ცეცხლისაისა მგზნებარისა ... და უკეთუ არა საცნაურ იყვნენ შენდა, მეფე, ვითარმედ ღმერთთა შენთა არა ვეკუთვნით და ხატსა ოქროსასა, რომელ აღსდგი, არ თაყუანის-ვსცემთ“* (დან. 3, 17-18).

მრავალი ბიბლიური მოთხრობა გვაუწყებს განსაცდელის ჟამს ღვთის შეწევნაზე, გვამცნობს იმას, რომ ღმერთი უშვებდა ადამიანთა ვნებას გარკვეული ხნის განმავლობაში, მაგრამ ყოველთვის ახსოვდა ისინი და მათ ტანჯვას მათივე სასიკეთოდ მიმართავდა. ბავშვებს შეუძლიათ გააცნობიერონ: იმისათვის, რომ სწორ გზაზე დადგეს, ადამიანმა გამოცდა უნდა ჩააბაროს. ამასთან დაკავშირებით შეიძლება მოვუთხროთ იოსების, ბალაამისა და მისი სახედრის, წინასწარმეტყველი იონას ამბები და მრავალი სხვა.

თუმცა ბავშვებთან ტანჯვის პრობლემების განხილვა ჯერ ნაადრევიცაა, განსაკუთრებით, უდანაშაულოთა ტანჯვისა. მაგრამ ზოგჯერ ამ საკითხისთვის გვერდის ავლა არ ხერხდება. შეიძლება, მათ გონებაში აღვბეჭდოთ იესო ქრისტეს სახე, უცოდველისა, რომელმაც მიიღო ვნება, სატანჯველი, მაგრამ მისი ვნება და სიკვდილი არ იყო გზის დასასრული, რადგან იგი აღდგა. თუ ბავშვებმა მოახერხეს გაიგონ და თანაგრძნობით განიცადონ ქრისტეს ვნებისა და მისი აღდგომის ერთიანობა, ეს ნიშნავს, რომ მათში ტანჯვის ქრისტიანული აღქმა-გაგების საფუძველი უკვე არსებობს. უფრო ღრმად ამ პრობლემის გააზრება მათ მოგვიანებით მოუწევთ.

თუკი ბავშვებს ჯერ არ დაუგროვდათ მათთვის საყვარელი, ადვილად დასამახსოვრებელი მოთხრობების მარაგი წმიდა წერილიდან, რაც ადამიანისადმი ღვთის სიყვარულზე, შენევენასა და მფარველობაზე მოწმობს, უმჯობესია თავი არ გამოვუჭედოთ ცარიელი განცხადებებით: „ღმერთს ჩვენ ვუყვარვართ“, „ღმერთი სიყვარულია“, „უნდა გვიყვარდეს ღმერთი“.

ვმსჯელობთ რა სარწმუნოებრივ სწავლებაზე, უშუალოდ სამების დოგმატთან მივდივართ. ბავშვები ადრევე ეჩვევიან წარმოთქვან: „სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა“, რადგან ეს სიტყვები მუდმივად იხმარება ღვთისმსახურებაში. ამ ასაკში აუცილებელია ბავშვებს გავაცნოთ სახებანი, რომლებიც ამ სიტყვების მნიშვნელობის განცობიერებაში დაეხმარებათ. რა თქმა უნდა, მათ არ ძალუძთ სამების დოგმატის საღვთისმეტყველო განმარტების გაგება. მაგრამ გადავდებთ რა მას გარკვეული დროით, შეგვიძლია განმარტების მისაღებად სახეებისა და მოთხრობების მეშვეობით შევამზადოთ. მოთხრობები მარტივი, მაგრამ დოგმატური თვალსაზრისით ზუსტი უნდა იყოს, მერე რაღაცის შეცვლა და თავიდან სწავლება რომ არ მოგვიხდეს.

აი, რამდენიმე მაგალითი ამგვარი ბიბლიური მოთხრობებისა:

1. ამ ასაკის ბავშვები მომზადებულნი არიან კითხვისათვის: „ვინ შექმნა სამყარო?“ და მზად არიან საპასუხოდ: „სამყარო შექმნა ღმერთმა“. მასწავლებელმა შეიძლება დასვას კიდევ ერთი კითხვა: „მაგრამ ღმერთი ვინაა შექმნა?“ და ამ კითხვამ, შესაძლოა, მოსწავლეები კიდევ დააბნიოს. მასწავლებელმა შეიძლება უთხრას, რომ ღმერთი არავის შეუქმნია, რომ ღმერთი ყოველთვის იყო. მას შეუძლია ხმამაღლა წაიკითხოს სიტყვები; რომლითაც იწყება ბიბლია: „დასაბამად ქმნა ღმერთმან ცა და ქუეყანა. ხოლო ქუეყანა იყო უხილავ და განუმზადებელ და ბნელი ზედა უფსკრულთა და სული ღმერთისა იქცეოდა ზედა წყალთა. და თქუა ღმერთმან: „იქმნენ ნათელი და იქმნა ნათელი“ (დაბ. 1,1-3).

ეს სიტყვები გვეუბნება, თუ ვინ არის ღმერთი. მამა ღმერთმა თავისი სიტყვით შექმნა სამყარო. იესო ქრისტეს ეწოდება, აგრეთვე, „სიტყვა ღვთისა“ (ლოგოსი), ხოლო სული წმიდა „იქცეოდა წყალსა ზედა“. ამრიგად, ბიბლიის პირველივე მუხლში ნათქვამია, რომ ღმერთმა – მამამ, ძემ და სული წმიდამ – შექმნა სამყარო.

2. როდესაც შედარებით მოზრდილ ბავშვებს მოვუთხრობთ, რომ ღმერთმა შექმნა ადამიანი, შეგვიძლია გავიმეოროთ ბიბლიის სიტყვები: „და თქვა ღმერთმან (წმიდა სამება): ვქმნეთ კაცი ხატებისაებრ ჩვენისა და მსგავსებისაებრ. და მთავრობდეს თევზთა ზღვისათა და მფრინველთა ცისათა და პირუტყვთა და მხეცთა ყოვლისა ქუეყანისა, ყოველთა ქუენარმავალ“

თა მავალთა ქუეყანასა ზედა“ (დაბ. 1,26). მაშ, რითია ადამიანი მსგავსი ღვთისა? მაგალითად, იგი უნდა ზრუნავდეს სამყაროზე (თუმცე კი ნაკლებად, ვიდრე მამა ღმერთი). ის გონიერი არსებაა, ხოლო ბიბლიის ენაზე „სიტყვა“ („ლოგოსი“), აგრეთვე, „გონებასაც“ ნიშნავს. ასევე, ადამიანი „სულიერი არსებაა“. შეუძლია ლოცულობდეს, უყვარდეს, ზრუნავდეს და გრძნობდეს უფრო ღრმად, ვიდრე მისი სხეული. ამიტომ შეგვიძლია, ვთქვათ, რომ ყოველ ადამიანში არის რაღაც წმიდა სამებისაგან.

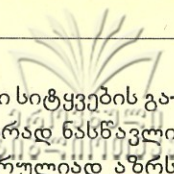
3. მართლმადიდებელი ბავშვები ეკლესიაში ხშირად ხედავენ სამების ცნობილ ხატს, რომელზეც აბრაამთან სამი ანგელოზის სტუმრობაა გამოსახული. ხატთან დაკავშირებული, ამბის მოყოლა ძალზე მარტივად შეიძლება – ვაჩვენოთ, როგორ ერთიანდება წრიული მოძრაობით სამი ფიგურა და როგორ ქმნის ერთ მთლიანობას, წრეს...

4. შეიძლება მოვუთხროთ ფერისცვალების ანდა ნათლისღების ისტორია და ხაზი გავუსვათ, რომ ადამიანები ხედავდნენ იესოს, ძე ღვთისას, ეს მოდათ მამა ღმერთის ხმა და ამავე დროს იხილეს, როგორ გადმოვიდა სული წმიდა ქრისტეზე მტრედის სახით.

სამების აბსტრაქტული განსაზღვრება, როგორც წესი, ბავშვის ინტელექტუალურ შესაძლებლობებს აღემატება, მაგრამ მან შეიძლება უეცრად კითხვა დასვას: „ეს როგორ გამოდის – ერთი ღმერთი და სამი პირი? ის რა, მართლა სამია?“ ამ შემთხვევაში ვერანაირ აბსტრაქტულ განმარტებას ბავშვი ვერ გაიგებს, ამიტომ ყველაზე უკეთესი იქნება მაგალითად ოჯახი მოვუყვანოთ. „რამდენნი ხართ ოჯახში? მამა, დედა, ერთ-ორი ძმა ან და? აი, ხომ ხედავ, თქვენ რამდენიმე ხართ, მაგრამ ერთ ოჯახს შეადგენთ. ოჯახში ზოგჯერ უსიამოვნებაც ხდება, ჩვენ ყოველთვის არ გვიყვარს ერთმანეთი, წმიდა სამება კი ჭეშმარიტი სიყვარულია, ამიტომ სამი პირი – ერთი ღმერთია.“

ჩემი აზრით, დროდადრო ბავშვს უნდა შევასხენოთ, რომ ღმერთზე ჩვენი საუბრისას ყოველთვის რჩება რაღაც შეუცნობელი – ის, რისი გაგებაც ადამიანს არ ძალუძს. ამის კარგი ილუსტრაციაა მოთხრობა ნეტარი ავგუსტინეს შესახებ, რომელიც სეირნობდა ზღვის ნაპირას წმიდა სამებაზე დაფიქრებული და ბავშვი შენიშნა, – ქვიშაში პატარა ორმო ამოეთხარა და ცდილობდა წყლით აევსო. როდესაც ნეტარმა ავგუსტინემ ჰკითხა, რას აკეთებო, ბიჭუნამ უპასუხა, მთელი ზღვა ამ ორმოში მინდა გადმოვასხაო. ნეტარი ავგუსტინე მიხვდა, – როგორც შეუძლებელი იყო ბავშვის სურვილის შესრულება, ასევე შეუძლებელია ადამიანის გონებისათვის ღვთის არსის ბოლომდე წვდომა.

საკმაოდ რთული საქმეა ბავშვს ლოცვა ვასწავლოთ. უფრო ადრეულ ასაკში ლოცვა საკუთრივ მოქმედებით იფარგლებოდა: დადგომა ხატის წი-

ნაშე, მუხლების მოდრეკა, პირჯვრის გადასახვა, გარკვეული სიტყვების გამეორება. ახლა ყოველდღიური ლოცვა არა მხოლოდ ზეპირად ნასწავლი ლოცვების აუცილებელ გამეორებას გულისხმობს (რაც სრულიად აზრს მოკლებულ საქმედ არ შეიძლება მივიჩნიოთ, რადგან ის ლოცვისადმი, როგორც გარკვეული მოვალეობისადმი, კანონისადმი დამოკიდებულებას აყალიბებს), არამედ კონკრეტული შემთხვევის გამო ნათქვამ ლოცვებს — გულითად თხოვნასაც: „თუ შეიძლება, ღმერთო, ხვალ კარგი ამინდი იყოს“, „ღმერთო, დაბადების დღეზე ველოსიპედი მაჩუქონ“, „ღმერთო, მოარჩინე“... არსებობის უფლება და ფასეულობა ლოცვის ორივე სახეს აქვს, მაგრამ კიდევ რაღაცაა საჭირო. ეს „რაღაც“ შეუძლებელია ბავშვს ძალით თავს მოახვიო. მის აღმოჩენამდე თვითონ უნდა მივიდეს. აღმზრდელის ამოცანაა, ბავშვები დისციპლინას მიაჩვიოს — ლოცვის დადგენილი წესი დაიცვან, მაგრამ თანაც არ დაუშვას, რომ ლოცვა დაზუთხულის მექანიკურ გამეორებად გადაიქცეს, რაც თავისთავად ნამდვილი ლოცვის შესაძლებლობას გამორიცხავს. კარგი იქნება, თუ შევთავაზებთ ლოცვას მართლა რაღაც მნიშვნელოვანისათვის: ილოცოს იმისათვის, ვინც მძიმედ ავადა ან განსაცდელშია, მადლობა შესწიროს ღმერთს მართლა კარგი და ძვირფასი საჩუქრისათვის, სთხოვოს ღმერთს შეწევნა გართულებულ სიტუაციაში. ლოცვითი განწყობის შენარჩუნება სამრევლო სკოლაში ლოცვის წარმოთქმისას განსაკუთრებით ძნელია სწავლის დაწყების წინ. ამ დროს ლოცვისთვის აუცილებელი კონცენტრაციის მიღწევა თითქმის შეუძლებელია. ნამდაუნუმ შემოდინ დაგვიანებულები, ბავშვებს ერთმანეთთან დალაპარაკება უნდათ; მასწავლებლები კი წესრიგის დამყარებას ცდილობენ. ბავშვებს ლოცვის წარმოთქმისა თუ გალობის წინ გონების მოკრებაში ჩვენ უნდა დავეხმაროთ. მაგალითად, სანამ დაიწყებენ გალობას „მეუფეო ზეცათაო“, შეიძლება გავახსენოთ, რომ ესაა ლოცვა სული წმიდის — „ცხოვრების მომნიჭებელის“ მიმართ, რომელიც მთელ სამყაროს სიცოცხლით აღავსებს. შეიძლება ბავშვებს ვუთხრათ: „შევეცადოთ, ისე ვიგალობოთ ეს ლოცვა, რომ სიცოცხლე ჩვენშიც დაემკვიდროს“. სხვა დროს შეიძლება ბავშვების ყურადღება მივმართოთ ლოცვის ძირითადი სიტყვებიდან ერთ-ერთისკენ, ანდა იმ მოვლენისაკენ, რასაც უკავშირდება.

რამდენადაც ვიცი, ამ ასაკის ბავშვებს ტაძარში სიარული უჭირთ. მართალია, ისინი ნაკლებად უშლიან ხელს მშობლებს და უკვე შეჩვეულნი არიან წირვა-ლოცვას, მაგრამ ხშირად მათ უბრალოდ სწყინდებათ. საქმე უფრო კარგადაა, თუ შინ ან სკოლაში ბავშვებს ხმამაღლა წარმოთქმული სიტყვების მნიშვნელობას უხსნიან, მაგრამ სრულიად მშვიდად, გაუნძრევლად დგომა, როცა გარშემო განსაკუთრებული არაფერი ხდება, ბავშვისთვის

მანც ძნელია. პატარა ბავშვები ერთობიან, როდესაც ანთებულ სანთლებს უყურებენ, როდესაც საკმევლის უჩვეულო სურნელს შეიგრძნობენ ან როცა გალობას ისმენენ, მაგრამ უფრო მოზრდილი ბავშვებისათვის ყოველივე ამაში სიახლე უკვე აღარაა. მათ უფრო მკაცრად სთხოვენ კარგად მოიქცნენ, არადა, ბავშვები კვლავაც არ არიან ჩართულნი ღვთისმსახურებაში.

ამ დროს კარგია, ბავშვებს ღვთისმსახურების არსი მოკლედ ავუხსნათ. ინტერესი იმის მიმართ, რასაც ტაძარში ხედავენ, შეიძლება გაუძლიეროთ, თუკი საღვთისმსახურო საგნების დანიშნულებაზე, ტაძრის არქიტექტურაზე მოვუთხრობთ. თუ რაღაც მანც ეცოდინებათ ხატებზე გამოსახული წმიდანებისა და მოვლენების შესახებ, ხატის ცქერისას ამაზე ფიქრის საშუალება ექნებათ, — ლიტურგიის არსი, მისი უმთავრესი მომენტები თუ ესმით, მათთვის გაცილებით ადვილია ღვთისმსახურებას ყურადღება მიაღწეონ. სწავლებას თან შემოქმედებითი ხასიათის მუშაობაც შეიძლება დაერთოს: მარტივი მოდელების, ნახატების, კალენდრების დამზადება და სხვ.

გამოვძებნოთ შესაძლებლობა იმისა, რომ ბავშვებმა ლიტურგიაში ქმედითი მონაწილეობა მიიღონ — ეს საშუალება ნებისმიერ სწავლებაზე უფრო ეფექტურია. ბავშვების გუნდს შეიძლება ზოგიერთი საგალობლის შესრულება ვანდოთ, რაც შეიძლება, მეტი ბიჭი უნდა მოვიზიდოთ, რომლებიც მოძღვარს საკურთხეველში დაეხმარებიან, გოგონები კი ტაძრის გამშვენიერებაზე იზრუნებენ. სასანთლებს მოუვლიან, სეფისკვერს დაარიგებენ და ა.შ. როდესაც ჯვრით მსვლელობა იმართება, უნდა ვეცადოთ, რომ მასში მონაწილეობა ბავშვებმაც მიიღონ. ერთი სიტყვით, არსებობს მრავალგვარი შესაძლებლობა, მთავარია, გვახსოვდეს, რომ ბავშვების აქტიური ჩაბმა ღვთისმსახურებაში ძალზე მნიშვნელოვანი საქმეა.

მასწავლებლებსა და მშობლებს შეუძლიათ ბავშვის ყურადღება ღვთისმსახურების ცალკეულ მომენტებზე შეაჩერონ. რამდენჯერ კითხულობს მღვდელი სახარებას? როდის და როგორ გამოაბრძანებენ ბარძიმს? რამდენჯერ გამოდის მღვდელი საკურთხევიდან ლიტურგიის დროს? რამდენი წმიდანი შეუძლიათ ამოიცნონ ხატებზე? — ეს და მსგავსი კითხვები მასწავლებელმა შეიძლება ფურცლებზე დაუნეროს ბავშვებს და ტაძარში წასვლის წინ დაურიგოს. შედეგი კი შემდეგ კვირა დღეს შეიძლება შემოწმდეს.

მაგრამ იმ შემთხვევაშიც კი, თუ ყველაფერი ვუთხარი და გავაკეთეთ, მაგრამ ბავშვებს მანც გაუძნელდათ ტაძარში სიარული, სასონარკვეთას ნუ მივეცემით. საკუთარი თავის იძულება — რელიგიური ცხოვრების მნიშვნელოვანი ნაწილია და ბავშვებისთვის მეტად სასარგებლოა გააცნობიერონ: გარკვეულ რაღაცას მხოლოდ იმიტომ კი არ ვაკეთებთ, რომ ასე გვინ-

და, არამედ იმიტომ, რომ ჩვენი ვალია.

7-დან 10 წლამდე ასაკის ბავშვებს ჩვენ შეგვიძლია ცოტა მეტი მოვუთხოვროთ ზიარების არსის შესახებ. ყურადღება ძირითადად უნდა მივაპყროთ საიდუმლო სერობას და იმაზე, თუ რა გააკეთა და რა ბრძანა იესო ქრისტემ. შეიძლება, აგრეთვე, დამატებით ვესაუბროთ ძღვენის მირთმევის შესახებ. ამ ასაკის ბავშვებს უხარიათ საჩუქრების მიღება და მოსწონთ, როდესაც თვითონაც ჩუქნიან სხვას. ელიან საჩუქრებს. ფიქრობენ მათზე, ხალისით ჩუქნიან – ამზადებენ საჩუქარს დედის დღისათვის, ადგენენ სიას ადამიანებისა, ვისაც უნდა მიართვან საჩუქარი შობის დღესასწაულზე; ეს მათთვის ძალზე მნიშვნელოვანია. შეგვიძლია გავაცნოთ ძველი აღთქმიდან რამდენიმე მოთხრობა ძღვენისა და ღვთისადმი შეწირული მსხვერპლის შესახებ. ეს მოთხრობები გახდება საფუძველი იმისა, რომ გაიგონ არსი ყველაზე მთავარი საჩუქრისა – სიცოცხლისა, რომელსაც იესო ქრისტე გვანიჭებს. ძალზე მნიშვნელოვანია, მსხვერპლშეწირვის იდეა არა მარტო ავუსხსნათ, არამედ გავამყაროთ მრავალრიცხოვანი მოთხრობებით, რომლებიც ამ იდეის ილუსტრაციას მოახდენს. წმიდა ზიარება – ეს არის ქრისტეს საჩუქარი, რომელსაც გვანიჭებს; წმიდა საზრდო, წმიდა ტრაპეზი, რომელსაც ჩვენ გვიზიარებს, რათა მასთან ცხოვრება შევძლოთ. ჩვენ ვიღებთ ამ საჩუქარს, ჩვენი მხრივ ვცდილობთ, მცირე, მოკრძალებული ძღვენი მივართვათ, ისე თუ ვცხოვრობთ, როგორც მას სურს რომ ვიცხოვროთ. ეს აზრი უმჯობესია მოთხრობებსა და მაგალითებში ჩავაქსოვოთ; თუკი ბავშვი ამ სახეებს შეითვისებს, შემდგომი სულიერი ზრდის საფუძველი დადებული იქნება.

ამ ასაკში ბავშვი პირველად მიდის აღსარების ჩასაბარებლად, ეს ძალზე დიდი მოვლენაა მის ლიტურგიულ გამოცდილებაში. ის სამი წმიდა საიდუმლო, რომელშიც იგი აქამდე მონაწილეობდა, მისგან გაგებას არ მოითხოვდა, მაგრამ სინანულის საიდუმლო მოითხოვს ნამდვილ, პირად მონაწილეობას და გაცნობიერებას. ეს საეკლესიო წესი, რასაკვირველია, არ არის შემთხვევითი, 7-8 წლის ბავშვმა მიაღწია „გონიერების ასაკს“, აქვს უნარი შეგნებული არჩევანი გააკეთოს სიკეთესა და ბოროტებას შორის, შეუძლია სცოდოს და მოინანიოს. ამის შესაბამისად იცვლება ქრისტიანული აღზრდის ძირითადი ამოცანა: ბავშვს უნდა განუფითაროთ უნარი ყოველდღიურ ცხოვრებაში ცოდვის გამოვლინება გაარჩიოს.

შვიდიდან ათ წლამდე ასაკის ბავშვებს ესმით დამორჩილების აუცილებლობა. „იყო კარგი“ – ნიშნავს, დაუჯერო მშობლებსა და მასწავლებლებს. არ დაუჯერო – ნიშნავს „იყო ცუდი“. მათ ესმით და იღებენ დაყოფას „სამართლიანად“ და „უსამართლოდ“ – ჩვეულებრივ, პროტესტის სახით, თუკი უსამართლოდ მოექცევიან: „მასწავლებელი უსამართლოა!“ „შენ მე

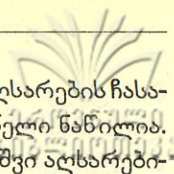
მომატყუე!“ ბავშვები გამბედაობასა და ვაჟკაცობას უყურებენ როგორც ღირსებას, რომელიც აღტაცებას იმსახურებს, თუნდაც უაზროდ იყოს გამოვლენილი, მაგალითად, რაიმე სახიფათო ადგილას ასაძრობად. გოგონები თანაგრძნობასა და სითბოს უფრო ადვილად გამოხატავენ. ხშირად ვითარდება ექვიანობა, არასრულფასოვნების კომპლექსი, დაჩაგრულობის განცდა, მაგრამ ამას, ჩვეულებრივ, არამოტივირებული, ქვეცნობიერი ხასიათი აქვს. ბავშვებს მიაჩნიათ, რომ „ცოდვა“ – ეს რაღაც წესების დარღვევაა, როცა რაიმე აკრძალულს აკეთებ. უდარდებლობა, რომელიც ტრაგედიით ანდა ნივთების გაფუჭებით მთავრდება, ასევე განიხილება, როგორც ცოდვა. ბავშვები ოჯახის პრინციპებს უპირობოდ იღებენ და იყენებენ მათ, როგორც ეტალონს სიკეთისა და ბოროტების განსაზღვრისას.

საზოგადოება, რომელშიც ბავშვი ცხოვრობს (იქნება ის ქრისტიანული მხოლოდ სახელწოდებით, ნეიტრალური თუ ქრისტიანობისადმი მტრულად განწყობილი) ხალისით იღებს მორალის, როგორც ქვეყნის ნორმების, დაცვის აუცილებლობას. ნებისმიერ საზოგადოებაში მორალი, როგორც გარკვეული წესების დაცვა, ცხადდება აუცილებელ, „ბუნებრივ“ ზნეობად.

ქრისტიანული ზნეობა, რომელიც, მონოდებულნი ვართ, ბავშვებს ვასწავლოთ, უფრო ღრმაა. მნიშვნელოვანია დავხმაროთ ბავშვებს გააცნობიერონ, რომ ცოდვა – ეს ყოველთვის სხვებთან ურთიერთობის რღვევაა და არა უბრალოდ წესის დარღვევა. კონკრეტულად ეს ნიშნავს, რომ მნიშვნელოვანია ბავშვებს ვასწავლოთ აფასებდნენ პიროვნულ ურთიერთობებს, რომლებიც აკავშირებთ მშობლებთან, ოჯახის წევრებთან. სიყვარულის, პატივისცემისა და ნდობის ამ გამოცდილებაზე ნელ-ნელა აიგება ღმერთთან ურთიერთობა. სირთულე ისაა, რომ სიტყვიერი ფორმულები ბავშვებს ვერ ეხმარება. ბავშვმა პრაქტიკულად უნდა გაიგოს, რას ნიშნავს, როცა გენდობიან და ენდობი. უნდა იგრძნოს, რას განიცდიან ადამიანები, ისწავლოს თანაგრძნობა, მეგობრობა, პატიება და დახმარება....

უმცროსი სასკოლო ასაკის ბავშვის ზნეობრივი აღზრდა, პირველ რიგში, მდგომარეობს იმ ურთიერთობების გაგებისა და გაცნობიერების ხელშეწყობაში, რომელიც მას ადამიანებთან და ღმერთთან აკავშირებს. მონანიების გაგება განუყოფელია საერთო თემისგან: დარღვეული ურთიერთობა შეიძლება აღდგეს, თუკი გაქვს სინანული მომხდარის გამო, თუკი აპატიებ და გაპატიებენ. მონანიების ლაიტმოტივია სურვილი, აღადგინო ღმერთთან ადრინდელი ურთიერთობა, და ღმერთი ყოველთვის, ყველა შემთხვევაში მზადაა გაპატიოს.

აღსარების საიდუმლოში მონანილეობა ამ ასაკში გადამწყვეტია. შვიდ წლამდე ბავშვები ხშირად ეზიარებიან, ზოგჯერ – ყოველ კვირა დღეს. ამის

მერე ხშირი ზიარება წყდება. ბავშვის მომზადება პირველი აღსარების ჩასაბარებლად – მოძღვრის სამუშაოს მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია. სწორედ მოძღვარმა უნდა გადაწყვიტოს, როდის იქნება ბავშვი აღსარებისათვის მზად. ზოგი ბავშვი შეიძლება უფრო ადრე მოემზადოს, ზოგიც – მოგვიანებით. ყველაზე მთავარია, რომ პირველი აღსარება არ გახდეს მიჯნა, რომლის შემდეგაც წყდება ხშირი ზიარება.

• მხოლოდ იმ მოძღვარს, რომელსაც მიუღია ბავშვის აღსარება, შეუძლია ჩასწვდეს მონანიების გამოცანას. მამა თომა ხოპკო წერს: „ამ ასაკში აღსარების მთავარი პრობლემა ბავშვისა და ღმერთის კავშირის ორგანოობაშია. 1. ღმერთი გვაძლევს კანონებს, რომლებიც უნდა დავიცვათ, კარგად უნდა ვიქცეოდეთ. 2. ღმერთი გვაბატობს, ვუყვარვართ და არასოდეს მიგვატოვებს, რაც უნდა ცუდად მოვიქცეთ, თუკი ვნანობთ ჩადენილს და ვცდილობთ კარგად მოვიქცეთ. მაგრამ მაინც კარგად უნდა ვიქცეოდეთ.“

ამ ასაკის ბავშვებში შემომჩნევია ორნაირი განწყობა – „არა უშავს, მერე რა, რომ ცუდი ვარ, ღმერთი მაპატიებს“ ანდა სასოწარკვეთა და დაბნეულობა. მანამდე ბავშვს ეგონა, რომ ყოველთვის კარგად იქცევა. ახლა კი ხდება იმის გაცნობიერება, რომ ადამიანს შეიძლება უნდოდეს კარგი იყოს, მაგრამ არაფერი გამოსდიოდეს. დამოკიდებულება ბოროტებისადმი საკუთარ თავში გადამწყვეტ როლს ასრულებს ადამიანის ცხოვრებაში და ეს პირველად სწორედ ამ ასაკში ყალიბდება. ძალზე ძნელია, დაეხმარო ბავშვს, გააცნობიეროს, რომ გულგრილობაც („აბა, რა ვქნა, ჩემს თავს ვერ ვერევი“) და სასოწარკვეთაც – ორივე არასწორია, ცოდვაა. ბავშვმა უნდა ისწავლოს საკუთარ თავში ცუდის დანახვა და მაინც ეცადოს მის დამარცხებას. მან შეიძლება გაიმარჯვოს ღვთის შეწევნით და გვერდით მყოფი ადამიანების დახმარებით, თუმცა უცოდველი არასოდეს გახდება.

საშუალო სასკოლო ასაკი: 10-დან 13 წლამდე

რაც უფრო იზრდებიან ბავშვები, მით უფრო რთულდება მათი ხასიათი და, შესაბამისად, ნაკლებად იხსნებიან ისინი სამრევლო სკოლის მასწავლებლის, კაცმა რომ თქვას, მათთვის უცხო ადამიანის წინაშე. ბავშვები უკვე ჩამოყალიბებულნი არიან და შეთვისებული აქვთ ქცევის გარკვეული მოდელი, რომელმაც მათ ხასიათზე თავისი კვალი დატოვა.

ასევე ღრმა კვალს ტოვებს ბავშვზე მისი მდგომარეობა ოჯახში. ზოგჯერ ეს მდგომარეობა წარმოშობს ეჭვიანობას, გაუცხოების გრძობას, მე-

საკუთრულ ინსტინქტს, მეტოქეობის სულისკვეთებას და ა. შ. ამავ დროს, ბავშვი ეჩვევა თავის შეკავებას, უვითარდება თვითნაალიზის უნარი.

11-12 წლის ბავშვებისათვის მათი მშობლები უკვე აღარ არიან ყოვლიშემძლე ავტორიტეტები, როგორც ეს ადრე იყო. ბავშვებს საკმარისი დრო ჰქონდათ იმისათვის, რომ შეფასება მიეცათ და შეედარებინათ ისინი სხვა ადამიანებთან, ამხანაგების მშობლებთან თუ მასწავლებლებთან. მნიფდება გარდამავალი ასაკისათვის დამახასიათებელი ამბოხი. საინტერესოა, რომ ბავშვები ფანატიკურად იცავენ საკუთარი ოჯახის წესჩვეულებებს, მიაჩნიათ, რომ ყველაფერი სწორედ ისე უნდა იყოს მონყობილი, როგორც მათ ოჯახშია, მაგრამ, ამავ დროს, მეტისმეტად კრიტიკულად უყურებენ იმას, თუ როგორ ექცევიან მათ მშობლები, ადვილად ბრაზდებიან ძმებსა თუ დებზე.

საკლესიო სკოლის მასწავლებლები, რომლებიც მოსწავლეთა ოჯახებთან კონტაქტის დამყარებას ცდილობენ, სხვა პრობლემასაც აწყდებიან. რელიგიური აღზრდა-განათლებლის გართულებასთან ერთად ირკვევა, რომ იდეები, რომლებსაც ბავშვებს საკლესიო სკოლაში აწვდიან, მათი მშობლების წარმოდგენებს ზოგჯერ არ ეთანხმება. ჩვენს დროში მართლმადიდებელ მშობლებს, როგორც წესი, ბავშვობაში ეკლესიის შესახებ მეტისმეტად მწირი და ფრაგმენტული ცოდნა აქვთ მიღებული. ამიტომ მასწავლებელს დიდი ტაქტისა და მოთმინების გამოჩენა უხდება, როდესაც მოსწავლე აცხადებს: „კი, მაგრამ მამაჩემი ამბობს, რომ ...“ ანდა: „დედაჩემი ამბობს, რომ ეკლესია გვასწავლის ...“. მასწავლებელი უნდა შეეცადოს ჭეშმარიტების მარცვალი იპოვოს იმაში, რასაც ბავშვს ოჯახში ეუბნებიან: „დიახ, ეს ძალზე საინტერესოა. მე მგონი, ამგვარი აზრის მიზეზი ის არის, რომ...“ – და მასწავლებელმა შეიძლება შეავსოს და განავითაროს იდეა, რომელიც იმსახურებს იმას, რომ მთელი კლასისთვის იქნას განმარტებული.)

ურთიერთობები ბიჭებსა და გოგონებს შორის დაძაბულია. მათ განცალკევებულად უჭირავთ თავი, ორ ჯგუფად იყოფიან და ერთმანეთის მიმართ კრიტიკულად, თითქმის მტრულადაც კი არიან განწყობილნი. ბიჭმა და გოგონამ ზოგჯერ შეიძლება ურთიერთსიმპათია იგრძნონ, მაგრამ უმაღლესი დაცინვის ობიექტი ხდებიან, არაიშვიათად საკმაოდ უხეში დაცინვისაც. ბავშვები განიცდიან სექსის გავლენას, რომელმაც შეაღწია სატელევიზიო პროგრამებში, კომერციულ ფილმებში, რეკლამებში. ეს დიდ გავლენას ახდენს ბიჭების წარმოდგენაზე მამაკაცურობისა და გოგონების წარმოდგენაზე ქალურობის შესახებ. გოგონები ითვისებენ ხელოვნურ, ნაძალადევი პოზებს და ჟესტებს, იწყებენ კოსმეტიკის უზომო გამოყენებას, თუკი ამის უფლებას მისცემენ. ბიჭები აგროვებენ პორნოგრაფიულ სურათებს, წიგნებს,

ეჩვევიან გინებას. ამაში ნანოლობრივ ჯერ კიდევ არის თამაშის, ფანტაზიის ელემენტი. ბავშვებმა შეიძლება განაცხადონ, რომ სურათი, რომელიც ადამისა და ევას გამოსახავს სამოთხეში, მეტისმეტად „სექსუალურია“.

ჩემი აზრით, საგანმანათლებლო პროგრამები, რომლებიც საშუალო სკოლის ჰიგიენის კურსებშია შეტანილი, ყოველთვის მართებული როდია. რასაკვირველია, გარკვეული ცოდნა სექსის ფიზიკური ასპექტების შესახებ ისევე აუცილებელია, როგორც სხეულის სხვა ფუნქციების ცოდნა, მაგრამ, სულ მცირე, ორი განსხვავება მაინც არსებობს. ბავშვების სექსობრივი განათლება ამ ასაკში უფრო ღრმა ემოციებს, უფრო ღრმა გაცნობიერებულსა თუ გაუცნობიერებელ გრძობებს იწვევს, ვიდრე, ვთქვათ, სწავლება იმისა, თუ როგორ უნდა მოუარონ კბილებს. ეს გასაგებიცაა, რადგან სექსი – პიროვნების ზრდასა და განვითარებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს და არ შეიძლება ჩვენი ცხოვრების ზოგადი საზრისის გაგებისაგან განვაცალკევოთ. მამაკაცისა და ქალის ურთიერთობა სამყაროს შესახებ ღვთის განგებულებაში შედის, მისი მართებულად განჭვრეტა მხოლოდ ადამიანისა და ცხოვრების რელიგიური გაგების შუქზეა შესაძლებელი. სექსი უფასურდება, თუ მას მხოლოდ ფიზიოლოგიური კუთხით, სულიერი განცდებისაგან განცალკევებით განვიხილავთ. მეორე მხრივ, სექსის ფიზიოლოგიური ასპექტი – ცხოვრების ინტიმური მხარეა. პიროვნების ცხოვრების ამ ტრადიციულად დაფარულ ნაწილში შეჭრა საკამათოდ მიიჩნევა. ბავშვი ადამიანების ურთიერთობის ცხოვრებისეულსა და ინტიმურ მხარეს უკეთესად ვერ შეიცნობს, თუ მას სასკოლო პროგრამაში ჩავრთავთ...

ქრისტიანული აღზრდა უნდა დაეხმაროს 10-13 წლის ბავშვებს, გამოიმუშაონ წარმოდგენა ადამიანის არსზე და უკეთ გაიგონ ღვთის განგებულება მამაკაცსა და ქალთან მიმართებაში.

ინტელექტუალური განვითარების როგორ დონეს აღწევენ ბავშვები ამ ასაკში? როგორ აზროვნებენ ისინი, როგორია მათი ინტელექტუალური მარაგი, რომელიც ეხმარება მათ განსაჯონ, შეადარონ, შეფასება გააკეთონ?

რონალდ გოლდმანი მოზარდობის წინარე ასაკზე წერს:

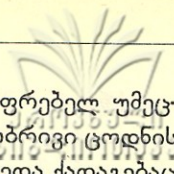
„ცხოვრების საზრისის ძიება მზადაა გადავიდეს ახალ, უფრო აქტიურ ფაზაში, რადგან ჩამოყალიბების პროცესში მყოფ რელიგიურ ცნობიერებაში ლოგიკური აზროვნების განვითარება გარკვეულ სირთულეებს იწვევს. წარმოდგენები, რომლებიც ადრე ჩამოყალიბდა, ჯერ არ შეცვლილა, მაგრამ უკვე ჩნდება ეჭვები. თუ ბავშვი ადრე უდარდელად, გართულების გარეშე იღებდა ერთმანეთისაგან განსხვავებულ, ხშირად უთიერთსაწინააღმდეგო იდეებს, ახლა ის გრძობს მოთხოვნილებას, გააცნობიეროს, წესრიგში მოიყვანოს ყველაფერი, რაც დააგროვა, გა-

დაჭრას წარმოსახვითი თუ მოჩვენებითი წინააღმდეგობანი. ჩვენ ძალზე დიდი ძალისხმევა მოგვეთხოვება, რათა ბავშვებს ამ ასაკში სამყაროს მთლიანი მსოფლალქმის გამომუშავებაში დავეხმაროთ. განსხვავებით იმ დუალისტური სისტემისაგან, რომელიც სარწმუნოებასა და ცხოვრებას განაცალკევებს“.

რწმენა, რომელსაც ბავშვებს ვანვლით, „გონიერი რწმენა“ უნდა იყოს. ბავშვებს ძალუთ ბევრი რამის გაგება, მათ აქვთ გაგების სურვილი, თუმცა მათთვის არც პრიმიტიული სკეპტიციზმია უცხო, ისინი ადვილად ითვისებენ და შემდგომ აღიდგენენ განსჯის ლოგიკურ სქემებს, თუნდაც ეს აბსტრაქტული განსჯა იყოს, თუკი მსჯელობის ჯაჭვი ცხადი, მარტივი და მოკლეა. იმ შემთხვევაში, თუ ახსნა ანდა ქადაგება დიდხანს გაგრძელდება, ბავშვების ინტერესი და ყურადღება თანდათანობით ქრება. ბავშვები ხალისით იღებენ გამარტივებულ ფორმულირებებს, თუკი ისინი ლოგიკურად ეჩვენებათ. ერთმა 11 წლის ბიჭმა მითხრა: „დიას, მე სავსებით მესმის გამოსხნის მნიშვნელობა. იესო ქრისტეს მოსვლამდე ყველა ჯოჯოხეთში მიდიოდა. მას მერე, რაც ის მოვიდა, მოკვდა და მკვდრეთით აღდგა, ყველა მიდის სასუფეველში“. განმარტება ცხადი და მოკლე იყო, ამიტომაც აკმაყოფილებდა. მასწავლებელი საკმარისად გათვითცნობიერებული უნდა იყოს ღვთისმეტყველებაში, რათა ასეთი საკითხები გასაგებად, მოკლედ, მარტივად გადასცეს, თანაც ისე, რომ მოძღვრების მარცვალი – აზრი ღვთისა და ადამიანის ურთიერთობის შესახებ – გალივდეს და განვითარდეს.

ამ ასაკში გვხვდება აზროვნების თავისებური ტიპი, რომელიც ცნობიერად ახარისხებს ცოდნას ორ დამოუკიდებელ ნაწილად – ის, რასაც ვიგებ სკოლაში, ვკითხულობ წიგნებში, ვხედავ ტელევიზორში და ის, რასაც მასწავლიან საღვთო სჯულის გაკვეთილებზე. ერთხელ 12 წლის გოგონამ, რომელიც კონსერვატიულ-მართლმადიდებლურ გარემოში აღიზარდა, ევოლუციური თეორიის ხსენებისას თითქმის სასონარკვეთილმა მითხრა: „არა, მე გადავწყვიტე, ვირწმუნო ადამი და ევა!“ ეტყობა, მან გააკეთა შედარება, ანონ-დანონა და მტანჯველი ეჭვის შემდეგ მიიღო გადაწყვეტილება, რომ დაიჯერებს ამას, რაც არ უნდა თქვან მეცნიერების სასარგებლოდ. მე შევეცადე ამეხსნა მისთვის, თუ რატომ არ არსებობს, ჩემი აზრით, სიღრმისეული წინააღმდეგობა ბიბლიურ ჭეშმარიტებასა და მეცნიერებას შორის, გოგონა განცვიფრდა, თუმცა, ამავე დროს, აშკარად შვება იგრძნო.

ბიბლია, ახალი აღთქმაც კი, ბავშვებმა საკმაოდ არათანაბრად იცინან. ზოგი მოთხრობა მათ მრავალჯერ აქვთ გაგონილი, ამიტომ ჰგონიათ, რომ ბიბლია „იცინან“. „ოჰ, ისევ ამაზე აღარ გვინდა!“ – აი, ტიპური რეაქცია ბავშვებისა, როდესაც მეექვსე კლასში იწყებენ იესო ქრისტეს ამქვეყნიური

ცხოვრების შესწავლას. მეორე მხრივ, ბავშვები განსაცვიფრებელ უმეცრებას ამჟღავნებენ წმიდა წერილის ფაქტობრივი და აზრობრივი ცოდნის თვალსაზრისით. სრული სახით მათთვის უცნობია მთავარი ზედა ქადაგებაც კი, ხოლო ძველი აღთქმის მნიშვნელობის შესახებ მათ თითქმის არაფერი იციან, თუ არ ჩავთვლით რამდენიმე მოთხრობას ადამისა და ევას, ნოეს, აბრაამის, იოსების, მოსეს შესახებ... ბავშვები ნაკლებად იცნობენ ძველ აღთქმას, როგორც ახალი აღთქმის წინამორბედს, — ეს მათთვის გაუგებარია. ამავე დროს, ისინი დამოუკიდებლად ცდილობენ ხოლმე რაღაც დამაკმაყოფილებელი ახსნა მოძებნონ. ერთხელ საზაფხულო ბანაკში 12 წლის ბავშვების ჯგუფი აღშფოთდა მათი თანატოლის განცხადების გამო, რომ თითქოს საიდუმლო სერობა ებრაული დღესასწაული იყო, ხოლო იესო ქრისტე ებრაელი. მათ თავი მოჰქონდათ და ამაცობდნენ საწინააღმდეგო არგუმენტით, რომელიც თვითონ მოიფიქრეს: „დაიხ, შესაძლოა, იესო ქრისტე დაიბადა ებრაელად, მაგრამ ის ხომ მოინათლა!“

ბავშვების აზროვნების მაგალითი იმ დონის საჩვენებლად მოვიყვანე, რომელიც ამ ასაკის ბავშვებს აქვთ ხოლმე და საიდანაც უნდა დავიწყოთ მათი სწავლება. ბავშვები ითხოვენ ლოგიკურობასა და თანამიმდევრულობას, მაგრამ მათი საკუთარი ლოგიკა და აზროვნება საკმაოდ პრიმიტიულია. მასწავლებელს ზოგჯერ მათ კითხვებზე პასუხის გაცემა სწორედ იმის გამო უძნელდება, რომ მეტისმეტად მარტივ და ცხად პასუხებს ელიან.

ბავშვებში ცოდნის მარაგი ძალზე განსხვავებულია, ხოლო სულიერი მომწიფების თვალსაზრისით ამ ასაკში განსხვავებები გაცილებით დიდია, ვიდრე ნებისმიერ სხვა ასაკში. მუდმივად თავს იჩენს იუმორის სპეციფიკური გრძობა, ზოგჯერ მეტისმეტად სასტიკი. მასწავლებლისათვის ზოგჯერ ძნელი გადასაწყვეტია, უნდა გაიცინოს მოსწავლეებთან ერთად მათ ხუმრობაზე, თუ შეაწყვეტინოს „გონებამახვილობა“, რომელიც ზოგჯერ ლამისაა, მკრეხელობაში გადადის.

ამ პერიოდის ბოლოსათვის ბავშვი ცოდნის, შეხედულებებისა და იდეალების ძირითად მარაგს აგროვებს, რაც მის პიროვნულ ჩამოყალიბებას განსაზღვრავს. ბავშვებს უკვე აქვთ უნარი ქრისტიანობის ძირითადი დებულებები და საკუთარი შთაბეჭდილებები საკმაოდ მთლიან, თუმცა კი პრიმიტიულ, მსოფლმხედველობრივ სისტემად ჩამოაყალიბონ. ქრისტიანული აღზრდა მოწოდებულია ამაში დაეხმაროთ. ორიენტაცია უნდა მოხდეს უპირველესად მათ ცხოვრებისეულ გამოცდილებაზე, ინტერესებსა და ცნობისწადილზე, ცოდნაზე, რომელსაც საერო სკოლაში იღებენ და ადამიანურ ურთიერთობებზე, რომლებშიც ჩაბმულნი არიან. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ქრისტიანული მოძღვრება, რომელსაც ვასწავლით, მათი აზ-

რთა წყობის, მსოფლმხედველობის ორგანული, შემადგენელი ნაწილი უნდა გახდეს.

ჩემი აზრით, სამრევლო სკოლის შესაბამის კლასებში მასწავლებელი შემდეგ თემებს უნდა შეეხოს:

ღმერთი შემოქმედი

რა შეუძლია მეცნიერებას გვითხრას სამყაროს წარმოშობის შესახებ? როგორ შეესაბამება ეს ქრისტიანულ რწმენას? ადამიანის შექმნა და ევოლუციური თეორია. ადამიანის პასუხისმგებლობა ღვთის მიერ შექმნილ სამყაროზე. რა არის სასწაული? ჩვენი სამყაროს მომავალი.

იესო ქრისტე, მაცხოვარი (მხსნელი), ძე ღვთისა და ძე კაცისა

ბავშვებისათვის ყველა ეს გამოთქმა ცნობილია, მაგრამ საჭიროა მათი არსის განმარტება. მნიშვნელოვანია ავუსხნათ არა მხოლოდ არსი დოგმატისა იესო ქრისტეზე, ღმერთის ძეზე, როგორც წმიდა სამების მეორე პირზე, არამედ ქრისტეს მნიშვნელობა ყოველი ადამიანის ცხოვრებაში. რას ნიშნავს იესო ქრისტე ჩემთვის? რა შეცვალა მან ჩემს ცხოვრებაში?

ვფიქრობ, აუცილებელია გარკვეული ყურადღება დავუთმოთ ახალი აღთქმის ისტორიულობას, მისი, როგორც ისტორიული წყაროს, ნამდვილობას. უნდა ავუსხნათ, რა არის საეკლესიო გარდამოცემა და რა ღირებულება აქვს მას. როდესაც ვსაუბრობთ გამოხსნის შესახებ, არ უნდა დავიფვანოთ ის მოვლენაზე, რომელიც 2000 წლის წინ მოხდა, არამედ აუცილებელია ხაზი გავუსვათ მის აზრსა და მნიშვნელობას დღევანდელი ცხოვრებისათვის. რას ნიშნავს „გამოხსნა“ 11 წლის ბავშვის ცხოვრებაში? შეიძლება, მან ააღელვოს იგი? როდესაც ვნახე, როგორი აღტაცებით უსმენდნენ 10-12 წლის ბავშვები როკ-ოპერა „იესო-ქრისტე – სუპერვარსკვლავის“ ჩანაწერს, ვიგრძენი მათი მზადყოფნა, მათი სურვილი შეიგრძნონ ქრისტეს პიროვნების რეალობა, თუნდაც ეს რეალობა მათ არაზუსტი, დამახინჯებული სახით მიეწოდებოდა. ეს როკ-ოპერა გამოწვევაა სწავლების ჩვენი სისტემისათვის.

სული წმიდა

ბავშვებმა ისწავლეს სული წმიდის მოხმობა ლოცვაში. მათ იციან სახარებისეული მოთხრობები ნათლისღებისა და სული წმიდის გარდამოსვლის შესახებ. მათი წარმოდგენა სულზე უცილობლად დაკავშირებულია წარსულთან, მაგრამ დარწმუნებული ვარ, რომ 11-12 წელს მიღწეულ ბავშვებს

შესწევთ უნარი, აღიქვან აზრები სული წმიდა ღმერთზე, სული წმიდას იმ მაცოცხლებელ ძალაზე, რომელიც ყოველ წამს ზემოქმედებს მათ საკუთარ ცხოვრებაზე. ამ ეტაპზე ძალზე მნიშვნელოვანია წმიდა საიდუმლოს არსი ავეუხსნათ. რა არის წმიდა საიდუმლო? რა მეძლევა, როცა წმიდა საიდუმლოში ვმონაწილეობ? როგორ იცვლება ჩემი ცხოვრება, როდესაც წმიდა საიდუმლოს აღასრულებენ ჩემზე? — ამ საკითხების განხილვისას უნდა ავეუხსნათ, რომ სული წმიდა მათ ცხოვრებაში რეალურად არსებობს.

ეკლესია

ამ ასაკის ბავშვებს ჩამოუყალიბდათ მკაფიო წარმოდგენა ეკლესიაზე, როგორც ნაგებობაზე, საკრებულოზე, დანესებულებაზე. ისინი ესწრებოდნენ საღმრთო ლიტურგიას, ამბობდნენ აღსარებას და იღებდნენ წმიდა ზიარებას. ამავე დროს, ისინი რჩებიან უმნიშვნელო მართლმადიდებელ უმცირესობად, რომელიც არამართლმადიდებელ საზოგადოებაში ცხოვრობს (საუბარია აშშ-ში მცხოვრებ მართლმადიდებლებზე — მთარგმნ.). ბევრი მათი ამხანაგი არაქრისტიანი, იუდეველი ან აგნოსტიკოსია. ქრისტიანი ამხანაგებიდან ან მათი მშობლებიდან ზოგიერთი შეიძლება კათოლიკე ან პროტესტანტი იყოს. როგორ ავეუხსნათ ეს ყველაფერი? ადამიანებთან ურთიერთობა აჩვენებს, რომ მართლმადიდებლები არაფრით არ არიან სხვებზე უკეთესები. როდესაც ბავშვები ამ საკითხზე ერთმანეთში საუბრობენ, ისინი, როგორც წესი, მიდიან იმ დასკვნამდე, რომ ადამიანებს სხვადასხვანაირად სწამთ და რომ ღმერთთან მიმავალი ყველა გზა შეიძლება კარგი იყოს. სამრევლო სკოლაში და საღვთო სჯულის გაკვეთილზე კი მზად არიან ახსნან, რომ მართლმადიდებელი ეკლესია — ეს არის ერთადერთი ჭეშმარიტი ეკლესია. მაგრამ როგორ უთანხმებენ ამას ყოველივეს, რასაც ხედავენ, რაც ესმით და რასაც ლაპარაკობენ არაეკლესიურ, ყოფით სიტუაციებში? მგონია, რომ გაცილებით მეტ ყურადღებას უნდა ვაქცევდეთ და მეტ გულისყურს ვიჩინდეთ ამ პრობლემის მიმართ, ამ წინააღმდეგობას არ უნდა უგულვებელყოფდეთ. არ უნდა ვაიძულებდეთ ბავშვებს, თვითონ ეძებონ პასუხი ამ კითხვებზე.

ჩვენი ცხოვრება

ბავშვებს საკუთარი გარემოცვიდან უყალიბდებათ წარმოდგენა ცხოვრებაზე, ბედნიერებასა და უბედურებაზე, იმაზე, თუ რა არის მნიშვნელოვანი და რა — არა, საერთოდ ცხოვრების საზრისზე. სატილევზიო რეკლამა მუდმივად ახდენს ბედნიერების გაიგივებას გარკვეული სახის სიგარეტ-

თან, შამპანურთან, დეზოდორანტთან, გასახდომ საშუალებასა თუ საღებავ რეზინასთან. უმაღლესი მიზანია — გახდეს მიმზიდველი ადამიანი. საოჯახო სერიალებს, რომლებსაც ბავშვებიც უყურებენ, და წიგნებს, რომლებსაც კითხულობენ, უმეტესად, ბედნიერი დასასრული აქვთ, რაც, როგორც წესი, გაიგივებულია წარმატებასთან. კარგი ბიჭი სჯობნის ცუდს, ღარიბი მდიდრდება; სამართლიანობა ზეიმობს. ბედნიერ დასასრულში თავისთავად არაფერია ცუდი და, არა მგონია, მართლები იყვნენ ისინი, ვინც საბავშვო წიგნებში ისეთ პრობლემებზე მსჯელობენ, როგორცაა ჰომოსექსუალიზმი, ფსიქოზები, ცოლქმრული ღალატი და ა.შ. მაგრამ დარწმუნებული ვარ, ბავშვის წარმოდგენა უბედურებაზე, ბედნიერებაზე, წარმატებასა თუ წარუმატებლობაზე ქრისტიანული არსითა და სულისკვეთებით უნდა გავმსჭვალთ.

უხვი მასალა იმის განსახილველად, თუ რა არის ქრისტიანული თვალსაზრისით წარმატება და წარუმატებლობა, მოიპოვება წმიდანების, მაგ.: წმიდა იოანე ოქროპირის, პეტრე და პავლე მოციქულების, წმიდა კირილეს და მეთოდეს და სხვათა ცხოვრებაში.

აღრე თუ გვიან ყველა ბავშვს ხვდება ცხოვრებაში ავადმყოფობა, ტანჯვა, მწუხარება. ყველაზე უმცირესი, რაც მათ ჩვენ შეიძლება ვასწავლოთ — ტანჯვასაც თავისი აზრი აქვს. მოსწავლეებს შეიძლება შევთავაზოთ გაკვეთილზე მოძებნონ რომელი სიტყვებით კურნავდა ქრისტე სნეულებს; ბავშვებს შეიძლება ავუხსნათ, რომ ღმერთმა სამყარო კეთილი შექმნა, და რომ მას ტანჯვა არ შეუქმნია. ტანჯვა ბოროტმა სულმა შემოიტანა ჩვენს სამყაროში. ღმერთი გვეხმარება, დავძლიოთ ტანჯვა, დავძლიოთ განსაცდელი, სიკეთისკენ წარვმართოთ, სიკეთედ ვაქციოთ (იხ., მაგალითად, მოციქული პავლეს სიტყვები — 2 კორ. 12.7).

წმიდა საიდუმლოთა განხილვა ამ ასაკის ბავშვებს საშუალებას აძლევს ცხოვრების ყოველმხრივი გაცნობიერება დაიწყონ. ბავშვები სხვადასხვა წყაროდან იღებენ საკმაოდ ვრცელ ცოდნას სქესობრივი ცხოვრების შესახებ. ჯვრისწერის საიდუმლოს განხილვისას შესაძლებელია მარტივი ფორმით მივანოდოთ მათ უფრო ღრმა გაგება ქალისა და მამაკაცის ურთიერთობათა მთელი სპექტრისა. დაბადების 1 თავის 26-30 მუხლებიდან და 2 თავის 24 მუხლიდან მოსწავლეებმა შეიძლება გაიგონ ის მიზნები და ამოცანები, რომელიც ღმერთმა ადამიანებს დაუსახა: დაეუფლონ დედამიწასა და ყველა ქმნილებას, თავისუფლად გამოიყენონ მიწის ნაყოფი, იქორწინონ და შვან შვილები. ამ საკითხის განხილვისას შეიძლება განვუმარტოთ, თუ როგორ უკუღმართად გამოიყენეს ადამიანებმა ეს საჩუქარი. სამყაროზე პასუხისმგებლობა ეგოისტურ ექსპლუატაციად იქცა, დედამიწის ნაყოფით

სარგებლობა — სიხარბედ, ორი ადამიანის ქორწინებით შეერთება — ფიზიკური ინსტინქტის თვითმიზნურ დაკმაყოფილებად. ჯვრისწერის წესის შესწავლამ შეიძლება ცხადყოს, თუ როგორ ეხმარება ქრისტიანებს წმიდა საიდუმლო გააცნობიერონ ქორწინების ჭეშმარიტი არსი და მიზანი.

არსებობს კიდევ ერთი თემა, რომელსაც მასწავლებლები ჯიუტად გაურბიან და რომელიც ძალზე აინტერესებთ ამ ასაკის ბავშვებს — სიკვდილი. რა ხდება გარდაცვალების შემდეგ? რატომ ვლოცულობთ მიცვალებულთათვის? სიკვდილი — კარგია ის თუ ცუდი? რატომ უშვებს ღმერთი ბავშვებისა და ახალგაზრდების სიკვდილს? სიკვდილზე გაკვირით ლაპარაკი უმცროსი ასაკის ბავშვებთანაც საჭიროა, ხოლო ამ ასაკში ბავშვების კითხვები უფრო გააზრებული, უფრო კრიტიკული ხდება. ამ კითხვებზე პასუხი ეკლესიის სწავლებაში შეიძლება ვიპოვოთ, მაგრამ ბავშვები ნებისმიერ პასუხს თავისი რეალური აღქმით ამონებენ. ამიტომ პასუხი არ უნდა იყოს აბსტრაქტული, ის ბავშვის ცხოვრებისეულ გამოცდილებას უნდა ემყარებოდეს.

ღვთისმსახურება

საშუალო ასაკის ბავშვების ლიტურგიკული აღზრდისათვის მთავარია მათ გონების საზრდო მიცვით, ღვთისმსახურებისას აზროვნება რომ შეძლონ. ისევე როგორც ადრეულ ასაკში, უნდა გამოვიყენოთ ნებისმიერი შესაძლებლობა იმისათვის, რომ ბავშვები მონაწილეობდნენ ღვთისმსახურებაში: იგალობონ, საკურთხეველში მიეხმარონ მოძღვარს, იკითხონ ტაძარში. მათ უკვე შესწევთ უნარი ეს ყველაფერი სრული შეგნებითა და პასუხისმგებლობის გრძნობით აკეთონ. შეიძლება მიცვით ნება, დაალაგონ და მორთონ ტაძარი. გოგონებს შეიძლება ვასწავლოთ სეფისკვერების გამოცნობა, ხანდახან ზოგიერთი მოძღვარი (მაგალითად, საზაფხულო ბანაკიდან ბავშვების დაბრუნების შემდეგ) აღასრულებს მსახურებას, რომლის დროსაც მხოლოდდამხოლოდ ბავშვები გალობენ და კითხულობენ. უფროსი ასაკის გოგონები აცხობენ სეფისკვერებს, პროსკომიდია ხდება ტაძრის შუაგულში, რათა ბავშვებს გარშემო შემოკრებისა და თვალყურის დევნების საშუალება ჰქონდეთ. ისინი თვითონ კითხულობენ იმათ სახელებს, ვისი მოხსენიებაც სურთ. ყველა ბავშვი ეზიარება.

ძალზე მნიშვნელოვანია, კლასში მეცადინეობის დროსაც დავეხმაროთ ბავშვებს, ჩასწვდნენ ღვთისმსახურების არსს. ვთხოვთ, რამენაირად გამოხატონ ეს არსი. შეიძლება დეტალურად გავარჩიოთ ნაცნობი ლოცვა, მაგ. „მამაო ჩვენო“ და შევთავაზოთ, დახატონ პლაკატები, რომლებიც ყოველი თხოვნის არსს განმარტავს. პლაკატების, მოდელების, დიაგრამების, კალენ-

დრების და სხვა თვალსაჩინო მასალების დამზადება, რაც ნმიდა საიდუმლოსა თუ დღესასწაულის არსს ხნის, ბავშვებს უფრო მკაფიო წარმოდგენების ჩამოყალიბებაში ეხმარება.

რასაკვირველია, ამ საქმიანობას აუცილებლად უნდა ვაკონტროლებდეთ, რომ ამგვარმა მიდგომამ ჰიპერტროფირებული სახე არ მიიღოს, რომ სხვადასხვა მიდგომას შორის პროპორცია და წონასწორობა შენარჩუნებულ იქნეს. სწავლების ყველა მეთოდი უნდა მივმართოთ იმისაკენ, რომ შესასწავლი მასალის უფრო ღრმა გააზრება მოხდეს. ბავშვები მათ წინაშე დასახულ ამოცანას მექანიკურად არ უნდა ასრულებდნენ, ამოცანა არ უნდა იყოს მეტისმეტად რთული და ძალიან ბევრ დროს არ უნდა მოითხოვდეს.

შესაბამის კლასებში, სადაც 10-დან 13 წლამდე ასაკის ბავშვები სწავლობენ, შეიძლება დავინყოთ ბიბლიის, განსაკუთრებით კი, ახალი აღთქმის შესწავლა. ბავშვები უკეთ გაიცნობენ წმიდა წერილს, თუ ისწავლიან იმ ადგილების მოძებნას, რომლებიც წირვის დროს იკითხება.

როგორც ჩანს, ჩვენს საზოგადოებაში საეკლესიო დღესასწაულების აღნიშვნა (გარდა შობისა და აღდგომისა) თანდათანობით წყდება. ქრება სიხარულის განცდა, რომელიც დღესასწაულს თან სდევს. პატარას აღარ ესმის, თუ რატომ უნდა გამოიწვიოს მასში სიხარული იმ ფაქტმა, რომ იესო ქრისტე მთაზე ავიდა და ესაუბრა მოსეს და ელიას. უმცროსი ასაკის ბავშვებმა შეიძლება ღვთისმსახურებაში რაღაც განსაკუთრებული და არაჩვეულებრივი იგრძნონ, როდესაც ტაძარში ხილის კურთხევა და დარიგება ხდება, მაგრამ უფროსი ასაკის ბავშვებს ეს მოვლენა უკვე აღარ აღელვებთ. ისინი შინ ხილს ყოველგვარი კურთხევის გარეშე ყოველდღე მიირთმევენ. ამიტომ ძალზე მნიშვნელოვანია მოვამზადოთ ბავშვები დღესასწაულისათვის, ავუსხნათ მისი მნიშვნელობა – არა მხოლოდ როგორც გახსენება დიდი ხნის წინათ მომხდარი ფაქტის, არამედ როგორც მოვლენისა, რომელიც დღესაც მნიშვნელოვანია ჩვენთვის. ეს ახსნა უნდა ითვალისწინებდეს ამ ასაკის ბავშვების უაღრესად რეალისტურ აზროვნებას. მიჩქმაზე შეიძლება ვისაუბროთ, როგორც ძველი და ახალი აღთქმის შეხვედრაზე, მაგრამ ბავშვებისათვის ეს შეხვედრა შეიძლება მხოლოდ თეორიული ინტერესის გამომწვევი იყოს. შეიძლება ვისაუბროთ ხანდაზმულობის პატივისცემისა და მისი ნიჭის შესახებ – სიბრძნის, ერთგულების, სასოების და რწმენისა – იმის შესახებ, თუ რას გვაძლევენ მოხუცები. შეიძლება გავაღვივოთ ბავშვებში ქალწულ მარიამის – სრულიად ახალგაზრდა დედის, პიროვნების გაგება, რომელმაც სიხარულის უამს ყოველგვარი შიშის გარეშე მოისმინა სიტყვები: „და თვით შენსაცა სულსა განვიდეს მახვილი“. ალბათ, არსებობს სხვა მნიშვნელოვანი ასპექტები, რომლებიც შეიძლება განვიხილოთ საუბ-

რისას. ამგვარი საუბრები დღესასწაულის დადგომამდე გაცილებით ადრე უნდა ჩატარდეს, რომ ბავშვებმა იცოდნენ, რას აღიშნავს ესა თუ ის დღესასწაული, და მას მომზადებულები შეხვდნენ.

მართალია, ამ ასაკის ბავშვებთან ურთიერთობა ინტელექტუალურ დონეზე უფრო ადვილია, მაგრამ, სამაგიეროდ, გაცილებით ძნელია მათ შინაგან სულიერ სამყაროში შეღწევა. ნაწილობრივ ეს იმით აიხსნება, რომ მათ უკვე ისწავლეს უფროსების წინაშე თავის ისე დაჭერა, როგორც მათგან მოითხოვენ. როდესაც უფროსი – მოძღვარი, მასწავლებელი თუ უფროსი მეგობარი – მოსწონთ, ცდილობენ ასიამოვნონ სწორი პასუხით ანდა ისეთი მოქმედებითა თუ საქციელით, რომელიც მოწონებას დაიმსახურებს. ამიტომ უნდა ვითვალისწინებდეთ, რომ მათ მიერ გამოხატული ემოცია და ქმედება ყოველთვის როდია მათი ნამდვილი შინაგანი მდგომარეობის ამსახველი.

ამ ასაკის ბავშვებს თავისი ნამდვილი გრძნობების გამოხატვა, ერთი მხრივ, იმიტომ არ სურთ, რომ უფროსები იშვიათად უგებენ მათ, მეორე მხრივ კი, იმიტომ, რომ თვითონ არ არიან ბოლომდე გარკვეულნი თავიანთ აზრებსა და გრძნობების გამომწვევ პირველმიზეზებში. ერთხელ მოწმე გავხდი ორი გოგონას, 10 და 12 წლის დების, განცდებისა იმ ღამეს, როცა მათი უმცროსი ძმა დაიბადა. ისინი აღგზნებულები იყვნენ, ბედნიერები, მაგრამ, ამავე დროს მაინც ტიროდნენ. უძილო ღამის შემდეგ უფროსი გოგონა ფანჯარასთან იდგა და, მთლიანად თავის თავში ჩაღრმავებული, მონუსხულივით უმზერდა მზის ამოსვლას, თუმცა არ შეეძლო იმის ახსნა, რას გრძნობდა და რატომ.

მეორე სირთულე იმაში მდგომარეობს, რომ ბავშვები, უფროსებთან შედარებით, ნაკლებად სენტიმენტალურები არიან და ამ ასაკში იუმორის სპეციფიკური გრძნობა უვითარდებათ, რომელმაც ყველაზე კეთილგანწყობილი მასწავლებლებიც კი ცრემლებამდე შეიძლება მიიყვანოს. მასსოვს ერთი ხანშიშესული, მაგრამ არცთუ გამოცდილი მასწავლებელი ქალი, რომელიც ტირილამდე მიჰყავდა ერთი მოწაფის, თერთმეტიოდე წლის საზრიანი ბიჭუნას ირონიულ შენიშვნებს. მთელი კლასი, რომელიც უმეტესად კეთილი და კარგად აღზრდილი ბავშვებისაგან შედგებოდა, ამას, როგორც კარგ გასართობს, ისე უყურებდა. რამდენიმე წლის შემდეგაც კი იხსენებდნენ, თუ როგორი „მხიარულება“ სუფევდა ამ მასწავლებლის გაკვეთილებზე. ზოგჯერ ხდება ხოლმე, რომ მასწავლებელი მოუთხრობს ამბავს, რომელმაც, მისი აზრით, მოწონება ან თანაგრძნობა უნდა გამოიწვიოს, მაგრამ შეიძლება უცებ ბავშვებს რაღაც უმნიშვნელო დეტალი სასაცილოდ მოეჩვენოთ და ერთი ხარხარი თუ სიცილ-კისკისი ატეხონ.

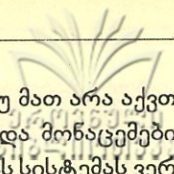
ვფიქრობ, უნდა გვჯეროდეს, რომ ამ ასაკის ბავშვებს საკუთარი სულიერი და ზნეობრივი სამყარო აქვთ. ჩვენ ვიცით, რომ ის არსებობს; ვიცით, რომ მოქმედებს და საკუთარი, ზოგჯერ გაუგებარი და იდუმალი გზით ვითარდება. ძალზე მნიშვნელოვანია პატივი ვცეთ მას და მის გამოვლინებებს, თუნდაც ის ჩვენთვის აუხსნელი იყოს. ამ სამყაროს ჩამოყალიბებაზე შეგვიძლია ზემოქმედება მოვახდინოთ მოთხრობებით წმიდა წერილიდან, ისტორიიდან, წმიდანთა ცხოვრებიდან. შეიძლება, აგრეთვე, გამოვიყენოთ ამ საკითხებთან თუ პრობლემებთან დაკავშირებული კითხვები და საუბრები, რომლებიც თავისთავად დაეხმარება მათ სამყაროსა და ცხოვრებაზე ახალი, უფრო ღრმა და ჰარმონიული შეხედულებების გამომუშავებაში. მაგრამ ჩვენთვის დაფარული რჩება, თუ რას ითვისებენ სინამდვილეში.

რამდენადაც ამ ასაკის ბავშვებმა მიაღწიეს სიმწიფისა და დამოუკიდებლობის გარკვეულ დონეს, მნიშვნელოვანია, გავამდიდროთ მათი ეკლესიური ცხოვრების გამოცდილება. მე ამას „თემში ცხოვრების გამოცდილებას“ ვუნოდებ – სამრევლო საზაფხულო ბანაკები, საეკლესიო დღესასწაულთა აღნიშვნა და წმიდა ადგილების ერთობლივი მოლოცვა მათ პრაქტიკულად ეხმარება, გაიგონ, თუ რას ნიშნავს ადამიანების ურთიერთობა და საერთო პასუხისმგებლობა. მართალია, ბავშვებს ჯერ კიდევ არ შეუძლიათ მსგავსი ღონისძიებების დამოუკიდებლად დაგეგმვა და განხორციელება, მაგრამ ისინი სიამოვნებით მონაწილეობენ მათში, რაც მათ ცხოვრებისეულ გამოცდილებას აღრმავებს.

მოზარდობის ასაკი: 13-დან 16 წლამდე

მოზარდობის ასაკი – ეს არის პერიოდი ბავშვობასა და მოწიფულობას შორის. ამ ასაკში გონების პოტენციური შესაძლებლობანი ზრდასრული ადამიანის შესაძლებლობას თითქმის უტოლდება. მოზარდები ძალზე სწრაფად იცვლებიან ფიზიკურად, რაც მათი მოუქნელი მოძრაობის, ემოციური გაუნონასწორებლობისა და მორცხვობის გამომწვევი ხდება.

ამ ასაკის ერთ-ერთი მთავარი მახასიათებელია მგრძობიარობა და დაუკმაყოფილებლობა. მოზარდები უკმაყოფილონი არიან საკუთარი თავით, ოჯახით, გარეგნობით (სწორედ ეს ხდება მიზეზი ექსტრავაგანტული მოდით გატაცებისა). მათ არ მოსწონთ თავისი საცხოვრებელი ოთახი და ცდილობენ, რაც შეიძლება ორიგინალურად მორთონ იგი. უკმაყოფილონი არიან სწავლა-განათლების მთელი სისტემით. სახელმძღვანელოებით, ნიშ-

ნებით, მასწავლებლებით, გამოცდებით. იმ შემთხვევაში, თუ მათ არა აქვთ განსაკუთრებული ნიჭი, ინტელექტუალური ინტერესები და მონაცემები (ეს კი იშვიათობას წარმოადგენს), ფორმალური განათლების სისტემას ვერ ეგუებიან. უკმაყოფილონი არიან მშობლებით, მასწავლებლებით და საერთოდ უფროსებით – „იმიტომ, რომ ჩვენი არ ესმით“ და განსაკუთრებით „იმიტომ, რომ არ გვენდობიან“. მათ ვერ გაუგიათ, რომ მზრუნველი და მოსიყვარულე მშობლების უმრავლესობას უზრალოდ არ შეუძლია „ენდოს“ მოზარდის ცნობიერებას, მოზარდისა, რომელიც პირველ ნაბიჯებს დგამს მისთვის ახალსა და უცნობ სამყაროში – სამყაროში, რომელზეც რეალური წარმოდგენა არა აქვს და რომელშიც მშობლებს მინიმალური დახმარების განევა შეეძლება. თავის მხრივ, არც მოზარდები ენდობიან მშობლების დასკვნებსა და მოსაზრებებს. ეს ორმხრივი უნდობლობის პერიოდი.

მოზარდები საზოგადოებრივი ცხოვრებითაც მტკივნეულად დაუკმაყოფილებელი არიან. ის, რაც მათ ადრე მხიარულებას ჰგვრიდა, ახლა აღარ ახარებთ. ოჯახურმა დღესასწაულებმა დაკარგეს თავისი ხიბლი. წვეულებები მოსაწყენია და „არ გამოდის“ იმის გამო, რომ მოზარდები ან ძალზე შებოჭილნი არიან და ურთიერთობას თავისუფლად ვერ ამყარებენ, ანდა, პირიქით, მეტისმეტად თავისუფლად იქცევიან და მაშინ იწყება „ექსპერიმენტები“: ნარკოტიკები, ალკოჰოლი, უნესრიგო სქესობრივი ურთიერთობანი; ეს იმიტომ კი არ ხდება, თითქოს მოზარდები განსაკუთრებით მიდრეკილნი არიან უზნეობისაკენ, არამედ იმიტომ, რომ ახალი შთაბეჭდილებებისა და ახალი გზების აღმოჩენის წყურვილი აქვთ. ყველაზე ბედნიერ ოჯახებში მოზარდები, მართალია, მშობლებთან ახლობლობას ინარჩუნებენ, მაგრამ, ამავე დროს, მტკივნეულად განიცდიან შინაგან კონფლიქტს, ოჯახსა და სოციალურ ურთიერთობებს შორის რომ წარმოიქმნება ამ ასაკში.

ეს თავისებურებანი ნეგატიური და მტანჯველი ჩანს, თუმცა ისინი პოზიტიური პროცესის შემადგენელი ნაწილია. მოზარდები ცდილობენ, შეიცნონ თავიანთი თავი და გაარკვიონ, რა ურთიერთობები აკავშირებთ სხვებთან – უფროსებთან, თანატოლებთან, საკუთარ და საპირისპირო სქესთან.

საკუთარი „მე“-ს აღმოჩენა წარმოშობს კითხვებს – „რას ვფიქრობ?“ „რას ვგრძნობ?“ და უფრო ზოგადს: „ვინ ვარ მე?“ ბავშვობაში ოცნებობ, რომ გახდები კოსმონავტი, მსოფლიო ჩემპიონი ანდა ბალერინა. ახლა კი იძულებული ხარ, შენს თავსაც და სხვებსაც დაუმტკიცო, სინამდვილეში რას წარმოადგენ „მართლა კარგი ხმა მაქვს?“, „შემიძლია, გავხდე გენიალური მსახიობი?“, „მაქვს კი დიდი მეცნიერის მონაცემები?“, „გამოვალ გამოჩენილი ფეხბურთელი?“. ამის გამო მოზარდი მეტისმეტად მტკივნეულად განიცდის კრიტიკულ შენიშვნებს, რამაც შეიძლება ნირი წაუხდინოს ანდა

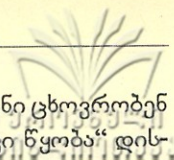
თავისი ნიჭისა და უნარის მაქსიმალურად გამოვლინებისაკენ უბიძგოს.

ახალგაზრდები თავს სხვა ადამიანებთან ურთიერთობის პროცესში შეიცნობენ. ეს მუდამ ორმხრივი პროცესია. „როგორი დამოკიდებულება აქვს მოძღვარს, მშობელს, მასწავლებელს ჩემს მიმართ და როგორი მე – მათ მიმართ? უფროსები არასწორად იმიტომ აღმიქვამენ, რომ მხედავენ არა ისეთს, როგორიც დღეს ვარ – თითქმის ზრდასრული – არამედ ჰგონიათ, ისევ ისეთი ვარ, გუშინ და გუშინდელ რომ ვიყავი – პატარა ბავშვი“. ამ პერიოდში მშობლებისა და შვილების ურთიერთსიყვარული სერიოზულ გამოცდას გაივლის. თუ მშობლებს შვილი უყვართ არა ეგოისტურად, არა როგორც საკუთრება, თუკი ყოველთვის ხარობენ მისი ზრდით, მათი სიყვარული ამ რთულ პერიოდს ადვილად გაუძლებს. მაგრამ ეს მოთმინებასა და გაგებას მოითხოვს.

ძალზე დიდ მნიშვნელობას იძენს ურთიერთობის ახალი სფერო – ურთიერთობა საპირისპირო სქესთან, ბავშვები მრავალი წლის განმავლობაში ლაპარაკობდნენ ამ თემაზე, უკვირდებოდნენ ტელევიზორსა თუ ყურნალებში, მაგრამ მაშინ ეს თამაში იყო და არა რალაც ნამდვილი. ახლა კი უცებ ეს სრულიად სხვა რალაცად იქცა, ანუ იმად, რასაც ვგრძნობ, რაც ტკივილს ანდა სიხარულს მანიჭებს. ამ პერიოდში გარდაუვალია კითხვების დასმა: „მომწონს თუ არა მე ასეთი გოგო?“, „მომწონს კი მე ასეთი ბიჭი?“ ეს არის ცდისა და შეცდომების, გულის გატეხვის, იმედების გაცრუების, უაზრო ტრაგედიების პერიოდი. უკეთეს შემთხვევაში, ეს განცდები მოზარდს ეხმარება უფრო ღრმად გააცნობიეროს თავისი თავი და იდეალები, თუმცა ამ გზაზე ბევრი დაბრკოლება თუ საფრთხე ელის.

გარდა ინტენსიური ხასიათის ამ პიროვნული ურთიერთდამოკიდებულებისა, აუცილებელი ხდება ურთიერთობის დამყარება თანატოლების კოლექტივთან. „მისაღები ვარ მათთვის?“, „მოვწონვარ მათ თუ არა?“, „მინდა კი სწორედ ამ ჯგუფს შევუერთდე?“ – ყველა ამ კითხვას მოზარდმა თვითონ უნდა უპასუხოს. ჩვენს დროში მშობლებს ძალზე სუსტი გავლენა შეეძლებათ იქონიონ ამ ასაკობრივ ჯგუფზე, რომელსაც თავისი „კულტურა“ აქვს ჩამოყალიბებული. ბიჭებმა და გოგონებმა დამოუკიდებლად უნდა გადანიყვიტონ, სურთ და შეუძლიათ თუ არა ამა თუ იმ კოლექტივის მოთხოვნებთან შესაბამისობა.

უკანასკნელ ათწლეულებში ტექნოლოგიური ცივილიზაციის სწრაფი განვითარების შედეგად, ჩვენმა ბავშვებმა მეტი იციან სექსის, სოციალური და რასობრივი პრობლემების, დანაშაულების და ძალადობის, მეცნიერებისა და ტექნიკის მიღწევების შესახებ. მართალია, მოზარდები უფრო მეტად ზრდასრულები არ არიან, ვიდრე ეს წინათ იყო, უფრო მეტი იციან, თუმცა

ხშირად სიმწიფე არ ჰყოფნით, ეს ცოდნა რომ შეითვისონ. ისინი ცხოვრობენ იმ ეპოქაში, რომელშიც „მათი სამყაროს“ „საზოგადოებრივი წყობა“ დისკრედიტებულია. მათმა უფროსმა ძმებმა და დებმა „ამერიკული ცხოვრების წესის“ ამპარტავნული საწყისები უარყვეს, და ქვეყანას არაფერი აქვს საამაყო, რადგან მის წინაშე ისეთი გადაუჭრელი პრობლემები დგას, როგორცაა: გარემოს დაბინძურება, დამნაშავეობა, ძალადობა. თანამედროვე ამერიკელ პოლიტიკურ მოღვაწეთა შორის ისინი ვერ ხედავენ ვერავის, ვინც მათ სულიერ მოთხოვნებს, თანდაყოლილ იდეალიზმს, ჭეშმარიტების ძიებას უპასუხებდა – არც აბრაამ ლინკოლნს და არც უინსტონ ჩერჩილს, რომლის მონოდებამ: „არაფერი გარდა სისხლისა, შრომისა და ცრემლისა“, ინგლისელ ხალხში არნახული გმირული აღმაფრენა გამოიწვია...

რასი მდგომარეობს ეკლესიის ამოცანა მოზარდებთან მიმართებაში? პრინციპულ დონეზე ეკლესია სთავაზობს ისეთი სულიერ ფასეულობებს, რომლებიც ახალგაზრდებმა შეიძლება შეგნებულად და თავისუფლად მიიღონ, რადგან სიმწიფის გარკვეულ დონეს მიაღწიეს. ეკლესია მონოდებულია მისცეს მათ ხილული სახება და ცოცხალი განცდა იმისა, თუ რა უნდა იყოს ცხოვრება, რა არის სინმიდე, ჭეშმარიტება, რწმენა, ერთგულება. ეკლესიაში იმ შემთხვევაშიც კი შეიძლება ჰპოვონ მიტევება, გაგება და სიყვარული, თუ არასწორად მოიქცნენ, გულაცრუებულნი ანდა დაბნეულები არიან. რონალდ გოლდმანის სიტყვით, მოზარდს სჭირდება „თავისუფლება, რომელიც უსაფრთხოების შეგრძნებითაა გაჯერებული“...

მოზარდების სულიერი განვითარებისათვის აუცილებელია, რომ რწმენა მათთვის საკუთარი ცხოვრებისეული გამოცდილების, აზროვნებისა და ზნეობრივი ცხოვრების ნაწილი გახდეს. ამ პროცესს შეიძლება ხელი შევეწყონ გულახდილი და თავისუფალი საუბრებით, საეკლესიო ცხოვრებაში ახალგაზრდების ჩართვით, და, რაც მთავარია, მათთან მგობრობით.

რაც არ იცი, იმაზე ფიქრს ნაყოფი არ მოაქვს – არადა, ზუსტად ამ მდგომარეობაშია მოზარდების უმრავლესობა. მათ ძალზე ცოტა რამ იციან ქრისტიანობის შესახებ. ახალგაზრდულ ჯგუფებში მნიშვნელოვანია თავისუფლებისა და გამოხატვის უშუალოების შერწყმა აზროვნების გამამდიდრებელ გულახდილობასთან. მთავარია, მოზარდმა მეტი გაიგოს ქრისტიანულ სარწმუნოებაზე. ამ შემთხვევაში ასეთი ჯგუფების საქმიანობა სასარგებლოც იქნება და შემოქმედებითიც.

თუ მოზარდები მიხვდნენ, რომ მათ ასეთი ცოდნა ესაჭიროებათ, უკეთესად აითვისებენ იმას, რისი ცოდნაც აუცილებელია ბიბლიისა და ეკლესიის შესახებ. ამიტომ სწავლება ორიენტირებული უნდა იყოს იმ პრობლემებსა და საკითხებზე, რაც ახალგაზრდობას აინტერესებს – ასეთი მიდგომა ხელ-

მძღვანელს დიდად ავალდებულებს. მან არა მხოლოდ ბევრი უნდა იცოდეს, არამედ უნდა შეძლოს საჭირო ცნობების მოძიება, უნდა გრძნობდეს და ეხმოდეს, რა ხდება მისი მოსწავლეების გონებაში.

შეუძლებლად მიმაჩნია უფროსი ასაკის ბავშვებისათვის სასწავლო კურსების გეგმების შეთავაზება, რადგან ასეთი კურსები მასწავლებლის მონაცემებისა და კონკრეტული ჯგუფის ინტერესების მიხედვით უნდა აიგოს; ძირითადად, მოზარდებს ინფორმაცია იმავე საკითხებზე უნდა მიეწოდოს, რაც უმცროს კლასებში გაიარეს, იქნება ეს ზოგადი მოძღვრება, ლიტურჯიკა, ბიბლიის შემსწავლელი მეცნიერება, საეკლესიო ისტორია თუ სულიერი ცხოვრება და ზნეობა. თვით გარემოება გვიჩვენებს, მოცემულ შემთხვევაში რა უფრო სასარგებლოა და საჭირო. არაჩვეულებრივ საგანმანათლებლო საშუალებას წარმოადგენს მოზარდ მგალობელთა გუნდი კარგი რეგენტით სათავეში, თუკი ხელმძღვანელი იზრუნებს, რომ ყოველ მეცადინეობაზე ხდებოდეს საგალობლის ცალკეული სიტყვების, დღესასწაულის, ლიტურჯიაში საგალობლის ადგილის მოკლე განმარტება. სწავლებისათვის იდეალური სიტუაციაა შეიქმნება, თუ მასწავლებელი მეგობრულ ატმოსფეროს შექმნის, ინტერესსა და ზრუნვას გამოავლენს თითოეული მოსწავლის მიმართ. მსგავსი ჯგუფები შეიძლება ასევე შედგეს სამრევლო სკოლების ახალგაზრდა მასწავლებლებისა და მათი დამხმარეებისათვის, უმცროსი ასაკის ბავშვების ჯგუფში გაკვეთილის მომზადებისას წინასწარ დარწმუნდნენ, რომ სწორად გაიგეს ყოველი გაკვეთილის შინაარსი და მნიშვნელობა. სასარგებლოა სტიქაროსანთა და საზაფხულო ბანაკების ინსტრუქტორთა ჯგუფების სწავლება; კიდევ ერთი კარგი შესაძლებლობაა ხატწერის სწავლება.

რეგულარული სასკოლო ან ჯგუფური მეცადინეობების მოწყობის შემთხვევაში, შესაძლოა, შემდეგი პრინციპი გამოდგეს: მეცადინეობის იმგვარი კითხვებით დაწყება, რომლებიც მონაფეთა განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს. მაგალითად: „რითი განსხვავდებიან მართლმადიდებელი ქრისტიანები სხვებისაგან?“, „ნამდვილად მინდა თუ არა ვიყო მართლმადიდებელი? რატომ?“, „რისი მიღება მიჭირს მართლმადიდებლობაში?“. ეს დაგეხმარებათ ურთიერთნდობისა და აზრების თავისუფლად გამოხატვის ატმოსფეროს შექმნაში. ახალგაზრდები უნდა მიხვდნენ, რომ მასწავლებელი მათგან სწორ პასუხს კი არაა, პირველ რიგში, საკუთარი მოსაზრებების გამოთქმას ელის, ხანდახან გულწრფელი პასუხის მიღება უფრო ადვილია წერილობით, ხელმონერის გარეშე. ასეთი სახის გამოკითხვა შეიძლება პირველ მეცადინეობაზე მოენწყოს.

შესაძლებელია, მიღებული პასუხებისა და დამატებითი საკითხების

განხილვა სხვადასხვაგვარად წარიმართოს. შეიძლება დავინწყოთ ისტორიული ნარკვევით, რომელიც ეკლესიის თანამედროვე მდგომარეობას ახსნის. შეიძლება მართლმადიდებელ ლიტურგიას სხვა ქრისტიანული და არაქრისტიანული აღმსარებლობის ღვთისმსახურება შევადაროთ, შეიძლება რომელიმე წმიდანის ან უბრალოდ გამოჩენილი პიროვნების ცხოვრება შევისწავლოთ. მსგავს მეცადინეობებს დიდი სარგებლობა მოაქვს, თუ ისინი მხოლოდ წიგნზე მუშაობით არ შემოიფარგლება, თუკი მოსწავლეებს სთხოვენ მოამზადონ მოხსენებები, გამოკვლევები, ინტერვიუები. სწავლების პროცესში შეიძლება ჩავრთოთ დისკუსიები, ლექციები, აგრეთვე, მუშაობა წიგნზე, კლასგარეშე მეცადინეობები.

შედარებით უმცროსი ასაკის მოზარდებმა შეიძლება კვლავინდებურად ხალისით გააკეთონ პლაკატები, ფილმები, გაზეთები, რომლებიც ეკლესიის წარსულის ან ბიბლიური ისტორიის შესახებ მოგვითხრობს. მაგრამ ამის კეთება მხოლოდ იმისათვის, რომ ბავშვები რაღაცით დავაკავოთ, არაა მართებული. მნიშვნელოვანია – ყველაფერი, რასაც გააკეთებენ, რაღაც იდეის გამოხატვისაკენ, შინაგანი აზრის გამოვლენისაკენ იყოს მიმართული.

ბავშვებისათვის, როგორც ეკლესიის მომავალი წევრებისათვის, სასარგებლო იქნება ნებისმიერი საქმე, რომელიც სხვა ადამიანებთან ურთიერთობასა და საკუთარ თავზე გარკვეული პასუხისმგებლობის აღებას მოითხოვს. შეიძლება ეს იყოს რაიმე საბაბით „მსვლელობის“ ორგანიზება, წმიდა ადგილთა მოლოცვის ან ლაშქრობის მონაწილეობა; სპეციალური საეკლესიო მსახურების მომზადება ცალკეულ მოვლენებთან დაკავშირებით და ა. შ.

ყველაზე მეტად მნიშვნელოვანია, როგორი ურთიერთობა დამყარდება ხელმძღვანელს – მღვდელმსახურს ან საეროს – და ახალგაზრდებს შორის. მასწავლებლისთვის მნიშვნელოვანია მათი ნდობის მოპოვება, დამეგობრება, მოზარდის პიროვნებისადმი გაგების, სიმპათიისა და გულწრფელი ინტერესის გამოხატვა, ამასთან ერთად, იგი უწყვეტი უნდა იყოს იმაში, რისიც სჯერა. სწორედ ამას ეძებენ მოსწავლეები: მეგობარს – მართალს, ნდობის ღირსს, ვინც მათ ისეთად მიიღებს, როგორებიც არიან და ვისი მოსაზრებებიც, როგორც ისინი გრძნობენ, მათ ინტერესებს უკავშირდება. მთავარი პრობლემაა ასეთი ხელმძღვანელის პოვნა.

თავი III

ქრისტიანული ალბრდა ოჯახში

დიდი ხანია ცნობილია, რომ ბავშვების ქრისტიანული აღზრდა უპირველესად ოჯახის საქმეა. სამრევლო სკოლები და ღვთისმსახურებაზე დასწრება, რა თქმა უნდა, გარკვეულ ცოდნას იძლევა, მაგრამ ეს ყველაფერი, ბუნებრივია, ოჯახის დახმარებით ხორციელდება. როცა ოჯახი ბავშვს საეკლესიო სკოლაში გზავნის ან ტაძარში მიჰყავს, ამით მხოლოდ სრულყოფს იმას, რასაც საფუძველი სახლში ეყრება განუწყვეტლივ, დღითი დღე...

ოჯახი „მცირე ეკლესიად“ არის მიჩნეული და მშობლების ამოცანაა იყვნენ „მღვდელმსახურები“ ამა სოფელში. ჩვენი ქრისტიანული რწმენა ქრისტიანულ ოჯახში უნდა ხორციელდებოდეს, ყოველდღიურ ცხოვრებაში გამოვლინდეს. სამრევლო სკოლაში ბავშვები კვირაში ერთ საათს ატარებენ, საეკლესიო მსახურებაზე — რამდენიმე საათს, ოჯახის წიაღში კი მუდმივად ვართ, დღიდან დღემდე. ოჯახი გავლენას ახდენს ჩვენი ცხოვრების ყველა მხარეზე, იქნება ეს პირადი ურთიერთობანი, საჭმლის მომზადება, ტრაპეზი, ჯანმრთელობა თუ ავადმყოფობა. ოჯახში მიმდინარეობს ბავშვის მთელი ცხოვრება. ჩემს ძალას აღემატება, ეკლესიას ოჯახის ხელმძღვანელობისა და დახმარების გეგმა დავუსახო. ამ წიგნში მხოლოდ ვცადე გამეაზრებინა, თუ რას გულისხმობს ოჯახში ქრისტიანის აღზრდა, რა პრობლემები და ამოცანებია ამასთან დაკავშირებული.

სიყვარული და ოჯახი

ოჯახის განმასხვავებელი ნიშანი სიყვარულია, რომელიც მას საფუძვლად უდევს; ოჯახი თვალსაჩინო განხორციელება რამდენიმე ადამიანის სიყვარულისა ერთმანეთის მიმართ. ოჯახს იურიდიული რეგისტრაცია არ ქმნის. ოჯახისათვის მნიშვნელობა არა აქვს გემოვნების, ასაკის, პროფესიის მსგავსებას. ოჯახი ეფუძნება ქმრისა და ცოლის ურთიერთსიყვარულს, და სიყვარულს მშობლებსა და შვილებს შორის. ოჯახური სიყვარული სიყვარულის სხვა გამოვლინებებისაგან განსხვავდება. ის ეგზისტენციულია იმ გაგებით, რომ რომანტიკული სიყვარულისა თუ იდეალის თაყვანისცემისაგან განსხვავებით, რაც ყოველთვის აღმატებულ სიტყვებსა და განმარტებებს მოითხოვს, სიტყვებს არ საჭიროებს. უფრო მეტიც, ეს სიყვარული აბ-

სოლუტურად ყველა ადამიანისთვისაა ცნობილი, რადგან ყველა ეკუთვნის ამა თუ იმ სახის ოჯახს.

ოჯახისა და ოჯახური სიყვარულის ქრისტიანული გაგება არცთუ საკლებით ჩვეულებრივია. ის ჰგავს ღვთის შესახებ ტრიინიტარულ სწავლებას: ადამიანს თავისთავად არსებობა არ შეუძლია, ბოლომდე ადამიანად ის იმ შემთხვევაში იქცევა, თუ მას სხვა ადამიანები უყვარს. გამოწვევის დროს არსებობს – ადამიანებს შესაძლოა ერთმანეთი არ უყვარდეთ, მშობლებს შეიძლება არ უყვარდეთ შვილები, მაგრამ უსიყვარულობა ყოველთვის ოჯახის ჭეშმარიტი ბუნების გაუკუღმართებაა.

ქმარი და ცოლი

ქმარსა და ცოლს შორის ურთიერთობა საკმაოდ განსხვავდება რომანტიკულ შეყვარებულთა ურთიერთობისაგან; ამ ურთიერთობაში ორივემ უნდა უარყოს საკუთარი „მე“ და ახალი ერთობის ნაწილად იქცეს. ორივე მონოდებულია გახდეს ბედნიერი იმისათვის, რომ ბედნიერი იყოს ორივე მათგანი. თუ ერთ-ერთი უბედურია, მაშინ უბედური იქნება ორივე. ამიერიდან შეუძლებელია დამოუკიდებელი გადარჩევილებების მიღება. ერთის გასაჭირი საერთო გასაჭირად იქცევა, რასაც არ უნდა აკეთებდეს ერთი, ყველაფერი შეეხება მეორესაც. ქორწინებაში ორი, პირდაპირი გაგებით, ხდება ერთი.

სირთულე იმაში მდგომარეობს, რომ სიყვარული მხოლოდ სიმპათიას არ ნიშნავს. ყოველთვის არსებობს ხასიათის რაღაც მხარეები, რაც ცოლ-ქმარს ერთმანეთში არ მოსწონს, მაგალითად, ქედმაღლობა, სიზარმაცე, მრავლისმეტყველება, უდარდელობა, ქორწინებამდე შექნილი ჩვევები და გემოვნება, მანერულობა და ა.შ. ხანდახან ცოლი და ქმარი ერთმანეთს ნერვებს უშლიან, როგორაა შესაძლებელი სიყვარული სხვისი ნაკლისადმი ანტიპათიას შეეფაროს? ოჯახური ცხოვრება მუდმივად ერთმანეთთან „მორგებას“ გულისხმობს, შეიძლება ითქვას – „ასკეზას“. გამოცდილ ბერებს ჩემთვის უთქვამთ, რომ ოჯახური ცხოვრება ადამიანისაგან გაცილებით მეტ ასკეტურ ძალისხმევას მოითხოვს, ვიდრე მონასტერში ცხოვრება. სხვა სოციალურ ჯგუფებში თქვენ შეგიძლიათ, თავი აარიდოთ არასასურველ, გამაღიზიანებელ ადამიანებთან შეხვედრას, შეიძლება საკუთარი თავი ხელში აიყვანოთ და გარკვეული დროით გაუძლოთ სხვის ნაკლს, სახლში კი ვერსად დაიმალები, როგორც არ უნდა იყოთ თქვენ, ვალდებული ხართ

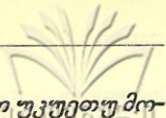
ოჯახის სხვა წევრებს შეეწყობოთ, მიუხედავად იმისა, როგორები არიან ისინი. ქრისტიანული ოჯახი („მცირე ეკლესია“) იმ შემთხვევაში ჩნდება, როცა „თანაგაძლება“ ქრისტიანული რწმენის, სასოებისა და სიყვარულის განხორციელებად იქცევა.

კორინთელთა მიმართ პირველი ეპისტოლეს მეცამეტე თავი ყოველთვის დარჩება სიყვარულის საუკეთესო სახელმძღვანელოდ: „**სიყვარული სულ-გრძელ არს და ტკბილ, სიყვარულსა არა შურნ, სიყვარული არა მალლიონ, არა განლაღნის, არა სარცხვინელ იქმნის, არა ეძიებნ თავისასა, არა განრისხნის, არად შეჰრაცხის ბოროტი, არა უხარინ სიცრუესა ზედა, არამედ უხარინ ჭეშმარიტებასა ზედა. ყოველსა თავს იდებნ, ყოველი ჰრწამნ, ყოველსა ესავნ, ყოველსა მოითმენნ**“ ნებისმიერ ქრისტიანულ ოჯახს მრავალი წელი ესაჭიროება იმისთვის, რომ სიყვარულის ამ იდეალს მიუახლოვდეს და ყველა პრობლემა ასე მოაგვაროს.

დარწმუნებული ვარ, სიყვარული და მრისხანება შეიძლება თანაარსებობდეს. თუ თქვენ არასოდეს არ ბრაზდებით, ესე იგი თქვენს სიყვარულს რაღაც აკლია. ქმარსა და ცოლს ერთმანეთი უყვართ, ერთმანეთი სიყვარულის ღირსად მიაჩნიათ და ამიტომაც არ შეიძლება გულგრილნი დარჩნენ იმისადმი, რაც ასეთ ურთიერთობას ეწინააღმდეგება. იესო ტაძარში მოვაჭრეებს სწორედ იმიტომ განურისხდა, რომ უყვარდა ადამიანები, ანუ სწორედ ის ვაჭრებიც. სიყვარულით გამონვეული მრისხანება ცოლქმრული ურთიერთობის აუცილებელი ელემენტია, ქორწინება ურთიერთ თავყვანისცემის საზოგადოება როდია. გარკვეული აზრით, ცოლ-ქმარი ერთმანეთის სინდისი ხდება. მათი მრისხანება სწრაფად ქრება, და დგება შერიგების, პატიების ჟამი, იღვიძებს თანაგრძნობა.

სიყვარული გვიღებდასადმი

ოჯახი იზრდება, მას უჩნდება ახალი განზომილება და პერსპექტივაში, ქორწინებაში ადამიანები მარტოობას განეშორებიან და ერთმანეთის ნაწილი ხდებიან. ბავშვების გაჩენის შემდეგ მშობლები სულ უფრო მეტად უძღვნიან მათ თავს, ასე რომ, ხანდახან ოჯახური საზრუნავისა და მოვალეობების ორომტრიალში საკუთარი თავის დაკარგვის განცდაც კი ეუფლებათ. ოჯახის ყოველი წევრი მოწოდებულია მოიძიოს საკუთარი თავი, სიყვარულის მატარებელი ადამიანი სულიერად უფრო ძლიერ და მდიდარ პიროვნებად უნდა იქცეს. „**უკუეთუ არა მარცუალი იფქლისა დავარდეს**

ქუყანასა და არა მოკუდეს, იგი მარტოი ხოლო ეგოს; ხოლო უკუეთუ მოკუდეს, მრავალი ნაყოფი გამოლოს“ (იოანე. 12,24). ოჯახური ცხოვრების ეს ჭეშმარიტი ასკეზა რთულია და მტანჯველი. თითოეული მშობლის „მე“ იზღუდება, ოჯახის სხვა წევრთა საჭიროებებით ითრგუნება. ქრისტიანები და არაქრისტიანები ერთნაირად გაივლიან ამ განსაცდელს: უძილო ღამეები, ფიზიკური დაღლილობა, მღელვარება – ყოველივე ამას ვერ აირიდებ. ქმარმა შეიძლება თავი მიტოვებულად იგრძნოს იმის გამო, რომ ცოლი მეტ ყურადღებას უთმობს დედობრივ მოვალეობებს. საკუთარი „მე“-ს შეზღუდვა, შესაძლოა, მტკივნეულად იქნეს განცდილი. ქრისტიანობა გვასწავლის, რომ თუნდაც ნაწილობრივ ჰიპერტროფირებულ „მე“-ს მიერ ნებაყოფლობით გაღებული მსხვერპლი ადამიანის განახლებისა და გაკეთილშობილების საწყისად შეიძლება იქცეს. საკუთარი „მე“-ს მსხვერპლად გაღების სურვილთან ერთად ვითარდება არანაკლებ ძლიერი სურვილი შეიცნო სხვათა „მე“, გაიგო მათი მოთხოვნილებები, ცხოვრებისეული წარმოდგენები, უნარი.

იმისათვის, რომ უფრო ღრმად გაიაზრონ საკუთარ შვილებთან ურთიერთობა, მშობლებს სჭირდებათ სულიერი ხელმძღვანელობა და შემოქმედებითი შთაგონება. ამ ურთიერთობათა საფუძველში სიყვარულია, აღსავსე პასუხისმგებლობით, რაც მოიცავს ავტორიტეტსა და პატივისცემას, ასევე მისწრაფებას, ჩასწვდე ბავშვის პიროვნებას. ქრისტიანული თვალთახედვით, მშობლის სიყვარული ემოციურ სისავსეს ფლობს, მნიშვნელოვანია, ეგოისტურად არ გადაიქცეს. იდეალში ის აბსოლუტურად უანგაროა და ამის მაგალითია ღვთისმშობლის სიყვარული იესო ქრისტესადმი. მშობლებს საკუთარი სიყვარული ისე არ უნდა ჰქონდეთ წარმოდგენილი, როგორც რალაც საჩუქარი ბავშვისადმი, რომელიც, თავის მხრივ, მაღლიერი უნდა იყოს მათი, როგორც ქველმოქმედების. როცა ვისმენ მშობელთა საყვედურს შვილების უმადურობის გამო, მათ სიყვარულში ეჭვი მიჩნდება. დედის სიყვარული შვილისადმი აღავსებს მის ცხოვრებას, ამდიდრებს მას. ესაა სიყვარული რალაც უფრო დიდის მიმართ, ვიდრე თვითონაა, იმის მიმართ, ვინც მას უკვე აღარ ეკუთვნის. ბავშვი იზრდება და მშობლებისაგან მიდის. მშობლის სიყვარულის მსხვერპლისმიერი, ქრისტიანული საზრისი ამ ფაქტის აღიარებასა და ბავშვის დამოუკიდებლობის უფლების სიხარულით მიღებაში მდგომარეობს. აბრაამისა და ისააკის სახებანი დღესაც სამაგალითოა იმ მშობლებსათვის, რომელნიც ესწრაფვიან საკუთარი შვილის სიცოცხლე ღმერთს მიუძღვნან; ეს გულისხმობს სურვილს, შვილი უფრო მეტად ღმერთს დაუმორჩილო, ვიდრე საკუთარ თავს. მე მგონი, ეს მშვენივრადაა გამოსახული ღვთისმშობლის იმ ხატებზე, სადაც ღვთისმშობელს ყრმა მუხლებში გამართული უზის, ხელი შემოხვეული აქვს, მაგრამ გულში არ იკრავს.

ბავშვების სიყვარული გზობლებისა და ნათესავებისადმი

ეროვნული
ნიშნითა

ბავშვების სიყვარული მშობლების მიმართ დროთა განმავლობაში იცვლება, სირთულე ისაა, რომ ასაკის მატებასთან ერთად გაუცხოება ღრმადდება. მშობლებს სჭირდებათ და სიამოვნებთ იმის შეგრძნება, რომ პატარა ბავშვი სრულიად დამოკიდებულია მათზე, ყოვლისშემძლეებად მიაჩნია ისინი. მაგრამ ბავშვი, რომელიც ნორმალურად ვითარდება, გაივლის ზრდის ეტაპებს, დამოუკიდებელი ხდება და შეიძლება მშობლებს აუჯანყდეს კიდევ. უკეთეს შემთხვევაში კი, დროთა განმავლობაში, ყალიბდება ნორმალური მეგობრული ურთიერთობა, გამსჭვალული ურთიერთპატივისცემით, რომელსაც მოგვიანებით ცვლის თანაგანცდა, ზრდასრული შვილების სიახლოვე და მადლიერი სიყვარული მოხუცი მშობლებისადმი.

ძმებსა და დებს შორის „სიყვარულ-სიძულვილის“ ურთიერთობა გარკვეულწილად, ყველა ადამიანთან ჩვენი ურთიერთობის მოდელს წარმოადგენს. ჩვეულებრივ მიიჩნევა, რომ დებსა და ძმებს ერთმანეთი უნდა უყვარდეთ, ძირითადად, ეს სწორია, მაგრამ ყველასთვის ცნობილია სრულიად საპირისპირო გრძნობებიც, ნათესავებს შორის რომ ვლინდება ხოლმე. ბავშვებმა, რომლებსაც გულწრფელად უყვართ ერთმანეთი, შეიძლება გამეტებით იჩხუბონ. ისინი ხშირად სრულიად სერიოზულად ამბობენ: „ის მძულს...“ „მე მას მოვკლავ...“ „აღარასოდეს დაველაპარაკებ...“ რალაც აზრით, ეს საცესებით ბუნებრივია, თითქმის გარდაუვალიც კი. განვითარების პროცესში მყოფი ბავშვი ხანგამოშვებით ბრაზდება, და ეს ისევე ნორმალურია, როგორც ჩვილისათვის ტირილი, როცა შია. ზოგიერთი მშობელი ამბობს: „არა უშავს, იყვირებს, იყვირებს და გაჩერდება!“ და ამას თავისი ერთგვარი გამართლება აქვს: მრისხანების შეკავებას იქნებ სჯობდეს, იჩხუბონ თუ გამოლანძღონ ერთმანეთი, რასაც შემდეგ, შესაძლებელია, პატიუბაცა და ყველაფრის დავინწყებაც მოჰყვება.

მაგრამ არსებობს მედლის მეორე მხარეც. ჩვილის ტირილი შეიძლება შიმშილის სიმპტომი იყოს. დედა ცდილობს ბავშვი განრიგის მიხედვით კვებოს, ტირილის მიზეზი რომ არ გაუჩნდეს. თუ ჩხუბი და მრისხანება – შინაგანი მოთხოვნილების სიმპტომია, მაშინ ეს მოთხოვნილება აუცილებლად ამოცნობილ უნდა იქნეს და რამენაირად სხვაგვარად დაკმაყოფილებული. თუ ჩხუბი იმაზე მეტყველებს, რომ რალაც წესრიგში არაა, მაშინ მშობლები თუ აღმზრდელი მოწოდებულნი არიან პირველ რიგში მიხვდნენ, რაშია საქმე, ხოლო შემდეგ დაეხმარონ ბავშვს სირთულეების თანდათანობით გადალახვაში. მრისხანება იმის დემონსტრირების საშუალებაა, რომ სხვა ადა-

მიანთა ურთიერთობაში რაღაც არ მოგწონს. „მე მინდა, რომ ეს სათამაშო, სკამი, ფინჯანი, ეს ადამიანი ჩემი იყოს, მინდა მაქებდნენ – მან კი ყველაფერი მიითვისა!“ კონფლიქტი დაუფლების სურვილის გამო წარმოიქმნება. მისი მიზეზი შეიძლება გახდეს სიყვარულის მოთხოვნილება: „ იმიტომ დავარტყი, რომ მას არ უნდა ჩემთან ლაპარაკი!“ კონფლიქტის მიზეზი შეიძლება გახდეს პრობლემის მოგვარების უუნარობა, სურვილი, იყოს უფრო დიდი ან უფრო პატარა, უფრო ლამაზი ან უფრო ავტორიტეტული. ჩხუბი შეიძლება იყოს ეჭვიანობის გამოვლინება, საკუთარი პოზიციის, საკუთარი როლის გარკვევის მცდელობა, იმის გადანყვეტა, „ვინ უფრო მთავარია“.

ეს და მსგავსი პრობლემები ურიცხვია, ისინი მთელს ჩვენს ცხოვრებასთან სდევს. აღზრდის – განსაკუთრებით ქრისტიანულის – მიზანია, დაეხმაროს ადამიანს გაიზარდოს და ჩამოყალიბდეს, გამოიმუშაოს შემოქმედებითი, ქმედითი და „კეთილი“ დამოკიდებულება ამგვარი პრობლემებისადმი. ძველი პრინციპი – „ვისწავლოთ პრაქტიკის საფუძველზე“ – ძალაში რჩება. თუ ბავშვს აქვს ჩვევა პრობლემის გადანყვეტისას სხვაზე გაბრაზდეს და ეს ჩვევა განუმტკიცდება, ინფანტილურ ადამიანად გაიზრდება, რომელიც ნუბისმიერი წვრილმანის გამო წონასწორობას კარგავს.

ბავშვების ჩხუბისა და კინკლაობისადმი ჩვენ დამოკიდებულება უნდა გვეკონდეს, როგორც სიმპტომებისადმი. ამ სიმპტომების დათრგუნვა საქმეს არ შველის, თუმცა ბავშვს თავის შეკავება, რასაკვირველია, აუცილებლად უნდა ვასწავლოთ. არ შეიძლება ბავშვებს მივცეთ ნება, ერთმანეთი დაასახიჩრონ ან გვერდით მყოფთათვის ცხოვრება აუტანლად აქციონ. სიმპტომებს მაშინ აქვს ფასი და მნიშვნელობა, როცა ავადმყოფობის გამოვლენასა და განკურნებაში გვეხმარება. ჩხუბის მრავალი ქვეცნობიერი მიზეზი – მაგალითად, დასჯის შიში ანდა შიში, რომ დავალებას ვერ მოერევა – ნორმალურ, მოსიყვარულე ოჯახში ბავშვის განვითარებასთან ერთად ქრება, მაგრამ შეიძლება ეს პროცესი დავაჩქაროთ. შეიძლება მოჩხუბრები გავაშველოთ და თითოეულ მათგანს ვთხოვოთ აგვისხნას, რა მოხდა და რატომ მოხდა, ოღონდ ისე, რომ ერთმანეთს სიტყვა არ შეანყვეტინონ. ჩვეულებრივ, კონფლიქტის არსის გამომხატველი სიტყვების ძიების ეს პროცესი (თუ არ შევანყვეტინებთ და კამათს არ დავუწყებთ), დაძაბულობას ხსნის. ჩხუბი თავისით განელდება, ჩაცხრება და აღარც ფორმალური მობოდიშება ხდება აუცილებელი. უფრო მეტიც, ის, ვინც ლაპარაკობს და ისიც, ვინც ისმენს, უფრო ღრმად აცნობიერებს ჩხუბის მიზეზებს: იქნება ეს ეჭვიანობა, მარტოობა, მიტოვებულობის განცდა თუ სხვა რამ. მშობლებს ეძლევათ შესაძლებლობა, დაეხმარონ ბავშვს – გაიგოს თავისი ადგილი ოჯახსა და ცხოვრებაში, გააცნობიეროს, როგორია. „დიახ, შენ უმცროსი ხარ და რად-

გან უმცროსი ხარ, ესე იგი...“ „დაიხ, შენ გოგო ხარ და ეს ნიშნავს, რომ შეგიძლია გააკეთო რაღაც ისეთი, რაც ბიჭებს არ შეუძლიათ...“ „შენ უფროსი ხარ და ძმებში, ამიტომ რაღაც-რაღაცეები რთულია, მაგრამ სამაგიეროდ...“

მეორე მხრივ, ბავშვების ხშირმა ჩხუბმა და გაღიზიანებამ შეიძლება მშობელთა ყურადღება იმ მიზეზებისკენ მიმართოს, რომლებიც მათ იწვევენ და რომელთა მოგვარებაც აუცილებელია. ძალზე მნიშვნელოვანია უფრო მეტი ყურადღება დავუთმოთ ბავშვს, რომელსაც მიტოვებულობის განცდა აქვს. არასრულფასოვნების კომპლექსი შეიძლება განვკურნოთ, თუ ბავშვში დავინახავთ ნიჭსა და უნარს, რომელსაც ადრე ყურადღებას არ ვაქცევდით. „ჩხუბისთავს“ მეტი პასუხისმგებლობის გრძნობა უნდა ჩავუნერგოთ.

ღრმად ვარ დარწმუნებული, რომ ყოველთვის უმჯობესია აღვზარდოთ მაგალითით, ქმედებით, ბავშვისადმი დამოკიდებულებით, და არა სიტყვით. ნოტაციების კითხვას სარგებლობა არ მოაქვს და შეიძლება მავნებელიც კი იყოს, თუკი ეს ბავშვს ასწავლის თავისი ნამდვილი განზრახვები და გრძნობები შენიღბოს სიტყვებით, მათ რომ არ შეესაბამება.

ოჯახში ქრისტიანული აღზრდის ძირითადი მიზანია, ვასწავლოთ ბავშვებს, რა არის სიკეთე. მათთვის „სიკეთე“ — ეს არის ბედნიერების, სიხარულის, შინაგანი სიმშვიდისა და სხვა ადამიანების მიმართ სიყვარულის მდგომარეობა. როგორც მოციქულმა პეტრემ ბრძანა ფერისცვალების დროს: **„კეთილ არს ჩუენდა აქა ყოფაი“**. ქრისტიანული ცხოვრების საფუძველი მხოლოდ მაშინ იქნება მყარი, თუკი ბავშვებს სიკეთისაკენ სწრაფვა ოჯახში ასწავლეს, გამოცდილებით გაიგეს, „რამ არს კეთილ“.

სანათესაო

თანამედროვე საზოგადოება უმეტესად მიიჩნევს, რომ ოჯახი მხოლოდდამხოლოდ მშობლები და შვილებია. ჩვენ აქ, ალბათ, ვერაფერს შევცვლით, მაგრამ, ყოველ შემთხვევაში, ქრისტიანულ გარემოში ნათესაური კავშირების მნიშვნელობას ხაზი უნდა გავუსვათ. ბავშვებისთვის ოჯახი და მშობლები — მთელი სამყაროა. ურთიერთობა მშობლებთან ძალაუნებურად ეგოისტური ხასიათისაა, რადგან მშობლები უზრუნველყოფენ ბავშვებს, წარმართავენ მათ ცხოვრებას. ბავშვები — ეს არის ღერძი, რომლის გარშემოც ტრიალებს მშობლების ცხოვრება. მეორე მხრივ, გაცილებით უფრო რთულია ურთიერთობა ბებებთან და ბაბუებთან, მამიდებთან, დეიდებ-

თან, ბიძებსა და მათ შვილებთან. აქაც არსებობს სიახლოვე, ერთობის განცდა, მაგრამ ეს კავშირები შესუსტებულია. უფრო არსებითია განსხვავება ცხოვრების წესში. ბავშვებისთვის ეს ადამიანებთან თვისებრივად ახალი ურთიერთობების დამყარების არაჩვეულებრივი შესაძლებლობაა. ასე მაგალითად, ბიძა შეიძლება მეტად ორიგინალური პიროვნება იყოს და სრულიად სხვანაირად იქცეოდეს, ვიდრე მშობლები, ბებია ან დიდი ბებია შეიძლება ინვალიდი იყოს და ითხოვდეს გაცილებით მეტ ყურადღებას, ვიდრე თვით ბავშვები და ა.შ.; და თუმცა მტკიცე ოჯახური კლანების დრო წავიდა, დიდი მნიშვნელობა აქვს ნათესავებთან ურთიერთობის შენარჩუნებას – მიმონერით, მისვლა-მოსვლით, ოჯახისთვის მნიშვნელოვანი თარიღების ერთობლივი და საზეიმო აღნიშვნით. არც საოჯახო აღბრუნება და უკარგავთ არსებობის უფლება. ნათესავებთან მოსიყვარულე მეგობრულ ურთიერთობას აღმზრდელობითი მნიშვნელობა აქვს და ბავშვებს ოჯახის მიკროსამყაროდან საზოგადოებრივ ცხოვრებაში გადასვლას უადვილებს.

ოჯახის მსოფლმხედველობა

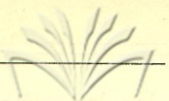
ოჯახური ცხოვრების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს მხარეს წარმოადგენს ის, თუ როგორ ესმით ოჯახში ცხოვრების საზრისი, რაში ხედავენ ბედნიერებას, „ცხოვრების ფასეულობათა სისტემას“ – ერთი სიტყვით, ყოველივე იმას, რაც მსოფლმხედველობას აყალიბებს. მგონი, ეს მხოლოდ რწმენის ანდა იდეოლოგიის საკითხი კი არა, არამედ რაღაც უფრო იდეალური და ღრმაა. „შერეული ქორწინების“ შემთხვევაში საერთო აზრის შემუშავება რთულია, მაგრამ ხშირად ის არც იმ ოჯახებშია, სადაც ქმარი და ცოლი ფორმალურად ერთ ეკლესიას ეკუთვნიან; მაგრამ ისეთი შემთხვევებიც ვიცი, როცა ქორწინებაში სიყვარულის კავშირი ჭეშმარიტად ხორციელდებოდა, თანაც მეუღლეთა „ერთობა“, მათი საერთო შეხედულება ცხოვრებაზე ორგანულად ერწყმოდა პატივისცემას საყვარელი ადამიანის განსხვავებული აზრებისადმი.

ერთიანი მსოფლმხედველობა ეფუძნება ბედნიერების ერთნაირ გაგებას, ქრისტიანულ ოჯახში კი – ბედნიერების ქრისტიანულ გაგებას. ადამიანს ბუნებრივად აქვს მოთხოვნილება იყოს ბედნიერი, მრავალი ანტიქრისტიანული მიმდინარეობა ბედნიერებისკენ ადამიანის სწორედ ამ სწრაფვაზე სპეკულირებს. ქუჩაში თუ მეტროში გამოკიდებული რეკლამაც კი ყველანაირ ბედნიერებასა და სულიერ სიმშვიდეს გვპირდება, თუკი შევი-

ქნთ აზა თუ იმ ნივთს, გავაკეთებთ ამას თუ იმას. ადამიანი იზადება ბედნიერებისკენ თანდაყოლილი სწრაფვით, იმის ინსტინქტური შეგრძნებით, რომ ბედნიერი უნდა იყოს და თუ არაა, ე.ი. მიზანს ვერ მიიღწია. შესაძლოა, ეს ცოდვით დაცემამდე ცხოვრების შესახებ ადამიანის ქვეცნობიერი სსოვნის გამოძახილიც კი იყოს.

ამის თაობაზე კარგად წერდა აწ გარდაცვლილი არქიეპისკოპოსი პრალისა სერგი (კოროლიოვი) სტატიების ციკლში „კეთილყოფიერების შესახებ“ (ჟურნალი „Вечное“, პარიზი, 1954, №1). ბედნიერების ადამიანისეულ ნოსტალგიაზე საუბრისას იგი აღნიშნავს, რომ „უბედურად თავს მხოლოდ იმ შემთხვევაში ვგრძნობთ, როცა ბოროტი ძალების დროებითი ბატონობა ჩვენი ნამდვილი „მე“, ჩვენი პიროვნების ჭეშმარიტი ბუნება გვგონია. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ჩვენ უბედურნი ვართ, როცა ბოროტებას ჩვენი ჭეშმარიტი „მე“-ს განუყოფელ ნაწილად მივიჩნევთ“. ეს შეცდომა გვაიძულებს არასწორად ვილაპარაკოთ და მოვიქცეთ, სიტყვასა და საქმეში წავიფორხილოთ. ადამიანებთან ურთიერთობაში ჩვენ ზოგჯერ მათ ბუნებას იმ ბოროტებასთან ვაიგივებთ, რომელსაც მათში ვხედავთ; ისე ვექცევით, თითქოს ბოროტება მათი პიროვნების ბუნებრივი შემადგენელი ნაწილი იყოს, თითქოს ისინი ბოროტები იყვნენ. ყოველდღიური ცხოვრება და განსაკუთრებით, ოჯახური ცხოვრება – ეს არის შესაძლებლობა, დავამყაროთ ურთიერთობა ადამიანში არსებულ ჭეშმარიტ „მე“-სთან. ეს გვეხმარება ჩავწვდეთ პიროვნების ჭეშმარიტ არსს, უარი ვთქვათ ყოველივე ყალბის, დროებითისა და ბოროტის გაიგივებაზე საყვარელი ადამიანის ჭეშმარიტ არსთან. ცხოვრების ყოველი დღე იმისათვის გვეძლევა, რომ იმ სიკეთის და სიხარულის ერთი ნამცეცი მაინც მივიღოთ, რომელიც ცხოვრების მარადიულ არსს წარმოადგენს. ცხოვრებაში სიკეთე რომ მოვიხვეჭოთ, მონოდებულნი ვართ ყოველ წუთს ვიყოთ შემოქმედნი. სამყაროს გარდაქმნა მხოლოდ ბოროტი საცთურის შემოქმედებითი ძლევიტაა შესაძლებელი. ვამარცხებთ რა ცოდვას; სიკეთეს ცხადყოფთ, ხოლო სიკეთის ცხადყოფისას – მარადიული ცხოვრების თანაზიარნი ვხდებით. ეპისკოპოსი სერგი გვთავაზობს სწავლებას, რომლის მიხედვითაც უნდა შეგვეძლოს ადამიანებში და ცხოვრებაში სიკეთის დანახვა, ბოროტება რომ დავამარცხოთ.

ეპისკოპოს სერგის მოსაზრებანი იმიტომაც მიმოვიხილე დეტალურად, რომ მიმაჩნია – ოჯახში ქრისტიანული ცხოვრების წესი აღმშენებლობის ამოცანას უშუალოდ უკავშირდება, პრობლემის არსის ღრმა წვდომას გვთავაზობს, ააშკარავებს ქმრისა და ცოლის ურთიერთუკმაყოფილების (ხშირად „სამართლიანი“ უკმაყოფილების) საფუძველს, მიზეზებს, რომელთა გამოც მშობლებს არ მოსწონთ შვილების გემოვნება, შეხედულებები და

სურვილები, მიზეზებს შვილებსა და მშობლებს, და თავად ბავშვებს შორის არსებული ანტაგონიზმისა. ამ მოსაზრებებში ზუსტადაა მითითებული „ბედნიერი“ და „უბედური“ ოჯახების არსობრივი განსხვავება.

ძალზე მნიშვნელოვანია მშობლებს ვასწავლოთ ბედნიერების ქრისტიანული გაგება, როგორც „ნეტარებისა“, „კეთილყოფიერებისა“. მთასა ზე და ქადაგების სულისკვეთებით, ხოლო მშობლები, თავის მხრივ, მონოდებულნი არიან ასწავლონ ეს შვილებს – მათ შორის, პირადი მაგალითითაც: ნეტარება – ეს არის მდგომარეობა სიყვარულისა, ურთიერთობისა სიყვარულით, ნდობისა, განვითარების თავისუფლებისა, ღვთისგან მიღებული შემოქმედებითი უნარის განხორციელებისა. სამწუხაროდ, მრავალი საერო ადამიანის წარმოდგენა ქრისტიანობაზე მოკლებულია სიხარულისა და ნეტარების ამ განცდას, პირიქით, ქრისტიანობა ხშირად წარმოუდგებათ როგორც ვალდებულებათა და მოვალეობათა ფორმალური ნაკრები თუ ჩამონათვალი.

ჩემი აზრით, თვით მშობლების ქრისტიანული აღზრდა იმაში კი არ მდგომარეობს, რომ მათ ეკლესიური წეს-ჩვეულებების დაცვა ბავშვების საკვირაო სკოლაში ტარება და ა. შ. ვაიძულოთ, არამედ ავუხსნათ მათ ძირითადი ცხოვრებისეული რეალიების აზრი. თავიანთი ვალდებულებების და მოვალეობების ჭეშმარიტი არსი მშობლებს შეუძლიათ შეიცნონ, თუკი ჰკითხავენ თავს: „რა არის ბედნიერება?“, „რა არის ცოდვა?“, „რა მნიშვნელობა აქვთ მათ ჩვენთვის?“, „რა არის სიყვარული?“, „რას ნიშნავენ ჩემი შვილები ჩემთვის?“, „რა მსურს მათთვის?“. რასაკვირველია, წესები აუცილებლად უნდა დავიცვათ და რჯულის დარღვევა დაუშვებელია, მაგრამ მშობლები, უპირველესად, ცხოვრების საზრისის გაგებით უნდა ხელმძღვანელობდნენ.

დისციპლინა ოჯახში

სიყვარულს კიდევ ერთი გამოვლინება აქვს – დისციპლინა, ეს „ყვარნი ძალაუფლებისა“, რომელიც მშობლებმა უნდა იტვირთონ. დისციპლინა, პირველ რიგში, ნიშნავს წესრიგის აღიარებას, აღიარებას ძალაუფლების და მორჩილების იმ რთული სტრუქტურისა, რომელიც ოჯახში იქმნება. აქ იგულისხმება ცოლის ქმრისადმი მორჩილება (რაც, ჩემი აზრით, გაცილებით მძიმეა ქმრისთვის, ვიდრე ცოლისთვის, და უფრო ხშირად სწორედ ქმარს არ ჰყოფნის ძალა აიტანოს ასეთი წესრიგი), და ცოლის მიმართ ქმრის პატივისცემაც (1 პეტრე, 3). იერარქიული პრინციპი ოჯახურ დისციპლინაშიც ხორციელდება. ასე მაგალითად, უთანხმოება ქმარსა და ცოლს შორის მაშინ იჩენს თავს, როცა საფრთხე ემუქრება უფრო მნიშვნელოვან ფასეულობებს, ვიდრე მათი ურთიერთდამოკიდებულებაა – პრინციპებსა და მრწამსს, რომელთა დათმობა შეუძლებელია. ხშირად იქმნება სიტუაციები, როდესაც ერთ-ერთი მშობლის მოქმედება ანგრევს ბავშვის პიროვნებას. მაგრამ თუ დისციპლინის დარღვევა აუცილებელია, ეს უნდა მოხდეს მხოლოდ უფრო მაღალი ღირებულებებისადმი დამორჩილების, ანუ უმაღლესი რანგის მორჩილების გამო.

ბავშვები მშვენივრად გრძნობენ, რამდენად გულწრფელად იცავენ მშობლები დადგენილ დისციპლინარულ წესებს – იქნება ეს ტაძარში რეგულარული სიარული, ალკოჰოლისაგან და თამბაქოს მოწვეისგან თავის შეკავება თუ ადამიანებისადმი კეთილგანწყობა და სტუმართმოყვარეობა. ქრისტიანული ყოფა ემყარება დაცვას კანონისა, როგორც ქმედითი პრინციპისა, როგორც ცხოვრებისეული პოზიციისა და არა ცარიელი ფორმლობისა თუ უსიცოცხლო წეს-ჩვეულებისა. მხოლოდ ასეთ ატმოსფეროში შეიძლება ბავშვი დისციპლინას მიეჩვიოს.

ბავშვი ეჩვევა დისციპლინას დაბადებიდანვე, როდესაც უფროსები მისთვის შეუმჩნეველი საფრთხისაგან იცავენ. „ხელი არ მოკიდო!“, „აქეთ ნუ მოძვრები!“, „ქუჩაზე არ გადახვიდე!“ ზოგჯერ აუცილებელი ხდება ბავშვის ძალით განჩერება. გონიერი მშობელი არ მოსთხოვს ბავშვს მორჩილებას, თუ ამის მისაღწევად ძალადობა იქნება საჭირო – მაგალითად, არ სთხოვს ბავშვს აკოცოს დედას, თუ ეს ბავშვს არ სურს. თუმცა ძალზე ადრეული ასაკიდან მორჩილების საკითხში უმთავრეს მნიშვნელობას თვით ბავშვის გადწყვეტილება იძენს: „დედამ მითხრა, რომ ეს არ უნდა გავაკეთო, მაგრამ რა მოხდება, თუ მაინც გავაკეთებ?“.

ძალზე მნიშვნელოვანია, რომ დისციპლინის საერთო ატმოსფერო ოჯახში სწორედ ამ ეტაპზე დამყარდეს. ყველაფერი მკაფიოდ უნდა იყოს

განსაზღვრული: რა შეიძლება და რა არ შეიძლება, რას მოყვება სასჯელი ყველა შემთხვევაში (და არა მხოლოდ ცხელ გულზე). ოჯახში უნდა სუფევდეს ფასეულობათა მკაფიო იერარქია. თუ ბავშვის ურჩობამ არასასიამოვნო შემთხვევა გამოიწვია — მაგალითად, რაღაც გატყდა ან წყალი დაიღვარა — ბავშვი შეიძლება დავსაჯოთ ანდა დავტყუქსოთ. მაგრამ თუ ეს შემთხვევა გამონაკვეთია ბავშვის მოუქნელობით ანდა მისი სურვილით მშობლებს დაეხმაროს, დასჯა ან დატყუქსვა დაუშვებელია. ერთი მოხუცი ძიძა, რომელიც მთელი ცხოვრება ბავშვებს უვლიდა, გვიამბობდა ორი ოჯახის შესახებ, სადაც მუშაობა მოუხდა: „ერთ ოჯახში ყველაფერი იკრძალებოდა, მაგრამ სინამდვილეში შეიძლებოდა გაეკეთებინათ ყველაფერი, რასაც კი მოიფიქრებდნენ, მეორეში შეიძლებოდა ყველაფრის კეთება; მაგრამ თუ რაღაც არ შეიძლებოდა, მართლა არ შეიძლებოდა“.

რაც უფრო დიდია ბავშვი, მით უფრო მნიშვნელოვანია მისთვის გაგება დისციპლინის იერარქიულობისა. ქრისტიან მშობლებს შეუძლიათ დაეხმარონ ბავშვებს იმის გაგებაში, რომ ნებისმიერი დისციპლინის საფუძველში ერთი პრინციპი დევს: „იყავნ ნება შენი“ და არა პრინციპი მშობელისა — „მე ასე მსურს“.

იდეალურ შემთხვევაში დისციპლინის მკაფიო სტრუქტურა ბავშვის ქცევის მოტივების გაგებას უნდა ეხამებოდეს; არ ღირს ბავშვების თავის ნებაზე მიშვება იმის შიშით, რომ თუ მათ მიმართ მომთხოვნი ვიქნებით, აღარ ვეყვარებით.

დიდი მნიშვნელობა აქვს დავინახოთ განსხვავება დისციპლინას, აუცილებელი წესების დადგენას და მშობლების მცდელობას შორის, შვილებს თავს მოახვიონ საკუთარი გემოვნება, გრძნობები, განწყობა და განცდები. შესაძლოა, წითელ პარასკევს ბავშვებისთვის ტელევიზორის ყურების აკრძალვა სავსებით გონივრულია, მაგრამ ამ დროს განიცდიან თუ არა ისინი იმავეს, რასაც მშობლები — სხვა საკითხია. ასეთი რაღაცის მოთხოვნა, თავს მოხვევა არ შეიძლება. შეიძლება მხოლოდ იმედი ვიქონიოთ, რომ თავის დროზე თვითონ გაიგებენ, თვითონ იგრძნობენ ამას. არაერთი მღვდელმსახურის ოჯახში ბავშვები განვითარების ამა თუ იმ ეტაპზე რელიგიური იდეებისა და გრძნობების მიმართ მტრულად არიან განწყობილნი იმიტომ, რომ ზომაზე მეტად „ჰკვებეს“ ამ თემაზე საუბრებით. მხატვრის შვილი განმუხტვას შეიძლება სპორტით თავდავინწყებულ გატაცებაში ეძებდეს. ემოციურად მგრძნობიარე იდეალისტიმა დედამ შეიძლება ვერ გაუგოს თავის ქალიშვილს, რომელიც დაკავებულია საკუთარი გარეგნობით, გატაცებულია მოდით, მაღალი საზოგადოების ცხოვრებით. რამდენიც არ უნდა ვილაპარაკოთ იდეალებსა და გრძნობებზე, ბავშვს თავს ვერ მოვახვევთ და

ჩვენთვის სასურველ გრძნობებს ვერ ჩავუნერგავთ.

ამ თემაზე საუბრის შეჯამებისას, საოჯახო დისციპლინის ძირითადი მოთხოვნები შემდეგნაირად მსურს ჩამოვაცალიბო:

მთელი ოჯახი, მშობლების ჩათვლით, უნდა იცავდეს ერთსა და იმავე წესებს და ერთსა და იმავე აკრძალვებს უნდა ემორჩილებოდეს.

მშობლებმა უნდა დაადგინონ ქცევის მარტივი, მკაფიო წესები და განამტკიცონ ისინი საკუთარი მუდმივი პასუხისმგებლობის გრძნობით, რომელიც ოჯახურ ცხოვრებაში წესრიგს უზრუნველყოფს.

მშობლები სიყვარულით უნდა ცდილობდნენ გაიგონ ბავშვის ქცევის მიზეზები, მისი თვალსაზრისი, მისი გემოვნება, საერთოდ, მისი პიროვნება.

მშობლები ნათლად უნდა აცნობიერებდნენ, რას შეიძლება მიაღწიონ დისციპლინის საშუალებით, რა სცილდება მათ კომპეტენციას და რა არ შეიძლება ძალდატანებით იყოს თავსმოხვეული.

ლოცვა ოჯახში

შესაძლებელია კი ლოცვის სწავლება? ლოცვა – ეს არის საუბარი ღმერთთან, ღვთის წინაშე დგომა, ლოცვისთვის აუცილებელია ადამიანის წრფელი გულმოდგინება, რომელსაც ღვთის მადლი შეენევა. გარკვეული აზრით, ლოცვას ასწავლიან ისევე, როგორც ასწავლიან ლაპარაკს. არსებობს თანდაყოლილი უნარი მეტყველებისა, მაგრამ აუცილებელია, აგრეთვე, მეტყველების ხელოვნების დაუფლება და იმის ცოდნა, რის შესახებაც უნდა ითქვას ბავშვი ლაპარაკს ოჯახში სწავლობს, ადამიანებთან ურთიერთობით, და ოჯახშივე შეიძლება „ისწავლოს“ ლოცვა. თავიდან ბავშვი ლოცულობს სხვებთან ერთად, იქნის ყოველდღიური ლოცვის ჩვევას, ხოლო შემდეგ ლოცვა შეიძლება იქცეს ცოცხალ გამოცდილებად, ჯერ ბავშვურ, მოგვიანებით კი, სავსებით ზრდასრული ადამიანის ცოცხალ გამოცდილებად. მე ლოცვის სხვადასხვა სახეობაზე იმისთვის ვსაუბრობ, რომ მშობლებმა გააცნობიერონ, რა სურთ: ლოცვის ტექსტის ზეპირად დასწავლა, რასაკვირველია, სასარგებლოა, მაგრამ ეს ლოცვის სწავლებას არ ნიშნავს.

საუკეთესო საშუალებაა ვაზიაროთ ბავშვი ლოცვით გამოცდილებას – ეს არის ლოცვა მასთან ერთად. ყველაფერი იწყება მშობლების ლოცვით ახალშობილისათვის; დედისთვის ეს, შესაძლოა, ყველაზე დიდი ლოცვითი გამოცდილებაა. სწორედ ამ წუთიდან ეყრება საფუძველი ლოცვაში ბავშვის ყოველდღიურ მონაწილეობას.)

ჩვეულებრივ ბავშვის პირველი ლოცვა — ეს არის თხოვნა („უფალო, თუ შეიძლება...“), როდესაც ბავშვი ადგენს გრძელ სიას იმ ადამიანებისა, რომელთა მოხსენიებაც სურს. უალრესად მნიშვნელოვანია, რომ მშობლებმა მართლა ილოცონ ბავშვთან ერთად. ბავშვისთვის ძალზე მნიშვნელოვანია ღმერთთან პირველი საუბრის გამოცდილება. ამით იგი თვითონაც ადასტურებს, რომ ღმერთი არსებობს და მისთვის მნიშვნელოვანია ამ აღმოჩენას იმ ადამიანთა სახელები დაუკავშიროს, ვინც უყვარს. ამ ასაკში ღმერთის თანამყოფობის შეგრძნება სავსებით ბუნებრივია. როცა ბავშვი წამოიზრდება, შეიძლება ვასწავლოთ მას სამადლობლო ლოცვა (სამადლობ შენ უფალო...“), მშობლები ბავშვს შეიძლება განვლილი დღის ყველაზე სასიხარულო მოვლენების გახსენებაში დაეხმარონ.

მართლმადიდებელ ოჯახებში, პირველ ყოვლისა, სწავლობენ ლოცვას „სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა, ამინ“, რომელსაც წარმოთქვამენ პირველადი გამოსახვისას. ეს ლოცვა დაკავშირებულია მოქმედებასთან, რომელიც პატარა ბავშვებს თამაში ჰგონიათ; მართალია, ის მოკლეა, მაგრამ, აღსავსეა აზრთი, ოღონდ არ დაგავიწყდეთ, რომ ბავშვს, როდესაც იგი წამოიზრდება, ამ ლოცვის აზრი განუმარტოთ...

უფრო რთულია გამოვიმუშაოთ სწორი დამოკიდებულება გრძელი ლოცვებისადმი. დიდი წმიდანების მემკვიდრეობა, ჩვენს ლოცვებში რომ არის დაუნჯებული, არ შეიძლება უგულვებელყოთ. მაგრამ როცა ისმენ, რვა-ცხრა წლის ბავშვი როგორი აჩქარებით ბუტბუტებს „მამაო ჩვენო“-ს, ეჭვი გიჩნდება, შეიძლება კი ჩავთვალოთ, რომ ლოცვა უკვე ისწავლა?

ბავშვს შეიძლება შევთავაზოთ ისწავლოს ერთი წინადადება, ოღონდ ღრმად უნდა ჩასწვდეს და გაიგოს. ლოცვის ასხნა შეიძლება მარტივი ცნებების მეშვეობით („ეს არის ლოცვა სული წმიდის მიმართ, რომელიც სიცოცხლეს გვაძლევს...“). ბავშვები სწავლობენ მოკლე წინადადებას: „მეუფეო ზეცათაო, ნუგემინისმცემელო, მოვედ და დაემკვიდრე ჩვენს შორის!“ ერთი წლის განმავლობაში ეს ლოცვა შეიძლება ნელ-ნელა შევავსოთ და განვაჯრცოთ. სანამ ბავშვი მას თავიდან ბოლომდე გაცნობიერებულად არ დაიმასხვრებს. ასევე შეიძლება მოვიქცეთ დღესასწაულებისადმი მიძღვნილი ლოცვების შემთხვევაშიც: შეიძლება თავიდან ძირითადი წინადადებით ან დასაწყისი სიტყვებით შემოვიფარგლოთ ისე, რომ ბავშვებმა შეძლონ ლოცვის ცნობა, როდესაც ტაძარში იგალობება.

ლოცვის დრო, მიუხედავად მისი ხანგრძლივობისა, მშობლებისა და ბავშვის აუჩქარებელ, მშვიდ ურთიერთობაში უნდა გადიოდეს. შესაძლოა, მშობლებისთვის ყველაზე რთული სწორედ ამ წესის დაცვაა, მაგრამ იგი ღირს იმად, დაცული რომ იქნეს. ათი წუთი სავსებით საკმარისია, რათა

ბავშვს წავუკითხოთ ან მოვუყვეთ მოკლე ამბავი საღმრთო ისტორიიდან, განვუმარტოთ ლოცვის არსი, ვესაუბროთ იმაზე, დღის განმავლობაში რა ხდებოდა. დარწმუნებული ვარ, ლოცვის სწავლების პროცესში ბავშვებისათვის ყველაზე მნიშვნელოვანი – ყოველდღიური აუჩქარებელი, არცთუ ხანგრძლივი ურთიერთობაა. ამ პერიოდის განმავლობაში უნდა ჩავუნერგოთ ლოცვის ჩვევა, ჩვევა „ღვთის წინაშე დგომისა“. პრაქტიკულად ხანგრძლივი ლოცვა უფრო ადვილია ძილის წინ, ძალიან სწრაფად კი – შეიძლება მხოლოდ პირჯვარი გამოისახონ, ღმერთს სთხოვონ კურთხევა დამდეგი დღისათვის – დილით, მშობლების გარეშეც.

ლოცვა ოჯახში არ უნდა შემოიფარგლოს დილისა და ძილის წინა ლოცვებით. ლოცვა საჭმლის მიღების წინ ახლა თითქმის გამქრალია ოჯახური ყოფიდან, რადგან თითქმის გაქრა წარმოდგენა საჭმელზე, როგორც ოჯახის ერთად შეკრების მიზეზზე. საუზმის მაგიერ ყველა რაღაცას ხელს სტაცებს ზეზეულად – სკოლაში თუ სამსახურში გარბიან. სადილის დროს მშობლებს, როგორც წესი, უხარიათ, როცა ბავშვები თევზებით ხელში სხდებიან ტელევიზორის წინ. ამის შეცვლა, იქნებ, უკვე შეუძლებელიც კია, მაგრამ დარწმუნებული ვარ, ყოველი ოჯახი დროდადრო მაინც უნდა იყრიდეს თავს სუფრასთან – ყოველ შემთხვევაში, კვირა დღეს და დღესასწაულებზე მაინც. სხვადასხვა ოჯახში ჭამის წინ სხვადასხვაგვარად ლოცულობენ: ზოგან მხოლოდ პირჯვარს იწერენ, ზოგან ლოცვას კითხულობენ, ზოგან გალობენ კიდევ. მნიშვნელოვანია მოკლე ხნით მაინც ვიკრიბებოდეთ ერთად, რათა ჩვენს ცხოვრებაში ღვთის თანამყოფობა შევიგრძნოთ.

საერთო საოჯახო ლოცვის მეორე საბაბია – როდესაც ოჯახის რომელიმე წევრი სადმე შორს მიემგზავრება; რუსული ჩვეულებისამებრ ამ დროს ყველა დუმილით ჩამოჯდება ხოლმე, შემდეგ კი პირჯვარს გადაისახავს. საზოგადოდ, ჯვრის გამოსახვა, რომლითაც ხდება ვინმეს დალოცვა, – მშვენიერი მოკლე და უსიტყვო ლოცვაა; მშობლებს ხშირად აქვთ ხოლმე საბაბი, ვაჟი თუ ქალიშვილი სწორედ ასე დალოცონ. დაბადების დღეზე ან დღეობაზე შეიძლება „მრავალჟამიერი“ ვუმღეროთ.

ოჯახური ცხოვრების ყველა მხარემ თუ ჩვევამ სიმტკიცე უნდა შეიძინოს. უბრალო, გულწრფელი, ბუნებრივი ჩვეულება გამოცდას უძლებს და გამონაკლისს არც საოჯახო ლოცვა წარმოადგენს; ქრისტიანული ოჯახისათვის აუცილებელია ჩვენს ცხოვრებაში ღვთის თანამყოფობის ყოველდღიური შეგრძნების საშუალება მოიპოვოს.

დღესასწაულები

ოჯახთან მჭიდროდაა დაკავშირებული ეკლესიური ცხოვრების კიდევ ერთი მხარე. ქრისტიანული ალბრდის საქმეში მნიშვნელოვანია საეკლესიო დღესასწაულებსა და მარხვებთან დაკავშირებული საოჯახო ტრადიციები.

საეკლესიო დღესასწაულები ბავშვებისათვის ნამდვილი ზეიმია, თუკი მათ ოჯახშიც აღნიშნავენ. დღესასწაულის დღეს ნამდვილ სიამოვნებას ბავშვი მხოლოდ შინ იღებს. სადღესასწაულო ლიტურგია ტაძარში ტარდება, მნიშვნელობას სკოლაში უხსნიან, მაგრამ დღესასწაულად იგი ბავშვისთვის სახლში იქცევა.

ოჯახის პასუხისმგებლობა ქრისტიანულ ალბრლაზე

ქრისტიანული ოჯახი მონოდებულია თავისი სარწმუნოებრივი ცოდნა ბავშვებს გადასცეს, პირველ რიგში — პატარებს, რომლებიც სწორედ ოჯახში იგებენ ღმერთის, იესო ქრისტეს ამქვეყნიური ცხოვრების, ლოცვისა და ღვთისმსახურების, დღესასწაულებისა და დიდი ნმიდანების შესახებ. არაერთ მშობელს სჭირდება დახმარება: მათ ზოგჯერ თვითონ არ ესმით ბოლომდე, რამდენად აუცილებელია ეს ცოდნა მათი შვილებისათვის, მნიშვნელოვანია, ვასწავლოთ ძირითადი ჭეშმარიტებების, ჩვენი მართლმადიდებელი რწმენის არსის გარჩევა მეორეხარისხოვანი ხალხური ტრადიციებისა და ჩვეულებებისგან, ამ ტრადიციებში ცუდი არაფერია, მაგრამ ისინი ცვლიან რწმენის არსს, თუკი მათ პირველხარისხოვან, ზებუნებრივ მნიშვნელობას მივანიჭებთ. ჩემი აზრით, ოჯახი უპირველესად უნდა ჩასწვდეს ქრისტიანულ სწავლებას ღმერთზე: რას ნიშნავს ჩვენთვის მისი თანამყოფობა, ძალაუფლება, სიყვარული, განგებულება, მფარველობა, სამართლიანობა. მშობლებისგან ბავშვებმა შეიძლება გაიგონ ზოგიერთი ბიბლიური, განსაკუთრებით, სახარებისეული მოთხრობები, მარტივი ლოცვები, პირველდანი ყებით ცნობები ღვთისმსახურებაზე, დიდ დღესასწაულებზე (შობა, ნათლისღება, ბზობა, ვნების კვირა, აღდგომა, სულთმოფენობა).

(უფროსი ასაკის ბავშვებს მნიშვნელოვანია გავუღვივოთ ინტერესი რელიგიისადმი. მშობლებმა შეუძლებელია ყველაფერი იცოდნენ, მაგრამ უნდა ჰქონდეთ ინტერესი, გამოიჩინონ ცნობისნადილი, ეძებონ პასუხი ბავშვების კითხვებზე. მოულოდნელი საუბარი, რომელიც წარმოიშვა, როგორც

პასუხი ბავშვის კითხვაზე ან როგორც მშობლების რეაქცია უჩვეულო თუ რთულ სიტუაციაზე – აღზრდის მნიშვნელოვანი საშუალებებია. მე მგონი, მშობლებმა უარი უნდა თქვან სურვილზე შვილების წინაშე ყოვლისმცოდნეებად ჩანდნენ. უკეთესი იქნება, თუკი ისინი ბავშვებთან ერთად დაიწყებენ კითხვებზე პასუხის ძიებას, პრობლემის განსჯას. ყველა კითხვაზე სამრევლოს მოძღვარიც კი ვერ უპასუხებს და, ჩემი აზრით, ბავშვის განვითარებას ყველაზე მეტად ეხმარება სურვილი, გაიგოს რაღაც ახალი – „*იძიებით, და ჰპოვოთ, ირეკდით და განგელოს თქვენ*“ (მათე. 7,7).

ნათქვამი შევაჯამოთ. ნამდვილად ქრისტიანული რომ გახდეს, ოჯახი მონოდებულია ცხოვრებას, მის ფასეულობებსა და პრობლემებს ხედავდეს ქრისტიანობის შუქზე, ეს კი, შესაძლოა, მშობლების ჩვეულებრივ ღვთისმოსაობას არც ემთხვეოდეს. ქრისტიანული ოჯახი, როგორც შინაგანად, ისე თავის ფარგლებს გარეთ, მონოდებულია, იმგვარი სიყვარული მოიხვეჭოს, რომელზეც ლაპარაკია კორინთელთა მიმართ პირველ ეპისტოლეში. ქრისტიანული ოჯახი გამსჭვალული უნდა იყოს ყველასთვის სავალდებულო დისციპლინით, იქ ფასეულობათა ქრისტიანული იერარქია უნდა ბატონობდეს. ყოველდღიური ყოფა-ცხოვრება ქრისტიანულ ოჯახში ღვთის თანამყოფობის შუქითაა განათებული – ეს ოჯახურ ლოცვაშიც მყლავნდება და საეკლესიო დღესასწაულებსა თუ ტრადიციებშიც. ქრისტიანულ ოჯახში ბავშვის გონება, ნიჭი და მონაცემები მონოდებულია, რომ ვითარდებოდეს, რადგან ქრისტიანობა ადამიანის პიროვნების უზარმაზარ ფასეულობას აცნობიერებს.)

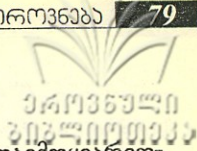
მოძღვარს ზრდასრული მრევლის რელიგიური აღზრდის არაერთი საშუალება აქვს, თუკი მას საკვირაო ქადაგებაზე ყურადღებით უსმენენ; კიდევ უფრო მჭიდრო სულიერი ურთიერთობა აღსარების დროს მყარდება; ღვთისმსახურება ზრდასრული მრევლის მონაწილეობას მოითხოვს, ბავშვები კი განზე რჩებიან, ამიტომ სამრევლო სკოლის, მოძღვარი რომ ხელმძღვანელობს, მთავარი ამოცანაა ბავშვებსა და მოზარდებს ეკლესიური ცხოვრების სისრულე წარმოუჩინოს. გადამწყვეტი როლი ნიჭიერ საერო მასწავლებლებს ეკისრებათ, რომლებსაც შესწევთ ძალა საკუთარი, ცოცხალი გამოცდილება ბავშვებისთვის გასაგებ ენაზე გამოთქვან. ვერანაირი კარგი ნიგნი, ვერავითარი საუკეთესო პროგრამა მასწავლებლის პირად გავლენას ვერ შეცვლის. სწავლების მეთოდის მიუხედავად, მასწავლებელი სწავლების პროცესს პიროვნულ ანაბეჭდს ყოველთვის დაასვამს. შთაგონებით აღსავსე მასწავლებელი მოძველებული და მშრალი სახელმძღვანელოების გამოყენებასაც კი შეძლებს, ხოლო პედანტიური და შეზღუდული – საუკეთესო სახელმძღვანელოს გამოყენებით სწავლებას მაინც მექანიკურ პროცესად აქცევს.

ძალზე მნიშვნელოვანია მოძღვარმა სამრევლო სკოლისათვის ნიჭიერი მასწავლებლები შეარჩიოს. მასწავლებელი სამ პირობას უნდა აკმაყოფილებდეს:

1. ჰქონდეს ეკლესიის ცხოვრებაში მონაწილეობის თუნდაც მინიმალური, მაგრამ ნამდვილი გამოცდილება. მისი რწმენა, შესაძლოა, არ იყოს სრულყოფილი, მაგრამ იგი გულწრფელი უნდა იყოს.
2. შეეძლოს ბავშვებთან საერთო ენის გამოხატვა.
3. განვითარებისა და თვითსრულყოფის უნარი ჰქონდეს, როგორც პედაგოგს.

სამივე თვისება მნიშვნელოვანია, თუმცა სხვადასხვა კანდიდატს, ბუნებრივია, ისინი განსხვავებული ხარისხით ექნება. არაერთი საერო პირი, რომელსაც გულწრფელად სურს ეკლესიას ემსახუროს, ვერ ბედავს ბავშვებს სარწმუნოება ასწავლოს, რადგან თავს სათანადოდ მომზადებულად არ მიიჩნევს. ნიგნის ამ თავში ვეცდები, გადმოვცე, სამრევლო სკოლაში მუშაობის საკუთარი მრავალწლიანი გამოცდილების საფუძველზე, თუ რა მოეთხოვება მასწავლებელს.

მასწავლებელი როგორც პიროვნება

სწავლება სწორად დაკავშირებულია მასწავლებლის თავმოყვარეობის შელახვასა და საკუთარი თავით უკმაყოფილებასთან. ამიტომ მასწავლებელს უნდა სჯეროდეს თავისი თავისა და მოწოდების – ეს რწმენა, პარადოქსულად, უღრმეს სიმდაბლეს მოითხოვს. ასეთ სიმდაბლეს სულიერი სიმშვიდე მოაქვს. თქვენ არ აზვიადებთ საკუთარ შესაძლებლობებს, თავი გენიოსი არ გგონიათ. ბუნებრივ მოვლენად მიიჩნევთ, რომ უკლებლივ ყველა მოსწავლეს არ მოსწონხართ, რომ მთელ კლასს თქვენი საუკეთესო გაკვეთილიც კი ვერ იტაცებს. სიმდაბლე დაგეხმარებათ მეტი სმეტად არ განიცადოთ შემთხვევითი პედაგოგიური წარუშეგებლობანი: „განა ვინ ვარ, რომ კარგი მასწავლებელი ვიყო?.. კიდეც ერთხელ უნდა ვცადო...“ როგორც მასწავლებელი, თქვენ პასუხისმგებელი ხართ კლასის ხელმძღვანელობა-სა და დისციპლინის დაცვაზე, სიმდაბლე დაგეხმარებათ, აირიდოთ ამოღოთ, შელახული და გაღიზიანებული „მე“-ს დრტივინვა.

მასწავლებელი ბავშვებზე თავისი გავლენის შეზღუდულობას უნდა აცნობიერებდეს. იგი ვერ გახდება ფსიქიატრი, რადგან სათანადო მომზადება არ გააჩნია და ბავშვის წარსულს ზედმიწევნით არ იცნობს. მისი ურთიერთობა ბავშვთან სამრევლო სკოლით და ეკლესიური ღონისძიებებით შემოიფარგლება – ეს ბავშვის ცხოვრების მხოლოდ ნაწილია. ურთიერთობა ბავშვთან შეზღუდულია და მასწავლებელი მოწოდებულია გამოიყენოს მთელი თავისი ძალა და უნარი, მოსწავლის ქცევის (მორცხვობა თუ ცელქობა, გულგრილობა თუ სიზარმაცე) მიზეზი და აზრი რომ გაიგოს, მის გულს გასაღები რომ მოარგოს. ოღონდ თავისი შესაძლებლობების ფარგლებს უნდა აცნობიერებდეს, თავის თავს ყოვლისშემძლედ არ მიიჩნევდეს. თუმც კი ჩვენი ბავშვობის მოგონებანი მოწმობენ, რომ ზოგჯერ მასწავლებლის ერთადერთ სიტყვას ანდა მოქმედებას წარუშლელი შთაბეჭდილება შეუძლია მოახდინოს.

მასწავლებელმა როგორც თავის შესაძლებლობები, ასევე სუსტი მხარეები უნდა იცოდეს. ზოგიერთი მასწავლებელი შესანიშნავი მთხრობელია და შეუძლია მთელი კლასის ყურადღება დაიპყროს. სხვებს კი, პირიქით, ბავშვების ენერჯის გაღვიძება შეუძლიათ და აქვთ განსაკუთრებული უნარი ბავშვების ნიჭის გამოვლენისა. ზოგიერთი მშვენივრად ხსნის ყველაზე რთულ საკითხებს, სხვები კი – კარგი მხატვრები თუ მუსიკოსები არიან. მასწავლებელმა უნდა იცოდეს, რისი ნიჭი და უნარი აქვს, და როგორ შეიძლება საუკეთესოდ გამოიყენოს იგი გაკვეთილზე.

მასწავლებლისთვის უმთავრესია ბავშვების სიყვარულის უნარი.

ოლონდ ჯერ უნდა გავარკვიოთ, „სიყვარულის“ ქვეშ რას ვგულისხმობთ. საეჭვოა, მართლა უყვარდეს ბავშვები იმას, ვინც მათ „პატარა ანგელოზებს“ და „კუდრაჭებს“ უწოდებს, ანდა იმას, ვისაც ყველა ბავშვი ერთნაირად უყვარს. სინამდვილეში, ბუნებრივია, რომ ერთი ბავშვი მეტად მოგწონს, ვიდრე მეორე. კვლავ მოციქულ პავლეს სიტყვებს შეგახსენებთ: *„სიყვარული სულგრძელ არს და ტკბილი; სიყვარულსა არა მშურს, სიყვარული არა მალლიონ, არა განლაღნის, არა სარცხვინელ იქმნის, არა ეძიებთ თავისასა, არა განრისხნის, არად შეჰრაცხის ბოროტი, არა უხარის სიცრულესა ზედა, არამედ უხარინ ჭეშმარიტებასა ზედა. ყოველსა თავს-იდებნ, ყოველი ჰრწამნ, ყოველსა ესავნ, ყოველსა მოითმენნ“* (1 კორ. 13, 4-7). ამ გამონათქვამს კლასში შექმნილ სიტუაციებს ხშირად ვუსადაგებ ხოლმე. უნდა გაგახარდეს თუ არა, როცა უზრდელი და არასიმბათიური მოსწავლე მართალი აღმოჩნდება? უნდა გქონდეს თუ არა იმედი, რომ სული წმიდის მაღლი კლასის ყველაზე წყალნაღებულ „ტაკიმახსარაზეც“ იმოქმედებს? შეიძლება თუ არა იამაყო იმით, თუ როგორ ასწავლი? უკლებლივ ყველა ბავშვს უნდა სცე პატივი, მთელს კლასთან ერთნაირად თავაზიანი იყო? ეჭვგარეშეა, რომ სწორედ ასეთი სიყვარული იწვევს მასწავლებლის ფერისცვალებას, ამდიდრებს მის ცხოვრებას, და იგი აღარაა *„რვალი, რომელი ოხრინ, გინა წინწილანი, რომელნი ხმობედ“*: მასწავლებელი იზრდება როგორც პიროვნება, თუკი ბავშვები მართლა უყვარს.

მასწავლებლისათვის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი თვისებაა მისი ინტერესი ცხოვრების მიმართ, მისი გატაცებანი და ცნობისწადილი. ადამიანი, რომელიც მხოლოდ სამრევლოს ცხოვრებითაა დაკავებული, ვერასოდეს გახდება კარგი მასწავლებელი. ასეთი ჩაკეტილობა, ალბათ, იმაზე მეტყველებს, რომ ჩვენი ქრისტიანული ცხოვრება საზოგადოების ცხოვრებასთან შეხებაში არაა. საშუალო და უფროსი ასაკის ბავშვები განსაკუთრებულ პატივს სცემენ ადამიანებს, რომლებიც ზედმინვენით კარგად დაეუფლნენ რომელიმე პროფესიას – მეცნიერების, ხელოვნების, ტექნიკის თუ სპორტის ნებისმიერ სფეროში. ზრდასრული ადამიანის ჰობი ან გატაცებაც კი შეიძლება რელიგიისა და ცხოვრების სეკულარული განცალკევების დაძლევის უწყობდეს ხელს. სწორედ ამიტომაა საჭირო, რომ მასწავლებლები საერთო თავან იყვნენ. მოზარდებისთვის თავისთავად ცხადია – მღვდელს ღმერთისა და ეკლესიის სწამს. მაგრამ თუკი რწმენაზე ინჟინერი ანდა პროფესიონალი მხატვარი ესაუბრება, ეფექტი გარანტირებულია, თუნდაც იგი საღვთისმეტყველო თვალსაზრისით სათანადოდ მომზადებული არ გახლდეთ (ოლონდ, მეტისმეტად თავდაჯერებული არ უნდა იყოს).

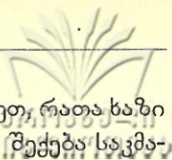
დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას: მასწავლებლის გავლენა მოსწავლე

ებზე, პირველ რიგში, მისი პიროვნებით, პიროვნული მაგალითით განისაზღვრება. კარგი მასწავლებლის მონაცემები აქვს იმას, ვისი რწმენაც — თუნდაც არასრულყოფილი — წრფელია და ალალი, ვინც რწმენაში იზრდება (ანუ, ერთ ადგილზე არ დგას), ვინც ფართო თვალთახედვით, ცოცხალი ცნობისნადილით, სიმდაბლით (პრაქტიკულად, ეს ხშირად იუმორის გრძნობასაც გულისხმობს), სიყვარულითა და კეთილსინდისიერებით გამოირჩევა.

ურთიერთობა ბავშვებთან

ეს თანდაყოლილი ნიჭი ყველას არ გააჩნია, არადა, უმისოდ ძნელია, კარგი მასწავლებელი გახდე. თუმცა ურთიერთობის უნარი კაცმა შეიძლება განივითაროს. ბავშვებთან ურთიერთობის უნარი — ეს, პირველ რიგში, უნარია დაინახო ისინი ისეთებად, როგორებიც სინამდვილეში არიან; განსაზღვრო დონე, რომელზეც შესაძლებელია მათთან ურთიერთობა. თუკი ამ თვალთახედვით განვიხილავთ სახარებას, დავინახავთ, რომ ქრისტე სწორედ ასე ურთიერთობდა ადამიანებთან, რომლებსაც განასწავებდა და მსახურებდა. ადამიანისთვის, ვინც მასწავლებლობას აპირებს, მეტად სასარგებლოა, თუკი რამდენიმე ბავშვთან დარჩება, რაღაცით რომ არიან გართულნი ანდა თამაშობენ. იმისთვის კი არა, რაიმე ასწავლოს, არამედ მხოლოდ დააკვირდეს, შეეცადოს, რაც შეიძლება მეტი გაიგოს თითოეულ მათგანზე, — გაიგოს მათი აზრები, გემოვნება, გრძნობები. ეს ძალზე სასარგებლო სავარჯიშოა, რომელიც მასწავლებელთა მომზადების პროგრამაშია შესატანი.

კლასთან როცა ვმუშაობთ, აუცილებლად უნდა ვანარმოოთ ჩანანერები თითოეულ ბავშვზე, მათ რეაქციაზე, ქცევასა და კლასის საერთო საქმეში მონაწილეობაზე. ჩვენ საკმაოდ ხშირად გაკვეთილის შინაარსი გვიტაცებს, ვცდილობთ, ბავშვებს მაქსიმალურად მეტი ინფორმაცია მივანოდოთ. ყურადღებას ვაქცევთ მხოლოდ იმ მოსწავლეებს, რომლებიც გვეხმარებიან, პასიურები კი განზე რჩებიან. არადა, მასწავლებლის ყურადღებას, მასთან ურთიერთობას გაცილებით მეტად საჭიროებს მორიდებული, თავის თავში ჩაკეტილი ანდა უნიათო ბავშვი. ჩანანერები იმიტომ გვეხმარება, რომ ჩვენ, როგორც წესი, გვავინყდება, რაც წინა კვირას ხდებოდა. თუკი აუცილებელი გახდა ბავშვის დატუქსვა, შენიშვნის მიცემა ანდა წესრიგისკენ მოწოდება, შემდეგ აუცილებლად უნდა გამოინახოთ შესაძლებლობა, რომ შეაქოთ. თუკი მორიდებულმა ბავშვმა რაღაც კარგად თქვა ანდა გააკეთა, ამას

გაკვეთილის განმავლობაში რამდენჯერმე უნდა მიუბრუნდეთ, რატა ხაზი გაეხვას გაკეთებულის მნიშვნელობას – უბრალოდ ერთხელ შექება საკმარისი არაა.

არიან ბავშვები, რომლებსაც უჭირთ საერთო საქმეში ჩართვა, საერთო საქმეს აფუჭებენ. მათ შეიძლება ისეთი ინდივიდუალური დავალება მიეცეთ, რომელიც მარტო უნდა შეასრულონ, მაგრამ თანაც საერთო საქმის შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენდეს.

რასაც უნდა აკეთებდეს მასწავლებელი, რა „ეშმაკურ“ ხერხებსაც უნდა მიმართავდეს იმისთვის, რომ მოსწავლეები დააინტერესოს, მისი სულერი წინსვლა, როგორც აღმზრდელისა, უმეტესად განისაზღვრება სურვილით, უფრო სიღრმისეულად გაიცნოს ბავშვები, დაუახლოვდეს, სამყარო მათი თვალთ დაინახოს.

ჯგუფის ხელმძღვანელობა

სწავლებას საფუძვლად ცალკეულ ბავშვებთან ურთიერთობის უნარი უდევს, მაგრამ კლასთან მუშაობისას რაღაც მეტია საჭირო. ახლა უკვე აღარ ფასდება ისეთი დისციპლინა, რომელიც კლასისგან სრულ სიჩუმესა და აბსოლუტურ სინყნარეს მოითხოვს. ამჟამად მთავარი აქცენტი გაკვეთილის პროცესში მოსწავლეთა შემოქმედებით ჩართულობაზე, „საქმით სწავლებაზე“, კლასის „გახსნილობაზე“ კეთდება. ამგვარი სწავლება მასწავლებლისგან გაცილებით მეტს მოითხოვს და ადვილად შეიძლება ისეთ ქაოსად იქცეს, მოსწავლეებსაც, პედაგოგებსაც და მშობლებსაც რომ გააკვირვებს. ერთი ჩემი ნაცნობი, მეტად უნარიანი, ახალგაზრდა მასწავლებელი ქალი მოუმზადებელი შევიდა კლასში, რომელიც დამოუკიდებელ მუშაობას და მეგობრულად საქმის კეთებას ჩვეული არ იყო. განსაკუთრებული დაფიქრების გარეშე მან გადანყვიტა გაკვეთილის ნაცვლად ბავშვები აეთამაშებინა, რომ ერთმანეთთან დაეახლოებინა. ბავშვების ნაწილმა თამაშის იდეა აიტაცა, სამაგიეროდ, მეორე ნაწილმა საკლასო ოთახი დატოვა, რადგან თამაში არ სურდა. შედეგად, გაკვეთილი ჩაიშალა, თამაშმა დასახული ამოცანა ვერ შეასრულა. მშობლები კი, რომლებმაც ბავშვები შორიდან მოიყვანეს სამრევლო სკოლაში, დაღვრემილები უყურებდნენ ამ ყველაფერს – გრძობდნენ, რომ დრო ტყუილად იკარგება.

შემოქმედებითი მეცადინეობა ჯგუფთან წინასწარ დაფიქრებას, საგულდაგულო მომზადებას მოითხოვს. უპირველესად, მასწავლებელს ნათ-

ლად უნდა ესმოდეს გაკვეთილის მიზანი და ამოცანა: იქიდან, სადაც ახლა ვიმყოფებით, წინ უნდა წავიდეთ. ასე მაგალითად, მეექვსე კლასში გადიან წმიდა საიდუმლოებებს, წინა მეცადინეობაზე ნათლობის საიდუმლოს შესწავლა დაიწყეს, მოსწავლეებმა მოიტანეს ნათლობის მოწმობები, განიხილეს ეკლესიის წევრობის მნიშვნელობა. ახალი გაკვეთილის მიზანია – უფრო ღრმად გააცნობიერონ ნათლობის წესის სიმბოლიკა. თავდაპირველად მასწავლებელმა უნდა შეახსენოს კლასს, თუ რაზე ისაუბრეს წინა მეცადინეობისას. მიზნის მისაღწევად მასწავლებელი სთხოვს ბავშვებს სათითაოდ დაწერონ ორი-სამი კითხვა, რაზეც პასუხი უნდა მიიღონ იმისთვის, რომ უკეთ გაიგონ ის, რაც ნათლობისას ხდება. მასწავლებელი კითხვებს შეაგროვებს და ბავშვებს სთავაზობს რამდენიმე ჯგუფად დაიყონ, რომელთაგან ყოველი მოამზადებს პასუხს გარკვეულ კითხვებზე. ერთმა ჯგუფმა შეიძლება შეისწავლოს ღვთისმსახურების თანამიმდევრობა კურთხევანის მიხედვით, მეორემ – რა არის ნათქვამი სახარებაში ნათლობის შესახებ, მესამემ – ეკლესიის ისტორიის სახელმძღვანელოში მოქმედოს ის ადგილი, სადაც ნათლობაზე ლაპარაკი, მეოთხემ – გააკეთოს პლაკატი, სადაც ნათლობის ცალკეული ეტაპები და მათი სიმბოლური მნიშვნელობა იქნება გამოსახული. გაკვეთილის ასეთი გეგმა ნიშნავს, რომ მასწავლებელს ხელთ იქნება მეცადინეობისთვის ყველა საჭირო მასალა: კურთხევანი, ახალი აღთქმა, სახელმძღვანელო, პლაკატისთვის განკუთვნილი მასალა. თუკი საკმარისი დრო იქნებათ, გაკვეთილის ბოლოს ბავშვები ჩატარებული სამუშაოს შესახებ მოყვებიან ან, თუკი დრო არ ეყოთ, მოხსენება შემდეგ გაკვეთილზე შეიძლება გააკეთონ. ყველაზე უფრო ორგანიზებულ კლასშიც კი, რომელსაც ზუსტი ინსტრუქციები აქვს მიცემული, მაინც იქნება მოძრაობა, ხმაური და ლაპარაკი. მოსწავლეებს დასჭირდებათ დრო, სამუშაოსთვის რომ მოემზადონ, დაიწყება კამათი, აზრთა სხვაობა. მასწავლებელი მოწოდებულია საკმარისი წესრიგი შეინარჩუნოს და თავისი ავტორიტეტი სამუშაო ატმოსფეროს შესაქმნელად გამოიყენოს.

ბავშვები ასეთ მუშაობას უნდა მივაჩვიოთ, მნიშვნელოვანია, ვასწავლოთ ახალი დისციპლინის საფუძვლები – სხვისი სამუშაოს პატივისცემა. კლასში შემოქმედებითი ატმოსფეროს შექმნა არ ნიშნავს, თითქოს მასწავლებელი საკუთარ ავტორიტეტზე უარს ამბობს. კლასში ავტორიტეტი და დისციპლინა ფასეულობათა იერარქიას ეფუძნება. ამას არაფერი აქვს საერთო მასწავლებლის პირად პრესტიჟთან, მის პატივმოყვარეობასთან, სურვილთან საკუთარი ავტორიტეტი სარკასტული, დამცინავი შენიშვნებისგან დაიცვას. მასწავლებელს არა აქვს უფლება კლასის მართვაზე პასუხისმგებლობა მოიხსნას; სწორედ იგი აფასებს, თუ რა გააკეთეს მოსწავლე-

ებმა. ერთი ბავშვის ცუდმა ქცევამ თუ მანჭვა-გრესამ მთელ კლასს ხელი არ უნდა შეუშალოს, დარწმუნებული ვარ, ასეთ შემთხვევაში, თუ საჭირო გახდება, მასწავლებელმა უნდა გამოიჩინოს სიმტიკიცე, თუნდაც იძულებული იყოს მოსწავლეს კლასი დაატოვებინოს. ეს, რასაკვირველია, არ ნიშნავს, რომ რთული მოსწავლე განსაკუთრებულ ზრუნვასა და ყურადღებას არ იმსახურებს. მნიშვნელოვანია ისეთი დავალება მივცეთ, რომელიც მას საერთო საქმეში ჩართავს. და, რა თქმა უნდა, შეიძლება კლასს ხანმოკლე დასვენების საშუალება მივცეთ, რომ მოეშვან, გაიცინონ მანამ, სანამ მუშაობას გააგრძელებდნენ.

რა უნდა იცოდეს მასწავლებელმა?

თითქმის შეუძლებელია ჩამოვაცალიბოთ აკადემიური მოთხოვნები, რომლებსაც სამრევლო სკოლის მასწავლებელი უნდა აკმაყოფილებდეს. გადამწყვეტ ფაქტორად რჩება მასწავლებლის სურვილი ისწავლოს. მასწავლებელი მოწოდებულია ეცადოს თუნდაც ოდნავ მეტი გაიგოს, ვიდრე სახელმძვანელოში წერია... მასწავლებელმა კარგად უნდა იცოდეს ახალი აღთქმა, — საქმე მოციქულთას და ეპისტოლეების ჩათვლით, — რათა მისთვის სახარებისეული სახეზანი გაცოცხლდნენ. მას კარგად უნდა ჰქონდეს გაცნობიერებული ძველი აღთქმის მნიშვნელობა, როგორც ქრისტიანობის წინამორბედისა. ლიტურგიკაში უნდა ესმოდეს და იცოდეს წმიდა საიდუმლოთა, და თუნდაც მხოლოდ იმ ღვთისმსახურებათა არსი, რაც სამრევლოში აღესრულება. უნდა ჰქონდეს წარმოდგენა სარწმუნოებრივ მოძღვრებაზე, სულ მცირე, მრწამსის ფარგლებში. მინიმალურად მაინც უნდა ერკვეოდეს ეკლესიის ისტორიაში, იცოდეს ზოგიერთი წმიდანის ცხოვრება.

გაცილებით რთულია იმ „მართლმადიდებლური სულის“ განსაზღვრა, რომელიც მართლმადიდებელ პედაგოგს უნდა ჰქონდეს. ჩვენ კულტურული ცვალებადობის ეპოქაში ვცხოვრობთ. მართლმადიდებლური ცხოვრების წესს, მართლმადიდებლურ ყოფას თავიდან აღვადგენთ, და ამას ვაკეთებთ საზოგადოებაში, რომელიც თვითონ განიცდის მორალურსა და სულიერ კრიზისს. ჩვენ მუდმივად გვიხდება არჩევანის გაკეთება, გადამწყვეტილების მიღება...

მართლმადიდებელი სული, მართლმადიდებელი გრძნობა ზომიერებისა და გემოვნება ხშირად განსაზღვრავს ჩვენი მასწავლებლების პიროვნებასა და ქცევას. მართლმადიდებლობის არსის ერთ-ერთ საუკეთესო გან-

მარტებად მიმაჩნია ბერდიაევის გამონათქვამი: „თავისუფლების სისრულე კრებითობის სისრულეში, კრებითობა თავისუფლებაში და თავისუფლება კრებითობაში“.

მასწავლებელთა მომზადება

წიგნის მოცულობა არ გვაძლევს საშუალებას, მასწავლებელთა მომზადების პროგრამაზე დეტალურად ვიმსჯელოთ, ეს თემა დანვრილებით დამუშავებას მოითხოვს. ვეცდები ჩამოვაყალიბო ძირითადი პრინციპები, რაზეც უნდა აიგოს ასეთი პროგრამა.

მასწავლებლის მომზადება ერთჯერადი ღონისძიება არ გახლავთ, არამედ ხანგრძლივი პროცესია...

მიმაჩნია, რომ მასწავლებელთა მოსამზადებელი პროგრამების შედგენაში მთავარი „მთლიანობის“ პრინციპია. თუკი ლაპარაკია სწავლების მეთოდის დახვეწაზე, უნდა ითქვას ისიც, თუ რას ვასწავლით კონკრეტულად ამ მეთოდის მეშვეობით. თუკი ლაპარაკია ჩვენი ცოდნის გაღრმავებაზე ბიბლიისტიკის, ლიტურგიკის, დოგმატიკის, ეკლესიის ისტორიის სფეროში, აუცილებელია ვაჩვენოთ, პრაქტიკულად როგორ უნდა შევიტანოთ ეს ცოდნა სასკოლო პროგრამაში. თუკი მასწავლებელთათვის გამართული სემინარის თემა მართლმადიდებლური აღზრდის ძირითადი პრინციპები (სამრევლო სკოლის მნიშვნელობა, ოჯახის როლი, ბავშვების მონანილეობა ლიტურგიკულ ცხოვრებაში), უმჯობესია მონანილენი პრაქტიკულ საქმიანობაში ჩავაბათ პროგრამასა და მეთოდულ კაში ამ პრინციპების შეტანის თვალსაზრისით. სხვა სიტყვებით, რა თემასაც არ უნდა ეძღვნებოდეს მასწავლებელთა ცალკეული მეცადინეობა, ის ყოველთვის უნდა შეიცავდეს ძირითად საკითხებს: რას ვასწავლით? რატომ ვასწავლით? ვის ვასწავლით? როგორ უნდა ვასწავლოთ?

მასწავლებელთა მომზადების ერთ-ერთი ფორმაა ლექციები. ეს არის არა მარტო მასწავლებელთა მომზადების საშუალება, არამედ საერთოათვის ეკლესიური განათლების მიღების წყაროც. საქმის წარმატება დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად კარგი ლექტორების მოზიდვაა შესაძლებელი, მათ უნარზე – აუდიტორიის მოთხოვნებს უპასუხონ. რაზეც არ უნდა იყოს საუბარი – სარწმუნოებაზე, ლიტურგიკაზე, ბიბლიისტიკაზე, ეკლესიის ისტორიაზე და ა.შ. – განსაკუთრებული ინტერესი მაშინ ჩნდება, როცა თემა მსმენელთა საჭიროებებს უკავშირდება.

საქლასიო სკოლის მასწავლებლის მოწოდება

ამ თავის დასასრულს რამდენიმე მოსაზრებას გამოვთქვამ საეკლესიო სკოლის მასწავლებლის მოწოდების შესახებ. რას ნიშნავს სიტყვა „მოწოდება“? მოტივილოვთან საუბრისას ღირსი სერაფიმე საროველი ადამიანის ცხოვრების მიზანზე ბრძანებს, „სული წმიდის მადლის მოხვეჭაში“ მდგომარეობსო... გვისხნის, რომ ჩვენი ცხოვრება და საქციელი იმდენად იძენს აზრს, რამდენადაც ჩვენი შრომა აღგვაკვებს სულიწმიდის მადლით. „*ზოგიერთს მეტ ღვთაებრივ მადლს ღარიბების დახმარება ანიჭებს, ზოგს – ლოცვა, ზოგს – რაღაც შემოქმედებითი საქმიანობა. მთავარია, რომ თქვენი მოქმედება თქვენს გულს ღვთაებრივი მადლის მოქმედებას უხსნიდეს. მაშინ თქვენი საქმე თქვენი მოწოდება გახდება, იქნება ეს მებაღეობა, თხზვა, ქველმოქმედება თუ მარხვა.*“

თუკი ბავშვებთან ურთიერთობა, მათ განვითარებასა და წინსვლაში მონაწილეობა სულიერად გამდიდრებთ, თუკი გრძნობთ, რომ ამ ურთიერთობაში თქვენ თვითონაც იზრდებით, სულ უფრო მეტად უახლოვდებით საკუთარ „მე“-ს, – შეგიძლიათ დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, რომ თქვენ გაქვთ პედაგოგის მოწოდება. არც ერთი მასწავლებელი არ იტყვის, რომ ქრისტეს სიტყვები ბავშვების შესახებ – „*ეგევითართაი არს სასუფეველი ცათაი*“ – ბავშვების მორალური სრულყოფილებით არის ჩაგონებული. ყოველთვის მიმაჩნდა, რომ ბავშვობის განსაკუთრებული მადლმოსილება სხვა რაღაცაში მდგომარეობს, უპირველესად – მათი რწმენის რეალურობასა და უბრალოებაში. ბავშვები არ არიან გაორებული, რაც უფროსებს ახასიათებთ. ბავშვის რელიგიური ცხოვრება მთლიანია. ღმერთი, სასუფეველი, ანგელოსები მისთვის ზუსტად ისევე არსებობენ, როგორც სათამაშო, ამხანაგი, ყვავილი. ბავშვი ტაძარში ყოფნისას ისევე გრძნობს თავს, როგორც ქვიშის საბავშვო მოედანზე თამაშისას (რაც უფროსებს ზოგჯერ მეტად აბნევს). ბავშვებს ცინცხალი აღქმა აქვთ: ფერი არასოდეს კარგავს სიცხოველეს, სურნელება ყოველთვის მკვეთრია. ისინი არ დგანან ერთ ადგილზე – იზრდებიან.

ეს მუდმივი ზრდაა სწორედ რელიგიური ცხოვრების არსი. ბავშვში ყველაფერი მუდმივად იცვლება, და ამაში ყოველთვისაა იმედი. გულაცრუება ანდა განსაცდელი დავინწყებას მალე ეძლევა, ამიტომ ბავშვებს შეუძლიათ გულწრფელი პატიება. აპატიო – მათთვის ნიშნავს – დაივიწყო. ბავშვები ბაქიობენ ხოლმე, მაგრამ ეს ბაქიობა გათამაშებულია, რადგან მათ უნწყიან, რომ ძალზე ცოტა რამ იციან, ბევრი არაფერი შეუძლიათ, სუსტები არიან. ამიტომ ბავშვობა სიმდაბლითაა გამსჭვალული. მათ, გარკვეული

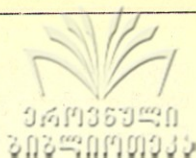
თვისებების გამო, უფალი ცათა სასუფეველის მფლობელებს უწოდებს და სანამ შეხებაში ვართ ბავშვობის სამყაროსთან, ეს სასუფეველი გარკვეულწილად, ოდნავ ჩვენც გვეხსნება. ბავშვობის განსაკუთრებული მადლმოსილების რაღაც ნაწილი ჩვენზეც გადმოდის.

ბავშვებისთვის სარწმუნოების სწავლება სხვა მხრივაც ზემოქმედებს ჩვენზე. რელიგიური აღზრდის პროცესში ადამიანის პიროვნულ ცენტრს, ცხოვრების გულს მივმართავთ. როდესაც მზარდი ადამიანის სულს სარწმუნოებას, ღმერთთან და ადამიანებთან ურთიერთობას ვასწავლით, რაც ჩვენი რწმენის არსია, ჩვენ თვითონაც, ჩვენდაუნებურად, ვიმსჭვალებით ამით. ჩვენ უნდა ვფლობდეთ იმ ცოდნას სარწმუნოების შესახებ, რომელსაც ვასწავლით და ეს ცოდნა უნდა გვფლობდეს ჩვენ. თქვენ ვერ შეძლებთ ბავშვებს მოუთხროთ ქრისტეს აღდგომის შესახებ, თუკი ამ მოვლენის რელიგიური არსი თქვენს სულში შემოსული არაა. ვერ შეძლებთ ბავშვებს აუხსნათ აღდგომის არსი, თუკი გულითა და სულით არ იყავით იოანესთან და პეტრესთან, თუკი სირბილისგან აქოშინებულებმა არ შესძახეთ მარიამთან ერთად „უფალო!“ თუ თქვენ ქრისტიანობას ასწავლით, ქრისტიანობა თქვენს გულს სიღრმისეულად უნდა მსჭვალავდეს.

ცხოვრება შეიძლება ისე გავლით, თითქოს სამყარო ღმერთს არ შეუქმნია, თითქოს ქრისტე არ დაბადებულა, თითქოს არ მომკვდარა და არ აღმდგარა. ადამიანები ბუნებით ზარმაცნი და წარმოსახვას მოკლებულნი ვართ და უეცრად ამის სწავლება გვიხდება. ჩვენ ვიქცევით საშუალებად, რომლის დახმარებითაც ეს მოვლენები ბავშვის განვითარებაზე ზემოქმედებს. თქვენ ხდებით გამტარი, რომელშიც მძლავრი ელექტრო ენერჯია გადის და ეს განცდა შთაგონებას იწვევს თქვენში. ეს ერთხელ მაინც თუ იგრძენით, მაშასადამე — ჭეშმარიტი მოწოდება მოგიპოვებიათ, სიცოცხლის უკანასკნელ წამამდე რომ გაგყვებათ.

ლაშაბაბა I

საუბრები მშობლებთან

ოჯახი – „მცირე ეკლესია“

თანამედროვე ცხოვრებაში

გამოთქმა „ოჯახი – მცირე ეკლესია“ ჩვენამდე ქრისტიანობის პირველი საუკუნეებიდან მოვიდა. ჯერ კიდევ მოციქული პავლე თავის ეპისტოლეში იხსენიებს მისთვის განსაკუთრებით ახლობელ ცოლ-ქმარს, აკილასა და პრისკილას, მოკითხვას უთვლის მათ „მცირე ეკლესიას“ (რომ. 16,4). როდესაც ეკლესიაზე ვსაუბრობთ, ისეთ სიტყვებსა და გამოთქმებს ვხმარობთ, რომლებიც ოჯახს უკავშირდება: მღვდელს „მამაოს“ ვუნოდებთ, ჩვენ თავს – „სულიერ შვილებს“. რა ახლოებს ესოდენ ეკლესიისა და ოჯახის ცნებებს?

ეკლესია – ესაა ადამიანების გაერთიანება, ღმერთში ერთობა. ეკლესია თვით საკუთარი არსებობით ამტკიცებს, რომ „ჩვენთან არს ღმერთი!“ როგორც მათეს სახარება მოგვითხრობს, იესო ქრისტემ ბრძანა: „...სადაც იყვნენ ორნი გინა სამნი შეკრებულ სახელისა ჩემისათვის, მუნ ვარ მე შორის მათსა“ (მათე 18,20). ეპისკოპოსები და მღვდლები – ღვთის წარმომადგენლები, მისი მოადგილეები კი არ არიან, არამედ ჩვენს ცხოვრებაში ღვთის თანამონაწილეობის მოწმენი.

ძალზე მნიშვნელოვანია ქრისტიანული ოჯახი გვესმოდეს, როგორც „მცირე ეკლესია“, ანუ რამდენიმე ერთმანეთის მოსიყვარულე ადამიანის ერთობა, ცოცხალი ღმერთის რწმენით განმტკიცებული. მშობლების პასუხისმგებლობა, მრავალი თვალსაზრისით, სასულიერო წოდების პასუხისმგებლობის მსგავსია: მშობლებიც უპირველესად მონოდებულნი არიან „დამმონებელნი“, ანუ ქრისტიანული ცხოვრებისა და რწმენის ნიმუში იყვნენ. შეუძლებელია ვილაპარაკოთ ბავშვების ქრისტიანულ აღზრდაზე, თუკი ოჯახი „მცირე ეკლესიის“ ცხოვრებით არ ცხოვრობს.

ჩვენს დროში რამდენად შესაძლებელია ოჯახური ცხოვრების ამგვარი გაგება? დასავლეთშიც და რუსეთშიც ყოფითი პირობები, საზოგადოებრივი ცხოვრება, სახელმწიფო მონყობა, გაბატონებული წარმოდგენები ხშირად შეუთავსებელია ცხოვრების ქრისტიანულ გაგებასთან, ოჯახის

როლთან. ჩვენს დროში, უმეტეს შემთხვევაში, ორივე მშობელი მსახურობს, ადრეული ასაკიდან ბავშვები თითქმის მთელ დღეს ბაგა-ბაღსა და საბავშვო ბაღში ატარებენ. მერე იწყება სკოლა. ოჯახის წევრები ერთმანეთს მხოლოდ საღამოს ხვდებიან, დაღლილები, გაღიზიანებულები, – მათ მთელი დღე თითქოს სხვადასხვა სამყაროში გაატარეს, სხვადასხვა გავლენას განიცდიდნენ, სხვადასხვა შთაბეჭდილებით იტვირთებოდნენ. შინ კი ყოფითი საზრუნავი ელით – საყიდლები, რიგები, სარეცხი, სამზარეულო, დალაგება, ხელსაქმე... გარდა ამისა, ყველა ოჯახში ავადმყოფობაცა და უბედური შემთხვევაც ხდება, ზოგჯერ არის სივინროვესთან და სხვა ყოფით სიძნელებთან დაკავშირებული პრობლემები. დიას, ოჯახური ცხოვრება დღეს, ხშირ შემთხვევაში ნამდვილი გმირობაა.

კიდევ ერთი სირთულე – კონფლიქტი ქრისტიანულ მსოფლმხედველობასა და სახელმწიფო იდეოლოგიას შორის. სკოლაში, ამხანაგების წრეში, ქუჩაში, ყურნალ-გაზეთებში, წიგნებში, კინოში, რადიო და სატელევიზიო გადაცემებში მძლავრ ნაკადად მოედინება და ჩვენი ბავშვების გონებას ავსებს იდეები, რომლებიც ცხოვრების ქრისტიანული გაგებისათვის უცხო და ხშირად, მტრულიც კია. ძალზე რთულია ამ ნაკადს წინ აღუდგე.

დღევანდელ დღეს თვით ოჯახშიც მშობლებს შორის სრულ ურთიერთგაგებას იშვიათად თუ შეხვდები. ხშირად არ არსებობს თანხმობა, ცხოვრებისა და ბავშვების აღზრდის მიზნის ერთნაირი გაგება. და, მაშ, როგორღა უნდა ვილაპარაკოთ ოჯახზე, როგორც „მცირე ეკლესიაზე“? შესაძლებელია კი, ის დღეს არსებობდეს?

მე მგონი, ჩვენ უნდა შევეცადოთ ჩავუფიქრდეთ იმის არსს, თუ რა არის „ეკლესია“. ეკლესია არასოდეს გულისხმობდა დაღმინებას. ეკლესიის ისტორიაში ყოველთვის იყო განსაცდელი, საცთური, დაცემა, დევნა, განყოფა. ეკლესია მხოლოდ ღვთისმოსავი ადამიანების კრებული არასოდეს ყოფილა. ქრისტეს უახლოესი თორმეტი მოციქულიც კი არ გახლდნენ უცოდველი მოსაგრენი, რომ არაფერი ვთქვათ მოღალატე იუდაზე. მოციქულმა პეტრემ განსაცდელის უამს თავის მოძღვარი უარყო, თქვა, რომ არ იცნობს მას. მოციქულები ერთმანეთში კამათობდნენ, რომელია მათ შორის პირველი, მოციქულმა თომამ არ დაიჯერა, იესო ქრისტე რომ აღდგა. მაგრამ სწორედ ამ მოციქულებმა დააფუძნეს ქრისტეს ეკლესია ამქვეყნად. ქრისტემ ისინი სათნოების, ჭკუა-გონების ანდა განათლების გამო კი არ გამოარჩია, არამედ მათი მზაობის გამო ყველაფერი დაეთმოთ, მას რომ გაჰყოლოდნენ და სული წმიდის მადლმა მათი ნაკლულოვანება შეავსო.

ოჯახი ყველაზე რთულ დროშიც კი „მცირე ეკლესიაა“, თუკი მასში რჩება სიკეთის, ჭეშმარიტების, მშვიდობისა და სიყვარულისკენ, ანუ ღვთის-

კენ სწრაფვის თუნდაც ნაპერწკალი, თუკი არის რწმენის თუნდაც ერთი დამმონებელი, აღმსარებელი. ეკლესიის ისტორიაში ყოფილა შემთხვევები, როცა ერთადერთი წმიდანი იცავდა ქრისტიანული მოძღვრების ჭეშმარიტებას. ოჯახის ცხოვრებაშიც არის პერიოდები, როცა მხოლოდ ერთი რჩება ქრისტიანული რწმენის, ბავშვებისადმი ქრისტიანული დამოკიდებულების დამმონებელი და აღმსარებელი.

წარსულს ჩაბარდა დრო, როცა შეიძლება გვექონოდა იმედი, რომ ეკლესიური ყოფა, ხალხური ცხოვრების ტრადიცია ბავშვებში რწმენისა და ღვთისმოსაობის აღზრდას შეძლებს. ჩვენ ვერ აღვადგენთ ცხოვრების საზოგადო ეკლესიურ წესს. მაგრამ სწორედ ახლა ჩვენ, მორწმუნე მშობლებს, გვანევს მოვალეობა ჩვენს შვილებში პირადი, დამოუკიდებელი რწმენა აღვზარდოთ. თუკი ბავშვს თვითონ, თავისი სულითა და გონებით, თავისი ბავშვური განვითარების დონეზე, იცის და ესმის რისიცი სწამს, მხოლოდ ამ შემთხვევაში შეძლებს რწმენა მტრულ გარემოს დაუპირისპიროს.

შესაძლებელია თუ არა ეს ბავშვურ ასაკში? ბავშვებთან ჩემი მუშაობის გამოცდილებიდან გამომდინარე, მგონია, ბავშვში რელიგიური განცდის აღზრდისათვის ოთხი გზა შეიძლება დავსახოთ:

1. განცდა და გაგება „წმიდანის“, „სინმიდის“ – წმიდა საგნის, ჯვრის, ხატის, ტაძრის, ადამიანის, ყოველივე ღვთაებრივისა.

2. არ უნდა იყო ბოროტი, მთავარია იყო კეთილი, გიყვარდეს და გებრალეობდეს.

3. სამყაროში, ბუნებაში არსებობს წესრიგი, საზრისი, ყველაფერი რაღაცისთვის კეთდება. ყველაფერი ღვთის განგებითაა მოწყობილი.

4. საინტერესოა თანდათანობით ახლის გაგება ცხოვრებაზე, ადამიანებზე, საგნებზე, ღმერთზე. კარგია, შეიმეცნო, რაც შეიმეცნება.

ჩვენს დროში მორწმუნე მშობლებმა ბავშვებს არა მარტო უნდა გააცნონ ის, რისიცი სწამთ – მოუთხრონ სახარებისეულ მოვლენებზე, აუხსნან ლოცვები, ატარონ ტაძარში, როცა კი შესაძლებელია, – არამედ, აგრეთვე, განუვითარონ რელიგიური ცნობიერება. ბავშვებმა, რომლებიც ანტირელიგიურ სამყაროში იზრდებიან, უნდა იცოდნენ, თუ რა არის რელიგია, რას ნიშნავს იყო რელიგიური, მორწმუნე ადამიანი. მოვიყვან ერთ ადგილს პედაგოგისა და მორწმუნე მარლმადიდებლის, ე. ტროიანოვსკაიას ნაშრომიდან. მან ბავშვებს ნემსიყლაპიაზე მოუთხრო – აღწერს, თუ როგორ აღიქვამს ის, ვინც გვერდით ჩაუარა. ჭიაყელამ უბრალოდ ვერც კი შენიშნა, ჩიტმა მასში საკვები დაინახა, ბავშვმა – გართობის საშუალება, მხატვარ-

მა — სილამაზე, მეცნიერი დაფიქრდა მის აგებულებაზე. ბრძენმა დაინახა ყველაფერი, რასაც სხვები ხედავდნენ, და კიდევ რაღაც. მან დაინახა მასში ღვთის ქმნილება და დაიწყო ფიქრი ღმერთზე. მაგრამ მერე კიდევ ერთმა, ყველაზე საოცარმა ადამიანმა ჩაუარა. ეს იყო წმიდანი. ნემსიყლაპიას სილამაზით მოიხიბლა და მის გულში კიდევ უფრო გაძლიერდა სიყვარული ყოვლადსახიერი ღვთის მიმართ, რომელმაც შექმნა ის. ლოცვა დაიწყო და მისი გული ნათლითა და სიყვარულით აღივსო.

ასეთი მოთხრობები და საუბრები ბავშვებთან დაგვეხმარება განვუვითაროთ და განვუმტკიცოთ მათ რელიგიური ცნობიერება.

ჩვენ ვერ ვაიძულებთ ჩვენს შვილებს გარემომცველ სამყაროსთან რაიმე გამირულ დაპირისპირებაში ჩაებან. უნდა გვესმოდეს სირთულეები, რომლებსაც აწყდებიან, უნდა გავუგოთ, მაშინ როდესაც კონფლიქტის თავიდან ასარიდებლად იძულებულნი ხდებიან თავისი რწმენა დაფარონ. მაგრამ, ამავე დროს, მონოდებულნი ვართ განვუვითაროთ იმ უმთავრესის გაგება, რაც უნდა შეინარჩუნონ და რისიც სჯერათ. მთავარია, დავეხმაროთ ბავშვს გაიგოს: არაა აუცილებელი სიკეთეზე ლაპარაკი — უნდა იყო კეთილი! შეიძლება დამალო ჯვარი ან ხატი, მაგრამ არ შეიძლება დასცინო! ქრისტიანულ სკოლაში შეიძლება არ ილაპარაკო, მაგრამ მნიშვნელოვანია, ცდილობდე, რაც შეიძლება მეტი გაიგო მასზე.

ეკლესიამ იცის დევნის პერიოდები, როცა უნდა დაეფარათ რწმენა, ზოგჯერ კი მის გამო ვნება მიეღოთ. ეს პერიოდები ეკლესიის ყველაზე დიდი ზრდის დრო გახლდათ. დაე, ეს აზრიც დაგვეხმაროს ჩვენი ოჯახის — მცირე ეკლესიის — აღმშენებლობაში!

„მამაო ჩვენო“ ახსნა ბავშვებისათვის

ამას წინათ ერთ ახალგაზრდა ქალს ველაპარაკე, რომელიც ამერიკაში საბჭოთა კავშირიდან ჩამოვიდა. მშობლები კომუნისტები ჰყავდა, მორწმუნე ბებია ადრე გარდაეცვალა. ბავშვები ოჯახში ისე იზრდებოდნენ, ღმერთზე სიტყვა არ გაუგიათ, წარმოდგენაც კი არ ჰქონდათ ეკლესიაზე, ლოცვაზე, ხატებზე. მაგრამ კომუნისტმა დედამ რატომღაც „მამაო ჩვენო“ ასწავლა. 18 წლის როცა შესრულდა, ის ახალგაზრდა ქალი თავისი ნებით მონათლა, მორწმუნე გახდა. გამაოცა, რომ კომუნისტმა დედამ ამ ლოცვაში რაღაც იმდენად ძვირფასი იგრძნო, მოუნდა შვილებისათვის გადაეცა.

ქრისტიანი მშობლები, ჩვეულებრივ, საუფლო ლოცვის კითხვას ბავ-

შვებთან ერთად იწყებენ მანამ, სანამ ისინი მისი აზრის გაგებას შეძლებენ. ბავშვებს შეიძლება მოვუყვებთ: ერთხელ, როდესაც ქრისტემ დაასრულა ლოცვა, მონაფებმა სთხოვეს, ლოცვა გვასწავლეო. იესო ქრისტემ ასწავლა ლოცვა, რომელსაც „საუფლო ლოცვა“ ვუწოდებთ — „მამაო ჩვენო“. პატარა ბავშვები თანდათანობით სწავლობენ მშობლებთან ერთად გაიმეორონ სიტყვები — შემდეგ ისინი მოისმენენ, თუ როგორ გალობენ ამ ლოცვას ტაძარში. სავსებით საკმარისია, თუკი ბავშვები გაიგებენ, რომ იესო ქრისტემ გვასწავლა, მამა ვუწოდოთ ღმერთს, მას ისე ვუყვარვართ, როგორც კეთილ მამას — შვილები. ნელ-ნელა შეიძლება ავუსხნათ გაუგებარი სიტყვები, როდესაც გვკითხავენ: რას ნიშნავს „სასუფეველი“, „პური ჩვენი არსობისა“, „თანანადებნი“. მაგრამ როცა ბავშვები წამოიზრდებიან, სიტყვების უბრალო ახსნა აღარ იქნება საკმარისი. საუფლო ლოცვაში ჩაქსოვილია მთელი მსოფლმხედველობა, ღვთისადმი, ცხოვრებისადმი, ჩვენი საკუთარი თავისადმი განსაკუთრებული დამოკიდებულება.

თუნდაც, პირველი სიტყვები ვნახოთ:

„მამო ჩვენო, რომელი ხარ ცათა შინა...“ ბავშვების უმრავლესობას გაუგია, რომ ასტრონავტებმა, რომლებმაც კოსმოსში იფრინეს, იქ ღმერთი ვერ ნახეს. რას გულისხმობს სიტყვები „ცათა შინა“? ნიშნავს თუ არა ეს, რომ თუ ჩვენ საკმარისად მაღლა ავფრინდებით ცაში, ღმერთს დავინახავთ? არა. ჩვენ ვიცით და გვნამს, რომ ღმერთი უხილავია. მისი დანახვა რომ შეიძლებოდეს, ღმერთის რწმენაზე ლაპარაკი შეუძლებელი იქნებოდა. ჩვენ ვერ ვირწმუნებთ ისეთ რაღაცას — ვთქვათ, სახლს ანდა ნებისმიერ ნივთს, — რასაც შეგვიძლია ხელი შევახოთ, დავინახოთ. მაგრამ შეიძლება გვჯეროდეს, რომ ვიღაცას ვუყვარვართ, ვენდობოდეთ ადამიანის გულწრფელობას, გვჯეროდეს სიკეთის. რისიც გვჯერა, ყოველთვის უხილავია, ამიტომ რწმენა თავისუფალია — შეგიძლია გვჯეროდეს და შეგიძლია, არა.

რწმენას ვერავის აიძულებ. და როდესაც ღმერთს ჩვენს ზეციურ მამას ვუწოდებთ, ამით გვსურს ვთქვათ, რომ გარდა ამ ჩვენი ხილული ფიზიკური სამყაროსი, არსებობს სხვა სამყაროც — სულიერი, უხილავი. იგი ისევე რეალურია, როგორც ჩვენი გარემომცველი, ხილული სამყარო, სადაც მოქმედებენ და ჩვენზე გავლენას ახდენენ სულიერი ძალები — სიყვარული, სიხარული, სინანული, სიბრალული, ერთგულება და მრავალი სხვა. საუფლო ლოცვის პირველი სიტყვებით ჩვენ ვამტკიცებთ გარემომცველი სულიერი სამყაროსა და ღვთის ჩვენეულ რწმენას — სახიერი, მოსიყვარულე, ყოვლადძლიერი და უხილავი ღმერთის რწმენას.

როდესაც ნებისმიერ ენაზე ვეძებთ ხელმისაწვდომ ცნებას, ძნელია იპოვო სულიერი სამყაროსთვის უფრო უკეთესი სიმბოლო, ვიდრე ცაა — უკიდურ

განო, უსასრულო, მშვენიერი და იღუმალი. ცა და კიდეც უფრო იღუმალი კოსმოსი გვიბიძგებს ლოცვით მივმართოთ ღმერთს. იესო ქრისტე ყოველთვის ჩვენთვის გასაგებ ცნებებს იყენებდა: „ცას“, როდესაც სულიერ სამყაროზე საუბრობდა, „პურს“, როდესაც – ჩვენს ამქვეყნიურ საჭიროებაზე, „თანანადებს“; როდესაც – ჩვენს ურთიერთობებზე ადამიანებთან.

„წმიდა იყავნ სახელი შენი...“ დაე, ჩვენს ცხოვრებაში ღვთის სახელი იდიდებოდეს. ხშირად ამ თხოვნას ბავშვებს უხსნიან, როგორც მოთხოვნას სიტყვა „ღმერთი“ წარმოთქვან მონივნებით, როგორც ღვთის სახელის ამაოდ ხსენების აკრძალვას. თუმცა, მგონია, უფრო სრული და გასაგები ახსნა იქნება, თუკი ბავშვებს ვეტყვით, რომ ჩვენ, ქრისტიანები, მონოდებულნი ვართ ისე ვიცხოვროთ, ჩვენი ცხოვრებით იდიდებოდეს სახელი ღვთისა.

ამასვე უკავშირდება შემდეგი თხოვნა: „მოვედინ სუფევა შენი“ – რომელიც ბავშვებისთვის ხშირად გაუგებარია. ამ თხოვნაში, რასაკვირველია, არის ყველა ქრისტიანის იღუმალი სასოება ქრისტეს მეორედ მოსვლისა და ამქვეყნად სასუფეველის დამყარებისა. მაგრამ წმიდა მამების სწავლებით, ეს არის ლოცვა იმაზე, რომ უფალმა ყოველი ჩვენგანის გულში დაივანოს. მოციქული პავლე რომაელთა მიმართ ეპისტოლეში ბრძანებს: „...არა არს სასუფეველი ღმრთისაი საქმელ და სასუმელ, არამედ სიმართლე და მშვიდობა და სიხარულ სულითა წმიდითა“ (რომ. 14, 17). საუფლო ლოცვის ამ თხოვნის სწორედ ასეთი გაგებაა ბავშვებისათვის უფრო ახლობელი. მათ საკუთარი გამოცდილებით იციან სიხარულის, მშვიდობისა და სიყვარულის მდგომარეობა, რამეთუ მათზე ბრძანა იესო ქრისტემ, „ეგვეითართაი არს სასუფეველი ცათაი“ (მათე 19, 14).

შემდეგი თხოვნა „იყავნ ნება შენი“ – ძალზე მნიშვნელოვანია ცხოვრებისადმი ქრისტიანული დამოკიდებულების ჩამოსაყალიბებლად. ბავშვები, და არა მხოლოდ ბავშვები, ხშირად მიმართავენ ღმერთს, ეხვეწებიან ესა თუ ის კონკრეტული თხოვნა შეუსრულოს, მნიშვნელოვანი თუ უმნიშვნელო. უნარი – შეიმეცნო, რომ ცხოვრებაში საკუთარი შემთხვევითი სურვილების კი არა, არამედ ღვთის უზენაესი ნების, ჩვენს შესახებ მისი განგებულების განხორციელებას უნდა ესწრაფოდე – ცხოვრებისადმი ქრისტიანული დამოკიდებულების საფუძველია. ბავშვებს ხშირად მოვუთხრობდი ხოლმე ეპიზოდს ორი წმიდა მეუღაბნოე ბერის ცხოვრებიდან. ერთხელ ერთმანეთში მოილაპარაკეს, რომ თავიანთი სენაკების წინ თითო პალმას დარგავდნენ, გაუსაძლის სიცხეში ჩრდილი რომ ჰქონოდათ. მართალაც, ორივემ დარგო. რალაც ხნის შემდეგ შეხვდნენ და ერთი მეორეს ეუბნება: „ძმაო, ღმერთს ვევედრები, ჩემს პალმას დაანვიმოს, და ყოველ ჯერზე მართლაც ანვიმს, ვევედრები, მზიანი დღე დაუყენოს და მართლაც ასე ხდება. მაგრამ

შენი პალმა მაინც უფრო კარგად იზრდება. მითხარი, როგორ ღოცულობ მისთვის?“ წმიდა მამამ უპასუხა: „ქმაო, მე უბრალოდ ვლოცულობ: ღმერთო, ისე განაგე, რომ ჩემი პალმა გაიზარდოს. და უფალიც უგზავნის მას წვიმას და მზის შუქს მაშინ, როცა სჭირდება“.

შედარებით უფროსი ასაკის ბავშვებს უნდა ავუხსნათ, რომ თხოვნა „იყავნ ნება შენი“ – გულისხმობს არა მხოლოდ ღვთის ნების მიღების უნარს, არამედ, რაც უფრო მნიშვნელოვანია, მისი განხორციელების სურვილსა და სწრაფვას.

თხოვნა „*არსობის პურის*“ თაობაზე გვასწავლის, არ ვიღელვოთ ჩვენი მრავალი საჭიროების გამო. იმის გამო, რაც მხოლოდ გვეჩვენება საჭიროებად. საკუთარი მაგალითითაც და ბავშვებთან საუბრითაც უნდა ვასწავლოთ, გაარკვიონ, თუ რა გვჭირდება ცხოვრებაში მართლა როგორც „პური ჩვენი არსობისა“ და რომელი სურვილია დროებითი და არაარსებითი.

„*მომიტყვენ ჩუენ თანანადებნი ჩუენნი, ვითარცა ჩუენ მიუტყევებთ თანამდებთა მათ ჩუენთა*“ – როდესაც ვცოდავთ, ღვთის წინაშე დამნაშავენი ვართ. და თუკი ვინანიებთ, ღმერთი მოგვიტყევებს ცოდვებს, როგორც მამამ აპატია სახლიდან წასულ უძღებ შვილს. მაგრამ ადამიანები სშირად უსამართლოდ ექცევიან ერთმანეთს, ჩაგრავენ, და ყოველი ელოდება, რომ მეორე გახდება უფრო სამართლიანი. სშირად ჩვენ არ გვინდა ვაპატიოთ ადამიანს მისი ნაკლი, საუფლო ღოცვის ამ სიტყვებით ღმერთი გვასწავლის სხვათა ცოდვათა და ნაკლთა შენდობას იმდენად, რამდენადაც გვსურს, ღმერთმაც ჩვენი საკუთარი ცოდვები მოგვიტყევოს.

და ბოლო თხოვნა, „*ნუ შემიყვანებ ჩუენ განსაცდელსა, არამედ მიხსნენ ჩუენ ბოროტისაგან*“; ბავშვის წინაშე აყენებს ბოროტების, საცთურის, ბოროტთან ბრძოლის საკითხს, რომელიც ყოველი ჩვენგანის სულში ხდება. ადამიანში სიკეთესა და ბოროტებაზე ქრისტიანული წარმოდგენა რომ ჩამოვაყალიბოთ, არ არის საკმარისი უბრალოდ ავუხსნათ „მამაო ჩვენოს“ სიტყვები. წმიდა წერილში ვხედავთ მრავალ მოთხრობას, შეგონებას, იგავს, რომელიც გვეხმარება თანდათანობით გავიგოთ: სამყაროში არსებობს ბოროტება, ბოროტი ძალა, რომელიც ღვთის კეთილ განზრახულებას ეწინააღმდეგება. ეს ბოროტი ძალა მუდმივად ცდილობს ჩვენს გადაბირებას, დამორჩილებას, „გვაცდუნებს“. ამიტომ სშირად გვიჩნდება სურვილი, გავაკეთოთ რაღაც ცუდი, თუმც კი ვიცით, რომ ცუდია. ღვთის შეწევნის გარეშე საცთურს ვერ გავუძლებდით, ამიტომაც ვთხოვთ ღმერთს დახმარებას, ბოროტ ზრახვებს რომ არ ავეყვით.

ზნეობის ქრისტიანული აღზრდა დაიყვანება ადამიანში იმ უნარის განვითარებაზე, რომ გააცნობიეროს თავის თავში ცუდი – საკუთარი უვარგო-

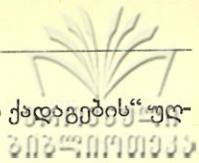
სობა. გაარჩიოს თავისი ბოროტი განზრახვები და სურვილები, ქმედებები და გრძნობები, განიცადოს, თუკი ცუდი რაღაც გაიფიქრა ანდა გააკეთა, ანუ მოინანიოს. ხოლო როცა შეინანებს, ახსოვდეს, ღმერთი ყოველთვის შეუწდობს მონანულს, ყოველთვის სიხარულით მიეგებება, გაიხარებს, როგორც მამას უხარია სახარებისეულ იგავში უძღები შვილის დაბრუნება. ქრისტიანობაში სასოწარკვეთას ადგილი არა აქვს.

ბავშვებისათვის საჯალსიო ლოცვის სწავლება

უნდა ისწავლონ თუ არა ბავშვებმა ლოცვები ზეპირად? ლოცვა ხომ ჩვენი მიმართვაა ღვთისადმი, ჩვენი საუბარია ღმერთთან. განა შესაძლებელია სულის უშუალო მოძრაობა სიტყვების დაზეპირებას დაუკავშიროთ, თანაც ისეთი სიტყვებისა, რომლებიც ბავშვისთვის ზოგჯერ გაუგებარია?

რასაკვირველია, ვერაფერი შეცვლის ღვთისადმი პირადულ, უშუალო მიმართვას, ღმერთთან ჩვენი სულის აღსვლას – სიხარულში, სატანჯველში, თხოვნაში, მადლიერებაში. ასეთი ლოცვა სულიერი შთაგონების ნაყოფს წარმოადგენს. მაგრამ ჩვენი ცხოვრებისეული გამოცდილებიდან ვიცით, რომ ვერც ერთი ნიჭი, ვერავითარი ხელოვნება ვერ იარსებებს და ვერ განვითარდება მხოლოდ შთაგონების ძალით. საჭიროა შრომაც, სწავლაც, მოთმინებაც, ძალისხმევაც და ვარჯიშიც. ეს, ჩემი აზრით, ლოცვასაც ეხება. მნიშვნელოვანია განვავითაროთ ლოცვის ჩვევა, გულისყური, უნარი, გავიგოთ, რაზე შეიძლება ვილოცოთ და როგორ უნდა ვლოცულობდეთ. მრავალი საუკუნის წინათ, ჯერ კიდევ ძველი აღთქმის დროს, წმიდანები მიმართავდნენ ღმერთს და სულიერი გამოცდილების ეს საგანძური ჩვენთვის გახსნილია საეკლესიო ლოცვებში. მათ ლოცვებს შეუძლია გვასწავლოს ლოცვა, მოგვცეს შთაგონება, როცა ჩვენი სული გახევებულია და უგრძობელი. როდესაც ამ ლოცვების სიტყვებით ვლოცულობთ, თითქოს ვვარჯიშობთ ლოცვაში. ეს საჭიროა და სასარგებლო ჩვენი სულიერი განვითარებისათვის.

როგორც ნებისმიერი სხვა ვარჯიში, ბავშვების მიერ ლოცვების სწავლაც მათ ძალეხს უნდა შეესაბამებოდეს – სულიერსა და გონებრივს. ჩემს ბავშვობაში დაზეპირება ნებისმიერი სწავლების საფუძველი გახლდათ. მახსოვს, როდესაც მე და ჩემი ძმა 9-10 წლისანი ვიყავით, დაგვაძალეს ზეპირად გვესწავლა ნეტარების მცნებები და ჩვენ მოვიფიქრეთ მათი დასწავლა ტახტზე რიტმული ხტუნვის ტაქტში: „ნეტარ-არი-ან გლა-ხაკ-ნი სუ-ლი-

თა...“ საეჭვოა, მაშინ ჩვენს გულებს შეხებოდა „მთასა ზედა ქადაგების“ უღრმესი აზრი...

ჩვილობის ასაკში ბავშვებს არ ესმით ლოცვების შინაარსი – ჩვილისთვის საკმარისია ესმოდეს სიტყვები, რომლებსაც უფროსები მოწინებები წარმოთქვამენ. პირველის გამოსახვაც ჩვილისთვის თითქოსდა თამაშია, – მსგავსად დანარჩენი ყველაფრისა, რის კეთებასაც სწავლობს. ასაკის მატებთან ერთად იგი ეჩვევა გაიმეოროს პირველი „ფორმალური“, თუკი შეიძლება ასე ითქვას, ლოცვითი სიტყვები: „სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა“.

მგონია, რომ ამ სიტყვებს ბავშვები 3-4 წლის ასაკზე ადრე არ უფიქრდებოდნენ, და ჩვენ, მშობლებმა, ბავშვის განვითარების დონიდან გამომდინარე გასაგები ახსნა უნდა მივანოდოთ. პასუხი თუ განმარტება უფრო უკეთ აღიქმება, როცა სახიერია, თვალსაჩინო. ასე მაგალითად, წმიდა კირილესა და მეთოდეს ცხოვრებაში სამება შედარებულია მზესთან. ჩვენ ვხედავთ მზის დისკოს, ვგრძნობთ მის სითბოს, გარემოცულნი ვართ მზის სინათლით, მაგრამ მზე ერთია. ნეტარი ავგუსტინეს ცხოვრებაში მოთხრობილია: ერთხელ წმიდა სამების საიდუმლოზე დაფიქრობულმა, ზღვის პირას პატარა ბიჭი დაინახა, ქვიშაში ორმოს რომ თხრიდა. „რას აკეთებ?“ – ჰკითხა ნეტარმა ავგუსტინემ. ბიჭუნამ უპასუხა: „მინდა ამ ორმოში მთელი ზღვა გადმოვასხა.“ წმიდანმა ამ სიტყვებში მითითება დაინახა – ადამიანის შეზღუდულმა გონებამ შეუძლებელია წმიდა სამების საიდუმლო დაიტოს.

შედარებით უფროსი ასაკის ბავშვებს შეიძლება ცოტა უფრო რთული ახსნა შევთავაზოთ: ღმერთი სიყვარულია. სიყვარული არასოდეს არის მარტო, სიყვარული ყოველთვის ერთს მეორესთან აკავშირებს. და თუკი წარმოვიდგინებ ყველაზე სრულყოფილ სიყვარულს – გაცილებით უფრო მაღალს, ძლიერს, წმიდას, ვიდრე შეიძლება ადამიანის სიყვარული იყოს, – ეს დაგვეხმარება გავიგოთ წმიდა სამების ერთობა. მამა-ღმერთი ყოველთვის შემოქმედი; ძე-ღმერთი სიტყვაა ღვთისა, ადამიანებისადმი მიმართული; სულიწმიდა-ღმერთი ყველაფრის განმაცხოვრებელია. თავის სრულყოფილ სიყვარულში – ერთი ღმერთია.

მე მგონი, საეკლესიო ლოცვებიდან ყველაზე მნიშვნელოვანია, ბავშვებმა იცოდნენ და ესმოდეთ საუფლო ლოცვა – „*მამაო ჩვენო*“; ლოცვა სულიწმიდის მიმართ – „*მეუფეო ზეცათაო*“; და ლოცვა ღვთისმშობლის მიმართ – „*გიბაროდენ, მიმადლებულო*“. ამ სამ ლოცვაში ქრისტიანული მართლმადიდებელი სარწმუნოების არსია ჩაქსოვილი.

ღმერთის, ზეციური მამის მიმართ ლოცვა, რომელიც იესო ქრისტემ გვასწავლა, გვეუბნება, როგორ ვიცხოვროთ ღმერთთან და ღმერთში.

ლოცვაში „*მეუფეო ზეცათაო*“ ჩვენ მივმართავთ სულიწმიდას, რომელიც ღვთის ყველა ქმნილებას ძალას ანიჭებს.

როდესაც ღვთისმშობელის მიმართ ვლოცულობთ, ჩვენ ვსწავლობთ ადამიანის ცხოვრების უმაღლესი აზრის გაგებას, თაყვანს ვცემთ მას, ვინც თავისი სინმიდისა და სიმდაბლის გამო ღირს იქნა უფლის ამქვეყნიური დედა გამხდარიყო.

ბავშვებს ლოცვა თანდათანობით უნდა ვასწავლოთ, ავუსხნათ ყოველი თხოვნა, მათთან ერთად ჩავიკითხოთ მთელი ლოცვა, მათთან ერთად ვილოცოთ, სანამ პატარები არ დაისწავლიან. აი, საუფლო ლოცვის მარტივი ახსნა.

„*მამაო ჩვენო, რომელი ხარ ცათა შინა, წმიდა იყავნ სახელი შენი*“ – ჩვენო ზეციურო მამო, დაე, ყველა გადიდებდეს და უყვარდე. დაგვეხმარე ისე ვიცხოვროთ, რომ სახელი ღვთისა ამქვეყნად ჩვენი ცხოვრებით იდიდებოდეს.

„*მოვედინ სუფევა შენი*“ – დაე, დამკვიდრდეს შენი მეუფება, შენი ხელმწიფება ჩემს გულში და ყველა ადამიანის გულში.

„*იყავნ ნება შენი ვითარცა ცათა შინა, ეგრეცა ქვეყანასა ზედა*“ – დაე, ისე კი არ იყოს, როგორც მე მინდა, არამედ ისე, როგორც შენ გსურს. დაე, ადამიანებმა დედამიწაზე აკეთონ ის, რაც შენ გნებავს ისეთივე სიხარულითა და ხალისით, როგორც ანგელოსები აკეთებენ ზეცაში.

„*პური ჩვენი არსობისა მოგვეცე ჩვენ დღეს*“ – მოგვეცი ყველაფერი, რაც გვჭირდება ცხოვრებაში.

„*და მომიტევენ ჩვენ თანანადებნი ჩვენნი, ვითრცა ჩვენ მივუტევებთ თანამდებთა მათ ჩვენთა*“ – გვაპატიე ყველაფერი, რაც შენს წინაშე დავაშავეთ ისევე, როგორც ჩვენ ვპატიობთ იმათ, ვინც ჩვენს წინაშე დამნაშავენი.

„*და ნუ შემიყვანებ ჩვენ განსაცდელსა, არამედ მიხსნენ ჩვენ ბოროტისაგან*“ – ნუ დაუშვებ, ჩვენს უკეთურ ზრახვებს რომ ავყვეთ და გვიხსენი ყველა ბოროტი ძალისაგან.

როდესაც ვესაუბრებით ლოცვაზე „*მეუფეო ზეცათაო*“, მნიშვნელოვანია ვუთხრათ ბავშვებს, როგორც იესო ქრისტემ უთხრა თავის მოწაფეებს უკანასკნელი საუბრისას, ვნების წინ, რომ შეევედრება მამას და ღმერთი გამოგზავნის ნუგეშინისმცემელს, სულს ჭეშმარიტებისა, რომელიც მარადიულად მათთან იქნება, რომელიც მამისაგან გამოვალს და დაამონებს იესო ქრისტეზე (იოანე 14, 16-17; 15,26).

ეს ლოცვა ასე უღერს: „*მეუფეო ზეცათაო, ნუგეშინისმცემელო, სულო ჭეშმარიტებისაო, რომელი ყოველგან ხარ და ყოველსავე აღავსებ*

მადლითა შენითა; საუნჯეო კეთილთაო, მომნიჭებელო ცხოვრებისაო, მოვედ და დაემკვიდრე ჩვენ შორის და წმიდა მყვენ ჩვენ ყოვლისაგან ბონისა და აცხოვნენ, სახიერო, სულნი ჩვენნი“.

ამ ლოცვის ახსნას კარგი იქნება, თუ დავუმატებთ თხრობას წმიდა წერილიდან. ძველი აღთქმის პირველ თავში ნათქვამია, რომ შესაქმისას „ქვეყანაი იყო უხილავ და განუმზადებელ და ბნელი ზედა უფსკრულთა და სული ღმრთისაი იცეოდა ზედა წყალთა“ (2). მეორე თავში კი – „შექმნა უფალმან ღმერთმან კაცი მტუერისა მიმღებელმან ქვეყანისაგან. და შთაბერა პირსა მისსა სული სიცოცხლისაი და იქმნა კაცი იგი სულად ცხოველად“ (7). სახარებაში მოთხრობილია სული წმიდის გამოცხადებაზე იესო ქრისტეს ნათლისღებისას, საქმე მოციქულთაში კი – რომ სული წმიდა მოციქულებზე გარდამოვიდა. ამ მოთხრობათა შუქზე „სული წმიდის ლოცვა“ ბავშვებისთვის უფრო გასაგები და მახლობელი ხდება.

მესამე ლოცვა, რომელიც, ჩემი აზრით, ბავშვებს უნდა შევასწავლით – ეს არის ლოცვა ღვთისმშობლის მიმართ. იგი ეფუძნება სახარებისეულ თხრობას იმის შესახებ, რომ ქალწულ მარიამს ეუწყა, იესო ქრისტეს დედა გახდებოდა.

„და თუესა მეექუსესა მოივლინა გაბრიელ ანგელოზი ღმრთისა მიერ ქალაქად გალილეისა, რომლისაი სახელი ნაზარეთ, ქალწულისა, თხოვილისა ქმრისა, რომლისაი სახელი იოსებ, სახლისაგან და ტომისა დავითისა, და სახელი ქალწულისაი მის მარიამ. და შევიდა ანგელოზი იგი მისა და ჰრქუა: გიხაროდენ, მიმადლებულო! უფალი შენ თანა; კურთხეულ ხარ შენ დედათა შორის. ხოლო მან რაი იხილა, შეძრწუნდა სიტყუასა მას მისსა ზედა და განიზრახვიდა: ვითარ-მე არს მოკითხვაი ესე? და ჰრქუა მას ანგელოზმან მან: ნუ გეშინინ, მარიამ, რამეთუ ჰპოვე მადლი წინაშე ღმრთისა. და აჰა ესერა შენ მუცლადილო და ჰშვე ძე და უნოდი სახელი მისი იესო. ესე იყოს დიდ და ძე მადლისა ეწოდოს... ჰრქუა მარიამ ანგელოზსა მას: ვითარ-მე იყოს ესე ჩემდა, რამეთუ მე მამაკაცი არა ვიცი? მიუგო ანგელოზმან მან და ჰრქუა მას: სული წმიდაი მოვიდეს შენ ზედა... ჰრქუა მას მარიამ: აჰა მხევალი უფლისაი; მეყავნ მე სიტყვისაებრ შენისა!“ (ლუკა 1, 26-38).

ჩვილის მოლოდინში მარიამი გაემგზავრა თავისი ნათესავის, ელისაბედის მოსანახულებლად, რომელიც იმ დროს თავისი ძის, იოანე მახარებელის დაბადებას ელოდა. როცა ელისაბედმა მარიამი დაინახა, ასე მიეგება: „კურთხეულ ხარ შენ დედათა შორის და კურთხეულ არს ნაყოფი მუცლისა შენისა“: ამ მიმართებებიდანაა შედგენილი ლოცვა, რომლითაც ღვთისმშობელს მივმართავთ.

„ღვთისმშობელო ქალწულო, გიხაროდენ, მიმადლებულო მარიამ, უფალი შენთანა, კურთხეულ ხარ შენ დედათა შორის და კურთხეულ არს ნაყოფი მუცლისა შენისა, რამეთუ მაცხოვარი გვიშევ სულთა ჩვენთა“.

ამ ლოცვის გაგებაში გვეხმარება სახარებისეული ყველა მოთხრობა ღვთისმშობლის შესახებ – ქრისტეს შობაზე, ეგვიპტეში ლტოლვაზე, პირველ სასწაულზე ქორწილისას გალილეის კანაში, ღვთისმშობელზე, უფლის ჯვარცმასთან რომ დგას, იმაზე, რომ იესომ თავის საყვარელ მონაფეს, იოანეს, მიანდო მასზე ზრუნვა.

თუკი ჩვენს ბავშვებს ამ სამი ლოცვის არსს გავაგებინებთ, ეს ქრისტიანული მართლმადიდებელი რწმენის მყარი საფუძველი გახდება.

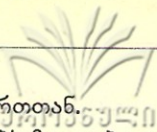
როგორ ავხსნათ ბავშვებს წმიდა ზიარების საიდუმლო

მხოლოდ მართლმადიდებლობაში აზიარებენ ჩვილებს მათი მონათვლისა და მირონცხების მომენტიდან. კათოლიკეებში, ლუთერანებსა და ანგლიკანებში „კონფირმაცია“ – მირონცხების საიდუმლო – მოგვიანებით ხდება, როდესაც ბავშვები გონიერ ასაკს მიაღწევენ. მოზარდები მხოლოდ „კონფირმაციის“ მერე ხდებიან ეკლესიის წევრები და იღებენ ზიარების უფლებას.

მართლმადიდებელ ეკლესიაში მირონცხების საიდუმლო მონათვლასთან ერთად ხდება, ამიტომ ჩვილებს თავიდანვე აზიარებენ. შვიდი წლიდან კი ბავშვები აღსარებასაც აბარებენ.

მართლმადიდებლობაში ჩვილთა ზიარების პრაქტიკა აიხსნება იმ დამოკიდებულებით, რომელიც ქრისტემ გვაჩვენა: *„და მოჰფირიდეს მას ყრმებსა, რაითა ხელი დასდევას მათ; ხოლო მონაფენი აყენებდეს მათ, რომელნი იგი მოჰფირიდეს. ვითარცა იხილა იესო, შეჰრისხნა მათ და ჰრქუა: აცადეთ ყრმებსა მაგათ მოსვლად ჩემდა და ნუ აყენებთ მაგათ, რამეთუ ეგევითართაი არს სასუფეველი ცათაი. ამინ გეტყვი თქუნ, რამეთუ რომელმან არა შეიწყნაროს სასუფეველი ღმრთისაი, ვითარცა ყრმაი, ვერ შევიდეს მას. და შეიტკობოდა მათ და დაასხმიდა მათ ზედა ხელთა და აკურთხევდა მათ“ (მარკოზ. 10, 13-16).*

იესო ქრისტემ გვიჩვენა, რომ ფიზიკური ურთიერთობა, ფიზიკური სიახლოვე მასთან ისეთივე რეალურია, როგორც ინტელექტუალური ან სულიერი ურთიერთობა და ის, რომ ჩვილებს არ ესმით „ჭეშმარიტებანი

ღმერთზე, “ხელს არ უშლის მათს ნამდვილ სიახლოვეს ღმერთთან.

საუკუნეების განმავლობაში მართლმადიდებელ დედებს ჩვილები ტყე-
ძარში მიჰყადათ და აზიარებდნენ, და არავინ ბრკოლდებოდა იმის გამო,
რომ იქ ჩვილთა ტირილი და ყვიპინი ისმოდა...

შემდეგ დგება მომენტი, დაახლოებით ორი წლის ასაკში, როცა ბავშვს,
განსაკუთრებით, თუკი ის ზიარებას არაა ჩვეული, უნდა ავუხსნათ, რა არის
ზიარება და როგორ უნდა მიიღოს წმიდა საიდუმლო. მე მგონი, ამ შემთხვე-
ვაში მეტიმეტი ტვინის ყყლეტა საჭირო არაა, საკმარისია ვუთხრათ: „აი,
მამაო წმიდა პურს მოგცემს, გემრიელს...“ ანდა „მამაო ზიარებას მოგცემს –
წმიდას, კარგს, გემრიელს...“ ნელ-ნელა, მაზიარებელი ბავშვის მიმართ უფ-
როსების დამოკიდებულებიდან გამომდინარე – როგორ ულოცავენ, აქე-
ბენ, კოცნიან, ეფერებიან, იმ დღეს საგანგებოდ ლამაზად გამოაწყობენ, –
ბავშვი ხვდება, რომ ზიარება სასიხარულო, საზეიმო, წმიდა მოვლენაა.

ჩვილი, რომელიც არასოდეს ზიარებულა, ბარძიმთან ზოგჯერ ფრთხე-
ბა, ჯიუტდება, შესაძლოა, წამლის მიღების არასასიამოვნო პროცედურა
ახსენდება. ამ შემთხვევაში, მე მგონი, ძალა არ უნდა დავატანოთ, უმჯობე-
სი იქნება, თუკი ჯერ შეხედავს, სხვა ბავშვები როგორ ეზიარებიან, მიცვეთ
სეფისკვერის ნაწილი, ჯვარზე მთხვევისას მოძღვართან მივიყვანოთ, ვუთ-
ხრათ, რომ შემდეგ კვირას აზიარებენ.

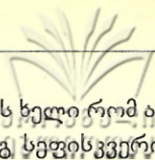
სამოთხი წლის ასაკში შეიძლება და კიდევ უნდა ავუხსნათ ბავშვს
ზიარების არსი. შეიძლება მოვუყვეთ იესო ქრისტეს, მისი შობის შესახებ,
როგორ კურნავდა სნეულებს, აპურებდა მშივრებს, ეფერებოდა პატარა
ბავშვებს... და, აი, როცა მან შეიტყო, მალე მოკვდებოდა, მოინდომა უკა-
ნასკნელად შეეკრიბა თავისი მეგობარ-მონაფეები, ევახშმა მათთან ერთად.
როცა სუფრას მიუსხდნენ, აიღო პური, გაუყო, მიანოდა და უთხრა, ეს პური
მე ვარ და როდესაც მას მიიღებთ, მეც თქვენთან ვიქნებიო. მერე აიღო თასი
ღვინით და უთხრა, ეს ღვინო მე ვარ და მას როდესაც დალევთ, თქვენთან
ვიქნებიო. აი, ასე აზიარა იესო ქრისტემ პირველად ადამიანები, თან დაუბა-
რა, რომ ყველა, ვისაც იგი უყვარს, ასევე ეზიარებოდეს.

მარტივი ახსნით უნდა დავიწყოთ, მოზრდილ ბავშვებს კი საიდუმლო
სერობის შესახებ უფრო დეტალურად შეიძლება მოვუთხროთ, სახარები-
სეული ტექსტის მიხედვით. წირვისას ბავშვებს ესმით სიტყვები: „*მიიღეთ
და ჭამეთ, ესე არს ხორცი ჩემი თქვენთვის განტეხილი მისატყეველად
ცოდვათა*“ და „*სუთ ამისგან ყოველთა, ესე არს სისხლი ჩემი ახალი აღ-
თქმისაი, მრავალთათვის დათხეული მისატყეველად ცოდვათა.*“ ბავ-
შვები ამისთვისაც უნდა შევამზადოთ. მაგრამ როცა ვამარტივებთ სახარე-
ბისეულ ტექსტს, მთავარია, შინაარსი არ დამახინჯდეს.

ბავშვების ზრდასთან ერთად მნიშვნელოვანია არა მარტო ავუხსნათ საუხარებისეული მოვლენები, რომლებთანაც დაკავშირებულია წმიდა ზიარების საიდუმლო, არამედ ისიც, თუ რა მნიშვნელობა აქვს მას ჩვენთვის დღეს. წირვისას ვწირავთ ჩვენს ძღვენს, ღვინოსა და პურს. პური და ღვინო – ეს ჩვენი საკვები და სასმელია. საჭმელ-სასმელის გარეშე ადამიანს ცხოვრება არ შეუძლია, ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ღმერთს მადლიერების ნიშნად თვით ჩვენ სიცოცხლეს ვწირავთ. ამ დროს ჩვენ მარტონი არა ვართ, ჩვენთან ერთად და ჩვენთვის სიცოცხლეს გაიღებს თავად იესო ქრისტე. როდესაც ბავშვებს ავუხსნით ზიარების საიდუმლოს, შეიძლება ვუთხრათ, თუ როგორ ამზადებს ჩვენს ძღვენს მოძღვარი: სფუისკვერიდან ამოჭრის ნაწილებს: ერთ ნაწილს, „კრავს“ – საზიარებლად, მეორეს – ღვთისმშობლის სახელზე, ნაწილებს ყველა წმიდანის საპატივცემულოდ, ასევე, ყველა გარდაცვლილისა და ცოცხალის სახელზე, ვისზეც შესთხოვენ ილოცოს. ბავშვებს უნდა ვუთხრათ, მიაქციონ ყურადღება, როგორ საზეიმოდ გადააბრძანებენ ძღვენს ტრაპეზზე, „რომელი ქერუბიმთას“ გალობით. ძღვენის მირთმევა – ნიშნავს მადლიერების გამოხატვას და თვით ლიტურგიის აზრი – ესაა ჩვენი მადლიერება ღვთის წინაშე იმისთვის, რომ გვაჩუქა სიცოცხლე, მოგვცა ეს სამყარო, რომ ღმერთი იესო ქრისტე გახდა კაცი, შემოვიდა ჩვენს ცხოვრებაში, იტვირთა ჩვენი ცოდვები და სატანჯველი. ამიტომ ლიტურგიის საიდუმლოს აგრეთვე „ეკვარისტია“ ეწოდება – ბერძნულად, „მადლიერება“. წირვის არსის გაგება ღრმავდება, როცა ჩვენ ვუკვირდებით ყოველ ასამაღლებელს, ღვთისმსახურების ყოველ მოქმედებას, ყოველ საგალობელს. ეს საუკეთესო სკოლაა, რომელიც მთელი ცხოვრება გრძელდება და მშობლების ამოცანაა – განუვითარონ ბავშვებს ინტერესი იმის მიმართ, რასაც ხედავენ და რაც ესმით ტაძარში.

ჩვენ გვეკისრება პასუხისმგებლობა – ვასწავლოთ ბავშვებს, როგორ მიუდგნენ წმიდა ზიარების საიდუმლოს. რასაკვირველია, არსებითი მეორეხარისხოვანისგან უნდა განვასხვავოთ. ტაძარში ქცევის წესები გარკვეულწილად ჩვენი ცხოვრების პირობებითაა განსაზღვრული. ჩვილების შემთხვევაში არავითარი წესები არ მოქმედებს, მაგრამ შვიდი წლის ასაკიდან მართლმადიდებელ ეკლესიაში ზიარების წინ დადგენილია აღსარების ჩაბარება, მარხვის შენახვა, ანუ ბავშვმა დილით წირვამდე საკვები და სასმელი არ უნდა მიიღოს. დაესწროს საღამოს ლოცვას და ზიარების წინ ზოგიერთი ლოცვა მაინც წაიკითხოს. ჩვეულებრივ, მოძღვარი გვასწავლის წესებს, რომლებიც უნდა დავიცვათ.

ჩვენ, მშობლებმა, უნდა ვასწავლოთ ბავშვებს, როგორ მიეახლონ წმიდა ზიარებას: მკერდზე ხელები ჯვარედინად დაიწყონ, ბარძიმთან როცა

მივლენ, პირჯვარი აღარ გადაინერონ, შემთხვევით ბარძიმს ხელი რომ არ ჰკრან. მოძღვარს სახელი უნდა უთხრან. ზიარების შემდეგ სეფისკვერის ნაწილს და ცოტაოდენ წყალგარეულ ღვინოს გვაძლევენ. ეს ყველაფერი გარეგნული წესებია და წმიდა საიდუმლოს არსსა და მნიშვნელობაში არ უნდა აგვერიოს, თუმცა ტაძარში ქცევის ტრადიციულად ჩამოყალიბებულ წესსაც თავისი მნიშვნელობა აქვს. ბავშვებისათვის მნიშვნელოვანია იგრძნონ, რომ საზეიმო მომენტში მათ შესწევთ ძალა თავი დაიჭირონ, როგორც დიდებმა.

„მე ვუძღვნი თავს ქრისტეს და ქრისტე შემოდის ჩემში“. მისი ცხოვრება ჩემში, აი, რა არის წმიდა ზიარების საიდუმლო, და სწორედ ამაში იხსნება ჩვენი ცხოვრების საზრისი და მიზანი.

რწმენისა და ცრურწმენის შესახებ

ამას წინათ ერთ ახალგაზრდა მასწავლებელ ქალს ვესაუბრე – რუსული წარმომავლობის მართლმადიდებელ ამერიკელს, რომელმაც რუსეთში იმოგზაურა. როდესაც შთაბეჭდილებებზე მიყვებოდა, შენიშნა, – წრფელი მორწმუნეების გვერდით ცრუმორწმუნეობის არაერთი მაგალითი ვნახეო. ეს არა მარტო ყოფით ცხოვრებაში შეიმჩნევაო, როცა, ვთქვათ, ცდილობენ ზღურბლზე ერთმანეთს ხელი არ ჩამოართვან ანდა ფრთხებიან, როცა შავი კატა გზას გადაუჭრის. ცრურწმენა რელიგიურ ცხოვრებაშიც აღწევსო – შეასრულე ამდენი და ამდენი მეტანია, წაიკითხე ამდენი და ამდენი რომელიღაც ლოცვა, მოილოცე რომელიღაც წმიდა ადგილი და სურვილი აგისრულდება. ლოცვა, წმიდანების თაყვანისცემა, ხატის წინაშე ლოცვა ზოგჯერ აღიქმება, როგორც რაღაც მაგია თუ ჯადოქრობა.

ქრისტიანობა რუსეთში ყოველთვის ხალხის, და არა მხოლოდ მისი ინტელექტუალური ზედაფენის სარწმუნოება გახლდათ. რწმენის დოგმატები ხალხური მხატვრული შემოქმედების ფორმას იღებდა. ამ ტრანსფორმაციისას ზოგჯერ სარწმუნოების დამახინჯება ხდებოდა, თუმცა ხშირად ხალხური შემოქმედება ზღაპრებში, გადმოცემებსა და ბილინებში ხალხისათვის მართლაც უფრო მისაწვდომი ფორმით გადმოსცემდა წარმოდგენას ღმერთზე, ვიდრე საღვთისმეტყველო შრომები... რამდენად ნიშანდობლივია ხალხური თქმულება წმიდა ნიკოლოზზე, რომელსაც ღმერთმა კასიანე რომაელთან ერთად უხმო, მაგრამ მისვლა დააგვიანა, რადგან გლახკაცს ტალახიდან ურმის ამოთრევაში ეხმარებოდა. ზღაპარი ხსნის,

რატომაა ნმიდა ნიკოლოზის ხსენება დაწესებული წელიწადში ორჯერ — ნ დეკემბერსა და 9 მაისს, ღირსი კასიანესი კი ოთხ წელიწადში ერთხელ — 29 თებერვალს.

ანდრეი სინიავსკის მშვენიერ წიგნში „უცაბედი აზრები“ მოყვანილია მოთხრობა: „აბანოდან ახალგამოსული დედაბერი სახლში ისვენებს. ვაჟიშვილს უნდა ფეხებზე ბრჭყალებივით წამოზრდილი ფრჩხილები დააჭრას, მაგრამ ის ეტყვის — რას აკეთებ, კოსტია! მალე მოგვკვდები და, აბა, ფრჩხილები თუ არ მექნება, მთაზე ღმერთთან როგორ ავძვრები? დიდი გზა მაქვს ასავლელი... დედაბერს, ალბათ, არ დავინწყებია, რომ სხეული დაღებება, მაგრამ მისი წარმოდგენა სასუფეველზე ლამისაა ხელშესახებად რეალურია. თავის უკვდავ სულს იგი რეალურად აღიქვამს — ფრჩხილებიანად, გრძელ პერანგში, ფეხშიშველი დედაბერის სახით. მსგავსი დარწმუნება ჩვენს ფილოსოფიურ-თეოლოგიურ განსჯას ხშირად აკლია, სადაც ყველაფერი იმდენად სპირიტუალურადაა წარმოდგენილი, რომ უკვე გაუგებარია, მართლა არსებობს უფალი თუ მხოლოდ ჩვენი ჰუმანური მიდრეკილებების სიმბოლოა.“

მიუხედავად სინიავსკის მიერ გამოთქმული მოსაზრების მართებულობისა, უნდა ვაღიაროთ, რომ ცრურწმენები შეიძლება სახიფათო იყოს, განსაკუთრებით, როცა რელიგიურ ცხოვრებაში აღწევს და სულიერად გვბოჭავს, როცა რწმენის არსი გარეგნული, უაზრო ნიშნებით იცვლება. ეს განსაკუთრებით უნდა გვესმოდეს ჩვენ, მშობლებს, ვინც ვცდილობთ ჩვენს შვილებში მტკიცე, გონიერი რწმენა ჩამოვაყალიბოთ.

ცრურწმენები რუსული მართლმადიდებლობის ისტორიაში ყოველთვის არსებობდა, მაგრამ თან ხალხის სულიერ ცხოვრებაში რელიგიური განათლების პროცესი მიმდინარეობდა, ფასეულობათა იერარქიული სისტემა ყალიბდებოდა. იყო ისიც, რასაც ჩვეულების გამო აკეთებდნენ, რადგან ეს სამხიარულო და საინტერესო გახლდათ. თუმცა შენარჩუნებული იყო ჩვენი სარწმუნოების საფუძველი და არსი: რწმენა, სიყვარული, მოვალეობა, სიმდაბლე, მოთმინება. მახსოვს, ბავშვობაში, ჯერ კიდევ სოფელში, როგორ ვიდებდი ბალიშის ქვეშ ივანე კუპალას ღამით (წარმართული სლავური დღესასწაული) თორმეტ ბალახს, მომავალი საქმრო რომ მენახა სიზმარში, მახსოვს, რა სახალისო იყო საახალწლო მკითხაობა. ეს თამაში გახლდათ, სამხიარულო იყო თავის ისე დაჭერა, თითქოს ამ ყველაფრისა გვჯეროდა, მაგრამ ამის გამო წარმართები არ გავმხდარვართ. გაცილებით უფრო დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა იმ გულმოდგინებას, რომლითაც ვნების ოთხშაბათს შინ მოგვქონდა სანთელი 12 სახარების კითხვის მერე, ვანთებდით კანდელს და აღდგომამდე ვუფრთხილდებოდით, რომ არ ჩამ-

ქრალიყო. ხომ არ იყო ესეც, გარკვეული აზრით, ცრურწმენის მსგავსი ჩვეულება? შესაძლოა, მაგრამ მისი მეშვეობით ჩვენ უფრო კარგად ვიგებდით, რომ ქრისტეს ვნება განწმენდს და განანათლებს ჩვენს ცხოვრებას და ჩვეულების წყალობით ამას უფრო რეალურად აღვიქვამდით, ვიდრე მხოლოდ სიტყვით რომ აეხსნათ.

ახლა სხვა დროა. მართლმადიდებელი ოჯახების უმეტესობას არ აქვს საფუძვლიანი რელიგიური განათლება. ეს ეხება ოჯახის ყველა თაობას. რწმენის შესახებ ცოდნა ჩვენს ოჯახებში მწირია, რწმენა კი მაინც ცოცხლობს – იგი წმინდაა და ნათელი. მშობლებს უწევთ თვითონ გაარკვიონ, როგორ ჩაუნერგონ ბავშვებს რწმენა, როგორ ასწავლონ რწმენისა და ცრურწმენის გარჩევა.

ცრურწმენა – ესაა მაგიზმი, სურვილი დავეუფლოთ გარემო პირობებს, ვმართოთ ისინი, დავიმორჩილოთ. მაგიზმი ადამიანის თავდაპირველ რელიგიურ ძიებებთან ერთად ჩაისახა და ყოველთვის ოპოზიციაში ედგა რელიგიას. პროტოპრესვიტერი ალექსანდრე მენი, თავის წიგნში „მაგიზმი და ერთღმერთიანობა“, წერს: „...მაგია ეწოდება ამა თუ იმ მოქმედებას, რომლის მიზანია გარესამყაროზე ზემოქმედების მოხდენა წარმოსახვითი ზებუნებრივი გზით“. ამ განსაზღვრებაში ერთია სწორი: მაგიას მართლაც მიზნად აქვს გარესამყაროზე ზემოქმედება მოახდინოს. შამანი ხშირად უპირისპირდება მღვდელს. ეს გასაგებიცაა. მაგიისა და რელიგიის შინაგანი მიმართება – ურთიერთსაწინააღმდეგოა... მღვდელი მიმართავს ღმერთს ლოცვით, შამანი კი ცდილობს მოიპოვოს ძლიერება და წარმატება ნადრობასა, მინათმოქმედებასა თუ მტრებთან ბრძოლაში...“

ყველა ცრურწმენისა და ცრურწმენის მიზანია ადამიანმა როგორმე თვითონ მოახდინოს გავლენა ცხოვრებაზე: თავიდან აიცილოს წარუმატებლობა, წინასწარ გაიგოს, რა მოხდება, მიიღოს რაღაც. ქრისტიანული რწმენის არსი ამის საწინააღმდეგოა.

„იყავნ ნება შენი!“ – გვსწავლის საუფლო ლოცვა. ჩვენ თავისუფალნი ვართ ჩვენს დამოკიდებულებაში მოვლენებისადმი – ვიღებთ მათ, ვცდილობთ გადავლახოთ ანდა შეეცვალოთ, გამოვიყენოთ ისე, როგორც უფრო სწორად გვეჩვენება, ვებრძვით თუ გავურბივართ, მაგრამ ყველა შემთხვევაში მტკიცედ გვჯერა, რომ ყველაფერი, რაც გვეძლევა, ღვთის განგებულებით გვეძლევა!

„ხოლო არს სარწმუნოებაი მოსავთა მათ ძალ, საქმეთა მამხილებელ არახილულთა“ – ვკითხულობთ ებრაელთა მიმართ ეპისტოლეში (11,1). ჩვენ შეგვიძლია გვწამდეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი შეგვიძლია არ გვწამდეს. რწმენა ჩვენი ნების თავისუფალი აქტი უნდა იყოს. ესაა ერთადერთი,

რასაც ეკითხებოდა იესო ქრისტე სწეულებს განკურნების წინ — „გრწამსა, ვითარმედ ძალ-შიც ესე ყოფად?“ (მათე. 9,28). რწმენა არაფერს მიანერს ღმერთს და მზადაა მიიღოს ყველაფერი, რასაც ღმერთი მოუვლენს.

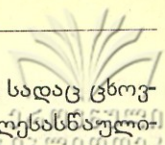
რწმენა გონიერია და ცოდნას არ ეწინააღმდეგება. იმისთვის, რომ ირწმუნო, მნიშვნელოვანია იცოდე, რისი გწამს. ნამდვილი რწმენა არაა ბრმა და რაც მეტს ვიგებთ, მით მეტად გვჯერა და რაც მეტად გვჯერა, მით მეტს ვიგებთ. რწმენა ყოველთვის პიროვნული აქტია, ადამიანისგან გამომდინარე. შემთხვევითი არაა, რომ სიმბოლო სარწმუნოებისა იწყება სიტყვით: „მრწამს...“

ცრურწმენითი ჩვეულებები დასაშვებია მხოლოდ, როგორც თამაში, ხუმრობა. მაგრამ მავნე ხდება, როცა ჩვენს სარწმუნოებაზე ზემოქმედებს. რწმენა ცრურწმენას გამორიცხავს.

მარხვის მნიშვნელობა ბავშვის ცხოვრებაში

ჩვენს დროში ბავშვების სულიერ განვითარებაზე ზრუნვისას მარხვის საკითხი ლამისაა ბოლო ადგილზე დგას: ჩვენმა ბავშვებმა რწმენაზეც კი თითქმის არაფერი იციან, ქრისტიანული ზნეობა არ ესმით, ხშირად არა აქვთ საშუალება დაესწრონ წირვას, არ იციან ლოცვა... მაშ, რა მარხვაზე შეიძლება ვილაპარაკოთ! რაც უნდა გასაკვირი იყოს, ბავშვები ხშირად თვითონ ანიჭებენ მარხვას საკმაოდ დიდ მნიშვნელობას. გამიგია შემთხვევების შესახებ, როდესაც რუსეთში ათეისტი მშობლების ბავშვები იგონებდნენ, ვითომ კუჭის დაავადება სჭირთ, ოღონდ კი ხორცი არ ეჭამათ. ვიცი, რომ აქ, უცხოეთში, ჩემი ნაცნობი მოზარდები და ბავშვები, რომლებიც დახურულ ამერიკულ სკოლებში სწავლობენ, საკუთარი ინიციატივით დიდი მარხვის განმავლობაში ხორცს არ იღებდნენ. ზოგი ბიჭისთვის მარხვის შენახვაში სპორტული ინტერესიც კი იყო — არაფერი ეჭამათ შობის წინააღმდეგ პირველი ვარსკვლავის გამოჩენამდე, არაფერი ეჭამათ წითელ პარასკევს. ეს სრულიადაც არ ნიშნავდა, თითქოს ისინი სულერად განსაკუთრებულად წინ იყვნენ წასულნი ანდა განსაკუთრებულად რელიგიური გახლდნენ. უბრალოდ, მარხვა — საკვებისგან თავის შეკავება — იყო ყველაზე მარტივი ფორმა, რომლის მეშვეობითაც მათ თვითონ, საკუთარი ინიციატივით, შეეძლოთ აქტიურად განეცხადებინათ თავისი რწმენის შესახებ. ეს მათ მორალურ კმაყოფილებას ანიჭებდა.

მარხვის შენახვა ძველი რუსეთის ყოფა-ცხოვრების ერთ-ერთი მყარი

შემადგენელი ნაწილი გახლდათ, განსაკუთრებით, სოფლად, სადაც ცხოვრება საეკლესიო კალენდრის მიხედვით მიმდინარეობდა, დღესასწაულიდან დღესასწაულამდე, მარხვიდან მარხვამდე. არ ვიცი, რა გადარჩა ამ ჩვეულებებიდან, მაგრამ თუ იმით ვიმსჯელებთ, თუ როგორ აღწერენ თანამედროვე მწერლები ქელესს, მრავალი წესი ჯერაც არაა დავინწყებული. შესაძლოა, აქა-იქ მარხვაზე წარმოდგენაც შენარჩუნდა.

მგონია, რომ მარხვის ჩვენეულ ძველ გაგებაში ყველაფერი რიგზე არ უნდა ყოფილიყო. არ მახსოვს სად, – შესაძლოა, დოსტოვესკის „მწერლის დღიურებში“ – ამოვიკითხე მძარცველზე, რომელსაც ასამართლებდნენ გოგონას მკვლელობის გამო. გოგონას ერთი კალათა კვერცხი მიჰქონდა ბაზარზე გასაყიდად. ყაჩაღმა რაღაც გროშების გულისთვის მოკლა, მაგრამ როცა ჰკითხეს, რატომ არ ჭამა კვერცხი, უპასუხა: „არ შემეძლო, მარხვის დღე იყო“. მართალია, ეს საზარელი კარიკატურაა, მაგრამ ის ასახავს ცრუმორწმუნე დამოკიდებულებას მარხვისადმი. მარხვას სულიერი მნიშვნელობა აქვს. თავისთავად მარხვა მიზანი კი არაა, არამედ საშუალებაა მიზნის მისაღწევად. ქრისტიანის ცხოვრებაში უმთავრესი – ამ მიზნის გაგებაა.

აი, რას გვეუბნება სახარება მარხვის შესახებ: სანამ იესო ქრისტე ქადაგებას დაიწყო, უდაბნოში გავიდა, ორმოცი დღე იმარხულა და ბოლოს „შეეშია“: და სწორედ მაშინ სძლია იესომ სამ საცთურს, რომლითაც მის ცდუნებას აპირებდა ბოროტი სული, ეშმა. სთავაზობდა მოეხდინა სასწაული თავისთვის, ქვები პურებად ექცია, თავყვანი ეცა ბოროტისთვის და ამით მიეღო ძალაუფლება ამქვეყნიურ ყველა სამეფოზე და ბოლოს, სასწაულით დაემტკიცებინა თავისი ღვთაებრიობა. იესო ქრისტემ სამივე ცდუნებას გაუძლო და უდაბნოდან გამოვიდა „ძალითა სულისა წმიდისაითა“ (ლუკა 4, 1-14).

თავის მოწაფეებს იესო ქრისტემ, როდესაც განკურნა ეშმაკეული, მათ რომ ვერ უშველეს, უთხრა: „ესე ნათესავი ვერ შესაძლებელ არს განსკლად, გარნა ლოცვითა და მარხვითა“ (მარკოზ. 9, 29).

ჩვენთვის, ერში მყოფი მართლმადიდებლებისათვის, ვიმარხულოთ ნიშნავს გარკვეული ხნის განმავლობაში, დიდი დღესასწაულების წინ, თავი შევიკავოთ გარკვეული სახის საკვებისგან და ვიცხოვროთ უფრო ფხიზელი ცხოვრების წესით. იმარხულო – ნიშნავს გათავისუფლდე საკვებისა და სიამოვნებისგან, რომელთა მონები ვსდებით მუდმივად. ჩვენ გვსურს გავთავისუფლდეთ ამ მონობისგან, რათა მოვიპოვოთ ცხოვრება ღმერთთან, ღმერთში, და გვჯერა, რომ ცხოვრება ღმერთთან მოგვანიჭებს მეტ სინარულს, მეტ ბედნიერებას. იმარხულო – ნიშნავს, განიმტკიცო ძალები სისუსტეებთან ბრძოლაში, დაუმორჩილო სურვილები ნებისყოფას, გახდე

კეთილი უფალი საკუთარი სულიერი ვენახისა.

ჩვენ, მშობლებს, უნდა გვახსოვდეს, რომ არავითარი აღმზრდელობითი ზომები, რაც არ უნდა ვეცადოთ, არ მოგვცემს იმის გარანტიას, რომ შვილები კარგები და ჭკვიანები გაიზრდებიან, ისეთები, როგორებიც გვინდა, რომ იყვნენ, და რომ ცხოვრებაში ბედნიერები იქნებიან. ვცდილობთ ჩვენი შვილების სულში ცნებების, გრძნობების, აზრების, განწყობების ქრისტიანული თესლი ჩავენერგოთ. ვცდილობთ გავაღვივოთ ეს თესლი. მაგრამ აღიქვამს მას თუ არა ბავშვი, გალივდება თუ არა მასში ეს გრძნობები და აზრები, არ ვიცით. ყოველი ადამიანი თავისი ცხოვრებით ცხოვრობს, თავისი გზით მიდის.

როგორ ავეუხსნათ ბავშვებს, რას ნიშნავს მარხვის შენახვა?

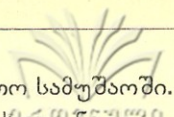
აი, ბავშვებისათვის გასაგები მარხვის „ღვთისმეტყველების“ მიახლოებითი სქემა:

1. მთავარია ცხოვრებაში გიყვარდეს ღმერთი და მოყვასი.

2. სიყვარული არაა ყოველთვის ადვილი. ის ხშირად ძალისხმევასა და შრომას მოითხოვს. იმისთვის, რომ გიყვარდეს, უნდა იყო ძლიერი. ძალზე მნიშვნელოვანია საკუთარი თავის ბატონ-პატრონი გახდე. ხშირად გვინდა, კარგები ვიყოთ, მაგრამ ცუდს კი ვაკეთებთ, გვინდა, ბოროტისგან თავი შევიკავოთ, მაგრამ არ შეგვიძლია. ძალა არა გვეოფნის.

3. როგორ შეიძლება ძალები განვივითაროთ? უნდა ვივარჯიშოთ, როგორც ამას სპორტსმენები აკეთებენ. ეკლესია გვასწავლის მარხვას, ჩვენი ძალების ვარჯიშს. ეკლესია გვასწავლის, დროდადრო უარი ვთქვათ რაღაცაზე, რაც მოგწონს: გემრიელ საჭმელზე ანდა გარკვეულ სიამოვნებებზე. სწორედ ამას ჰქვია მარხვა.

ოჯახურ ცხოვრებაში მარხვა ბავშვების მიერ პირველ რიგში მშობლების მაგალითით აღიქმება. მშობლები უარს ამბობენ გარკვეულ სიამოვნებაზე, ვთქათ, სიგარეტის მოწევაზე. ბავშვები ამჩნევენ განსხვავებას, თუ რა მოქმედებს ოჯახურ სუფრაზე. მაგრამ თუკი არ არსებობს ოჯახის ერთიანი ცხოვრების წესი, მორწმუნე მამას ან დედას შეუძლია ბავშვებს დაელაპარაკოს პირადული, სხვებისთვის შეუმჩნეველი მარხვის შესახებ: მაგ. მარხვის პერიოდში უარი თქვა კანფეტებსა თუ ტკბილეულზე, შეიზღუდო ტელევიზორის ყურების დრო. მნიშვნელოვანია, გავძლიეროთ ლოცვა, უფრო ხშირად ვიაროთ ტაძარში. ვიკითხოთ სახარება ბავშვებთან ერთად. არსებობს ზოგიერთი საშინაო საქმე, რომელიც მარხვას შეიძლება დაუწყავშიროთ: დავასუფთავოთ, დავალაგოთ ბინა ან სახლი და ეზო დღესასწაულების წინ,

მივცეთ ბავშვებს საშუალება მიიღონ, მონაწილეობა საერთო სამუშაოში. ყოველ ოჯახში შეიძლება გამოინახოს კეთილი საქმე – მოინახულონ ვილაც, მისწერონ წერილი, დაეხმარონ. ხშირად ეს საქმეები თვიდან თვემდე გადოიდება ხოლმე. კეთილი განზრახვანი შეიძლება სწორედ მარხვისას აღვასრულოთ.

საეკლესიო გამოცდილება მარხვის ზოგიერთ საშიშროებაზე მეტყველებს. ეს საშიშროებანი ბავშვებთან მიმართებაშიც არსებობს. პირველი – ესაა მარხვით „ტრაბახი“, ანუ მარხვა სხვების დასანახად. კიდევ, არსებობს საშიშროება მარხვისადმი ცრურწმენითი დამოკიდებულებისა – წვრილმანებს მეტისმეტი მნიშვნელობა არ უნდა მივანიჭოთ: „ვაიმე, რა მეშველება, ეს სამარხვო არ ყოფილა, მე კიდევ შევჭამე!“ ჩვენ შეგვიძლია, ბავშვებს კვლავ გავესაუბროთ მარხვის ქრეშმარიტი არსის შესახებ. რასაკვირველია, თუ ბავშვს ჯანმრთელობასთან დაკავშირებული პრობლემები აქვს, არ უნდა მივცეთ მარხვის შენახვის უფლება. გამოცდილი მოძღვრები მეუბნებოდნენ, რომ როდესაც ბავშვს მარხვას ვაჩვენებთ, უნდა გვახსოვდეს ორი წესი: 1. იმისთვის, რომ მარხვა დაეხმაროს ბავშვს სულიერ ზრდაში, ის უნდა იყოს ნებაყოფლობითი – ანუ, ბავშვის შეგნებული ძალისხმევა. 2. მარხვის მიჩვევა თანდათანობით უნდა მოხდეს, დაწყებული იმ დონიდან, რაზეც იმყოფება ბავშვი. „მარხვის კიბეს“ ეკლესიის სულიერ გამოცდილებაში დასასრული არა აქვს. ვერავინ ვერასოდეს იტყვის, რომ მარხვის ყველა აკრძალვა დაიცვა, ვერ ჩათვლის თავს დიდ მმარხველად. მაგრამ თუ ჩვენ, მშობლები, მოვახერხებთ და ბავშვებს ჩაუუნერგავთ გამოცდილებას იმისა, რომ ყოველთვის არ უნდა აკეთო ის, რაც გინდა, რომ შეიძლება სურვილები დაიოკო იმისთვის, რომ გახდეს უკეთესი ღვთისა და მისი სიმართლისათვის, ამით დიდ საქმეს გავაკეთებთ. მარხვა არ ნიშნავს უგუნებობას, მარხვა – ესაა შრომა, ოღონდ შრომა სასიხარულო...

ბავშვები სიბართლის თქმის ჩვევის ჩამოყალიბების შესახებ

ჩვენ, მშობლებს, გვსურს, რომ შვილები სიბართლეს გვეუბნებოდნენ, პატიოსნები იზრდებოდნენ. ვცდილობთ, ვენდოთ მათ, არ გვინდა, გვატყუებდნენ, გვინდა მათი სიტყვისა გვეჯეროდეს. ისევე, როგორც ყველაფერი მართლა ღირებული ცხოვრებაში, პატიოსნება არ გვეძლევა თავისით, უშრომელად, აღზრდის გარეშე. მნიშვნელოვანია ჩამოვაყალიბოთ

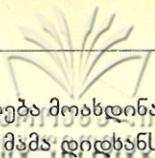
არა მარტო სიმართლის თქმის ჩვევა, არამედ გაგება იმისა, თუ რა არის სიმართლე და რა — სიცრუე. ამის გაგება უმაღლ და მარტივად არ მიიღწევა.

არსებობს ორი სიტყვა, რომლებიც შინაარსით ძალზე ახლოს დგას ერთმანეთთან: „სიმართლე“ და „ჭეშმარიტება“. ლექსიკონი „ჭეშმარიტებას“ განმარტავს, როგორც „იმას, რაც სინამდვილეშია“... სიტყვა „სიმართლე“ ასევე ნიშნავს „იმას, რაც სინამდვილეშია“, მაგრამ ამ აზრს ემატება კიდევ ერთი: „ქცევის იდეალი, რომელიც მდგომარეობს ნამოქმედარის შესაბამისობაში მორალის, მოვალეობის მოთხოვნებთან“... როდესაც სიმართლის თქმაზე ვლაპარაკობთ, ვგულისხმობთ, რომ ადამიანს აქვს უნარი დაინახოს სინამდვილე ისეთად, როგორიც არის, და ამ სინამდვილეში თავისი ზნეობრივი მრწამსის თანახმად იმოქმედოს. ეს, რა თქმა უნდა, დიდ სიმწიფეს მოითხოვს.

პატარა ბავშვებისათვის მათი „ნამდვილი სამყარო“ სრულიადაც არაა უფროსების მსგავსი. ფანტაზიის, ზღაპრის სამყარო მათთვის რეალურია. ისინი საგნებსა და ბუნების მოვლენებს ხშირად ასულიერებენ, სიბნელისა და ქარის ემინიათ, მათში რაღაც ცოცხალ ძალას ხედავენ. ჩვენ ყველამ ვიცით უამრავი ანეკდოტი სამყაროს ბავშვური აღქმის შესახებ. მახსოვს, ერთხელ სამი წლის გოგონამ, რომელიც საწოლის ქვეშ სათამაშოს ეძებდა, ძიძას დაუძახა: „შეხედე! მტკერს კუდი აქვს!“ მან ცხოვრებაში პირველად დაინახა თავი.

მგონია, რომ ზღაპრული, ფანტაზიის სამყაროს რეალურობის აღიარება სრულიად კანონიერია. ზღაპარი იმაზე არ მოგვითხრობს, რაც მართლა არსებობს სამყაროში. მაგრამ ზღაპარს აქვს თავისი სიმართლე — სიკეთის, ბოროტების, გმირობის, თავგანწირვის შესახებ. უფროსები, რომლებსაც უყვართ ბავშვები, ადვილად შედიან ზღაპრული ფანტაზიის სამყაროში, მაგრამ ამის გამო მატყუარები არა ხდებიან. „ზღაპარსა“ და „ცრურწმენას“ შორის განსხვავებაა, რადგან ზღაპარი ფანტაზიის სამყაროში ცხოვრობს, ცრურწმენას კი რეალურ, ყოფით ცხოვრებაში შემოაქვს ზღაპრული წარმოდგენები.

ბავშვი მაშინ კი არ იწყებს ტყუილის თქმას, როცა ყვება: „ბაღში უზარმაზარი ღომი მოკვალი“, არამედ როდესაც ცნობიერად ამახინჯებს ფაქტებს, რადგან ამ გზით უნდა, რაღაც მიიღოს ანდა თავისი საქციელის არასასიამოვნო შედეგი აირიდოს. ბავშვის ტყუილში დიდ როლს შიში თამაშობს — სასჯელის შიში, იმის შიში, რომ გაუბრაზდებიან. ერთ-ერთი ხერხი ბავშვებში პატიოსნების განვითარებისა — ერთობ ქმედითი ხერხი — ვასწავლოთ, რომ დანაშაულის აღიარება საუკეთესო გამოსავალია, რომ მხოლოდ

ეს გადაარჩენს დასჯას. მახსოვს, როგორი მძიმე შთაბეჭდილება მოახდინა ჩემზე, როცა ერთ ბიჭს, ვინც ამხანაგს ველოსიპედი მოპარა, მამა დიდხანს არწმუნებდა სიმართლე ეთქვა, პირდებოდა, რომ არ დასჯიდა. ხოლო როდესაც ბიჭმა აღიარა დანაშაული, მამამ იყვირა: „ახლავე გაგროზგავ, შენაძირალა!“ იყო თუ არა ეს სიცრუის აშკარა გაკვეთილი?

ბავშვების ტყუილს ასევე ხელს უწყობს უფროსების უყურადღებობა იმის მიმართ, თუ რას ფიქრობენ და გრძნობენ. რა თქმა უნდა, ბავშვებს უამრავი სურვილი აქვთ, თანაც, ხშირად, შეუსრულებელი. ზედმეტი განუბივრება მავნებელია. მნიშვნელოვანია ბავშვობიდან გვესმოდეს – შეუძლებელია გვექონდეს ყველაფერი, რაც გვსურს. თუმცა, ვფიქრობ, რომ მშობლები ყურადღებას უნდა იჩენდნენ ბავშვების სურვილებისა და ოცნებების მიმართ, თანაგრძნობით უნდა უსმენდნენ მათ. მნიშვნელოვანია გავიგოთ, ბავშვს კონკრეტული რაღაც განსაკუთრებით რატომ უნდა და მოთმინებით ავუხსნათ მიზეზი, თუკი მისი სურვილის შესრულება შეუძლებელია. შეიძლება შევთავაზოთ მოიცადოს... „მნიშვნელოვანია ბავშვებთან ერთად მსჯელობა შეგვეძლოს, დაუსრულებლად ვმსჯელობდეთ მათთან“ – მეუბნებოდა ოდესღაც დედა ერთი ბიჭისა, ვინც გაიზარდა და არაჩვეულებრივი მოძღვარი გამოვიდა. ეს მამა ალექსანდრე შემენის დედა გახლდათ.

ბავშვებში სიმართლის თქმის ჩვევის ჩამოსაყალიბებლად საუკეთესო საშუალება, რასაკვირველია, უფროსების მაგალითია. რას ხედავენ ბავშვები ოჯახის უფროსი წევრების ურთიერთობაში? თუკი ოჯახში სიყვარული და სიმართლე პირველ ადგილზეა, ბავშვი მატყუარა არ გაიზრდება! ფრანგი მწერლის, ვიქტორ ჰიუგოს რომანში „განკიცხული“ აღწერილია, თავშესაფრის ძიებაში როგორ შედის ყოფილი კატორღელი ჟან ვალჟანი მოხუცი ეპისკოპოსის სახლში. ეპისკოპოსი გულისხმიერად მიიღებს, გაუმასპინძლდება. ცოტა ხნის მერე კატორღელი მომენტს იხელთებს, გაიპარება და ხელს გააყოლებს ორი მასიური ვერცხლის შანდლიდან ერთ-ერთს, მაგიდაზე რომ ედგა ეპისკოპოსს. ეს ერთადერთი ფასეული ნივთები გახლდათ მის სახლში. პოლიციელები დააკავებენ, ეჭვს მიიტანენ, რომ შანდლი მოიპარა და ეპისკოპოსთან მიიყვანენ. ეპისკოპოსი სიხარულით შეეგება და ეუბნება: „ჩემო ძმაო, მე ხომ ორივე შანდლი გაჩუქე, შენ კი ერთის წაღება დაგავიწყდა!“ აი, ამ სიტყვებით გადაარჩენს. მნიშვნელოვანია გვახსოვდეს, არსებობს „მხსნელი ტყუილი“, არსებობს შემთხვევები, როცა სიკეთის გამო ნათქვამი ფორმალური ტყუილი სიმართლეს არ ეწინააღმდეგება.

ჩემი აზრით, ყველაზე მთავარია – ბავშვებში, და უპირველესად კი ჩვენს თავში აღვზარდოთ უნარი გარჩევისა, სადაა სიცრუე და სად – სიმართლე. ჩვენ გვჩვევია საკუთარი თავისა და გარემოებების ისე წარმოდ-

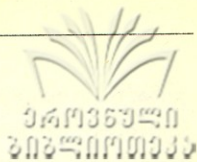
გენა, როგორც გვინდა, და არა ისე, როგორც სინამდვილეშია. ჩვენს უმოქმედობას სხვადასხვა „საპატიო“ მიზეზით ვამართლებთ, მოუთმენლობას და ძალაუფლების სიყვარულს კი პასუხისმგებლობას და მომთხოვნელობას ვარქმევთ. თავმოყვარეობასა და ცუდ ხასიათს „სიმართლის დაცვად“ ვასაღებთ. შემთხვევით არაა, მართლმადიდებელი ეკლესიის ერთ-ერთ უპირველეს ლოცვაში რომ ვამბობთ: „მეუფეო ზეცათაო, ნუგეშინისმცემელო, სულო ჭეშმარიტებისაო...“

ღმერთი ჭეშმარიტების სულია და მისი შემწეობით შეგვიძლია დავინახოთ საკუთარი თავი და გარემო ისეთად, როგორც სინამდვილეშია. ეს უნარი ჩვენს შვილებშიც უნდა აღვზარდოთ.

ჩვენს დროში ოჯახში სიმართლის თქმის სულისკვეთების აღზრდა ძალზე ძნელია. რამდენიმე წლის წინათ სამშობლოში ვიყავი, მაშინ ჯერ კიდევ საბჭოთა კავშირი იყო – და ახალგაზრდობის ერთ ჩემს ამხანაგს, ან უკვე ბებიას, ვკითხე: „რა არის ყველაზე ძნელი თქვენს ცხოვრებაში?“ ხმამალა პასუხი ეტყობა ვერ გაბედა, ქალაღის ნაგლეჯზე ერთადერთი სიტყვა დამინერა: „სიცრუე“, მერე კი ეს ქალაღი პატარ-პატარა ნაკუნებად დახია. ჩვენს დროში თითქმის შეუძლებელია თავიდან ავირიდოთ შემთხვევები, როცა იძულებულნი ვხდებით გავჩუმდეთ იმის ნაცვლად, რომ ვთქვათ ის, რასაც ვფიქრობთ.

ზოგჯერ კი, საერთოდაც, ტყუილის თქმა გვინევს. ასეთ პირობებში მეტად მნიშვნელოვანია აღვზარდოთ ჩვენში უნარი გავარჩიოთ სიმართლე სიცრუისგან, გვესმოდეს, სადაა სიმართლე და სად – ტყუილი. პირველ ყოვლისა, მართლები უნდა ვიყოთ საკუთარ თავთან – ამის გაკეთება ჩვენ ყველა შემთხვევაში შეგვიძლია. სწორედ ესაა ყველაზე მთავარი!

იოანე ღვთისმეტყველის, ქრისტეს საყვარელი მოწაფის, სახარებაში ვკითხულობთ შესანიშნავ სიტყვებს სიმართლე-ჭეშმარიტების შესახებ. როდესაც იესო ქრისტეზე ლაპარაკობს, რომელსაც ღვთის „სიტყვას“ უწოდებს, იგი ბრძანებს: „და სიტყუაი იგი ხორციელ იქმნა და დაემკვიდრა ჩუენ შორის... სავსე მადლითა და ჭეშმარიტებითა“ (იოანე. 1, 14). თვით იესო ქრისტეს სიტყვები მოჰყავს – „სცნათ ჭეშმარიტი და ჭეშმარიტებამან განგათავისუფლნეს თქუნე“, (იოანე. 8, 32) და „მე ვარ გზაი და მე ვარ ჭეშმარიტებაი და ცხოვრებაი“ (იოანე. 14, 6).

მშობლების დამოკიდებულება შვილების დანაშაულისადმი

ეს რთული საკითხია. ზოგჯერ ჩვენ ვამართლებთ ჩვენს შვილებს, ვაბობთ: „დამნაშავენი სხვები არიან“, „იმათგან ისწავლა“. ჩვენ ხშირად არ ვართ დარწმუნებულნი, თუ რა მოთხოვნები უნდა წავუყენოთ შვილებს. შეიძლება თუ არა, ვაპატიოთ? თუ აუცილებელია, რომ ყოველ დანაშაულს სასჯელი მოყვებოდეს? რის გამო შეიძლება და რის გამო არ შეიძლება დასჯა? როდის იქცევა ბავშვური გადაცდომა ცოდვად? როგორი დამოკიდებულება უნდა გვქონდეს ჩვენი შვილების ცოდვებისადმი? ვცადოთ ამ რთულ საკითხში გარკვევა, თუმც კი ვაცნობიერებთ ჩვენს შეზღუდულობას და უუნარობას იდეალური პასუხის მიგნების თვალსაზრისით.

ბავშვობაში ნორმალური განვითარებისათვის წესრიგისა და დისციპლინის ატმოსფერო აუცილებელია. იგულისხმება: დღის განრიგი, როცა განაწილებულია სწავლისა და გართობის დრო, გარკვეული მოვალეობების შესრულება, თავაზიანი ქცევა, სიმართლის თქმა, პასუხისმგებლობა დავალებულ საქმეზე. ასეთი ბავშვობა, როემლიც ბავშვებისადმი სიყვარულით, ყურადღებითა და გამგებიანობითაა გამსჭვალული, და ამავე დროს, გარკვეულ დისციპლინას ემორჩილება, ნორმალური სულიერი განვითარების მტკიცე საფუძველს წარმოადგენს.

ბავშვი ოჯახს გარეთ — ბაგა-ბაღში, საბავშვო ბაღში, სკოლაში — განრიგს ემორჩილება, მაგრამ ეს სხვა სახის დისციპლინაა, — საზოგადოებრივი. მისი ზნეობრივი შნიშვნელობა იმაშია, რომ ისწავლო, როგორ დაიცვა წესრიგი, როგორ გააკეთო ყველაფერი დროზე, არ გააფუჭო ნივთი, არ შეუშალო ხელი სხვას, შეასრულო მითითებები, გააკეთო ყველაფერი, რაც გითხრეს. ამგვარი დისციპლინის აზრი მდგომარეობს იმაში, რომ კოლექტივის ცხოვრება უპრობლემოდ მიდიოდეს. ხოლო ოჯახური დისციპლინა, განსაკუთრებით, ქრისტიანულ ოჯახში, ეფუძნება სიყვარულს და ბავშვებში უნარის აღზრდას — უყვარდეთ და ყურადღებას იჩენდნენ სხვების მიმართ. ზნეობრივი ფასეულობები, რომლებსაც ქრისტიანულ ოჯახში ჩააგონებენ უპირველესად შემდეგია: გული არ ატკინო, არ აწყენინო, თქვი სიმართლე, შეიცოდე, აღიარე საკუთარი დანაშაული, პატიება ითხოვე, აპატიე.

ბავშვის დანაშაულისადმი მშობლებისა და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების დამოკიდებულებაში მთავარი განსხვავება ისაა, რომ მშობლების დამოკიდებულება შვილისადმი გამსჭვალულია სიყვარულით, თანაც ის უყვართ ისეთი, როგორიც არის. სიყვარული თამაში არაა, ის მართალი

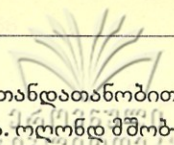
და მომთხონი უნდა იყოს, მაგრამ თანაც, ყურადღებიანი. მნიშვნელოვანია გავიგოთ, რატომ იქცევა ბავშვი ასე და არა ისე, რატომ უხეშობს, არ გვირგონებს ანდა ტყუის. როგორც მოციქული პავლე ბრძანებს: „სიყვარული სულ-გრძელ არს და ტკბილ; სიყვარულსა არა მშურნ, სიყვარული არა მალლოინ, არა განლაღნის, არა სარცხვინელ იქმნის, არა ეძიებნ თავისასა, არა განრისხნის, არად შეჭრაცხის ბოროტი, არა უხარინ სიცრუესა ზედა, არამედ უხარინ ქეშმარიტებასა ზედა. ყოველსა თავს-იდებნ, ყოველსა ჰრნამნ, ყოველსა ესავნ, ყოველსა მოითმენნ, (1 კორ. 13,4-7). ოჯახის დისციპლინა ეფუძნება ბავშვისადმი რწმენას, საზოგადოებრივი კი — კოლექტივის საჭიროებასა და სარგებლობას. დისციპლინის ეს ორი სახე ერთმანეთს შეიძლება არც ეწინააღმდეგებოდეს, მაგრამ ისინი ბავშვის სულიერი ცხოვრების სხვადასხვა მხარეს ეხება.

შვილები იზრდებიან, წლები ემატებათ... უფრო შეგნებულ ასაკში გაუგონრობის, ქცევის წესების დარღვევის ცნება ქრისტიანულ ცნობიერებაში ცოდვის ცნებად გადაიქცევა. ეს ცნება დაკავშირებულია შეგნებულ არჩევანთან იმას შორის, რაც „ბოროტება“ და „სიკეთე“.

თუკი ბავშვის მორჩილება, დისციპლინირებულობა ზნეობრივ შეგნებულობად, სინდისიერებად არ გადაიზრდება, ჩვენი ნებისმიერი მცდელობა — ზნეობრივად აღვზარდოთ ბავშვი, ამაო იქნება. უბედურებაა, როცა ადამიანი დამოუკიდებელ, ზრდასრულ ცხოვრებას იწყებს ისე, რომ პირადად არ განუცდია და არ იცის, თუ რას ნიშნავს „ცოდვა“, „სინანული“, „მონანიება“, „მიტევება“.

ცოდვა ეს ურთიერთობის განწყვეტაა: ურთიერთობის განწყვეტა ღმერთთან. ღმერთისადმი სიყვარულზე უარის თქმა საპირისპიროა ღვთის ნების მორჩილების აქტისა, ღვთის შეწევნის თხოვნისა. ესაა ურთიერთობის განწყვეტა ადამიანებთან — უსიყვარულობა, გულგრილობა, გაუცხოება, მტრობა, ანტიპათია. და, ბოლოს, ცოდვა, ეს პიროვნების ტრაგედიაა — საკუთარი თავის, ნიჭისა და თვისებების უპატივცემლობა, საკუთარი თავის არმიღება, არცოდნა, ვერგაგება.

რასაკვირველია, ჩვენ ყველანი ვცოდავთ. სცოდავენ ჩვენი შვილები. მაგრამ ქრისტიანული რწმენა გვაძლევს საშუალებას ჩვენი ცოდვა ცოდვად ვაღიაროთ, ვიგრძნოთ, რომ ცოდვა ბოროტებაა და არა სიკეთე. სიტყვა „ცოდვა“ ბერძნულად „მიზნის აცდენას“ ნიშნავს. შესცოდო, ნიშნავს მიზანს ააცდინო, ვერ მიაღწიო მიზანს. ჩვენ არ შეგვიძლია ისე აღვზარდოთ შვილები, რომ მიზანს არ სცდებოდნენ. არ არსებობს ისეთი პედაგოგიური რეცეპტები, რომლებიც უცოდველობას ანდა სინმიდეს უზრუნველყოფენ. სანამ ბავშვები პატარები არიან, მათი ზნეობრიობა მარტივია: თუ „ცუდი“

გააკეთეს, ტუქსავენ და სჯიან, თუ „კარგი“ – აქებენ. მაგრამ თანდათანობით მათ ცხოვრებაში შემოდის ცოდვის ცნება და გამოცდილება. ოღონდ მშობლებს არ შესწევთ ძალა, ისინი ცოდვისგან დაიცვან. ადამიანს ცოდვისგან მხოლოდ თვითონ შეუძლია ბრძოლა. მორწმუნე მშობლებს მხოლოდ ერთი რამ შეუძლიათ გააკეთონ – და ამაში მდგომარეობს მათი პასუხისმგებლობა – მისცენ ბავშვებს საშუალება რეალურად იგრძნონ, მხოლოდ სიტყვით კი არა, არამედ საკუთარი გამოცდილებით: რომ არსებობს სიკეთე, სინამდვილე, სიყვარული, ღვთის მადლმოსილი მონანილეობა ჩვენს ცხოვრებაში. თუ ჩვენს შვილებს ექნებათ ეს გამოცდილება ისინი შეძლებენ გააცნობიერონ განდგომა ამ ფასეულობებისგან როგორც ცოდვა. აღიარო ცოდვა ცოდვად – ეს სინანულის, მონანიების საწყისია, მაშასადამე, დასაწყისია ცოდვისგან განკურნებისა.

ძალზე ძნელია ჩვენთვის, მორწმუნე მშობლებისათვის, მოზარდი შვილების მიმართ სწორი დამოკიდებულება გვექონდეს... ახალგაზრდების ქცევაში მრავალი რამ დაკავშირებულია გარემო პირობებთან: დროსთან, გემოვნებასთან, ჩვეულებებთან. ისეთი პრობლემები, როგორცაა: იხმარონ თუ არა გოგონებმა კოსმეტიკა, ან თუ იხმარონ, როგორი და როდის, როგორ ჩაიცვან, დაივარცხნონ, რა არის მისაღები და მიუღებელი საუბარში, ქცევაში, მოქმედებაში, როგორ მუსიკას უსმინონ – ეს ყველაფერი გემოვნებისა და პირობითობის საკითხი უფროა, ვიდრე ზნეობრიობისა. ჩვენ, უფროს თაობას, გვაქვს უფლება, გამოვთქვათ აზრი და დავიცვათ ჩვენი გემოვნება. მაგრამ ასეთივე უფლება აქვს ახალგაზრდა თაობას, ჰქონდეს საკუთარი შეხედულება იმაზე, თუ რა არის ლამაზი და ულამაზო. მე მგონი, ამ საკითხების ზნეობრიობასთან გაიგივება არასწორია. კიდევ უფრო მტკივნეულად განიცდიან მშობლები მოზარდების გატაცებას რაღაც ისეთით, რაც აშკარად მავნებელია მათთვის – სიგარეტით, ალკოჰოლით, ნარკოტიკებით. დისციპლინარული მეთოდებით ამას ვერ უშველი – მოზარდები მშვენივრად ახერხებენ გვერდი აუარონ მათ. ჩემი აზრით, მშობლებმა უნდა სცადონ რაც შეიძლება მეტი გაიგონ იმის შესახებ, თუ როგორ და რატომ ჩნდება ეს მიდრეკილებანი, როგორ ზემოქმედებს ორგანიზმზე, როგორ შეიძლება მათთან ქმედითი ბრძოლა. ამ შემთხვევაში მშობლების როლი თითქმის ისეთივეა, როგორც ბავშვის ავადმყოფობისას – უნდა უმკურნალო, სასწრაფოდ მიმართო სამედიცინო დახმარებას.

ქრისტიანი მშობლებისათვის ყველაზე რთულია, როცა შვილები უარს ამბობენ იმაზე, რაც მათთვის წმიდაა – ღმერთის რწმენაზე, ლოცვაზე, ეკლესიაზე, უბინობაზე, ეკლესიურ ქორწინებაზე, არ სურთ საკუთარი შვილების მონათვლა. შეუძლებელია ნუხილი და ტანჯვა არ დაგვეუფლოს,

როდესაც შვილები თავისი ცხოვრებიდან გამორიცხავენ ღვთის მონაწილეობას, ღვთიურ მადლს. ამ ჩვენს განსაცდელს ლოცვაში ვამხელთ. მაგრამ ჩვენი უბედურების დროს ფხიზლად უნდა ვიყოთ, რომ ამქვეყნიური პატივმოყვარეობის ცოდვა არ შემოგვეპაროს. „თავი მოგვჭრა“, „რას იტყვის ხალხი“, „ოჯახი შეარცხვინა“, „ასე არ შეიძლება“...

დიახ, მართალია, მშობლის პატივმოყვარეობა შელახულია შვილების უზნეობის გამო, მაგრამ ჩვენ, ქრისტიან მშობლებს, უნდა გვახსოვდეს, ჩვენი საკუთარი გრძნობები ერთგვარად მეორეხარისხოვანია და ამ ყველაფერმა, სულიერი გაგებით, შეიძლება სარგებლობაც კი მოგვიტანოს.

ცოდვა ყოველთვის ცოდვაა და მისი გამართლება მხოლოდ იმიტომ, რომ ჩვენმა შვილებმა ჩაიდინეს, არ შეიძლება. ჩვენ მათ საქციელის ცხადი, მართალი განსჯა უნდა შევთავაზოთ, თუკი მათთან კარგი, გახსნილი ურთიერთობა გვაქვს. მაგრამ, რაც მთავარია, — ჩვენში ცოცხალი უნდა რჩებოდეს სიყვარული შვილებისადმი, თუნდაც ცოდვა ჩაედინოთ, გვჯეროდეს, რომ ისინი როგორღაც, საკუთარი, პირადული გზის გავლის შემდეგ, ოდესმე მივლენ მასთან, ვინც არს ნათელი და ჭეშმარიტება ამა ცხოვრებისა.

მოზარდების შესახებ

ნებისმიერ ქვეყანაში, როდესაც მოზარდებზე იწყება საუბარი, „რთულ“, „გარდამავალ“, „უმადურ“ ასაკზე ლაპარაკობენ. ბავშვური უშუალობა, უბრალოება, გახსნილობა, სიხარული ქრება. მოზარდები გულჩათხრობილები, ბუტიები, დამცინავები და მშობლების მიმართ ზოგჯერ აგრესიულები ხდებიან. ეს მძიმე პერიოდი ყველაზე მოსიყვარულე, მეგობრულ ოჯახებსაც კი უდგებათ. ჩვენი ბავშვები აღარ არიან ბავშვები და ინგრევა ჩვენი ურთიერთობა მათთან, როგორც ბავშვებთან. ბედნიერნი არიან მშობლები, ვისაც ახლო, მეგობრული ურთიერთობა აქვთ წამოზრდილ შვილებთან. თავის დროზე ისინი ბედნიერი ბებიები და ბაბუები გახდებიან. მაგრამ მანამდე რთული პერიოდი უნდა გაიარონ — 13-დან 16 წლამდე ასაკი.

რაში მდგომარეობს გარდამავალი ასაკის არსი? მოზარდების ყველაზე უფრო დამახასიათებელი თვისება — ესაა მათი კრიტიკული დამოკიდებულება ყველაფრის მიმართ. პატარა ბავშვებიც ზოგჯერ ჭირვეულობენ, არ გვიგონებენ, უხეშობენ, ტყუიან, მაგრამ უფროსების, მშობლების ანდა მასწავლებლების ავტორიტეტს კითხვის ნიშნის ქვეშ არასოდეს აყენებენ.

მოზარდებს კი ყველა და ყველაფერი აეჭვებთ. ჯერ ერთი – საგუთარო გარეგნობა, რა ჩაიცვან, როგორ გამოიყურებოდნენ, როგორ დაიჭირონ თავი, რა შთაბეჭდილებას ახდენენ ამხანაგებზე. ეჭვი შეაქვთ, ასევე, თავის ნიჭსა თუ შესაძლებლობებში. ბავშვობაში ბალერინობაზე ანდა კოსმონავტიობაზე ოცნება ადვილი იყო, ახლა კი უნდა დაამტკიცონ, რა შეუძლიათ.

ნებისმიერი კრიტიკული დამოკიდებულება – რომ არაფერი ვთქვათ დაცინვაზე – მოზარდების მიერ ძალზე მტკივნეულად განიცდება.

საკუთარი თავისადმი ასეთი გაღიზიანებულ-ეჭვიანი დამოკიდებულება უფროსების, განსაკუთრებით, მშობლების მიმართ კრიტიკული დამოკიდებულების გამძაფრებას იწვევს. რაოდენ ნაცნობია მშობლებისათვის მოზარდების ტონი, როდესაც ჩვეულებრივ კითხვაზე: „ისადილე?“ ანდა „წერილი გააგზავნე?“ ისეთი ტანჯული ხმით პასუხობენ „ჰო“ ან „არას“, თითქოს უნდათ თქვან: „როგორ შეიძლება ასეთი სისულელის კითხვა?“

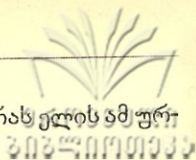
მოზარდები ყოველთვის ჩივიან, რომ მშობლები არ ენდობიან, არ სჯერათ მათი, უარყოფენ მათ უნარს გაუმკლავდნენ სიძნელეებს, სწორად გადაწყვიტონ ესა თუ ის ცხოვრებისეული პრობლემა, რომ უფროსები თავისი რჩევებით ტვინს უბურღავენ. ჩვენ არ შეგვიძლია დავიჯეროთ, რომ მოზარდები ყოველთვის შეძლებენ სწორი გადაწყვეტილება იპოვონ, დროზე შეამჩნიონ საფრთხე. ვიცით, რომ მათ არა აქვთ უნარი აიცილონ შეცდომები, შეიძლება თავს ავნონ, უბედურებაში გაეხვიონ. როგორ ავარიდოთ საფრთხე, როგორ არ ჩავერიოთ, როგორ არ მივცეთ რჩევები? ამავე დროს, ვიცით, რომ თუ არ მიეჩვევიან დამოუკიდებლობას, იმის გარჩევას, თუ რა არის სწორი და რა – არა, ეს თვითონ მათთვის იქნება დამღუპველი. ჩემი აზრით, მშობლების სიბრძნე იმაში მდგომარეობს, რომ მოზარდებს მივანიჭოთ რაც შეიძლება მეტი დამოუკიდებლობა გადაწყვეტილების მიღებისას, მაგრამ თანაც არ მოვადუნოთ ყურადღება, არ მოვაკლოთ ზრუნვა. უნდა ვიყოთ საკმარისად მგრძობიარენი და გამგებიანნი, რომ არ გამოგვრჩეს რაიმე – იქნებ, რაღაც არასწორად მიდის, იქნებ, მოზარდს დახმარება სჭირდება. მნიშვნელოვანია ვუსმენდეთ მათ და ისიც კი გვესმოდეს, რაზეც არ ლაპარაკობენ.

ყრმობა – ესაა პერიოდი ზნეობრივი დამოუკიდებლობისა და პასუხისმგებლობის გაცნობიერება-განმტკიცებისა. ეს მხოლოდდამხოლოდ საკუთარი გამოცდილებით მიიღწევა. და ერთადერთი დახმარება ამ გამოცდილების მიღებისას არის ნდობის, თანაგრძობის, ყურადღების, გამგებიანობის გამომყლავნება მშობლებისა და უფროსი მეგობრების მხრიდან. მოზარდებს სჭირდებათ თავისუფლება, მაგრამ, ამავე დროს, დარწმუნებულნი უნდა იყვნენ, მათ ზურგს უკან ვიღაც დგას, მარტონი არ არიან.

რა ადგილი უნდა ეკავოს დისციპლინასა და ქცევის წესებს? ვთქვათ, შინ გარკვეულ დროს დაბრუნების, საოჯახო მოვალეობების შესრულების თვალსაზრისით? მგონია, ეს წესები მრავალრიცხოვანი არ უნდა იყოს, მაგრამ რაც იქნება, მტკიცედ უნდა სრულდებოდეს. რასაკვირველია, მოზარდები აღშფოთებას გამოთქვამენ — ეს ბუნებრივია! მაგრამ ძალზე მნიშვნელოვანია, არსებობდეს წესები, საოჯახო განგებულება და წესრიგი, რომელსაც უნდა დაემორჩილონ. ხშირად მიფიქრია — მოზარდის სულიერი ცხოვრება მსგავსია იმ ადამიანის მდგომარეობისა, სიბნელეში სხვისი სახლიდან გამოსვლას რომ ცდილობს. მყარ, მაგარ საგნებს ეჯახება: მაგიდებს, სკამებს, კარადებს. მიუხედავად დაჯახებებისა, მისთვის მაინც ასე უფრო ადვილია გასასვლელის პოვნა, ვიდრე ყველაფერი რბილი ან უფორმო რომ იყოს. მნიშვნელოვანია გვახსოვდეს, არ შეიძლება მოზარდს ჩვენი წარმოდგენები მოვახვიოთ თავს. არ შეიძლება მოვითხოვდეთ, რაც ალგვაფრთოვანებს, რაც ლამაზი და გულისამაჩუყებელი გვგონია, მათაც ასევე მოსწონდეთ.

უნდა გვახსოვდეს, მოზარდები თავს თითქმის ზრდასრულებად აღიქვამენ. მშობლები კი მათში ხედავენ იმასაც, როგორებიც ახლა არიან და იმასაც, როგორებიც რამდენიმე წლის წინათ იყვნენ, ანუ აღიქვამენ როგორც ბავშვებს. ამ შემთხვევაში ხდება კონფლიქტი იმას შორის, როგორ უყურებს მოზარდი თავს და როგორ წარმოუდგენიათ იგი მშობლებს. მოზარდისათვის თანატოლები უზარმაზარ როლს ასრულებენ. ამხანაგებს შორის უცხო, განსხვავებული იყო — ყველაზე მძიმე განცდაა. მიგიღონ კომპანიაში — ყველაზე მნიშვნელოვან მიღწევად მიიჩნევა. თუ ყველა ჯინსებს ატარებს, მეც უნდა მქონდეს, თუ ყველა ეწევა, მეც უნდა მოვწიო, თუ ყველა სვამს, მეც უნდა დავლიო...

ამხანაგებისადმი დაუფიქრებელი მიბაძვის, საკუთარ თავში დაეჭვების, მშობლების ავტორიტეტისადმი კრიტიკული დამოკიდებულების ატმოსფეროსა და არასაკმარისი ინტელექტუალური „ბაგაჟის“ პირობებში მოზარდს ახალი გრძნობები უჩნდება, იღვიძებს სიყვარულის მოთხოვნილება და მზაობა. მოზარდებში სასიყვარულო ურთიერთობები, ყურადღების გამოჩენა ერთმანეთისადმი ზოგჯერ უცნაურ და თითქოსდა, არარომანტიკულ ფორმას იღებს. საკუთარ თავში დაურწმუნებლობა და მორიდებულობა ზოგჯერ უხეშობასა და სიტლანქეში გადადის. მაგრამ ეს მაინც სიყვარულია, — ადამიანის ცხოვრებაში პირველი სიყვარული. ბავშვებს უყვართ მშობლები, მაგრამ ეს სრულიად სხვა სახის სიყვარულია. შეყვარებულობა, სიყვარულის გრძობა თანატოლისადმი აღელვებს და აბნევს მოზარდს. თავისი ცხოვრებისეული გამოცდილებიდან არაფერი ეხმარება მას, არ კარნახობს, თუ როგორ მოიქცეს ამ, მისთვის სრულიად ახალ, სამყაროში. რა

წესები დაიცვას? მაინც რა მოსწონს იმ ბიჭსა თუ გოგოში? რას ელის ამ ურთიერთობისგან?

მოზარდს ვერანაირი განსჯით ანდა ნოტაციებით ვერ დავებმარებით გაერკვეს თავის გატაცებაში. სიყვარულს ვერაზინ ასწავლის. კარგია, თუკი ამ ასაკში მას უკვე ჩამოუყალიბდა წარმოდგენა იმაზე, თუ რა არის ნამდვილი სიყვარული – წიგნებიდან, იმ ურთიერთობებიდან, რომლებსაც ხედავდა ოჯახში, ცხოვრებაში. თუმცა ამ ყველაფერში თვითონ მოუწევს გარკვევა. მაღლობა ღმერთს, თუკი მოზარდს აქვს საშუალება გამგებიან, მოსიყვარულე, მოთმინებით აღსავსე მშობლებთან, ნათესავებთან ანდა უფროს მეგობრებთან ურთიერთობა ჰქონდეს. გულახდილობას თავს ვერ მოახვევ, გულწრფელობას ვერ მოსთხოვ – მნიშვნელოვანია, შეგვეძლოს მოსმენა, „სიგნალის“ მიღება, თუნდაც ამ სიგნალის აზრი იყოს – „ნურაფერს მკითხავ“, „ახლა ნუ დამელაპარაკები“... მნიშვნელოვანია, შეგვეძლოს დუმილი და თან მაინც მოსიყვარულე და ყურადღებიან მშობლებად ვრჩებოდეთ.

მოზარდების მშობელთა წინაშე რთული ამოცანა დგას: გაიგონ და მიიღონ, როგორც ფაქტი, რომ წამოზრდილი შვილები უნდა მოსცილდნენ, დამოუკიდებლები გახდნენ. შესაძლოა, სრულიად სხვანაირებიც კი იყვნენ, ვიდრე წარმოდგინათ. ეს კანონზომიერი, ნორმალური და სწორია.

ოჯახი მოწოდებულია, მოზარდს მისცეს ოჯახური ყოფა-ცხოვრების, წესრიგის, გარკვეული პრინციპებისა და წესების გამოცდილება. თუნდაც მოზარდები გვიჯანყდებოდნენ, მთავარია, ის, რის წინააღმდეგაც გამოდიან, კედელი იყოს, რომელიც გატკენს, თუ დაეჯახე, მაგრამ გაჭირვების წამს მოეჭიდები, – როცა საყრდენი დაგჭირდება.

რის შესახებ არ უსაუბრებია

მშობლები შვილებს

არც ერთ ჩვენგანს, ალბათ, არ ეპარება ეჭვი, თუ რამდენად დიდ ზემოქმედებას ახდენს შვილებზე მშობლების მსოფლმხედველობა.

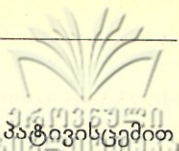
ის, რასაც ლაპარაკობენ მშობლები, რა მაგალითს აძლევენ, მათი ურთიერთდამოკიდებულება ბავშვზე წარუშლელ შთაბეჭდილებას ახდენს. მასზე ისიც მოქმედებს, თუ რაზე არ ელაპარაკებიან მშობლები. ამა თუ იმ ფაქტის მიჩუმათება ბავშვზე ასევე ახდენს გავლენას. არსებობს ცხოვრების სფერო, რომლის შესახებაც ბავშვთან ლაპარაკი ჩვენში არაა მიღებული. ეს აკრძალული სფერო – მამაკაცური და ქალური სანწყისების გამოვლენაა.

ის, რასაც ყოველი ბიჭი და გოგონა 9-11 წლის ასაკიდან აუცილებლად გრძნობს. მნიშვნელოვანია სწორად ვუბასუხოთ ბავშვის კითხვებს ახალი ცხოვრების სანწყისის შესახებ, ადამიანის გაჩენის თაობაზე. ასევე მნიშვნელოვანია მოზარდს დავეხმაროთ სწორად გაიგოს თავისი მომნიშვნის პროცესი, სწორი დამოკიდებულება გამოიმუშაოს საკუთარი ახალგაჩენილი მამაკაცურობისა თუ ქალურობისადმი. ჯობს ეს გაკეთდეს მანამ, სანამ ბავშვები მოზარდობის ასაკს მიაღწევენ, სანამ ეს საკითხი ააღელვებს მათ, მტკივნეული გახდება. თუკი ბავშვების ცნობიერებაში სათანადო დამოკიდებულებას დავენერგავთ, ამით დავეხმარებით მომნიშვნის მშფოთვარე პერიოდი მშვიდობიანად გადაიტანონ. მოზარდი ფორმირების პროცესშია, იზრდება, განიცდის მასში მიმდინარე ცვლილებებს. ჩნდება ახალი კითხვები, სექსუალური სფერო და სქესთა ურთიერთობა იზიდავს, ააღელვებს მას. ჩვეულებრივ, მშობლები დუმილს ამჯობინებენ და ყველაფერი, რასაც მოზარდი იგებს, ოჯახის გარედან მოდის — ამხანაგებისგან, ქუჩიდან, „უხამსი“ ანეკდოტებიდან, ხუმრობებიდან, სურათებიდან, რომლებსაც ბავშვი შემთხვევით ნახავს და თავისებურად ახსნის.

მორწმუნე მშობლებს ცხოვრების ამ სფეროსადმი როგორი დამოკიდებულება სურთ, რომ ჩამოუყალიბონ ბავშვებს? ჩემი აზრით, ეს საკითხი უფროსებმა უპირველესად თავისთვის უნდა გადაწყვიტონ. ჩვენ გვჯერა, სამყარო ღმერთმა შექმნა. ჩვენი ფიზიკური, ხორციელი არსება — ღვთის ქმნილებაა. წმიდა წერილის პირველ თავში ნათქვამია: „და შექმნა ღმერთმა კაცი სახედ თვისად და ხატად ღმრთისა შექმნა იგი, მამაკაცად და დედაკაცად ქმნა იგინი. და აკურთხნა იგინი ღმერთმა მეტყუელმან: აღორძინდით და განმრავლდით“ (დაბად. 1,27-28).

თვით ადამიანის შექმნის აქტში, ადამიანის ბუნებაში ერთდება „ღვთის ხატება“ და მამაკაცური და ქალური სანწყისის ორგვარობა — ლტოლვა ერთმანეთისადმი გვარის გასაგრძელებლად. მოციქული პავლე კორინთელებს სწერს: „არა უწყითა, რამეთუ ხორცი ესე თქუენნი ტაძარი თქუენ შორის სულისა წმიდისანი არიან“ (1 კორ. 6,19). წმიდა წერილის ამ სიტყვებით ჩვენს დამოკიდებულებას სექსობრივი ცხოვრების მიმართ თითქოსდა „სათანადო ელფერი“ ეძლევა: ის ღმერთმა მოგვცა, ის არის მისგან მიღებული კეთილი ნიჭი, ამიტომ ჩვენ მის მიმართ მაღლიერების გრძნობა და პატივისცემა უნდა გვქონდეს, როგორც ღვთის ტაძრის მიმართ. მონოდებულნი ვართ ვაფასებდეთ და ვიცავდეთ ჩვენში სინმინდეს.

არსებობს მშვენიერი სიტყვა — „უბიწობა“... უბიწოა ისეთი დამოკიდებულება სხეულისა და ყველა მისი მოთხოვნილებებისადმი, რომელიც ჩვენი ცხოვრების, მისი საზრისისა და მიზნის საერთო გაგების შემადგენელ

ნანილს წარმოადგენს.

მგონია, რომ მნიშვნელოვანია ბავშვებს ვასწავლოთ პატივისცემით ეპყრობოდნენ საკუთარ სხეულს. ესმოდეთ, თუ რა ხდება მასში. იცოდნენ, როგორ ვცოცხლობთ, ვიკვებებით, ვსუნთქავთ, ვიბადებით, ვიზრდებით. ეს მნიშვნელოვანი, საჭირო, წმიდა ცოდნაა, ის ჩვენ პასუხისმგებლობას გვაჩვენებს, მრავალი საშიშროებისგან გვიცავს. კარგი იქნება, თუ ბავშვებს ეცოდინებათ, როგორ გაიზრდებიან და განვითარდებიან, რა ცვლილებები მოხდება მათში. ამ ცვლილებებისადმი გულახდილი, მართალი დამოკიდებულებით მშობლები საკუთარი სხეულისადმი უბრალო და უბინო დამოკიდებულებას დაამკვიდრებენ. მაგრამ მშობლები თუკი აჩუმათებენ – ბავშვები მაინც გაიგებენ ყველაფერს, ოღონდ, საფიქრებელია, რომ ყველაზე უხამსი ფორმით. თუმცა, შესაძლოა, „დამრიგებლური“ საუბრების განზრახ დანყება არც ღირდეს. ბავშვები ისრუტავენ იმას, რასაც უფროსები ერთმანეთში ლაპარაკობენ. მოსმენისას სწავლობენ, თუ როგორ საუბრობენ ერთმანეთში. ითვისებენ იმას, თუ როგორი დამოკიდებულება აქვთ მშობლებს სიყვარულის, მეუღლეობის, ქალისა და მამაკაცის ურთიერთობის მიმართ. ჩვენ ვაღებულებ ვართ, ვუპასუხობთ ბავშვების კითხვებს. ნუ მოვიტყუებთ თავს, ჩვენ ხშირად პასუხის გასაცემად მზად არა ვართ – სათანადო ინფორმაცია არა გვქვს ანდა შესაძლო პასუხი წინასწარ არ გავგიაზრებია. მახსოვს, როცა ჩემი ქალიშვილები 9-10 წლისანი იყვნენ, ძალიან დამეხმარა ერთი ჭკვინი ქალის, ექიმ-გინეკოლოგის, რჩევები, თუ როგორ ამეხსნა მათთვის მენსტრუაციის პროცესი. არადა, სწორი ახსნა, რომელსაც გოგონა იღებს, განაპირობებს დამოკიდებულებას თავისი მომავალი დედობისადმი.

ოღონდ ბავშვები ყოველთვის არ იძლევიან კითხვებს. ბავშვის აღზრდაში ერთ-ერთი უმთავრესი, ალბათ, – ესაა უბრალო, გახსნილი, ნდობით აღსავსე ურთიერთობის ჩამოყალიბება. თუკი ოჯახში ნდობის ატმოსფეროა, ნებისმიერ კითხვას ადვილად დასვამენ. მოზარდი დარწმუნებულია, რომ მას მოუსმენენ, გაუგებენ, ყურადღებას გამოიჩინენ. მნიშვნელოვანია ბავშვებთან საუბარი ვისწავლოთ, მოვუსმინოთ მათ, მათთან ერთად განვიხილოთ ის, რაც აინტერესებთ, გავიგოთ ისიც, რასაც ზოგჯერ ვერ გამოთქვამენ.

ცოდნა ადამიანის სხეულის შესახებ, რომელსაც ბავშვები იღებენ სკოლაში, ბუნებისმეტყველების, ანატომიისა თუ ჰიგიენის გაკვეთილებზე, ვერ შეუცვლის იმას, რასაც აძლევენ, უფრო სწორად, რაც მოწოდებულნი არიან და შეუძლიათ, რომ მისცენ მშობლებმა. სკოლა იძლევა ფაქტობრივ ცოდნას, მაგრამ პიროვნულ ზნეობრივ გრძნობასა და ცნობიერებას ვერ ჩამოაყალიბებს. სკოლას არა აქვს უნარი ორგანულად შეაერთოს ერთ მთლიანობად ბავშვის „ცოდნა“ და „ცხოვრებისეული გამოცდილება“. უბინოება

სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ ცოდნა ცხოვრების საზრისის ერთიანი გაგების, ადამიანებთან ურთიერთობის, საკუთარ თავთან დამოკიდებულების, ღვთის წინაშე თავის თავსა და სხვაზე პასუხისმგებლობის ნაწილად იქცევა – სწორედ ესაა „სიბრძნე“. ქრისტიანისათვის სიყვარული მამაკაცსა და ქალს შორის – ღვთის მიერ მოცემული უნარია და ქრისტიანები მოწოდებულნი არიან განახორციელონ, გაიგონ ის ადამიანის ცხოვრების საზრისის ქრისტიანული ხედვის შუქზე.

იმ ქვეყნებში, სადაც ინფორმაცია სქესობრივ ცხოვრებასა და სქესობრივ განვითარებაზე სასკოლო პროგრამაშია შეტანილი, მოსწავლე ახალგაზრდობის ზნეობრივი დონე არანაირად არ გაზრდილა. ამგვარმა გაკვეთილმა მოზარდის ბუნებრივად არსებულ სინმინდეს, მორცხვობას შეიძლება კიდევ ავნოს. სწორედ ოჯახშია შესაძლებელი ჩამოყალიბდეს მოზარდის ჯანსაღი დამოკიდებულება იმ ყველაფრის მიმართ, რაც სქესობრივ განვითარებას ეხება. ოჯახში ყალიბდება იმის გაგება, რასაც ჩვენ პირადულს, ინტიმურს ვუწოდებთ. ბავშვები სწავლობენ იმის შეგრძნებას, რომ ცხოვრებაში არსებობს საკუთარი, პირადული, ძვირფასი, თითქოსდა საწუკვარი, რამ რაზეც ჩვენ ყველასთან და ყოველთვის ვერ ვლაპარაკობთ. იმიტომ კი არა, რომ ეს ცუდია, უნესოა, ბილნი ან სამარცხვინოა, არამედ იმიტომ, რომ ეს პირადულია. ჩვენ პატივს ვცემთ ამ „ჩვენსას“ სხვებში და სხვები პატივს სცემენ ამ „თავისას“ ჩვენში. ასეთი უნდა იყოს ჯანსაღი ოჯახური ცხოვრების გამოცდილება. სიტყვები „მორცხვობა“, „კდემამოსილება“, რომლებიც ახლა ესოდენ ძველმოდურად გვეჩვენება, ადამიანის ცნობიერების სიღრმისეულ ორგანულ ნიშან-თვისებას ასახავს, რაც ყოველთვის არსებობდა და ყოველთვის იარსებებს.

დასკვნის სახით მსურს, კიდევ ერთხელ გავუსვა ხაზი – მშობლის პასუხისმგებლობაზე უარს არ უნდა ვამბობდეთ და ყოველთვის ჩვენვე ვეძებდეთ საუკეთესო გზებს – ყოველთვის პირადულსა და განუმეორებელს.

როგორ ვისაუბროთ ბავშვებთან ახალი სიცოცხლის ჩასახვეზე

როდესაც ჩვენ, მშობლები, ბავშვების ზნეობრივ აღზრდაზე ვზრუნავთ, ძალზე ხშირად ამას ისე ვაკეთებთ, თითქოსდა ზნეობრიობა ცხოვრების ავტონომიური სფერო თუ რაღაც საგანია, რომელიც ჩვენს შვილებს უნდა შევასწავლოთ. ზნეობა სინამდვილეში – ეს არის ის, თუ როგორ ვცხოვრობთ,

რა ასულდგომულებს ჩვენს ცხოვრებას. ზნეობრივი სწავლება ქმედითა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი ის ცხოვრებაშია განხორციელებული. ზრდასრული ადამიანები ხშირად ლაპარაკობენ ზნეობრივ ფასეულობებზე – პატიოსნებაზე, სიყვარულზე, პასუხისმგებლობაზე, მორჩილებაზე, სიკეთეზე – მაგრამ ისე, თითქოსდა ეს განყენებული ცნებებია. ჩვენი შვილების მთლიან მსოფლგანცდას მხოლოდ მაშინ ჩამოვაყალიბებთ, თუკი ეს ზნეობრივი ფასეულობები ბავშვის ცხოვრებისეული გამოცდილების შემადგენელი ნაწილი გახდება. ბავშვი მოწოდებულია თავისი ცხოვრებით გამოსცადოს, რას ნიშნავს სიმართლის აღიარება, სიყვარული თუ მორჩილება იმისათვის, რომ ამ ზნეობრივ ფასეულობათა არსი გააცნობიეროს. მხოლოდ რეალური ცხოვრების პროცესში, მხოლოდ იმ ყველაფრის განცდით, რისგანაც შედგება ცხოვრება – დაბადება და სიკვდილი, შიმშილი და დანაყრება, ერთი ადამიანის ლტოლვა მეორის მიმართ ანდა გაუცხოება, სიხარული და ტკივილი – ბავშვი იწყებს იმის გაგებას, რასაც ჩვენ ზნეობრივ ფასეულობებს ვუწოდებთ.

ერთ-ერთი ძირითადი ქრისტიანული ღირებულება – ადამიანის სიცოცხლის ფასეულობის აღიარებაა. შეუძლებელია იყო ქრისტიანი და ვერ გრძნობდე, რომ ყოველი ადამიანი ძვირფასია, რომ ღმერთს უყვარს ყოველი ადამიანი და რომ ყველაზე დიდი მცნება, რომელიც ადამიანს მიეცა, ესაა – გიყვარდეს ღმერთი და ადამიანი. ქრისტიანული აღზრდის მიზანია – გააღვიძოს სიყვარული და პატივისცემა ადამიანის პიროვნებისადმი, არა მხოლოდ საკუთარი თავის, არამედ გარშემო მყოფების მიმართ. წმიდა წერილში შემთხვევით არ წერია: „გიყვარდეს მოყვასი შენი, ვითარცა თავი თვისი“.

როდესაც ვცდილობთ, ბავშვს ადამიანის პიროვნების ფასეულობის გაგება ჩამოვუყალიბოთ, მნიშვნელოვანია გვახსოვდეს, რომ ბავშვის ცხოვრებაში ახალი სიცოცხლის გაჩენას დიდი ადგილი უჭირავს. ჯერ კიდევ არსებობენ ოჯახები, სადაც არაა მიღებული საუბარი პატარა ბავშვებთან ძამიკოსა თუ დაიკოს მოსალოდნელი გაჩენის შესახებ. ზოგჯერ დედა ცდილობს დამალოს ორსულობა. ჩემი აზრით, ეს არასწორია. ბავშვს ინსტინქტურად უჩნდება ეჭვი, რომ რაღაც სამარცხვინოსა თუ საშინელს უმაღავენ. ახალი სიცოცხლის გაჩენა ოჯახში – ეს პასუხისმგებლობაა. ნორმალურ, მოსიყვარულე ოჯახში – სასიხარულო პასუხისმგებლობა. პატარა ბავშვებმაც კი შეიძლება იგრძნონ ეს სიხარული. დედა თავის თავში ატარებს ახალ სიცოცხლეს. ეს გასაგებიცაა და სასიხარულოც. ამან შეიძლება სამუდამოდ განსაზღვროს ბავშვის დამოკიდებულება ადამიანის დაბადებისადმი, ადამიანის სიცოცხლის მნიშვნელობისადმი, ადამიანური სიყვარულისადმი.

პატარა ბავშვებმა ამ სასიხარულო მოლოდინში შეიძლება მონაწილეობა მიიღონ. მასხოვს, როცა მესამე ბავშვზე ვიყავი ორსულად, ნავიქეცი, ჩემმა ნ და 4 წლის, უფროსმა გოგონებმა სასწრაფოდ დაიწყეს ლოცვა, „პატარა არ დაზიანდესო“.

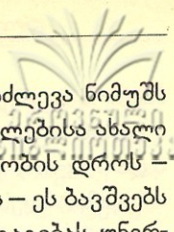
ორსულობასთან დაკავშირებულ კითხვებზე ზოგჯერ პასუხის გაცემა გვიჭირს. ვფიქრობ, თითქმის შეუძლებელია და, ალბათ, არასასურველი მეტისმეტი ინიციატივის გამოჩენა იმისთვის, რომ ბავშვებს ჩასახვის და ჩვილის გაჩენის პროცესების არსი ავუხსნათ. მაგრამ ძალზე მნიშვნელოვანია, გონივრულად და სიყალბის გარეშე ვუპასუხოთ იმ კითხვებს, რომლებიც ბავშვს დროდადრო უჩნდება. უნდა გავიგოთ კითხვის არსი, მისი ფარგლები. ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში ბავშვს „ყველაფრის“ გაგება კი არ უნდა, არამედ მხოლოდ იმისა, რაც საკუთარი წარმოდგენებისა და ცხოვრებისეული ცოდნის შუქზე, იმ მომენტში აინტერესებს. ჩვენ კი ზოგჯერ ბავშვურ კითხვებს ჩვენი ზრდასრული გამოცდილების ფარგლებში ვაქცევთ ხოლმე.

ასე მაგალითად, ხუთი წლის გოგონა ეკითხება დედას, როგორ მოხდა, რომ მის „მუცელში“ ბავშვი აღმოჩნდა. დედა პასუხობს: „ჩემში ბავშვი იზრდება, როგორც ყვავილი იზრდება პატარა თესლიდან“. ეს პასუხი სავსებით აკმაყოფილებს ბავშვს, თანაც, ვფიქრობ, ის ბრძნულია და სწორი, რადგან ადგილი არა ჰქონია ტყუილსა თუ სიყალბეს. უფრო მეტიც — ის ზუსტია. დედამ უპასუხა მხოლოდ იმას, რისი გაგებაც უნდოდა ბავშვს. ამასთან ერთად, ის დაეხმარა ბავშვს გაეგო, მისი გამოცდილების ფარგლებში, როგორ ჩაისახება ახალი სიცოცხლე.

მნიშვნელოვანია დავეხმაროთ ბავშვებს აითვისონ ის, რასაც ადამიანის სიცოცხლის საწყისის შესახებ საბავშვო „ლეთისმეტყველება“ შეიძლება ვუნოდოთ. ღმერთმა მოაწყო სამყარო ისე, რომ ყოველი ადამიანი იზრდება პატარა თესლიდან, რომელსაც თავის თავში დედა ატარებს. ყველა პატარა ბავშვს მნიშვნელოვანია ჰყავდეს დედა და მამა, რომ მათ იზრუნონ მასზე. მამას და დედას უყვართ ერთმანეთი და უყვართ თავისი შვილები. თუკი ბავშვს ამის რწმენა აქვს და ის ოჯახის გამოცდილებას ემყარება, მაშასადამე, ბავშვის ზნეობრივი ცნობიერების საფუძველი დადებულია.

ექვსი-შვიდი წლის ბავშვებს შეიძლება მოვუყვეთ, რომ ჩვილს, რომელიც მალე გაჩნდება, ექნება მშობლებისაგან მემკვიდრეობით მიღებული მრავალი თვისება, — თვალების და თმის ფერი, ხმა თუ ნიჭი. ამ მაგალითზე ბავშვებში შეიძლება განავითაროთ ოჯახის, გვარის, იმ ყველაფრის მნიშვნელოვნების გაგება, რასაც წინაპრებისგან ვიღებთ.

მიმაჩნია, რომ პატარა ბავშვებისათვის, რომელთა ოჯახებში ჩვილის გაჩენას ელიან, ამის წინასწარ ცოდნა სასარგებლოა. ოჯახის ახალი წევ-

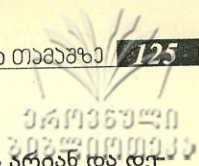
რის გამოჩენისთვის მზრუნველობით აღსავსე სამზადისი იძლევა ნიშნებს სიყვარულითა და სიხარულით გამსჭვალული დამოკიდებულებისა ახალი ადამიანისადმი. თუკი დედა უფრთხილდება თავს ორსულობის დროს – არ ეწევა, არ სვამს ალკოჰოლს, არ იღებს ზოგიერთ ნამალს – ეს ბავშვებს მშობლების პასუხისმგებლობის, მშობლური სიყვარულის გაგებას უნერგავს.

კარგი იქნება, თუ ბავშვებს ლუკას სახარების პირველ თავს ნავუკითხავთ, სადაც მოთხრობილია იმის შესახებ, თუ როგორ ელოდა ელისაბედი იოანე ნათლისმცემლის დაბადებას. ოჯახში, რომელიც ელის ახალი წევრის გაჩენას, ეს ქრისტიანულ განწყობას შექმნის, დაეხმარება ეს მოვლენა მართებულად გააცნობიერონ. ჩემი აზრით, ასეთი სერიოზული და, ამავე დროს, უბრალო დამოკიდებულება უფრო სწორია, გაცილებით მეტად შესაბამეა ქრისტიანულ ზნეობას, ვიდრე ის, რომ „დედიკომ ბავშვი მალაზიაში იყიდა“ ანდა „ჰამიკო ან დაიკო კომბოსტოში იპოვეს.“

ბავშვის შემოქმედებასა და თამაშზე

თითქოსდა, რა კავშირი შეიძლება ჰქონდეს ბავშვის შემოქმედებასა და თამაშს რელიგიურ აღზრდასთან? მაგრამ ასეთი კავშირი არსებობს. ქრისტიანული აღზრდა მონოდებულია ღვთის მიერ ადამიანის სულში დაწერგილი ნიჭის – შემოქმედებითი უნარის, ტალანტის – გახსნა-გამოვლინებას ხელი შეუწყოს. რაოდენ არსებითია იესო ქრისტეს იგავი ტალანტების შესახებ, სადაც მოთხრობილია, – ბატონმა, სამოგზაუროდ რომ მიდიოდა, მსახურებს სხვადასხვა თანხა, ტალანტები დაუტოვა, – ვის მეტი, ვის ნაკლები (ტალანტი ძველად ეწოდებოდა ფულის მსხვილ ერთეულს – ჩვეულებრივ, ვერცხლის ზოდს). როდესაც ბატონი დაბრუნდა, ის მსახურები, რომლებმაც ტალანტები გამოიყენეს და მოგება ნახეს, შეაქო, მაგრამ დასაჯა ის, რომელსაც პასუხისმგებლობისა შეეშინდა და ტალანტი მიწაში ჩაფლა.

საკუთარი ნიჭის, სიყვარულის, თანაგრძნობისა და გაგების გამოვლენის უნარი, საგნების მოხმარების ჩვევა, ახალი პრობლემების გააზრება და გადაწყვეტა, რაღაცის გამოგონება, – ეს ყველაფერი ბავშვების თამაშის შემადგენელი ნაწილია. ეს უბრალოდ წარმოსახვის თამაში კი არაა, არამედ შემოქმედებაც. ყველა ეს ადამიანური თვისება ჩვენი სულიერი ცხოვრების განუყოფელი ნაწილია. ქრისტიანული აღზრდა მონოდებულია, გახდეს სისხლსავსე და ყოვლისმომცველი, ბავშვს ცხოვრებისათვის რომ მოამზა-

დებს, ამ სიტყვის ყველაზე სრული გაგებით.

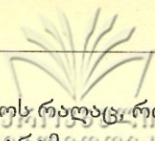
რას აღარ წარმოიდგენენ ბავშვები თამაშისას... მამებიც არიან და დედებიც, მოგზაურებიც და ასტრონავტებიც, გმირებიც და ბალერინებიც, ექიმებიც და მეხანძრეებიც. აშენებენ, ჩხირკვედელაობენ, ირთვებიან და იკაზმებიან. ავეჯი ავტომობილად, თვითმფრინავად, კოსმოსურ ხომალდად გადაიქცევა ხოლმე... ბავშვური თამაშისა და ფანტაზიის სამყარო გვაგონებს იმ პირველქმნილ სამყაროს, რომლის შესახებ მოგვითხრობს წმიდა წერილი და რომელიც ღმერთმა ადამიანს ჩააბარა, რათა „**ეუფლებოდეს და მთავრობდეს.**“

თამაშისას ბავშვის სულიერი ძალები ვითარდება, პიროვნება ყალიბდება, ნიჭი გამოვლინდება. ბავშვის თამაში – ესაა შემოქმედებითი სულიერი ცხოვრების გამოხატულება, რომელიც ადამიანს ღმერთმა უწყალობა. ბავშვები, რომლებსაც თამაშის საშუალება წართმეული აქვთ, სულიერად ვერ ვითარდებიან. ეს ახალი პედაგოგიური თეორია არ გახლავთ. ამას ყოველთვის გრძნობდნენ და ითვალისწინებდნენ გამოცდილი მასწავლებლები. მახსოვს, როგორ მიყვებოდა დედაჩემი თავის ძიძაზე, რომელიც დაახლოებით ასი წლის წინათ ამბობდა: „ბავშვის მთავარი მოვალეობა – ესაა თამაში, თამაშის ცოდნა...“

ჩვენს დროში ბავშვის შემოქმედებითი თამაშის განვითარებას ბევრი რამ უშლის ხელს. ბავშვის თამაშზე მავნე გავლენას ახდენს ტელევიზია. ბავშვს ეკრანი აჰიპნოზებს, მან შეიძლება საათები გაატაროს მის წინ ისე, რომ არავითარი მონაწილეობა არ მიიღოს იმაში, რასაც უყურებს. ეს ზოგჯერ ნარკოტიკივით მოქმედებს. ჩვენი ცხოვრებიდან ტელევიზიას ვერ განდევნი. არცთუ იშვიათად სასარგებლო, საინტერესო მხატვრულ პროგრამებსაც აჩვენებენ. მაგრამ მეტიმეტად მაცდუნებელია ბავშვი დასვა ტელევიზორის წინ უბრალოდ იმისთვის, რომ არ გიშლიდეს, ფეხქვეშ არ გედებოდეს.

როცა ამას ვაკეთებთ, ჩვენ ბავშვს მომწესხველი ძალის გავლენის ქვეშ ვაქცევთ, რომლის კონტროლირება შემდეგ ძალზე ძნელი ხდება. ამერიკის საზოგადოებაში სულ უფრო ხშირად საუბრობენ იმ ტელეგადაცემების მავნე ზეგავლენაზე, რომლებიც ძალადობის, დანაშაულის, აღვირახსნილობის პროპაგანდას ეწევიან. ცივილიზაციის ყოველი ახალი მიღწევა დიდ პასუხისმგებლობას გვაკისრებს, ითხოვს ჩვენგან უნარს ისე მოვიხმაროთ, რომ არ დავემონოთ.

კიდევ ერთი დაბრკოლება ბავშვის თამაშის განვითარებისათვის ქალაქური ცხოვრების პირობებში – ბინის სივინროვე, სათამაშო ადგილის

უქონლობაა. როგორ ითამაშოს გატაცებით, როგორ ააშენოს რაღაც, როცა ადგილი არაა, როცა არათუ საკუთარი ოთახი არა აქვს, არამედ კუთხეც კი. როცა მთავარია „სხვებს ხელი არ შეუშალოს“.

როდესაც ჩვენ, ემიგრანტების ოჯახი ოთხი ბავშვით, საფრანგეთიდან ამერიკაში მივდიოდით, რვა კვირა უსახლკაროდ გავატარეთ. ერთი კვირა საპორტო სასტუმროში ვცხოვრობდით, ველოდებოდით, გემი ზღვაში როდის გავიდოდა (პორტში გაფიცვა იყო). ერთი კვირა გემზე გავატარეთ. შემდეგ ექვსი კვირა ემიგრანტების საერთო საცხოვრებელში ვიყავით, სანამ ჩემი ქმარი და მე სამუშაოს და ბინას ვეძებდით. და, აი, ბოლოს მოვენწყეთ მშვენიერ ძველ სახლში ქალაქგარეთ, სადაც მერე 35 წელი ვიცხოვრეთ. ჩვენს ოთხი წლის ბიჭუნას ერგო ციციქნა ოთახი ჩვენი საძინებლის გვერდით. „აი, იურა, ეს შენი ოთახი იქნება!“ – ვახარე. „ჩემი? ჩემი საკუთარი?“ „დიახ, შენი საკუთარი!“ „და შემძლია იქ არეულობა მოვანყო?“ ძალა არ მეყო უარი მეთქვა იმ რვა კვირის შემდეგ, როცა მუდმივად ვითხოვდით მისგან არეულობა რა მოენყო. „დიახ, შეგიძლია...“ ბიჭუნა თავის ოთახში ჩაიკეტა... და ყველაფერი იატაკზე გადმოყარა, რაც ესოდენ მზრუნველად ჩავუღაბე კარადასა და სანერი მაგიდის უჯრაში... რამდენად მნიშვნელოვანია პატარა ადამიანისთვის, „საკუთარი“ კუთხე ჰქონდეს!

ყოველთვის არ არის საშუალება ბავშვს ცალკე ოთახი გამოეწყოთ, მაგრამ მგონია, ყოველთვის შესაძლებელია კუთხე მივუჩინოთ, მივცეთ მუყაოს ყუთი, სადაც თავის ნივთებს შეინახავს და რომლის პატრონადაც იგრძნობს თავს. მის „საკუთრებას“ პატივისცემითა და სიფრთხილით უნდა მოვეპყროთ.

ბავშვის შემოქმედებით ინდივიდუალურ თამაშს ხელს უშლის, აგრეთვე, სასკოლო პროგრამის გადატვირთულობა. სკოლა – კოლექტივია და იქ ინდივიდუალური შემოქმედებისთვის ცოტა დრო რჩება. ბაგა-ბალიდან და საბავშვო ბალიდან მოყოლებული, აღმზრდელების მთელი ყურადღება იმაზე იხარჯება, რომ ბავშვს დისციპლინა ჩაუნერგონ. ყველა თამაშში და სავარჯიშო ამას ემსახურება. თუკი დედა მუშაობს, ბავშვები ბაგასა და საბავშვო ბაღში მთელ დღეს ატარებენ. და, აბა, როგორღა განვითარდება პიროვნული შემოქმედება? უფროსი ასაკის ბავშვები სკოლაში სწავლის გარდა სხვა ბევრი საქმითაც არიან დაკავებულნი – ნებაყოფლობითი და აუცილებელით: სპორტი, წრეები, კერძო გაკვეთილები. აი, ასე იზრდებიან ჩვენი შვილები ქალაქის პირობებში, სადაც პიროვნული ფანტაზიის სამყაროსთვის, შემოქმედებითი თამაშისთვის, ინდივიდუალური განვითარებისთვის ადგილი თითქმის აღარ რჩება.

რა შეიძლება გავაკეთოთ ჩვენ, მშობლებმა, ამას რომ ვუშველოთ?

ზღაპრულ, ფანტასტიკურ თამაშებს თანაგრძნობითა და პატივისცემით უნდა მოვეყვიდით. თუკი ბავშვისთვის სკამი იმ წუთას კოსმოსური ხომალდის ნაკვეთურია, ასეთად უნდა მივიღოთ. მეორე მხრივ, მნიშვნელოვანია, არ გავფუფქოთ თამაში, არ ჩავერიოთ მასში, არ დავუნყოთ გამოკითხვა ანდა შეხუმრება. ღმერთმა დაგვიფაროს, რომ ჩვენს ნაცნობებს მოვუყვეთ, როგორ „თამაშობს ბიჭი...“ ან რა თქვა, ან რა გააკეთა. ბავშვებს აქვთ უფლება ჭკონდეთ საკუთარი პირადი ცხოვრება, თამაში, რომელშიც უფროსები, ჯობს, არ ჩაერიონ.

ბავშვების შემოქმედებით თამაშს შესაძლებელია ხელი შევუწყოთ სა-თამაშოების შერჩევითაც. ხშირ შემთხვევაში ძვირადღირებული მექანიკური სათამაშოები ყველაზე უსარგებლოა. ბავშვს დასაქოქ ჯამბაზს ჩუქნიან, რომელიც უფროსებს ძალზე სახალისო სათამაშო ჰგონიათ. მაგრამ როგორ გაერთოს იმით ბავშვი? დაქოქოს და უყუროს, როგორ დადის? რაც მეტი რალაც შეუძლია ბავშვმა თავის სათამაშოს გაუკეთოს, მით უკეთესია. რა უშავს, თუკი ბავშვი არ იყენებს ნაჩუქარ კუბურებს, ანბანი რომ ისწავლოს, სამაგიეროდ, ააშენებს სახლს, გზას, ხიდსა თუ კედელს... თუკი გოგონას დედოფალას ჩუქნით, ჯობია ისეთი იყოს, რომლის გახდა-ჩაცმა, დაბანა, დავარცხნა შეიძლება – ეს გაცილებით საინტერესოა, ვიდრე ისეთი თოჯინა, რომელსაც შეუძლია წარმოთქვას: „დე-და“, მაგრამ ამის მეტი – არც არაფერი.

აღზრდის ყველაზე ძნელი და საპასუხისმგებლო ნაწილი ის კი არაა, როცა ვცდილობთ ჩვენს შვილებს, რალაც ჩავუნერგოთ, ვასწავლოთ ის, რაც მნიშვნელოვანი გვგონია, არამედ როცა სიფრთხილითა და სიყვარულით ვცდილობთ, ხელი შევუწყოთ იმ „ტალანტების“ განვითარებას, რაც ღმერთმა დანერგა ჩვენს შვილებში, ვცდილობთ, ამოვიცნოთ ისინი და ოჯახის ცხოვრებაში გამოხატვის შესაძლებლობა მივცეთ.

ღამაბაბა II

ღამხმარე სახელმძღვანელო სასკოლო პროგრამის შესადგენად

უმცროსი ასაკის ბავშვები

(5,6,7 წელი)

*აზროვნების განვითარების რელიგიურ-პედაგოგიკური მასალა,
ეტაპები რომელიც ამ დონეს შეესაბამება*

1. ოჯახი

ოჯახს ცენტრალური ადგილი უჭირავს ბავშვის ცნობიერებაში, თუმცა ცხოვრებისეული გამოცდილება თანდათან უფართოვდება სხვადასხვა წრესა თუ საბავშვო ბაღში სიარულთან ერთად. რწმენა იმისა, რომ დედიკოს და მამიკოს „ყველაფერი შეუძლიათ“, თანდათანობით ნელდება.

ბავშვებისათვის ახლობელია მოთხრობები წმიდა წერილიდან ოჯახის მნიშვნელობის შესახებ. მაგალითად, ნოეს ამბავში ბავშვებს ყურადღება უნდა გაეუმახვილოთ არა მსოფლიო კატასტროფაზე, როგორც სასჯელზე, არამედ ღვთის მიერ ერთადერთი ოჯახის გადარჩენაზე, რომელმაც სიკეთე შეინარჩუნა. ასევე ცხოველთა ყოველი სახეობიდან თითო ოჯახის გადარჩენაზე. შეიძლება ვუამბოთ ჩვილი მოსეს გადარჩენაზე. ახალი აღთქმიდან – მაცხოვრის შობაზე, მირქმაზე, იოანე ნათლისმცემლის შობაზე, ღვთისმშობლის შობასა და ტაძრად მიყვანებაზე.

2. წარმოდგენა საკუთარ პიროვნებაზე

ბავშვები ძალზე ეგოცენტრულები არიან და სხვა ადამიანის შეხედულების გაგების უნარი თითქმის არ გააჩნიათ. ისინი ხვდებიან კონკრეტულ მიზეზ-შედეგობრივ კავშირს მონათხრობში, მაგრამ მათი გაგება შეზღუდულია ისტორიული თუ გეოგრაფიული ცნებების უქონლობით. ყურადღების კონცენტრირება მხოლოდ რამდენიმე წუთით შეუძლიათ, მოძრაობის დიდი მოთხოვნილება აქვთ, დიდი ხნით ერთ ადგილზე გაჩერებას ვერ ახერხებენ. კარგი მეხსიერება აქვთ – იმახსოვრებენ მათთვის გაუგებარ მოკლე სიტყვებსაც კი, განსაკუთრებით, თუ მოძრაობასთან და მელიოდიასთან იქ

ნება დაკავშირებული.

ბავშვების სულიერი განვითარებისათვის ძალზე სასარგებლოა მართლ-
ტივი მოთხრობები, რომლებიც აღძრავენ შეცოდებას, თანაგრძობას, სა-
ერთოდ კეთილ დამოკიდებულებას სხვა ადამიანებისა თუ ცხოველების
მიმართ. მაგალითად, ძველი აღთქმიდან ამბავი იმის შესახებ, თუ როგორ
ეხმარებოდა აბრაამი თავის ძმისშვილს – ლოტს, როგორ ისწავლა სიმარ-
თლე ბალაამმა თავისი სახედრისაგან. ახალი აღთქმიდან – ამბავი ბიჭისა,
რომელმაც იესოს თევზები და პური მიუტანა ხალხის დასაპურებლად, ან
მონყალე სამარიტელის იგავი.

3. დამოკიდებულება გარემოსადმი

საკუთარი ოჯახის გარდა ბავშვებს შეხება აქვთ პატარებთან საბავშვო
ბაღში, სკოლაში, ეზოში, წრეებზე. თანდათანობით „საერთო“ საქმიანობის
გაგებას ითვისებენ.

მეგობრული განწყობა ერთობლივი თამაშისა თუ შრომის დროს ისე-
ვე მნიშვნელოვანია საღვთო სჯულის გაკვეთილებზე ბავშვების სულიერი
განვითარებისათვის, როგორც ის, თუ რას მოვუთხრობთ მათ. პატარებს
კარგად შეუძლიათ აღიქვან ამბები ძველი და ახალი აღთქმიდან ერთობლი-
ვი ძალისხმევის შესახებ. მაგალითად, კიდობნის აგების შესახებ, ხოლო ახა-
ლი აღთქმიდან – უფლის იერუსალიმში დიდებით შესვლის შესახებ და ბავ-
შვების მონაწილეობაზე ამ მოვლენაში, საიდუმლო სერობაზე, როგორც
ზიარების წესის დადგენაზე, ანუ მაცხოვრის ყველაზე ახლო ურთიერთო-
ბაზე თავის მონაფეხებთან.

4. ეკლესიის ცნება, გაგება

ეს ცნება განსაზღვრულია მხოლოდ ტაძარში მიღებული შთაბეჭდო-
ლებით.

ბავშვებს უნდა გავაცნოთ ტაძარი და ყველა საგანი, რაც ტაძარშია,
მღვდელმსახურთა შესამოსელი. ეს გაცნობა უნდა მოხდეს ხუთივე გრძნო-
ბის ორგანოს ჩართვით. ტაძრის ეს „გრძნობადი“ აღქმა სავსებით კანონიე-
რი და განვითარების შემდგომ ეტაპებზე დავინყებას არ მიეცემა.

5. გარემომცველი სამყაროს აღქმა

ბავშვურ წარმოდგენაში სამყაროს შესახებ არ არის გამიჯნული ფან-
ტაზიისა და რეალობის სფეროები. გარემომცველი საგნები ხშირად ადამი-
ანურ თვისებებს იძენენ. ბავშვები ხშირად სვამენ კითხვებს სამყაროს შესა-

ხებ, თუმცა სრულიად მარტივი პასუხებით კმაყოფილდებიან. ბავშვები ადვილად იღებენ, რომ სამყარო ღვთის მიერაა შექმნილი, თუ ამას უფროსები ეუბნებიან. სასარგებლოა სამყაროში არსებული სილამაზისა და სიბრძნის შეგრძნების უნარის აღზრდა, ბუნების ცხოვრების გაცნობა. ძველალექსიკონური მოთხრობა სამყაროს შექმნის შესახებ ისე უნდა გადმოიცეს, რომ ბავშვებმა იგრძნონ, უფალმა თავისივე შექმნილ სამყაროსა და ადამიანში ზრდისა და განვითარების შესაძლებლობა როგორ ჩადო.

6. ღმერთის გაგება

პატარა ბავშვებისათვის ღმერთის გაგება განსაზღვრულია ძირითადად იმ აზრით, რომ ის არის ყოველივე გარემომცველის შემოქმედი და განმგებელი. იესო ქრისტეს აღქმა დაიყვანება იმაზე, რომ ის იყო ძალზე კეთილი, უყვარდა და ეხმარებოდა ადამიანებს, და რომ ბოროტმა ადამიანებმა იგი მოკლეს.

ძველალექსიკონური თხრობა ღმერთის, როგორც შემოქმედისა და განმგებლის შესახებ ბავშვებისთვის გასაგებია, თუ ის არ იქნება გადატვირთული ისტორიული, გეოგრაფიული თუ ძალიან რთული საღვთისმეტყველო ცნებებით. ძველი ალექსიკონიდან გასაგები იქნება მოკლე მონათხრობი მოსესადმი უფლის გამოცხადებისა და მისთვის მცნებების გადაცემის შესახებ, თავად მცნებების განხილვის გარეშე. მოთხრობები ყოველდღიურად სამების გამოცხადების შესახებ ძველი და ახალი ალექსიკონიდან იქნება მასალა, რომელსაც უფრო ღრმად მომავალში ჩანვდებიან. იესო ქრისტეს სასწაულების შესახებ თხრობა უნდა გადმოიცეს, როგორც მისი სიყვარულის გამოვლინება ადამიანებისადმი და არა როგორც „ჯადოსნური“ ამბები.

7. ღოცვა

ერთი მხრივ, ბავშვები ყოველდღიურ ღოცვებსა თუ ეკლესიაში სიარულს აღიქვამენ, როგორც მშობლების დადგენილ ვალდებულებას, მეორე მხრივ კი სჯერათ, რომ ღოცვით ღმერთისაგან ყველაფრის მიღება შეიძლება, რასაც მოისურვებენ.

პატარა ბავშვებს უნდა გაეუმყაროთ იმის შეგნება, რომ ღოცვა არის უფლისადმი მიმართვა, და არა მხოლოდ თხოვნით, არამედ მადლიერებით, და რომ ჩვენი სურვილები ყოველთვის არ ემთხვევა ღმერთისას. მაგალითად, ვუამბოთ იონა წინასწარმეტყველის შესახებ. ბავშვები ადვილად იმასსოვრებენ მოკლე ღოცვებს და მათი ცოდნა ეხმარებათ განიცადონ, რომ ღვთისმსახურებაში მონაწილეობენ. შინ ღოცვისას კარგია ბავშვებმა

თავად გაიხსენონ, რის შესახებ უნდათ ლოცვა ან რის გამო არიან მადლიერნი. ბავშვების ლოცვა მარტივია, არ უნდა მოვთხოვოთ განსაკუთრებული მოწინება ან ზედმინევენი თი ყურადღება.

8. სიმბოლიზმის გაგება

პატარა ბავშვები ადვილად აღიქვამენ საგანთა სიმბოლიკას: „ჯოხი თოფი იქნება, სკამი – თვითმფრინავი“. რაც შეეხება მონათხრობის სიმბოლურ საზრისს, მათთვის გაუგებარია და ხშირად მათ მიერ მახინჯდება.

ბავშვები ადვილად აღიქვამენ საგანთა სიმბოლიკას ტაძარში: სანთლები – ჩვენი ლოცვებია, საკმევლის ბოლი – ჩვენი დიდება უფლისა, ჯვარი ტაძარზე გამოხატავს, რომ ტაძარი ღმერთს ეკუთვნის, პური და ღვინო სიმბოლოა საკვებისა და სასმელის, რაც ჩვენი ცხოვრებისთვის აუცილებელია. ზეთი და ნაკურთხი წყალი – ჩვენი განკურნების საშუალებებია. ამ მარტივი სიმბოლოებით უნდა შემოვიფარგლოთ და არ მოვყვეთ უფრო ღრმა განმარტებებს.

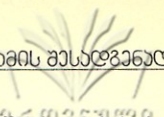
9. ზნეობრივი ცნებები

ბოროტება იგივეა რაიმე მატერიალურ ზარალთან, რაიმეს გატეხვასთან, გაფუჭებასთან, ასევე მშობლების უკმაყოფილებასა თუ დასჯის სიმკაცრესთან. ბავშვი მძაფრად განიცდის იმას, რაც მას უსამართლოდ ეჩვენება საკუთარი თავის მიმართ, მაგრამ ვერ ამჩნევს, როცა სხვას ტკივილსა თუ უსიამოვნებას აყენებს. სიკეთე იგივეა შექებასა თუ ნების დართვასთან სხვების მხრიდან.

საჭიროა, რამდენადაც ეს შესაძლებელია, ბავშვებს „სიკეთისა“ თუ „ბოროტების“ გაგება გავუღრმავოთ. მაგალითად, ვუამბოთ ანგელოზთა ან პირველ ადამიანთა ცოდვით დაცემის შესახებ, კაენისა და აბელის შესახებ, ახალი აღთქმიდან კი უძღვები შვილის იგავი, კეთილი მონისა და უწყალო მონის იგავი. თუ მარტივად მოვუყვებით, საღვთისმეტყველო, სიმბოლური განმარტებებისა თუ ზნეობრივი წიაღსვლების გარეშე, ბავშვებზე დიდ შთაბეჭდილებას მოახდენს, ბოროტებისა და სიკეთისადმი მართებულ და მოკიდებულებას ასწავლის.

10. ისტორიული ცნობიერება

პატარა ბავშვების ისტორიული ცნობიერება განისაზღვრება ისეთი ცნებებით, როგორცაა „ძალიან, ძალიან ადრე“ ან „დღეს“, „გუშინ“, „ხვალ“. ისტორიული მოვლენების ქრონოლოგიურ თანამიმდევრობას მათთვის

არავითარი მნიშვნელობა არ გააჩნია. ამ პერიოდში წმიდა წერილის სისტემატურ, თანამიმდევრულ სწავლებას აზრი არა აქვს. თვით ძველ და ახალ აღთქმად დაყოფა გასაგები ხდება მხოლოდ ამ ასაკის სულ ბოლოს. მოთხრობანი წმიდა წერილიდან ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად უნდა გადმოიცეს, რათა ბავშვის სულზე ის შთაბეჭდილება მოახდინოს, რომელიც შეუძლია.

საშუალო ასაკის ბავშვები

(8, 9, 10 წელი)

1. ოჯახი

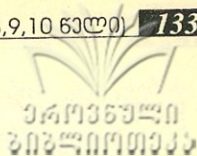
ოჯახისგან მხარდაჭერის მოთხოვნილება ჯერაც ძლიერია, თუმცა მშობლები ერთადერთ ავტორიტეტს აღარ წარმოადგენენ. ბავშვებს შეუძლიათ მათი ნაკლის შემჩნევა, თუმცა განსაკუთრებული განსჯის გარეშე. ძმებთან და დებთან ურთიერთობაში გარდაუვალია კონფლიქტები, ეჭვიანობა, და ამასთან ერთად – ლოიალობა ოჯახისადმი ზოგადად.

სასარგებლოა ამბები წმიდა წერილიდან, რომლებიც წარმოაჩენენ ოჯახის როლს ერის ცხოვრებაში; მაგალითების მოყვანა წმიდანთა ცხოვრებიდან შეიძლება, სადაც ჩანს დამოკიდებულება მშობლებისადმი. ბავშვებში ილვიძებს ინტერესი ბებიებისა და ბაბუების მიმართ, როგორც ოჯახური ტრადიციების დამცველებისადმი.

2. წარმოდგენა საკუთარ პიროვნებაზე

ბავშვს შეუძლია ზოგადი დასკვნების გამოტანა კონკრეტული შემთხვევებიდან, მაგრამ აბსტრაქტული აზროვნებისათვის ჯერ კიდევ არ არის მზად. მოვლენის მიზეზსა და შედეგს შორის კავშირის გაგება პრიმიტიული, რაციონალური აზროვნების განვითარებაში ეხმარება. განსაკუთრებით მგრძნობიარეა პირად ურთიერთობებში მეგობრების მიმართ, აქვს სურვილი პირადი მეგობრის ყოლისა.

წმიდა ისტორიის გაცნობისას ღირს მათი ყურადღების გამახვილება მოვლენათა მიზეზ-შედეგობრივ კავშირზე. მაგალითად, ძველი აღთქმიდან – იოსების ისტორია, მოსეს ისტორია და ებრაელთა გამოსვლა ეგვიპტიდან, სამი ყრმის ამბავი ბაბილონის ტყვეობაში და სხვ. ახალი აღთქმიდან –

უძღვები შვილის იგავი უფროსი ძმის ამბის ჩათვლით.

3. დამოკიდებულება გარემოსთან

სკოლა სულ უფრო მეტ გავლენას ახდენს ბავშვზე. სასკოლო დისციპლინა გაცილებით მკაცრდება წინა წლებთან შედარებით. სასკოლო კონფლიქტების გადაჭრა მშობლების მონაწილეობის გარეშე ხდება. თანატოლების დამოკიდებულებები და ქცევები შესაძლოა ძალზე განსხვავდებოდეს ოჯახში არსებული დამოკიდებულებებისა და ქცევებისაგან. ბავშვს სულ უფრო ხშირად უხდება დამოუკიდებლად გადაწყვიტოს, რა არის კარგი და რა – ცუდი.

მეტი და მეტი სიმძაფრით ისმება საკითხი: „რა არის კარგი და რა – ცუდი?“ „როგორ შეიძლება ამას მიხვდე?“ და მნიშვნელოვანია, რომ მათთვის შეთავაზებული მასალა სასარგებლო იყოს ამისთვის. ეს არის ადგილები წმიდა წერილიდან, განსაკუთრებით ახალი აღთქმიდან, რომლებიც აღწერს არჩევანის მომენტს: იოანე ნათლისმცემლის სიკვდილი, მდიდარი ჭაბუკის ეპიზოდი, პეტრეს მიერ მაცხოვრის უარყოფა და ა.შ. ძველი აღთქმიდან ბავშვებისათვის გასაგები იქნება ესავეს ამბავი, რომელმაც პირმშობას შეჭამანდი არჩია.

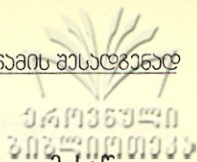
4. ეკლესიურობის გაგება

ეკლესია გაიგივებულია საეკლესიო დღესასწაულებთან. ბავშვებს ამ ასაკში ხშირად უძნელდებათ ღვთისმსახურებაზე დასწრება, ხანგრძლივი უმოქმედობის და იმის გამო, რომ ღვთისმსახურების საზრისი არ ესმით.

აუცილებელია ღვთისმსახურებისას ბავშვებს დადებითი დაძლევაში დავეხმაროთ, გავაცნოთ მსახურების ზოგადი გეგმა, ზოგადი შინაარსი იმისა, რასაც ხედავენ. მთავარი დახმარება კი ის იქნება, თუ მათ ქმედითად ჩავრთავთ ღვთისმსახურებაში: შეიძლება ზოგმა გუნდში იგალობოს, ზოგმა შანდლების სისუფთავეზე იზრუნოს, ზოგმა მოსახსენიებლები გადასცეს და ა.შ.

5. წარმოდგენა სამყაროზე

ბავშვი უფრო გააზრებულად განიცდის სამყაროში ბოროტების, სისასტიკის, უსამართლობის არსებობას და ეს ხანდახან ურყევს ბავშვურ რწმენას, ეჭვი შეაქვს სიკეთის ძალაში. ის იღებს ინფორმაციას სკოლაში საბუნებისმეტყველო გაკვეთილებზე სამყაროს განვითარების შესახებ და ხშირად არ იცის, როგორ დაუკავშიროს ეს მის ბავშვურ წარმოდგენებს

ღვთის, როგორც შემოქმედისა და განმგებლის შესახებ.

ამ ასაკში ძალზე მნიშვნელოვანია ქრისტიანი აღმზრდელი მისანვდომი და მარტივი ფორმით დაეხმაროს ბავშვს, თავის მსოფლალქმაში „მეცნიერება“ და „რელიგია“ შეარიგოს. უნდა აიხსნას, რომ რელიგიური ცოდნის სფერო – ეს არის მოვლენის გაგება, ხოლო მეცნიერების სფერო – შესწავლა იმისა, თუ როგორ მოხდა მოვლენა. შეიძლება აიხსნას, რომ ღმერთმა ადამიანი შექმნა თავისუფალ არსებად და არა რობოტად, ამიტომაც ხდება შესაძლებელი ბოროტი ქმედება. შეიძლება იესო ქრისტეს ტანჯვისა და სიკვდილის მაგალითზე ვუჩვენოთ ტანჯვის გამომხსნელი, მაკურნებელი ძალა.

6. ღმერთის შემეცნება

ბავშვის წარმოდგენა ღმერთზე თანდათანობით ემიჯნება სახებას, რომელიც ადრეული ბავშვობის რეალისტურმა წარმოსახვამ შექმნა. მათი აზრები ღმერთის შესახებ ხშირად საკმაოდ პრიმიტიულია და რაციონალური. ისინი ძალზე ადვილად აღიარებენ ღმერთის, როგორც შემოქმედისა და მეუფის არსებობას, მაგრამ მათთვის რთულია შეიგრძნონ ღმერთი საკუთარ ცხოვრებაში, იგრძნონ თავისი პირადი დამოკიდებულება ღვთისადმი. სასწაულთა შესახებ თხრობაში მათ, როგორც წესი, აინტერესებთ გარეგნული მხარე, – როგორ მოხდა სასწაული.

ამ ასაკისათვის ქრისტიანული აღზრდის ამოცანაა, დავეხმაროთ ბავშვებს შეიგრძნონ ღმერთის სიახლოვე მათ პირად ცხოვრებაში. მათ აქვთ უნარი უფრო გაცნობიერებულად აღიქვან იგავები და მოთხრობები ახალი აღთქმიდან, რომლებიც ღმერთის სიახლოვეს განაცდევინებენ – ქადაგება მთასა ზედა, ქრისტე და ბავშვები, ქარიშხლის დანყნარება, იგავი მთესველზე და სხვ.

7. ლოცვა

ლოცვისადმი დამოკიდებულება მერყეობს მშობლების მიერ დადგენილი წესების შესრულებასა და ლოცვის მაგიური ძალის რწმენას შორის, რასაც სურვილების ასრულება შეუძლია. უფრო შეგნებული ბავშვები ხვდებიან, რომ ღვთისაგან ყველა სურვილის შესრულება არ შეიძლება მოითხოვო. მიუხედავად იმისა, რომ მართლმადიდებელი ბავშვების უმრავლესობა ამ ასაკში ეზიარება და აღსარებებსაც აბარებს, საიდუმლოთა საზრისი ნაკლებად ესმით.

ქრისტიანი აღმზრდელის ძირითადი ამოცანაა, გაულრმავოს ბავშვს ლოცვის, როგორც უფლისადმი მიმართების განცდა. აუცილებელია ყუ-

რადღებით, მრავალი ცხოვრებისეული მაგალითის მოხმობით, ბავშვების კითხვებისადმი გულისხმიერებით განიმარტოს საუფლო ლოცვა — „მამაო ჩვენო“. აუცილებელია ისეთი იგავების დახმარებით, როგორცაა იგავი მეზვერესა და ფარისეველზე, ასევე უძღებ შვილზე, გავულრმავოთ სინანულით აღსავსე ლოცვის გაგება. აუცილებელია იმ საიდუმლოთა მნიშვნელობის ახსნა, რომლებიც უკვე იციან — ნათლობა, ზიარება და აღსარება.

8. სიმბოლიკის გაგება

ამ ასაკის ბავშვებს უკვე შეუძლიათ იგავების სიმბოლური მნიშვნელობის გაგება, თუკი საუბარი მათთვის ნაცნობ განცდებზე იქნება. მათ ასევე შეუძლიათ იმის გაგებაც, რომ ამბავი სხვის შესახებ, შესაძლოა, მათაც ეხებოდეს.

ბავშვებს შეუძლიათ აღიქვან იმ საიდუმლოთა სიმბოლიკა, რაშიც მონაწილეობენ. ასევე იგავთა სიმბოლური საზრისი.

9. ზნეობრივი ცნობიერება

ამ ასაკის ბავშვებისათვის კარგადაა ცნობილი ქცევის წესები, როგორც სახლში, ასევე სკოლაში და აღიარებენ კიდევ მათ აუცილებლობას. მათი გაგება სამართლიანობისა საკმაოდ პრიმიტიულია და სასტიკიც კი. ისინი ჯერ კიდევ ეგოცენტრულები არიან, თუმცა მათში იღვიძებს საკუთარი დანაშაულის აღიარების უნარი, შეუძლიათ განიცადონ სინანული, თანაგრძნობა სხვის მიმართ. ბოროტება ჯერ კიდევ ფასდება, როგორც მატერიალური ზარალი, დანაშაულის მნიშვნელობა კი დატუქსვისა თუ დასჯის ხარისხით განისაზღვრება.

ბავშვები ადვილად ითვისებენ იმას, რომ არსებობს ღვთისაგან მოცემული ქცევის წესები და კანონები. ანტიერესებთ ტაძარში მოქცევის წესები, ერთგვარი „საეკლესიო ეტიკეტი“. უნდა გავულრმავოთ „კანონიერების“ ეს ბავშვური გაგება, რათა აითვისონ ძირითადი კანონი სიყვარულისა ღვთისადმი და ადამიანებისადმი, როგორც ზნეობრივი ცხოვრების საფუძველი. ეს არა მხოლოდ სიტყვიერად უნდა ითქვას, არამედ უნდა მოვიხმოთ, რაც შეიძლება, ბევრი მაგალითი.

10. ისტორიული ცნობიერება

ამ ასაკის ბავშვებს გაცილებით უკეთ აქვთ განვითარებული მოვლენათა თანამიმდევრული აღქმის უნარი და ზოგადად დროის შეგრძნება. დიდ როლს ასრულებს გაგების სურვილი „მართლა ასე იყო თუ არა?“ ბავშვებში

იღვიძებს ინტერესი ძალიან დიდი ხნის წინანდელისადმი, ძირითადად გარეგნული დეტალების მიმართ.

ბავშვებს ძალუძთ ისტორიის საზრისის ძირითადი ცნებების აღქმა – სამყაროს შექმნა, ადამიანთა ცოდვით დაცემა, მხსნელის მოლოდინი, იესო ქრისტეს დაბადება, სწავლება ქვეყნიერების აღსასრულზე – თუმცა საკმაოდ ზედაპირულად. სამაგიეროდ აინტერესებთ სხვადასხვა არქეოლოგიური დეტალი, რაც წმიდა წერილის მოთხრობებთანაა დაკავშირებული.

უფროსი ასაკის ბავშვები

(11, 12, 13 წელი)

1. ოჯახი

მძაფრდება კრიტიკული დამოკიდებულება მშობლებისადმი, მოზარდთა „ამბოხის“, წინამორბედი, მაგრამ ჯერ კიდევ შენარჩუნებულია თითქმის ფანატიკური ლოიალობა ოჯახური ჩვევებისა და შეხედულებებისადმი. ბავშვებს ჯერ კიდევ სჭირდებათ ზნეობრივი მხარდაჭერა ოჯახის მხრიდან.

ამ ასაკის ბავშვებისათვის ძალზე სასარგებლოა, გაეცნონ ამბებს ძველი და ახალი აღთქმიდან, ასევე წმიდანთა ცხოვრებიდან, რომლებშიც ასახულია საოჯახო კონფლიქტები, მაგალითად, იოსებისა და მისი ძმების კონფლიქტი, უფროსი ძმის როლი უძლები შვილის იგავში და სხვ. ამასთან, შეიძლება გავარკვიოთ ორივე მხარის მოტივაცია. სასარგებლოა თორმეტი წლის ყრმა იესოს ტაძარში ყოფნის ამბავი, რომელშიც მოთხრობილია იესოს გარეგნული ურჩობის შესახებ დედისა და იოსების წინაშე.

2. წარმოდგენა საკუთარ პიროვნებაზე

საკუთარი თავის, როგორც პიროვნების, შეგრძნება ძლიერდება. ბავშვები უფრო ღრმად განიცდიან სიხარულს, წარმატებას, წარუმატებლობას, იმედგაცრუებას. სხვადასხვაგვარი ცოდნა თუ ინფორმაცია საკმაო რაოდენობით დაუგროვდათ, მაგრამ აზროვნება ჯერ კიდევ ზედაპირული აქვთ და ამასთანავე დაკავშირებული მათი ზერეღე რაციონალიზმი და იმის უარყოფა, რისიც ადრეულ ბავშვობაში სწამდათ. უწინდებთ დამცინავი დამოკიდებულება ბევრი რამისადმი. შეუძლიათ ლოგიკური განმარტებებისა და დასკვნების აღქმა, თუ ისინი საკმაოდ კონკრეტული იქნება.

ამ ასაკში ბავშვებს საღვთო ისტორიის მათთვის უკვე ნაცნობ მოვლენათა უფრო ღრმა საზრისი შეიძლება გავაცნოთ, მაგალითად, ვესაუბროთ

წმიდა სამების დოგმატის, გამოხსნის, სასუფეველის, გარდაცვალების შემდეგ ცხოვრების შესახებ. აუცილებელია, შევეცადოთ გავუღრმავოთ ქრისტიანული გაგება ადამიანებისადმი მათი დამოკიდებულებისა – მეგობრობის, პასუხისმგებლობის (იგავი ტალანტების შესახებ), თანაგრძნობის, მორჩილების. მთასა ზედა ქადაგების გარჩევა, თანამედროვე მაგალითების მოხმობით, შესაძლოა ძალზე სასარგებლო აღმოჩნდეს.

3. დამოკიდებულება გარემოსადმი

სკოლის გავლენა ძალზე ძლიერია, შეინიშნება „შერჩევის“ პროცესი, „საკუთარი სამეგობროს“ შეხედულება განსაკუთრებით ავტორიტეტულია. გოგონები ინტერესდებიან ბიჭებით, მაგრამ ბიჭები არჩევენ ბიჭების საზოგადოებას. უჩნდებათ ცოცხალი ინტერესი უფროსი ასაკის ახალგაზრდებისადმი და ცდილობენ, მათ მიბაძონ.

ამ პერიოდში განსაკუთრებით ძლიერდება ბავშვის ცნობიერების გახლეჩა რწმენასა და ცხოვრებას შორის. აღმზრდელი მოწოდებულია ბავშვებს გაუღვიძოს ქრისტიანული პასუხისმგებლობის გრძნობა გარე სამყაროსადმი, თანატოლებისადმი, უფროსებისადმი. საჭიროა გაკეთდეს აქცენტი არჩევანის მნიშვნელობაზე – საკუთარი არჩევანის გაკეთების აუცილებლობაზე. ამ თვალსაზრისით, სასურველია უკვე კარგად ნაცნობი იგავების ხელახლა გარჩევა, როგორცაა მოწყალე სამარიტელის იგავი. კარგი იქნება მაგალითების მოხმობა თანამედროვე ცხოვრებიდან.

4. ეკლესიურობის გაგება

მიუხედავად იმისა, რომ ამ ასაკის ბავშვებს რამდენადმე უფრო ღრმად ესმით ღვთისმსახურების მნიშვნელობა, ეკლესიისადმი დამოკიდებულება მაინც ზედაპირული რჩება. ტაძარში სიარული მოსაწყენ მოვალეობად ეჩვენებათ. მოვალეობა მხოლოდ იმ შემთხვევაში სრულდება ხალისით, თუ თვითონ მონაწილეობენ ღვთისმსახურებაში რაიმენაირად – ან გალობენ, ან ეხმარებიან და ა.შ. დიდ მნიშვნელობას იძენენ თანატოლი მეგობრები ტაძარში. ბავშვები ნათლად ხედავენ წინააღმდეგობას ეკლესიის მსოფლმხედველობასა და გარშემო მყოფი საზოგადოების შეხედულებებს შორის და ცდილობენ დამაკმაყოფილებელი პასუხები იპოვონ. მათ სულებში განხეთქილება, გაორება იჩენს თავს: ის, რასაც ვლადპარაკობთ, ვფიქრობთ და გვწამს ეკლესიაში – ერთია, ხოლო რასაც ვფიქრობთ და ვაკეთებთ „ნამდვილ ცხოვრებაში“ – მეორე.

ამ ასაკში ბავშვებს უნდა დავეხმაროთ, გააცნობიერონ ქრისტიანული

ცხოვრების საზრისი. უფრო ღრმა გააზრებისათვის უნდა დავფიქროთ სა-
ეკლესიო საიდუმლოთა მნიშვნელობაზე. რას ნიშნავს ჩემს ყოველდღიურ
ცხოვრებაში ზიარება? რას ნიშნავს სინანული? რაშია ნათლობის აზრი?
რიტუალის ცოდნა საკმარისი არ არის, მნიშვნელოვანია, გესმოდეს საი-
დუმლოს მნიშვნელობა საკუთარ ცხოვრებაში. მნიშვნელოვანია, რომ ბავ-
შვის ცხოვრებაში თანაარსებობდეს ურთიერთობის სხვადასხვა ფორმები:
მოგზაურობა, მომლოცველობა, სხვა სამრევლოებთან სტუმრობა.

5. სამყაროს აღქმა

ამ ასაკის ბავშვებისათვის რთულია სამყაროს შესახებ ქრისტიანული
სწავლების, შემოქმედი ღმერთისა და მისი განგებულების შეთავსება იმას-
თან, რასაც ისინი გარშემომყოფთაგან იგებენ. საკუთარი გულუბრყვილო,
რამდენადმე ზღაპრული წარმოდგენები მათ აღარ აკმაყოფილებთ. თუ მათ
მიერ მიღებული რელიგიური აღზრდა არ დაეხმარა მსოფლმხედველობის
გამთლიანებაში, ისინი დარჩებიან ჩვენს სამყაროში მიღებული გაორებუ-
ლობის გავლენის ქვეშ. ეს კი მიიყვანს რელიგიისადმი კრიტიკულ დამოკი-
დებულებამდე, რაც ასე ხშირად იჩენს თავს შემდგომ პერიოდში.

ამ პერიოდში ძირითადი ამოცანაა ვუჩვენოთ ბავშვებს, რომ ობიექ-
ტური, კრიტიკული აზროვნება თავსებადია რწმენასთან და არ ეწინააღ-
მდეგება მას. ახლა აუცილებელია ბავშვებს შევასწავლოთ ქრისტიანული
მოდღვრება, პასუხი გავცეთ შემდეგ კითხვებს: როგორ ვიმეცნებთ ღმერთს?
რა არის წმიდა წერილი? როგორ იქმნებოდა ის? რა არის საღვთო გარდა-
მოცემა? რა არის ეკლესია? რაში მდგომარეობს ადამიანის თავისუფლება?
როგორ აზროვნებს ადამიანი?

6. დამოკიდებულება ღმერთისადმი

ამ ასაკში ბავშვის სუფთა, გულუბრყვილო წარმოდგენა ღვთის შესა-
ხებ თანდათანობით და ძალდაუტანებლად უფრო გაცნობიერებული და
გასულიერებული რწმენით იცვლება. ზოგჯერ ღმერთისა და სასწაულების
შესახებ ადრეული წარმოდგენების უარყოფისას ბავშვები თავად ღვთის
რწმენასაც უარყოფენ. მათთვის ახლა უფრო ადვილია იესო ქრისტე ისტო-
რიულ პირად წარმოიდგინონ, მაგრამ მათ საკუთარ ცხოვრებაში ქრისტეს
თანაყოფნის განცდა სუსტია, ისევე, როგორც მისდამი საკუთარი დამოკი-
დებულების გაცნობიერება. განყენებული აზრის მსვლელობას შეუძლიათ
მიყვნენ, მარტივი საღვთისმეტყველო განმარტებები მათთვის გასაგებია და
საინტერესო.

ბავშვები მზად არიან აღიქვან ღვთისმეტყველებისა და მოძღვრების ძირითადი წესმარტებანი: სწავლება ღმერთის, ყოვლადწმიდა სამების, წილული და უხილავი სამყაროს, სიკეთისა და ბოროტების, ღვთის ნებისა და განგებულების შესახებ. ამისათვის საჭიროა გამოყენებულ იქნეს მოთხრობები წმიდა წერილიდან, როგორც მაგალითები და ილუსტრაცია.

7. ლოცვა

ამ ასაკისთვის მშობლებთან ერთად ლოცვის ჩვევა ქრება, ხშირად საერთოდ ქრება დილასა და საღამოს ლოცვის ჩვევაც. გარკვეულად შენარჩუნებულია დამოკიდებულება ლოცვისადმი, როგორც რაღაც ძალიან სასურველის მიღების საშუალებისადმი. მეორე მხრივ, ბავშვები ხვდებიან ცხოვრების სირთულეებს და შეუძლიათ ცნობიერად სთხოვონ ღმერთს დახმარება, გამოსწორება, პატიება.

პირად ლოცვაზე საუბარი გაკვეთილებზე რთულია, მაგრამ ახლა შეიძლება უფრო ღრმად ავუხსნათ საღვთისმსახურო ლოცვების საზრისი, მათი მიმართება ჩვენს ყოველდღიურ ცხოვრებასთან. საღვთისმსახურო ლოცვების უკეთ გაგება მათ დამლელ ღვთისმსახურებაზე ყოფნას უმსუბუქებს.

8. სიმბოლიკა

ბავშვს აქვს უნარი გაიგოს საღვთისმსახურო სიმბოლოების და სიმბოლური თხრობის აზრი, რამაც შეიძლება გაუღვივოს ინტერესი და საზრიალი კითხვები გაუჩინოს.

რიტუალისა და საიდუმლოთა გარეგნული წესის ახსნა საკმარისი აღაზრებაა. ბავშვებთან მუშაობისას აუცილებელია არა მხოლოდ რიტუალის ახსნა, არამედ ის, რომ ამ ახსნას კავშირი ჰქონდეს მათ საკუთარ, რეალურ ცხოვრებასთან თანამედროვე პირობებში.

9. ზნეობრივი ცნობიერება

ქცევის ზნეობრივი შეფასება ჯერ კიდევ მნიშვნელოვანწილად განისაზღვრება გარშემომყოფთა მოწონებითა ან გაკიცხვით: იქნება ეს მეგობრები, ოჯახი, მშობლები. თუმცა ბავშვებში თანდათან იღვიძებს იმის განცდა, რომ ზნეობრივი ცხოვრების საფუძველი სიყვარულია. ამხანაგობის წესი ძალზე ძლიერია, მაგრამ ხანდახან იღვიძებს ზნეობრივი პასუხისმგებლობის პირადი გრძობა, რომელიც ამხანაგების აზრს შეიძლება დაუპირისპირდეს. ბავშვებს უჩნდებათ ზნეობრივი დაუკმაყოფილებლობის გრძობა საკუთარი თავისადმი და საკუთარი საქციელისადმი. „ზნეობრივი

გემოვნება“ დიდწილად განიცდის ტელევიზიისა და რადიოს, ჟურნალე-
ბისა და უფროსი მოზარდების მაგალითის გავლენას. პასუხისმგებლობის
შეგრძნება რამდენადმე ძლიერია.

რელიგიური აღზრდის ძირითადი ამოცანაა, ბავშვებს განუვითაროს
უფრო ღრმა გაგება ადამიანებთან ურთიერთობისა (მშობლებთან, მეგობ-
რებთან, უფროსებთან თუ უმცროსებთან), როგორც ქრისტიანული სარ-
წმუნოების გამოსატყულება. ბავშვებს უნდა ჩავუნერგოთ, რომ ცოდვა –
ეს არა მხოლოდ წესის დარღვევაა, არამედ – ადამიანებთან და ღმერთთან
ურთიერთობის დარღვევა. შეიძლება წმიდა წერილიდან განიხილოთ კონ-
ფლიქტები ადამიანთა შორის: მაგალითად, ვაჟების დამოკიდებულება
მთვრალი ნოესადმი, ადამიანთა განყოფა ბაბილონის გოდოლის მშენებ-
ლობის დროს, ახალი აღთქმიდან კი – მოციქულ პეტრეს მიერ მაცხოვრის
უარყოფა და მისი სინანული, იუდას ღალატი და მისი სასონარკვეთა. ბევ-
რი მაგალითის მოტანა შეიძლება ლიტერატურიდანაც.

10. ისტორიული ცნობიერება

ამ ასაკის ბავშვები ინტერესდებიან წარსულით, ისტორიით, ძველე-
ბური ნივთებით, ხალისით აგროვებენ კოლექციებს, სუვენირებს, დადიან
მუზეუმებში, კითხულობენ ისტორიულ რომანებს, უყურებენ გადაცემებს
ისტორიულ თემებზე.

ქრისტიანული სარწმუნოების, წმიდა წერილისა და ეკლესიურობის
ცოდნა ახლა შეიძლება ისტორიული რაკურსით მივანოდოთ. თუმცა, მით
უფრო აუცილებელია, ბავშვებს ყურადღება გავუმახვილოთ იმ მნიშვნე-
ლობაზე, რომელიც ამ ცნობებს აქვს პირადად მათთვის. სარწმუნოების შე-
სახებ ცოდნა სამუზეუმო ხასიათისა არ უნდა იყოს.

ბარღამავალი ჰერიოდი

(14, 15, 16 წლის მოზარდები)

1. ოჯახი

დამოუკიდებლობის მძაფრი სურვილი, სურვილი ყველაფრის თვითონ
გადანწყვეტისა იწვევს მშობლების, ზოგადად უფროსების ავტორიტეტის
წინააღმდეგ ამბოხს. მოზარდებს სურთ, ბავშვობასთან დაკავშირებული
შეზღუდვების მოსპობა, თუმცა, ამავე დროს, ხშირად იბნევიან ახალ მოვ-

ლენებთან შეჯახებისას. და მაინც, ოჯახი მათ სჭირდებათ, როგორც თავი შესაფარი, საიდანაც შეძლებენ გასვლას დამოუკიდებელ ცხოვრებაში, მაგრამ სადაც გასაჭირის შემთხვევაში დასაბრუნებელი ექნებათ.

მოზარდების სურვილი, რაც შეიძლება სწრაფად მოიპოვონ დამოუკიდებლობა, იძლევა შესაძლებლობას, შევთავაზოთ ახლებურად შეხედონ სარწმუნოებას, ზნეობრივ პრობლემებსა და ადამიანებთან ურთიერთობას. როგორი ოჯახის ყოლა მოუნდებოდათ მომავალში? როგორ მოისურვებდნენ ბავშვების აღზრდას და ა.შ.

2. წარმოდგენა საკუთარ პიროვნებაზე

ინტელექტუალური განვითარება თითქმის სრულ სიმწიფეს აღწევს. ბავშვებს შეუძლიათ ფორმალური, ლოგიკური მსჯელობა. ფიზიოლოგიური ზრდა, ცვლილებები გარეგნობაში, მკვეთრი სხვაობა იმავე ასაკის მოზარდთა გარეგნულ ზრდასრულობასთან, იწვევს საკუთარ თავში დაურწმუნებლობას, და ეს ყველაფერი ტრაბახით ინიღბება. სქესობრივი მომწიფება და განსხვავებული სქესის წარმომადგენლებთან ახლებური დამოკიდებულება დაკავშირებულია ჭარბ ემოციურობასთან. წარმოიშობა კონფლიქტი დამოუკიდებლობის წყურვილსა და მხარდაჭერისა და ზრუნვის მოთხოვნილებას შორის, განსაკუთრებით მაშინ, როცა სირთულეებს თავი ვერ ერთმევა. თუმცა მათ მანამდე უცნობი ალტრუიზმისა და სიყვარულის გრძნობაც შეუძლიათ შეიცნონ.

აღმზრდელის ამოცანაა, დაეხმაროს მოზარდებს თავისი რელიგიური შეხედულებები და წარმოდგენები ახალი და უფრო კრიტიკული აზროვნების კონტექსტში გადასინჯონ. ყველაზე მნიშვნელოვნად რჩება ის, რომ გამოვუმუშავოთ საკითხის დაყენების უნარი – რისი სწამით, რისი არა და რატომ, რა არის ყველაზე მნიშვნელოვანი მათთვის ცხოვრებაში, როგორ ესმით მეგობრობა, სიყვარული და ა. შ.

3. დამოკიდებულება გარემოსადმი

უჩნდებათ სურვილი, ჰქონდეთ რაღაც სტატუსი, მნიშვნელობა, აღიარება. აქვთ მოთხოვნილება, რომ უფრო მეტი პასუხისმგებლობა დაეკისროთ, ღიზიანდებიან, როცა უფროსები არ ენდობიან. ცდილობენ, ყველა სფეროში იყვნენ ისეთები, როგორებიც სხვები არიან, ჩაცმულობაში და სხვ. „ახალგაზრდული კულტურის“ არსებობა და უფროსი თაობის უარყოფითი დამოკიდებულება მისადმი ხშირად თაობებს შორის მტრულ განწყობაში გადადის. უფროსების ავტორიტეტული განცხადებები ხშირად არადა-

მაჯერებელია და გალიზიანებას იწვევს.

ამ ასაკში შესაძლებელია დავინყოთ საუბარი საზოგადოებაში ადამიანის როლისა და პასუხისმგებლობის ქრისტიანულ გაგებაზე. ამისათვის ძალზე სასარგებლოა ეკლესიის ისტორიის, ადრეული საუკუნეების ქრისტიანთა ცხოვრების შესწავლა, რა პრობლემები წარმოიშობოდა საეკლესიო საზოგადოების ცხოვრებაში, როგორი იყო ეკლესიისა და სახელმწიფოს ურთიერთობა და ა.შ. ბევრი მასალის ამოღება შეიძლება „საქმე მოციქულთადაც“ და მოციქულთა ეპისტოლეებიდან.

4. ეკლესიურობის გაგება

ეკლესიურ ცხოვრებაში მონაწილეობა უფრო და უფრო რთული ხდება და მეტ მნიშვნელობას იძენს. მოზარდები ტაძარში დაცვასა და ნუგეშისცემას ეძებენ, მაგრამ საეკლესიო წესებს პიროვნული თავისუფლების შეზღუდვად აღიქვამენ. თუკი მათ აღსარების ჩასაბარებლად სიარულის ჩვევა არ დაუკარგავთ, კარგი მოძღვარი მათ სულიერ ზრდაზე დიდ გავლენას ახდენს.

ეკლესიურ ცხოვრებაში მონაწილეობა მოზარდებს შველის ეს პერიოდი ეკლესიისგან მოუნწყვეტილ გაიარონ: გუნდში იგალობონ, სამრევლოსა და ტაძარში დაეხმარონ. ყველაზე მთავარი მათთვის – კარგი, გულისხმიერი, გამგებიანი მოძღვრის გავლენაა, მაგრამ მათთვის მნიშვნელოვანია, აგრეთვე, გულწრფელი მეგობრობა ასაკით უფროს მორწმუნეებთან, ვისაც ახალგაზრდები უყვარს. ეკლესიის ისტორიის თემატური შესწავლა მოზარდებს ეხმარება ეკლესიის მნიშვნელობა უკეთ გაიგონ.

5. წარმოდგენა სამყაროზე

მოზარდებში ხშირად ბუნებრივი სკეპტიციზმი იღვიძებს და მრავალი მათგანი ამ პერიოდში რწმენას კარგავს. ისინი ვერ ახერხებენ რწმენასა და მეცნიერებას შორის არსებული კონფლიქტის გადანყვეტას. სკოლაში ისტორიის კურსი ეკლესიის როლს უარყოფითად აფასებს, ხოლო მოზარდების მიერ ფარისევლობისა და არაგულწრფელობის მიუღებლობა მათი ნაცნობი ადამიანების რწმენის სარგებლიანობაში ეჭვს იწვევს.

ძალზე მნიშვნელოვანია, რომ ახალგაზრდებმა ეკლესიური ადამიანებისგან „მეცნიერების კანონებისა“ და „მეცნიერული აზროვნების“ კომპეტენტური განმარტება მოისმინონ. მოზარდები არასათანადოდ განათლებული რწმენის დამცველების არგუმენტაციაში სუსტ ადგილებს იოლად ამჩნევენ. იქ, სადაც ამის საშუალება არსებობს, ახალგაზრდები ადვილად

შეიძლება ჩაერთონ შემოწირულობების შეგროვებასა და ხელმოკლეთა მიზნით მოხუცები, ავადმყოფები და ა.შ. — დახმარებაში.

6. წარმოდგენა ღმერთზე

ღმერთზე მოზარდები უფრო აბსტრაქტული ტერმინებით იწყებენ მსჯელობას, თუმცა ზოგიერთი მათგანი ბავშვურ მსოფლმხედველობას ჯერ კიდევ ინარჩუნებს. არაერთი მათგანი მანამდეც კი წყვეტს რელიგიაზე ფიქრს, სანამ უარს იტყვის მასზე. უმრავლეს შემთხვევაში ინტერესი საკუთარი ცხოვრებისა და თანატოლებისადმი გაცილებით ძლიერია, ვიდრე რელიგიისადმი და ისინი ერთის მეორესთან კავშირს ვერ ხედავენ.

პიროვნული რწმენა და ღმერთის შემეცნების საკითხები ძნელია ახალგაზრდების ჯგუფში განხილვის თემად აქციო. ქადაგების მოსმენა მათ არ უყვართ. მეცადინეობის საკმაოდ მისაღებ ფორმას წარმოადგენს საინტერესო ბიოგრაფიის გაცნობა, სადაც საკამათო საკითხები წამოიჭრება და ხდება მათი განხილვა. ყველა ამ მეცადინეობის მთავარი მიზანია — დავეხმაროთ მოზარდებს გაარკვიონ, რას ფიქრობენ ისინი სინამდვილეში, რისი სწამთ და რას ნიშნავს ეს მათთვის.

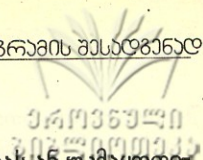
7. ლოცვა

პირადი ლოცვა, რომლის შესრულებას თვალყურს ადევნებენ მშობლები, დავინყებას ეძლევა, მაგრამ ნებაყოფლობითი ლოცვა გულწრფელი და ღრმა შეიძლება იყოს.

საუბრები ლოცვის შესახებ ისეთი წიგნების გამოყენებით, როგორიცაა მამა ალექსანდრე ელჩანინოვის „ჩანაწერები“ და სხვა თანამედროვე მართლმადიდებელი ღვთისმეტყველებისა, შეიძლება მეტად სასარგებლო იყოს, თუკი ჯგუფში მონაწილეობა ნებაყოფლობითია.

8. სიმბოლიკის გაგება

რელიგიურ სიმბოლიკას ღვთისმსახურებაში, ტექსტებსა და მოძღვრებაში ადვილად იგებენ. მოზარდების მიერ აღქმული სიმბოლიკაში შეიძლება კეთილმყოფელად ავსებდეს ამ ასაკისთვის დამახასიათებელ რაციონალიზმს. მოზარდებს ძველი აღთქმის უფრო რთული ადგილებისა და ახალი აღთქმიდან საშინელ სამსჯავროსა და სამყაროს აღსასრულის შესახებ უფრო რთული იგავების განხილვა ხელეწიფებათ. მნიშვნელოვანია, რომ მოზარდები მიხვდნენ განსხვავებას „სიმბოლურსა“ და „ფანტასტიკურს“ შორის.

9. ზნეობრივი ცნებები

ზნეობრივი ცნებები, რომლებიც უფროსების მონონებას ან უკმაყოფილებას ინვევენ, კარგავენ ღირებულებას. თანამედროვე საზოგადოებაში მიღებული კარგისა და ცუდის საზომი, საყოველთაოდ მიღებული „სქესობრივი თავისუფლება“ ძალზე შორსაა ქრისტიანული სწავლებისაგან. ის, რაც „წესიერებითა“ თუ „დაშინებით“ განისაზღვრებოდა, არავითარ გაჯუნას აღარ ახდენს.

ახალგაზრდებთან მომუშავე აღმზრდელის ყველაზე მთავარი ამოცანაა, მათთვის მართებული და მისაღები ზნეობრივი კრიტერიუმების პოვნაში დაეხმაროს. თანამედროვე ცივილიზაცია კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს ძველი თაობების თითქმის ყველა ზნეობრივ წარმოდგენას – ამას ზოგჯერ გარკვეული საფუძველი აქვს. ქრისტიანული ზნეობა არ უნდა იყოს „ძველი-სადმი მონოდება“. მოზარდებისათვის აუცილებელია იმის ცოდნა მაინც, თუ როგორ განიხილავს ქრისტიანული საწმუნოება ჩვენს გაგებას ადამიანის პირადი ცხოვრების შესახებ.

10. ისტორიული ცნობიერება

ჩნდება ინტერესი პიროვნების განვითარების მიმართ ისტორიულ დროში, როგორ მოქმედებს ადამიანზე ცხოვრება ამა თუ იმ ეპოქაში, რას მოგვიტანს კაცობრიობის მომავალი განვითარება. ასეთი და ანალოგიური საკითხების განხილვა სავსებით ხელენიფებათ მოზარდებს.

მოზარდებისთვის ძალზე მნიშვნელოვანია გავაგებინოთ, რომ ქრისტიანობა და ეკლესია ცოცხალი ორგანიზმია, რომ ცხოვრება არ არის სტატიკური რაღაც. ამიტომ ძალზე მნიშვნელოვანია, ეკლესიის ცხოვრებაში ისტორიული პროცესების შესწავლა. ისეთმა თემებმა, როგორცაა ეკლესიათა განყოფა, ბიბლიის ისტორიული შესწავლა, მათ შეიძლება გაუღრმავოს ქრისტიანობისა და ეკლესიის გაგება.

K 265.335
3
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ამ წიგნის ავტორი სოფია
კულომზინა (1903 – 1999)
ემიგრაციაში მოღვაწე ცნო-
ბილი მართლმადიდებელი
პედაგოგი და აღმზრდელია.
XX საუკუნის 70-იან წლებში
იგი ნიუ-იორკის წმიდა
ვლადიმერის სემინარიაში
მომავალ მართლმადიდებელ
მოძღვრებს ქრისტიანული
პედაგოგიკის კურსს უკითხ-
ავდა. ეს წიგნი ამ კურსის
შეჯამებას წარმოადგენს. ის
დაეხმარება როგორც მარ-
თლმადიდებელ მშობლებს,
ასევე სასულიერო სასწავ-
ლებლების სტუდენტებსა
და საეკლესიო სკოლების
მასწავლებლებს – ყველას,
ვინც დაკმაყვთა ქრისტიანული
აღზრდითაა დაინტერესე-
ბული.